श्रीः ।

अष्टाध्यायी ।

श्रीमन्महर्षि-

पाणिन्याचार्यविरचिता.

शिक्षा, परिभाषापाठ, अष्टाध्यायी, गणपाठ, धातुपाठ, लिङ्गानुशासनपाठ सहिता अकाराद्यनुक्रमावतारितसूत्रसूचीपरिष्कृता ।

सेयम्

मुम्बय्यां

खेमराज श्रीकृष्णदास इत्यनेन

स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालये

मुद्रयित्वा प्रकाशिता ।

संवत् १९५४, शके १८१९.

अत्रसर्वस्वत्वं यन्त्राध्यक्षस्य वशगम् ।

श्रीः ।

अथ शिक्षा ।

अथ शिक्षां प्रवक्ष्यामि पाणिनीयं मतं यथा। शास्त्रानुपूर्व्यं तद्विद्याद्यथोक्तं लोकवेदयोः ॥ १ ॥ प्रसिद्धमपि शब्दार्थमविज्ञातमबुद्धिभिः । पुनर्व्यक्तीकरिष्यामि वाच उच्चारणे विधिम् ॥ २ ॥ त्रिषष्टिश्चतुःषष्टिर्वा वर्णाः शंभुमते मताः । प्राकृते संस्कृते चापि स्वयं प्रोक्ताः स्वयंभुवा ॥ ३ ॥ स्वरा विंशतिरेकश्च स्पर्शानां पञ्चविंशतिः । यादयश्च स्मृता ह्यष्टौ चत्वारश्च यमाः स्मृताः ॥४॥ अनुस्वारो विसर्गश्च ᳲ कᳲ पौ चापि पराश्रितौ । दुःस्पृष्टश्चेति विज्ञेयो ऌकारः प्लुत एव च ॥ ५ ॥ १ ॥ आत्मा बुद्ध्या समेत्यार्थान्मनो युङ्क्ते विवक्षया । मनः कायाग्निमाहन्ति स प्रेरयति मारुतम् ॥ ६ ॥ मारुतस्तूरसि चरन्मन्द्रं जनयति स्वरम् । प्रातःसवनयोगं तं छन्दोगायत्रमाश्रितम् ॥ ७ ॥ कण्ठे माध्यंदिनयुगं मध्यमं त्रैष्टुभानुगम् । तारं तार्तीयसवनं शीर्षण्यं जागतानुगम् ॥ ८ ॥ सोदीर्णो मूर्ध्न्यभिहतो वक्त्रमापद्य मारुतः । वर्णाञ्जनयते तेषां विभागः पञ्चधा स्मृतः । ॥ ९ ॥ स्वरतः कालतः स्थानात्प्रयत्नानुप्रदानतः । इति वर्णविदः प्राहुर्निपुणं तन्निबोधत ॥ १० ॥ २ ॥ उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च स्वरास्त्रयः । ह्रस्वो दीर्घः प्लुत इति कालतो नियमा अचि ॥ ११ ॥ उदात्ते निषादगान्धारावनुदात्त ऋषभधैवतौ । स्वरितप्रभवा ह्येते षड्जमध्यमपञ्चमाः ॥१२॥ अष्टौ स्थानानि वर्णानामुरः कण्ठः शिरस्तथा॥ जिह्वामूलं च दन्ताश्च नासिकोष्ठौ च तालु च ॥१३ ॥ ओभावश्च विवृत्तिश्च शषसा रेफ एव च । जिह्वामूलमुपध्मा च गतिरष्टविधोष्मणः ॥ १४ ॥ यद्योभावप्रसंधानमुकारादि परं पदम् । स्वरान्तं तादृशं विद्याद्यदन्यद्व्यक्तमूष्मणः ॥ १५ ॥ ३ ॥ हकारं पञ्चमैर्युक्तमन्तस्थाभिश्च संयुतम् । औरस्यं तं विजानीयात्कण्ठ्यमाहुरसंयुतम् ॥ १६ ॥ कण्ठ्यावहाविचुयशास्तालव्या ओष्ठजावुपू । स्युर्मूर्धन्या ऋटुरषा दन्त्या ऌतुलसाः स्मृताः ॥ १७ ॥ जिह्वामूले तु कुः प्रोक्तो दन्त्योष्ठ्यो वः स्मृतो बुधैः । एऐ तु कण्ठतालव्या ओऔ कण्ठोष्ठजौ स्मृतौ ॥१८॥ अर्धमात्रा तु कण्ठ्या स्यादेकारैकारयोर्भवेत् । ओकारौकारयोर्मात्रा तयोर्विवृतसंवृतम् ॥१९॥ संवृतं मात्रिकं ज्ञेयं विवृतं तु द्विमात्रिकम् । घोषा वा संवृताः सर्वे अघोषा विवृताः स्मृताः ॥ २० ॥ ४ ॥ स्वराणामूष्मणां चैव विवृतं करणं स्मृतम् । तेभ्योऽपि विवृतावेङौ ताभ्यामैचौ तथैव च ॥२१ ॥ अनुस्वारयमानां च नासिकास्थानमुच्यते । अयोगवाहा विज्ञेया आश्रयस्थानभागिनः ॥ २२ ॥ अलाबुवीणानिर्घोषो दन्त्यमूल्यस्वराननु । अनुस्वारस्तु कर्तव्यो नित्यं ह्रोः शषसेषु च ॥ २३ ॥ अनुस्वारे विवृत्यां तु विरामे चाक्षरद्वये । द्विरोष्ठ्यौ तु विगृह्णीयाद्यत्रौकारवकारयोः ॥ २४ ॥ व्याघ्री यथा हरेत्पुत्रान्दंष्ट्राभ्यां न च पीडयेत् । भीता पतनभेदाभ्यां तद्वद्वर्णान्प्रयोजयेत् ॥ २५ ॥ ५ ॥ यथा सौराष्ट्रिका नारी तक्रँ इत्यभिभाषते । एवं

रङ्गाः प्रयोक्तव्याः खे अराँ इव खेदया ॥२६ ॥ रङ्गवर्णं प्रयुञ्जीरन्नो ग्रसेत्पूर्वमक्षरम् । दीर्घस्वरं प्रयुञ्जीयात्पश्चान्नासिक्यमाचरेत् ॥२७॥ हृदये चैकमात्रस्त्वर्धमात्रस्तु मूर्धनि। नासिकायां तथार्धं च रङ्गस्यैवं द्विमात्रता ॥२८ ॥ हृदयादुत्करे तिष्ठन्कांस्येन स्वमनु-स्वरन्। मार्दवं च द्विमात्रं च जघन्वाँ इति निदर्शनम् ॥२९॥ मध्ये तु कम्पयेत्कम्प-मुभौ पार्श्वौ समौ भवेत् । सरङ्गं कम्पयेत्कम्पं रथीवेति निदर्शनम् ॥ ३० ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या नाव्यक्ता न च पीडिताः । सम्यग्वर्णप्रयोगेण ब्रह्मलोके महीयते ॥ ३१॥६॥ गीती शीघ्री शिरःकम्पी तथा लिखितपाठकः । अनर्थज्ञोऽल्पकण्ठश्च षडेते पाठकाधमाः ॥ ३२ ॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिः पदच्छेदस्तु सुस्वरः । धैर्यं लयसमर्थं च षडेते पाठका गुणाः ॥ ३३॥ शङ्कितं भीतमुद्घुष्टमव्यक्तमनुनासिकम् । काकस्वरं शिरसि गतं तथा स्थानविवर्जितम् ॥ ३४ ॥ उपांशु दष्टं त्वरितं निरस्तं विलम्बितं गद्गदितं प्रगीतम् । निष्पीडितं ग्रस्तपदाक्षरं च वदेन्न दीनं न तु सानुनास्यम् ॥ ३५ ॥ प्रातः पठेन्नित्य-मुरःस्थितेन स्वरेण शार्दूलरुतोपमेन । मध्यंदिने कण्ठगतेन चैव चक्राह्वसंकूजितसन्नि-भेन ॥ ३६॥ तारं तु विद्यात्सवनं तृतीयं शिरोगतं तच्च सदा प्रयोज्यम् । मयूरहंसा-न्यभृतस्वराणां तुल्येन नादेन शिरःस्थितेन ॥ ३७॥ अचोऽस्पृष्टा यणस्त्वीषन्नेमस्पृष्टाः शरः स्मृताः । शेषाः स्पृष्टा हलः प्रोक्ता निबोधानुप्रदानतः ॥ ३८॥ यमोऽनुनासिका न-ह्रौ नादिनो ह झषः स्मृताः । ईषन्नादा यणो जश्च श्वासिनस्तु खफादयः ॥ ३९॥ ईष-च्छ्वासांश्चरो विद्याद्गोर्धामैतत्प्रचक्षते । दाक्षीपुत्रः पाणिनिना येनेदं व्यापितं भुवि॥४०॥ छन्दः पादौ तु वेदस्य हस्तौ कल्पोऽथ पठ्यते । ज्योतिषामयनं चक्षुर्निरुक्तं श्रोत्रमुच्यते ॥ ४१ ॥ शिक्षा घ्राणं तु वेदस्य मुखं व्याकरणं स्मृतम् । तस्मात्साङ्गमधीत्यैव ब्रह्म-लोके महीयते ॥ ४२॥ ८ ॥ उदात्तमाख्याति वृतोऽङ्गुलीनां प्रदेशिनीमूलनिविष्टमूर्धा। उपान्तमध्ये स्वरितं धृतं च कनिष्ठिकायामनुदात्तमेव ॥ ४३ ॥ उदात्तं प्रदेशिनीं विद्या-त्प्रचयं मध्यतोऽङ्गुलिम् । निहतं तु कनिष्ठिक्यां स्वरितोपकनिष्ठिकाम् ॥४४ ॥ अन्तो-दात्तमाद्युदात्तमुदात्तमनुदात्तं नीचस्वरितम् । मध्योदात्तं स्वरितं द्व्युदात्तं त्र्युदात्तमिति नवपदशय्या ॥४५॥ अग्निः सोमः प्र वो वीर्यं हविषां स्वर्बृहस्पतिरिन्द्राबृहस्पती । अग्नि-रित्यन्तोदात्तं सोम इत्याद्युदात्तं प्रेत्युदात्तं व इत्यनुदात्तं वीर्यं नीचस्वरितम् ॥ ४६ ॥ हविषां मध्योदात्तं स्वरिति स्वरितम् । बृहस्पतिरिति द्व्युदात्तमिन्द्राबृहस्पती इति त्र्यु-दात्तम् ॥४७ ॥ अनुदात्तो हृदि ज्ञेयो मूर्ध्न्युदात्त उदाहृतः। स्वरितः कर्णमूलीयः सर्वास्ये प्रचयः स्मृतः ॥ ४८ ॥ ९ ॥ चाषस्तु वदते मात्रां द्विमात्रं त्वेव वायसः । शिखी रौति त्रिमात्रं तु नकुलस्त्वर्धमात्रकम् ॥ ४९ ॥ कुतीर्थादागतं दग्धमपवर्णं च भक्षितम् । न तस्य पाठे मोक्षोऽस्ति पापाहेरिव किल्बिषात् ॥५० ॥ सुतीर्थादागतं व्यक्तं स्वाम्नाय्यं सुव्यवस्थितम् । सुस्वरेण सुवक्त्रेण प्रयुक्तं ब्रह्म राजते ॥ ५१ ॥ मन्त्रो हीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह । स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वर-

तोपराधात् ॥ ५२ ॥ अवक्षरं हनायुष्यं विस्वरं व्याधिपीडितम् । अक्षताशस्त्ररूपेण वज्रं पतति मस्तके ॥ ५३॥ हस्तहीनं तु योऽधीते स्वरवर्णविवर्जितम्। ऋग्यजुःसामभिर्दग्धो वियोनिमधिगच्छति ॥५४॥हस्तेन वेदं योऽधीते स्वरवर्णार्थसंयुतम् । ऋग्यजुःसामभिः पूतो ब्रह्मलोके महीयते ॥ ५५॥ १०॥ शंकरः शांकरीं प्रादाद्दाक्षीपुत्राय धीमते । वाङ्मयेभ्यः समाहृत्य देवीं वाचमिति स्थितिः ॥ ५६ ॥ येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् । कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥ ५७ ॥ येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः । तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥ ५८ ॥ अज्ञानान्धस्य लोकस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया । चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै पाणिनये नमः ॥ ५९ ॥ त्रिनयनमभिमुखनिःसृतामिमां य इह पठेत्प्रयतश्च सदा द्विजः । स भवति धनधान्यपशुपुत्रकीर्तिमानतुलं च सुखं समश्नुते दिवीतिदिवीति ॥६०॥ ११ ॥ अथ शिक्षामात्मोदात्तश्च हकारं स्वराणां यथागीत्यचोस्पृष्टोदात्तं चाषस्तु शंकर एकादश ॥इति शिक्षा॥

श्रीः ।

अथ परिभाषापाठः ।

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणम् ॥ १ ॥ यथोद्देशं संज्ञापरिभाषम् ॥ कार्यकालं संज्ञापरिभाषम् ॥ अनेकान्ता (एकान्ताः) अनुबन्धाः ॥ नानुबन्धकृतमनेकाल्त्वम् ॥ नानुबन्धकृतमनेजन्तत्वम् ॥ नानुबन्धकृतमसारूप्यम् ॥ उभयगतिरिह भवति ॥ कार्यमनुभवन् हि कार्यी निमित्ततया नाश्रीयते ॥ यदागमास्तद्गुणीभूतास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते ॥ निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति ॥ यत्रानेकविधमान्तर्यं तत्र स्थानत आन्तर्यं बलीयः ॥ अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य ग्रहणम् ॥ गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः ॥ अनिनस्मन्ग्रहणान्यर्थवता चानर्थकेन च तदन्तविधिं प्रयोजयन्ति ॥ एकयोगनिर्दिष्टानां सह वा प्रवृत्तिस्सह वा निवृत्तिः ॥ एकयोगनिर्दिष्टानां क्वचिदेकदेशोऽप्यनुवर्तते ॥ भाव्यमानेन सवर्णानां ग्रहणं न ॥ भाव्यमानोऽप्युकारस्सवर्णान् गृह्णाति ॥ वर्णाश्रये नास्ति प्रत्ययलक्षणम् ॥ उणादयोऽव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि ॥ प्रत्ययग्रहणे यस्मात्स विहितस्तदादेस्तदन्तस्य ग्रहणम् ॥ प्रत्ययग्रहणे चापञ्चम्याः ॥ उत्तरपदाधिकारे प्रत्ययग्रहणे न तदन्तग्रहणम् ॥ स्त्रीप्रत्यये चानुपसर्जने न ॥ संज्ञाविधौ प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणं नास्ति ॥ कृद्ग्रहणे गतिकारकपूर्वस्यापि ग्रहणम् ॥ पदाङ्गाधिकारे तस्य च तदन्तस्य ॥ व्यपदेशिवदेकस्मिन् निमित्तसद्भावात् ॥ ग्रहणवता प्रातिपदिकेन तदन्तविधिर्नास्ति ॥ व्यपदेशिवद्भावोऽप्रातिपदिके न ॥ यस्मिन्विधिस्तदादावल्ग्रहणे ॥ सर्वो द्वन्द्वो विभाषैकवद्भवति ॥ सर्वे विधयश्छन्दसि विकल्प्यन्ते ॥ प्रकृतिवदनुकरणं भवति ॥ एकदेशविकृतमनन्यवत् ॥ पूर्वपरनित्यान्तरङ्गापवादानामुत्तरोत्तरं बलीयः ॥ पुनःप्रसङ्गविज्ञानात्सिद्धम् ॥ सकृद्गतौ विप्रतिषेधे यद्बाधितं तद्बाधितमेव ॥ विकरणेभ्यो नियमो बलीयान् ॥ परान्नित्यं बलवत् ॥ शब्दान्तरस्य प्राप्नुवन्विधिरनित्यो भवति ॥ शब्दान्तरात्प्राप्नुवतः शब्दान्तरे प्राप्नुवतश्चानित्यत्वम् ॥ लक्षणान्तरेण प्राप्नुवन्विधिरनित्यः ॥ क्वचित्कृताकृतप्रसङ्गमात्रेणापि नित्यता ॥ यस्य च लक्षणान्तरेण निमित्तं विहन्यते न तदनित्यम् ॥ यस्य च लक्षणान्तरेण निमित्तं विहन्यते तदप्यनित्यम् ॥ स्वरभिन्नस्य च प्राप्नुवन्विधिरनित्यः ॥ असिद्धं बहिरङ्गमन्तरङ्गे ॥ नाजानन्तर्ये बहिष्ट्वप्रक्लृप्तिः ॥ अन्तरङ्गानपि विधीन् बहिरङ्गो लुग् बाधते ॥ पूर्वोत्तरपदनिमित्तकार्यात्पूर्वमन्तरङ्गोऽप्येकादेशो न ॥ अन्तरङ्गानपि विधीन् बहिरङ्गो ल्यप् बाधते ॥ वार्णादाङ्गं बलीयो भवति ॥ अकृतव्यूहाः पाणिनीयाः ॥ अन्तरङ्गादपवादो बलीयान् ॥ येन नाप्राप्ते यो विधिरारभ्यते स तस्य बाधको भवति ॥

क्वचिदपवादविषयेऽप्युत्सर्गोऽभिनिविशते ॥ पुरस्तादपवादा अनन्तरान्विधीन् बाधन्ते नोत्तरान् ॥ मध्येऽपवादाः पूर्वान्विधीन्बाधन्ते नोत्तरान् ॥ अनन्तरस्य विधिर्वा भवति प्रतिषेधो वेति ॥ पूर्वं ह्यपवादा अभिनिविशन्ते पश्चादुत्सर्गाः ॥ प्रकल्प्य चापवादविषयं तत उत्सर्गोऽभिनिविशते ॥ उपसंजनिष्यमाणनिमित्तोऽप्यपवाद उपसंजातनिमित्तमप्युत्सर्गं बाधत इति॥अपवादो यद्यन्यत्र चरितार्थस्तर्ह्यन्तरङ्गेण बाध्यते॥अभ्यासविकारेषु बाध्यबाधकभावो नास्ति॥ताच्छीलिकेषु वासरूपविधिर्नास्ति ॥ क्तल्युट्तुमुन्खलर्थेषु वासरूपविधिर्नास्ति ॥ लादेशेषु वासरूपविधिर्नास्ति ॥ उभयनिर्देशे पञ्चमीनिर्देशो बलीयान्॥प्रातिपदिकग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणम्॥ विभक्तौ लिङ्गविशिष्टाग्रहणम् ॥ सूत्रे लिङ्गवचनमतन्त्रम्॥ नञिवयुक्तमन्यसदृशाधिकरणे तथा ह्यर्थगतिः॥गतिकारकोपपदानां कृद्भिः सह समासवचनं प्राक् सुबुत्पत्तेः ॥ सांप्रतिकाभावे भूतपूर्वगतिः ॥ बहुव्रीहौ तद्गुणसंविज्ञानमपि ॥ चानुकृष्टं नोत्तरत्र ॥ स्वरविधौ व्यञ्जनमविद्यमानवत् ॥ हल्स्वरप्राप्तौ व्यञ्जनमविद्यमानवत् ॥ निरनुबन्धकग्रहणे न सानुबन्धकस्य ग्रहणम् ॥ तदनुबन्धकग्रहणे नातदनुबन्धकस्य ग्रहणम्॥क्वचित्स्वार्थिकाः प्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतिवर्तन्ते ॥ समासान्तविधिरनित्यः ॥ सन्निपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विघातस्य ॥ संनियोगशिष्टानामन्यतरापाये उभयोरप्यपायः ॥ ताच्छीलिके णेऽणकृतानि भवन्ति ॥ धातोः कार्यमुच्यमानं तत्प्रत्यये भवति ॥ तन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते ॥ लुग्विकरणालुग्विकरणयोरलुग्विकरणस्य ॥ प्रकृतिग्रहणे ण्यधिकस्यापि ग्रहणम् ॥ अङ्गवृत्ते पुनर्वृत्तावविधिः ॥ संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वम् ॥ आगमशास्त्रमनित्यम् ॥ गणकार्यमनित्यम् ॥ अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम् ॥ नञ्घटितमनित्यम् ॥ आतिदेशिकमनित्यम् ॥ सर्वविधिभ्यो लोपविधिरिड्विधिश्च बलवान् ॥ प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ग्रहणम् ॥ विधौ परिभाषोपतिष्ठते नानुवादे ॥ उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिर्बलीयसी ॥ अन्त्यविकारेऽन्त्यसदेशस्य ॥ नानर्थकेऽलोन्त्यविधिरनभ्यासविकारे ॥ प्रधानाप्रधानयोः प्रधाने कार्यसंप्रत्ययः ॥ अवयवप्रसिद्धेः समुदायप्रसिद्धिर्बलीयसी ॥ व्यवस्थितविभाषयापि कार्याणि क्रियन्ते ॥ विधिनियमसंभवे विधिरेव ज्यायान् ॥ सामान्यातिदेशे विशेषानतिदेशः ॥ प्रत्ययाप्रत्यययोः प्रत्ययस्यैव ग्रहणम् ॥ सहचरितासहचरितयोस्सहचरितस्यैव ग्रहणम् ॥ श्रुतानुमितयोः श्रुतसम्बन्धो बलीयान् ॥ लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणम् ॥ गामादाग्रहणेष्वविशेषः ॥ प्रत्येकं वाक्यपरिसमाप्तिः ॥ क्वचित्समुदायेऽपि ॥ अभेदका गुणाः ॥ बाधकान्येव निपातनानि ॥ पर्जन्यवल्लक्षणप्रवृत्तिः ॥ लक्ष्ये लक्षणं सकृदेव प्रवर्तते ॥ निषेधाश्च

बलीयांसः ॥ अनिर्दिष्टार्थाः प्रत्ययाः स्वार्थे ॥ योगविभागादिष्टसिद्धिः ॥ पर्यायशब्दानां लाघवगौरवचर्चा नाद्रियते ॥ ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्र ॥ पूर्वत्रासिद्धीयमद्वित्वे ॥ एकस्या आकृतेश्चरितः प्रयोगो द्वितीयस्यास्तृतीयस्याश्च न भविष्यति ॥ संप्रसारणं तदाश्रयं च कार्यं बलवत् ॥ क्वचिद्विकृतिः प्रकृतिं गृह्णाति॥ औपदेशिकप्रायोगिकयोरौपदेशिकस्यैव ग्रहणम् ॥ श्तिपा शपाऽनुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गणेन च ॥ यत्रैकाज्ग्रहणं चैव पञ्चैतानि न यङ्लुकि ॥ पदगौरवाद्योगविभागो गरीयान् ॥ अर्धमात्रालाघवेन पुत्रोत्सवं मन्यन्ते वैयाकरणाः ॥

इति परिभाषापाठः समाप्तः ॥ शुभं भूयात् ॥

श्रीः ।

पाणिनीयसूत्राऽष्टाध्यायी ।

श्रीगणेशाय नमः ।

प्रथमोऽध्यायः ।

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ॥
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥ १ ॥
येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः ॥
तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥ २ ॥

अइउण् १ ऋलृक् २ एओङ् ३ ऐऔच् ४ हयवरट् ५ लण् ६ ञमङणनम् ७ झभञ् ८ घढधष् ९ जबगडदश् १० खफछठथचटतव् ११ कपय् १२ शषसर् १३ हल् १४ इति प्रत्याहारसूत्राणि ।

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
वृद्धिरादैच्	१ । १ । १
अदेङ्गुणः	१ । १ । २
इको गुणवृद्धी	१ । १ । ३
न धातुलोप आर्धधातुके	१ । १ । ४
क्ङिति च	१ । १ । ५
दीधीवेवीटाम्	१ । १ । ६
हलोऽनन्तराः संयोगः	१ । १ । ७
मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः	१ । १ । ८
तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्	१ । १ । ९
नाऽऽज्झलौ	१ । १ । १०
ईदूदेद्द्विवचनं प्रगृह्यम्	१ । १ । ११
अदसो मात्	१ । १ । १२
शे	१ । १ । १३
निपात एकाजनाङ्	१ । १ । १४
ओत्	१ । १ । १५
सम्बुद्धौ शाकल्यस्येतावनार्षे	१ । १ । १६
उञः	१ । १ । १७
ऊँ	१ । १ । १८
ईदूतौ च सप्तम्यर्थे	१ । १ । १९
दा धा घ्वदाप्	१ । १ । २०
आद्यन्तवदेकस्मिन्	१ । १ । २१
तरप्तमपौ घः	१ । १ । २२
बहुगणवतुडति संख्या	१ । १ । २३
ष्णान्ता षट्	१ । १ । २४
डति च	१ । १ । २५
क्तक्तवतू निष्ठा	१ । १ । २६
सर्वादीनि सर्वनामानि	१ । १ । २७
विभाषा दिक्समासे बहुव्रीहौ	१ । १ । २८
न बहुव्रीहौ	१ । १ । २९
तृतीयासमासे	१ । १ । ३०
द्वन्द्वे च	१ । १ । ३१
विभाषा जसि	१ । १ । ३२

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
प्रथमचरमतयाल्पार्धकतिपयनेमाश्च	१	१	३३
पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम्	१	१	३४
स्वमज्ञातिधनाख्यायाम्	१	१	३५
अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः	१	१	३६
स्वरादिनिपातमव्ययम्	१	१	३७
तद्धितश्चासर्वविभक्तिः	१	१	३८
कृन्मेजन्तः	१	१	३९
क्त्वातोसुन्कसुनः	१	१	४०
अव्ययीभावश्च	१	१	४१
शि सर्वनामस्थानम्	१	१	४२
सुडनपुंसकस्य	१	१	४३
नवेति विभाषा	१	१	४४
इग्यणः सम्प्रसारणम्	१	१	४५
आद्यन्तौ टकितौ	१	१	४६
मिदचोन्त्यात्परः	१	१	४७
एच इग्घ्रस्वादेशे	१	१	४८
षष्ठी स्थानेयोगा	१	१	४९
स्थानेऽन्तरतमः	१	१	५०
उरण् रपरः	१	१	५१
अलोन्त्यस्य	१	१	५२
ङिच्च	१	१	५३
आदेः परस्य	१	१	५४
अनेकाल्शित्सर्वस्य	१	१	५५
स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ	१	१	५६
अचः परस्मिन्पूर्वविधौ	१	१	५७
न पदान्तद्विर्वचनवरेयलोपस्वरसवर्णाऽनुस्वारदीर्घजश्चर्विधिषु	१	१	५८
द्विर्वचनेऽचि	१	१	५९
अदर्शनं लोपः	१	१	६०
प्रत्ययस्य लुक्श्लुलुपः	१	१	६१
प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम्	१	१	६२
न लुमताङ्गस्य	१	१	६३
अचोऽन्त्यादि टि	१	१	६४
अलोन्त्यात्पूर्व उपधा	१	१	६५
तस्मिन्नितिनिर्दिष्टे पूर्वस्य	१	१	६६
तस्मादित्युत्तरस्य	१	१	६७
स्वं रूपं शब्दस्याऽशब्दसंज्ञा	१	१	६८
अणुदित्सवर्णस्य चाऽप्रत्ययः	१	१	६९
तपरस्तत्कालस्य	१	१	७०
आदिरन्त्येन सहेता	१	१	७१
येन विधिस्तदन्तस्य	१	१	७२
वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धम्	१	१	७३
त्यदादीनि च	१	१	७४
एङ् प्राचां देशे	१	१	७५

वृद्धिराद्यन्तवदव्ययीभावः प्रत्ययस्यलुक्पञ्चदश ॥ इति प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
गाङ्कुटादिभ्योऽञ्णिन्ङित्	१	२	१
विज इट्	१	२	२
विभाषोर्णोः	१	२	३
सार्वधातुकमपित्	१	२	४
असंयोगाल्लिङ्कित्	१	२	५
इन्धिभवतिभ्यां च	१	२	६
मृडमृदगुधकुषक्लिशवदवसः क्त्वा	१	२	७
रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छः संश्च	१	२	८
इको झल्	१	२	९
हलन्ताच्च	१	२	१०

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
लिङ्सिचावात्मनेपदेषु	१ । २ । ११
उश्च	१ । २ । १२
वा गमः	१ । २ । १३
हनः सिच्	१ । २ । १४
यमो गन्धने	१ । २ । १५
विभाषोपयमने	१ । २ । १६
स्थाघ्वोरिच्च	१ । २ । १७
नक्त्वा सेट्	१ । २ । १८
निष्ठा शीङ्स्विदिमिदिक्ष्विदिधृषः	१ । २ । १९
मृषस्तितिक्षायाम्	१ । २ । २०
उदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतरस्याम्	१ । २ । २१
पूङः क्त्वा च	१ । २ । २२
नोपधात्थफान्ताद्वा	१ । २ । २३
वञ्चिलुञ्च्यृतश्च	१ । २ । २४
तृषिमृषिकृशेः काश्यपस्य	१ । २ । २५
रलोव्युपधाद्धलादेः संश्च	१ । २ । २६
ऊकालोऽज्झ्रस्वदीर्घप्लुतः	१ । २ । २७
अचश्च	१ । २ । २८
उच्चैरुदात्तः	१ । २ । २९
नीचैरनुदात्तः	१ । २ । ३०
समाहारः स्वरितः	१ । २ । ३१
तस्यादित उदात्तमर्धह्रस्वम्	१ । २ । ३२
एकश्रुति दूरात्सम्बुद्धौ	१ । २ । ३३
यज्ञकर्मण्यजपन्यूङ्खसामसु	१ । २ । ३४
उच्चैस्तरां वा वषट्कारः	१ । २ । ३५
विभाषा छन्दसि	१ । २ । ३६

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
न सुब्रह्मण्यायां स्वरितस्य तूदात्तः	१ । २ । ३७
देवब्रह्मणोरनुदात्तः	१ । २ । ३८
स्वरितात्संहितायामनुदात्तानाम्	१ । २ । ३९
उदात्तस्वरितपरस्य सन्नतरः	१ । २ । ४०
अपृक्त एकाल् प्रत्ययः	१ । २ । ४१
तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः	१ । २ । ४२
प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम्	१ । २ । ४३
एकविभक्ति चापूर्वनिपाते	१ । २ । ४४
अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम्	१ । २ । ४५
कृत्तद्धितसमासाश्च	१ । २ । ४६
ह्रस्वो नपुंसके प्रातिपदिकस्य	१ । २ । ४७
गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य	१ । २ । ४८
लुक् तद्धितलुकि	१ । २ । ४९
इद्गोण्याः	१ । २ । ५०
लुपि युक्तवद्व्यक्तिवचने	१ । २ । ५१
विशेषणानां चाऽजातेः	१ । २ । ५२
तदशिष्यं संज्ञाप्रमाणत्वात्	१ । २ । ५३
लुब्योगाऽप्रख्यानात्	१ । २ । ५४
योगप्रमाणे च तदभावेऽदर्शनं स्यात्	१ । २ । ५५
प्रधानप्रत्ययार्थवचनमर्थस्याऽन्यप्रमाणत्वात्	१ । २ । ५६
कालोपसर्जने च तुल्यम्	१ । २ । ५७

सूत्राणि।	अ० पा० सू०
जात्याख्यायामेकस्मिन् बहुवचनमन्यतरस्याम्	१ । २ । ५८
अस्मदो द्वयोश्च	१ । २ । ५९
फल्गुनीप्रोष्ठपदानां च नक्षत्रे	१ । २ । ६०
छन्दसि पुनर्वस्वोरेकवचनम्	१ । २ । ६१
विशाखयोश्च	१ । २ । ६२
तिष्यपुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्वन्द्वे बहुवचनस्य द्विवचनं नित्यम्	१ । २ । ६३
सरूपाणामेकशेष एकविभक्तौ	१ । २ । ६४
वृद्धो यूना तल्लक्षणश्चेदेव विशेषः	१ । २ । ६५
स्त्रीपुंवच्च	१ । २ । ६६
पुमान् स्त्रिया	१ । २ । ६७
भ्रातृपुत्रौ स्वसृदुहितृभ्याम्	१ । २ । ६८
नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्यतरस्याम्	१ । २ । ६९
पिता मात्रा	१ । २ । ७०
श्वशुरः श्वश्र्वा	१ । २ । ७१
त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम्	१ । २ । ७२
ग्राम्यपशुसङ्घेष्वतरुणेषु स्त्री	१ । २ । ७३

गाङ्कुटाद्युदु५धादपृक्तश्छन्दसिपुनर्वस्वोस्त्रयो दश ॥

॥इति प्रथमाऽध्यायस्य द्वितीयः पादः॥२॥

सूत्राणि।	अ० पा० सू०
भूवादयो धातवः	१ । ३ । १
उपदेशेऽजनुनासिक इत्	१ । ३ । २
हलन्त्यम्	१ । ३ । ३
न विभक्तौ तुस्माः	१ । ३ । ४
आदिर्ञिटुडवः	१ । ३ । ५
षः प्रत्ययस्य	१ । ३ । ६
चुटू	१ । ३ । ७
लशक्वतद्धिते	१ । ३ । ८
तस्य लोपः	१ । ३ । ९
यथासंख्यमनुदेशः समानाम्	१ । ३ । १०
स्वरितेनाधिकारः	१ । ३ । ११
अनुदात्तङित आत्मनेपदम्	१ । ३ । १२
भावकर्मणोः	१ । ३ । १३
कर्तरि कर्मव्यतिहारे	१ । ३ । १४
न गतिहिंसार्थेभ्यः	१ । ३ । १५
इतरेतरान्योन्योपपदाच्च	१ । ३ । १६
नेर्विशः	१ । ३ । १७
परिव्यवेभ्यः क्रियः	१ । ३ । १८
विपराभ्यां जेः	१ । ३ । १९
आङो दोऽनास्यविहरणे	१ । ३ । २०
क्रीडोऽनुसम्परिभ्यश्च	१ । ३ । २१
समवप्रविभ्यः स्थः	१ । ३ । २२
प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च	१ । ३ । २३
उदोऽनूर्ध्वकर्मणि	१ । ३ । २४
उपान्मन्त्रकरणे	१ । ३ । २५
अकर्मकाच्च	१ । ३ । २६
उद्विभ्यां तपः	१ । ३ । २७
आङो यमहनः	१ । ३ । २८

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
समो गम्यृच्छिभ्याम्	१ । ३ । २९
निसमुपविभ्यो ह्वः	१ । ३ । ३०
स्पर्धायामाङः	१ । ३ । ३१
गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्नप्रकथनोपयोगेषु कृञः	१ । ३ । ३२
अधेः प्रसहने	१ । ३ । ३३
वेः शब्दकर्मणः	१ । ३ । ३४
अकर्मकाच्च	१ । ३ । ३५
सम्माननोत्सञ्जनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषु नियः	१ । ३ । ३६
कर्तृस्थे चाशरीरे कर्मणि	१ । ३ । ३७
वृत्तिसर्गतायनेषु क्रमः	१ । ३ । ३८
उपपराभ्याम्	१ । ३ । ३९
आङ् उद्गमने	१ । ३ । ४०
वेः पादविहरणे	१ । ३ । ४१
प्रोपाभ्यां समर्थाभ्याम्	१ । ३ । ४२
अनुपसर्गाद्वा	१ । ३ । ४३
अपह्नवे ज्ञः	१ । ३ । ४४
अकर्मकाच्च	१ । ३ । ४५
सम्प्रतिभ्यामनाध्याने	१ । ३ । ४६
भासनोपसम्भाषाज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः	१ । ३ । ४७
व्यक्तवाचां समुच्चारणे	१ । ३ । ४८
अनोरकर्मकात्	१ । ३ । ४९
विभाषा विप्रलापे	१ । ३ । ५०
अवाद्ग्रः	१ । ३ । ५१
समः प्रतिज्ञाने	१ । ३ । ५२
उदश्चरः सकर्मकात्	१ । ३ । ५३
समस्तृतीयायुक्तात्	१ । ३ । ५४
दाणश्च सा चेच्चतुर्थ्यर्थे	१ । ३ । ५५
उपाद्यमः स्वकरणे	१ । ३ । ५६
ज्ञाश्रुस्मृदृशां सनः	१ । ३ । ५७
नानोर्ज्ञः	१ । ३ । ५८
प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः	१ । ३ । ५९
शदेः शितः	१ । ३ । ६०
म्रियतेर्लुङ्लिङोश्च	१ । ३ । ६१
पूर्ववत्सनः	१ । ३ । ६२
आम्प्रत्ययवत्कृञोऽनुप्रयोगस्य	१ । ३ । ६३
प्रोपाभ्यां युजेरयज्ञपात्रेषु	१ । ३ । ६४
समः क्ष्णुवः	१ । ३ । ६५
भुजोऽनवने	१ । ३ । ६६
णेरणौ यत्कर्मणौ चेत्स कर्ताऽनाध्याने	१ । ३ । ६७
भीस्म्योर्हेतुभये	१ । ३ । ६८
गृधिवञ्च्योः प्रलम्भने	१ । ३ । ६९
लियः संमाननशालीनीकरणयोश्च	१ । ३ । ७०
मिथ्योपपदात्कृञोऽभ्यासे	१ । ३ । ७१
स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले	१ । ३ । ७२
अपाद्वदः	१ । ३ । ७३
णिचश्च	१ । ३ । ७४
समुदाङ्भ्यो यमोऽग्रन्थे	१ । ३ । ७५
अनुपसर्गाज्ज्ञः	१ । ३ । ७६

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
विभाषोपपदेन प्रतीयमाने	१ । ३ । ७७
शेषात्कर्तरि परस्मैपदम्	१ । ३ । ७८
अनुपराभ्यां कृञः	१ । ३ । ७९
अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः	१ । ३ । ८०
प्राद्वहः	१ । ३ । ८१
परेर्मृषः	१ । ३ । ८२
व्याङ्परिभ्यो रमः	१ । ३ । ८३
उपाच्च	१ । ३ । ८४
विभाषाऽकर्मकात्	१ । ३ । ८५
बुधयुधनशजनेङ्प्रुद्रुस्रुभ्यो णेः	१ । ३ । ८६
निगरणचलनार्थेभ्यश्च	१ । ३ । ८७
अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्तृकात्	१ । ३ । ८८
न पादम्याङ्यमाङ्यसपरिमुहरुचिनृतिवदवसः	१ । ३ । ८९
वा क्यषः	१ । ३ । ९०
द्युद्भ्यो लुङि	१ । ३ । ९१
वृद्भ्यः स्यसनोः	१ । ३ । ९२
लुटि च क्लृपः	१ । ३ । ९३

भूवादयः क्रीडोनुवेःपादम्रियतेः प्राद्वहस्त्रयोदश ॥ इति प्रथमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
आकडारादेका संज्ञा	१ । ४ । १
विप्रतिषेधे परं कार्यम्	१ । ४ । २
यूस्त्र्याख्यौ नदी	१ । ४ । ३
नेयङुवङ्स्थानावस्त्री	१ । ४ । ४
वामि	१ । ४ । ५
ङिति ह्रस्वश्च	१ । ४ । ६
शेषो घ्यसखि	१ । ४ । ७
पतिः समास एव	१ । ४ । ८
षष्ठीयुक्तश्छन्दसि वा	१ । ४ । ९
ह्रस्वं लघु	१ । ४ । १०
संयोगे गुरु	१ । ४ । ११
दीर्घं च	१ । ४ । १२
यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादिप्रत्ययेऽङ्गम्	१ । ४ । १३
सुप्तिङन्तं पदम्	१ । ४ । १४
नः क्ये	१ । ४ । १५
सिति च	१ । ४ । १६
स्वादिष्वसर्वनामस्थाने	१ । ४ । १७
यचि भम्	१ । ४ । १८
तसौ मत्वर्थे	१ । ४ । १९
अयस्मयादीनि च्छन्दसि	१ । ४ । २०
बहुषु बहुवचनम्	१ । ४ । २१
द्व्येकयोर्द्विवचनैकवचने	१ । ४ । २२
कारके	१ । ४ । २३
ध्रुवमपायेऽपादानम्	१ । ४ । २४
भीत्रार्थानां भयहेतुः	१ । ४ । २५
पराजेरसोढः	१ । ४ । २६
वारणार्थानामीप्सितः	१ । ४ । २७
अन्तर्धौ येनादर्शनमिच्छति	१ । ४ । २८
आख्यातोपयोगे	१ । ४ । २९
जनिकर्तुः प्रकृतिः	१ । ४ । ३०
भुवः प्रभवः	१ । ४ । ३१
कर्मणा यमभिप्रैति स संप्रदानम्	१ । ४ । ३२
रुच्यर्थानां प्रीयमाणः	१ । ४ । ३३
श्लाघह्नुङ्स्थाशपां ज्ञी-	

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
प्स्यमानः	१ । ४ । ३४
धारेरुत्तमर्णः	१ । ४ । ३५
स्पृहेरीप्सितः	१ । ४ । ३६
क्रुधद्रुहेर्ष्यासूयार्थानां यं प्रति कोपः	१ । ४ । ३७
क्रुधद्रुहोरुपसृष्टयोः कर्म	१ । ४ । ३८
राधीक्ष्योर्यस्य विप्रश्नः	१ । ४ । ३९
प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः पूर्वस्य कर्त्ता	१ । ४ । ४०
अनुप्रतिगृणश्च	१ । ४ । ४१
साधकतमं करणम्	१ । ४ । ४२
दिवः कर्म च	१ । ४ । ४३
परिक्रयणे संप्रदानमन्यतरस्याम्	१ । ४ । ४४
आधारोऽधिकरणम्	१ । ४ । ४५
अधिशीङ्स्थासां कर्म	१ । ४ । ४६
अभिनिविशश्च	१ । ४ । ४७
उपान्वध्याङ्वसः	१ । ४ । ४८
कर्तुरीप्सिततमं कर्म	१ । ४ । ४९
तथायुक्तं चानीप्सितम्	१ । ४ । ५०
अकथितं च	१ । ४ । ५१
गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थशब्दकर्माकर्मकाणामणि कर्त्ता स णौ	१ । ४ । ५२
हृक्रोरन्यतरस्याम्	१ । ४ । ५३
स्वतन्त्रः कर्त्ता	१ । ४ । ५४
तत्प्रयोजको हेतुश्च	१ । ४ । ५५
प्राग्रीश्वरान्निपाताः	१ । ४ । ५६
चादयोऽसत्त्वे	१ । ४ । ५७
प्रादयः	१ । ४ । ५८
उपसर्गाः क्रियायोगे	१ । ४ । ५९

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
गतिश्च	१ । ४ । ६०
ऊर्यादिच्विडाचश्च	१ । ४ । ६१
अनुकरणं चानितिपरम्	१ । ४ । ६२
आदरानादरयोः सदसती	१ । ४ । ६३
भूषणेऽलम्	१ । ४ । ६४
अन्तरपरिग्रहे	१ । ४ । ६५
कणेमनसी श्रद्धाप्रतीघाते	१ । ४ । ६६
पुरोऽव्ययम्	१ । ४ । ६७
अस्तं च	१ । ४ । ६८
अच्छ गत्यर्थवदेषु	१ । ४ । ६९
अदोनुपदेशे	१ । ४ । ७०
तिरोऽन्तर्धौ	१ । ४ । ७१
विभाषा कृञि	१ । ४ । ७२
उपाजेऽन्वाजे	१ । ४ । ७३
साक्षात्प्रभृतीनि च	१ । ४ । ७४
अनत्याधान उरसिमनसी	१ । ४ । ७५
मध्येपदेनिवचने च	१ । ४ । ७६
नित्यं हस्ते पाणावुपयमने	१ । ४ । ७७
प्राध्वं बन्धने	१ । ४ । ७८
जीविकोपनिषदावौपम्ये	१ । ४ । ७९
ते प्राग्धातोः	१ । ४ । ८०
छन्दसि परेऽपि	१ । ४ । ८१
व्यवहिताश्च	१ । ४ । ८२
कर्मप्रवचनीयाः	१ । ४ । ८३
अनुर्लक्षणे	१ । ४ । ८४
तृतीयार्थे	१ । ४ । ८५
हीने	१ । ४ । ८६
उपोऽधिके च	१ । ४ । ८७
अपपरी वर्जने	१ । ४ । ८८
आङ् मर्यादावचने	१ । ४ । ८९

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
लक्षणेत्थंभूताख्यानभागवीप्सासु प्रतिपर्यनवः	१ । ४ । ९०
अभिरभागे	१ । ४ । ९१
प्रतिः प्रतिनिधिप्रतिदानयोः	१ । ४ । ९२
अधिपरी अनर्थकौ	१ । ४ । ९३
सुः पूजायाम्	१ । ४ । ९४
अतिरतिक्रमणे च	१ । ४ । ९५
अपिः पदार्थसंभावनाऽन्ववसर्गगर्हासमुच्चयेषु	१ । ४ । ९६
अधिरीश्वरे	१ । ४ । ९७
विभाषा कृञि	१ । ४ । ९८
लः परस्मैपदम्	१ । ४ । ९९
तङानावात्मनेपदम्	१ । ४ । १००
तिङस्त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः	१ । ४ । १०१
तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः	१ । ४ । १०२
सुपः	१ । ४ । १०३
विभक्तिश्च	१ । ४ । १०४
युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि मध्यमः	१ । ४ । १०५
प्रहासे च मन्योपपदे मन्यतेरुत्तम एकवच्च	१ । ४ । १०६
अस्मद्युत्तमः	१ । ४ । १०७
शेषे प्रथमः	१ । ४ । १०८
परः सन्निकर्षः संहिता	१ । ४ । १०९
विरामोऽवसानम्	१ । ४ । ११०

आकडाराद्बहुव्वनुप्रतिगृणऊर्यादिच्छन्दसि तिङोदश ॥ इति प्रथमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ प्रथमाध्यायः समाप्तः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयाध्यायप्रारंभः ।

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
समर्थः पदविधिः	२ । १ । १
सुबामन्त्रिते पराङ्गवत्स्वरे	२ । १ । २
प्राक्कडारात्समासः	२ । १ । ३
सह सुपा	२ । १ । ४
अव्ययीभावः	२ । १ । ५
अव्ययं विभक्तिसमीपसमृद्धिव्यृद्ध्यर्थाभावात्ययासम्प्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसम्पत्तिसाकल्यान्तवचनेषु	२ । १ । ६
यथाऽसादृश्ये	२ । १ । ७
यावदवधारणे	२ । १ । ८
सुप् प्रतिना मात्रार्थे	२ । १ । ९
अक्षशलाकासंख्याः परिणा	२ । १ । १०
विभाषा	२ । १ । ११
अपपरिबहिरञ्चवः पञ्चम्या	२ । १ । १२
आङ् मर्यादाभिविध्योः	२ । १ । १३
लक्षणेनाभिप्रती आभिमुख्ये	२ । १ । १४
अनुर्यत्समया	२ । १ । १५
यस्य चायामः	२ । १ । १६
तिष्ठद्गुप्रभृतीनि च	२ । १ । १७
पारे मध्ये षष्ठ्या वा	२ । १ । १८
संख्या वंश्येन	२ । १ । १९

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
नदीभिश्च	२	१	२०
अन्यपदार्थे च संज्ञायाम्	२	१	२१
तत्पुरुषः	२	१	२२
द्विगुश्च	२	१	२३
द्वितीया श्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैः	२	१	२४
स्वयं क्तेन	२	१	२५
खट्वा क्षेपे	२	१	२६
सामि	२	१	२७
कालाः	२	१	२८
अत्यन्तसंयोगे च	२	१	२९
तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन	२	१	३०
पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रश्लक्ष्णैः	२	१	३१
कर्तृकरणे कृता बहुलम्	२	१	३२
कृत्यैरधिकार्थवचने	२	१	३३
अन्नेन व्यञ्जनम्	२	१	३४
भक्ष्येण मिश्रीकरणम्	२	१	३५
चतुर्थी तदर्थार्थबलिहितसुखरक्षितैः	२	१	३६
पञ्चमी भयेन	२	१	३७
अपेतापोढमुक्तपतितापत्रस्तैरल्पशः	२	१	३८
स्तोकान्तिकदूरार्थकृच्छ्राणि क्तेन	२	१	३९
सप्तमी शौण्डैः	२	१	४०
सिद्धशुष्कपक्वबन्धैश्च	२	१	४१
ध्वाङ्क्षेण क्षेपे	२	१	४२
कृत्यैर्ऋणे	२	१	४३
संज्ञायाम्	२	१	४४

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
क्तेनाहोरात्रावयवाः	२	१	४५
तत्र	२	१	४६
क्षेपे	२	१	४७
पात्रेसमितादयश्च	२	१	४८
पूर्वकालैकसर्वजरत्पुराणनवकेवलाः समानाधिकरणेन	२	१	४९
दिक्संख्ये संज्ञायाम्	२	१	५०
तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च	२	१	५१
संख्यापूर्वो द्विगुः	२	१	५२
कुत्सितानि कुत्सनैः	२	१	५३
पापाणके कुत्सितैः	२	१	५४
उपमानानि सामान्यवचनैः	२	१	५५
उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे	२	१	५६
विशेषणं विशेष्येण बहुलम्	२	१	५७
पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यममध्यमवीराश्च	२	१	५८
श्रेण्यादयः कृतादिभिः	२	१	५९
क्तेन नञ्विशिष्टेनानञ्	२	१	६०
सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यमानैः	२	१	६१
वृन्दारकनागकुञ्जरैः पूज्यमानम्	२	१	६२
कतरकतमौ जातिपरिप्रश्ने	२	१	६३
किं क्षेपे	२	१	६४
पोटायुवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनुवशावेहद्बष्कयणीप्रवक्तृश्रोत्रियाध्यापकधूर्तैर्जातिः	२	१	६५
प्रशंसावचनैश्च	२	१	६६

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
युवा खलतिपलितवलि-	
नजरतीभिः	२ । १ । ६७
कृत्यतुल्याख्या अजात्या	२ । १ । ६८
वर्णो वर्णेन	२ । १ । ६९
कुमारः श्रमणादिभिः	२ । १ । ७०
चतुष्पादो गर्भिण्या	२ । १ । ७१
मयूरव्यंसकादयश्च	२ । १ । ७२
समर्थोऽन्यपदार्थेसिद्धशुष्कसन्महद्द्वादश ॥	
॥ इति द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः पादः॥१॥	
पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशि-	
नैकाधिकरणे	२ । २ । १
अर्धं नपुंसकम्	२ । २ । २
द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्या-	
ण्यन्यतरस्याम्	२ । २ । ३
प्राप्तापन्ने च द्वितीयया	२ । २ । ४
कालाः परिमाणिना	२ । २ । ५
नञ्	२ । २ । ६
ईषदकृता	२ । २ । ७
षष्ठी	२ । २ । ८
याजकादिभिश्च	२ । २ । ९
न निर्धारणे	२ । २ । १०
पूरणगुणसुहितार्थसदव्ययतव्यस-	
मानाधिकरणेन	२ । २ । ११
क्तेन च पूजायाम्	२ । २ । १२
अधिकरणवाचिना च	२ । २ । १३
कर्मणि च	२ । २ । १४
तृजकाभ्यां कर्त्तरि	२ । २ । १५
कर्त्तरि च	२ । २ । १६
नित्यं क्रीडाजीविकयोः	२ । २ । १७
कुगतिप्रादयः	२ । २ । १८
उपपदमतिङ्	२ । २ । १९

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
अमैवाव्ययेन	२ । २ । २०
तृतीयाप्रभृतीन्यन्यतरस्याम्	२ । २ । २१
क्त्वा च	२ । २ । २२
शेषो बहुव्रीहिः	२ । २ । २३
अनेकमन्यपदार्थे	२ । २ । २४
संख्ययाऽव्ययासन्नादूराधिक-	
संख्याः संख्येये	२ । २ । २५
दिङ्नामान्यन्तराले	२ । २ । २६
तत्र तेनेदमिति सरूपे	२ । २ । २७
तेन सहेति तुल्ययोगे	२ । २ । २८
चार्थे द्वन्द्वः	२ । २ । २९
उपसर्जनं पूर्वम्	२ । २ । ३०
राजदन्तादिषु परम्	२ । २ । ३१
द्वन्द्वे घि	२ । २ । ३२
अजाद्यदन्तम्	२ । २ । ३३
अल्पाच्तरम्	२ । २ । ३४
सप्तमीविशेषणे बहुव्रीहौ	१ । २ । ३५
निष्ठा	२ । २ । ३६
वाहिताग्न्यादिषु	२ । २ । ३७
कडाराः कर्मधारये	२ । २ । ३८
पूर्वापराधरोत्तरंतृतीयाप्रभृतीन्यष्टादश ॥	
इति द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः॥२॥	
अनभिहिते	२ । ३ । १
कर्मणि द्वितीया	२ । ३ । २
तृतीया च होश्छन्दसि	२ । ३ । ३
अन्तराऽन्तरेण युक्ते	२ । ३ । ४
कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे	२ । ३ । ५
अपवर्गे तृतीया	२ । ३ । ६
सप्तमीपञ्चम्यौ कारकमध्ये	२ । ३ । ७
कर्मप्रवचनीययुक्ते द्वितीया	२ । ३ । ८

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
यस्मादधिकं यस्य चेश्वरवचनं तत्र सप्तमी	२ । ३ । ९
पञ्चम्यपाङ्परिभिः	२ । ३ । १०
प्रतिनिधिप्रतिदाने च यस्मात्	२ । ३ । ११
गत्यर्थकर्मणिद्वितीयाचतुर्थ्यौ चेष्टायामनध्वनि	२ । ३ । १२
चतुर्थी संप्रदाने	२ । ३ । १३
क्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः	२ । ३ । १४
तुमर्थाच्च भाववचनात्	२ । ३ । १५
नमःस्वस्तिस्वाहास्वधाऽलंवषड्योगाच्च	२ । ३ । १६
मन्यकर्मण्यनादरे विभाषाप्राणिषु	२ । ३ । १७
कर्तृकरणयोस्तृतीया	२ । ३ । १८
सहयुक्तेऽप्रधाने	२ । ३ । १९
येनाङ्गविकारः	२ । ३ । २०
इत्थंभूतलक्षणे	२ । ३ । २१
संज्ञोन्यतरस्यां कर्मणि	२ । ३ । २२
हेतौ	२ । ३ । २३
अकर्तर्यृणे पञ्चमी	२ । ३ । २४
विभाषागुणेऽस्त्रियाम्	२ । ३ । २५
षष्ठीहेतुप्रयोगे	२ । ३ । २६
सर्वनाम्नस्तृतीया च	२ । ३ । २७
अपादाने पञ्चमी	२ । ३ । २८
अन्यारादितरर्तेदिक्शब्दाञ्चूत्तरपदाजाहियुक्ते	२ । ३ । २९
षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन	२ । ३ । ३०
एनपा द्वितीया	२ । ३ । ३१
पृथग्विनानानाभिस्तृतीयाऽन्यतरस्याम्	२ । ३ । ३२

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
करणे च स्तोकाल्पकृच्छ्रकतिपयस्यासत्त्ववचनस्य	२ । ३ । ३३
दूरान्तिकार्थैः षष्ठ्यन्यतरस्याम्	२ । ३ । ३४
दूरान्तिकार्थेभ्यो द्वितीया च	२ । ३ । ३५
सप्तम्यधिकरणे च	२ । ३ । ३६
यस्य च भावेन भावलक्षणम्	२ । ३ । ३७
षष्ठी चानादरे	२ । ३ । ३८
स्वामीश्वराधिपतिदायादसाक्षिप्रतिभूप्रसूतैश्च	२ । ३ । ३९
आयुक्तकुशलाभ्यां चासेवायाम्	२ । ३ । ४०
यतश्च निर्धारणम्	२ । ३ । ४१
पञ्चमी विभक्ते	२ । ३ । ४२
साधुनिपुणाभ्यामर्चायां सप्तम्यप्रतेः	२ । ३ । ४३
प्रसितोत्सुकाभ्यां तृतीया च	२ । ३ । ४४
नक्षत्रे च लुपि	२ । ३ । ४५
प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा	२ । ३ । ४६
संबोधने च	२ । ३ । ४७
सामन्त्रितम्	२ । ३ । ४८
एकवचनं संबुद्धिः	२ । ३ । ४९
षष्ठी शेषे	२ । ३ । ५०
ज्ञोऽविदर्थस्य करणे	२ । ३ । ५१
अधीगर्थदयेशां कर्मणि	२ । ३ । ५२
कृञः प्रतियत्ने	२ । ३ । ५३
रुजार्थानां भाववचनानामज्वरेः	२ । ३ । ५४
आशिषि नाथः	२ । ३ । ५५
जासिनिप्रहणनाटक्राथपिषां हिंसायाम्	२ । ३ । ५६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
व्यवहृपणोः समर्थयोः	२	३	५७
दिवस्तदर्थस्य	२	३	५८
विभाषोपसर्गे	२	३	५९
द्वितीया ब्राह्मणे	२	३	६०
प्रेष्यब्रुवोर्हविषो देवतासंप्रदाने	२	३	६१
चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसि	२	३	६२
यजेश्च करणे	२	३	६३
कृत्वोर्थप्रयोगे कालेऽधिकरणे	२	३	६४
कर्तृकर्मणोः कृति	२	३	६५
उभयप्राप्तौ कर्मणि	२	३	६६
क्तस्य च वर्तमाने	२	३	६७
अधिकरणवाचिनश्च	२	३	६८
न लोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनाम्	२	३	६९
अकेनोर्भविष्यदाधमर्ण्ययोः	२	३	७०
कृत्यानां कर्त्तरि वा	२	३	७१
तुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यां तृतीयाऽन्यतरस्याम्	२	३	७२
चतुर्थी चाशिष्यायुष्यमद्रभद्रकुशलसुखार्थहितैः	२	३	७३

अनभिहितइत्थंयतश्चप्रेष्यब्रुवोस्त्रयोदश ।

॥इति द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः॥ ३॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
द्विगुरेकवचनम्	२	४	१
द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनाङ्गानाम्	२	४	२
अनुवादे चरणानाम्	२	४	३
अध्वर्युक्रतुरनपुंसकम्	२	४	४
अध्ययनतोऽविप्रकृष्टाख्यानाम्	२	४	५
जातिरप्राणिनाम्	२	४	६
विशिष्टलिङ्गो नदीदेशोऽग्रामाः	२	४	७
क्षुद्रजन्तवः	२	४	८
येषां च विरोधः शाश्वतिकः	२	४	९
शूद्राणामनिरवसितानाम्	२	४	१०
गवाश्वप्रभृतीनि च	२	४	११
विभाषा वृक्षमृगतृणधान्यव्यञ्जनपशुशकुन्यश्ववडवपूर्वापराधरोत्तराणाम्	२	४	१२
विप्रतिषिद्धं चानधिकरणवाचि	२	४	१३
न दधिपयआदीनि	२	४	१४
अधिकरणैतावत्त्वे च	२	४	१५
विभाषा समीपे	२	४	१६
स नपुंसकम्	२	४	१७
अव्ययीभावश्च	२	४	१८
तत्पुरुषोऽनञ्कर्मधारयः	२	४	१९
संज्ञायां कन्थोशीनरेषु	२	४	२०
उपज्ञोपक्रमं तदाद्याचिख्यासायाम्	२	४	२१
छाया बाहुल्ये	२	४	२२
सभा राजाऽमनुष्यपूर्वा	२	४	२३
अशाला च	२	४	२४
विभाषा सेनासुराच्छायाशालानिशानाम्	२	४	२५
परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः	२	४	२६
पूर्ववदश्ववडवौ	२	४	२७
हेमन्तशिशिरावहोरात्रे च च्छन्दसि	२	४	२८
रात्राह्नाहाः पुंसि	२	४	२९
अपथं नपुंसकम्	२	४	३०
अर्धर्चाः पुंसि च	२	४	३१

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
इदमोऽन्वादेशेऽशनुदात्तस्तृतीयादौ	२ । ४ । ३२
एतदस्त्रतसोस्त्रतसौ चानुदात्तौ	२ । ४ । ३३
द्वितीयाटौस्स्वेनः	२ । ४ । ३४
आर्धधातुके	२ । ४ । ३५
अदो जग्धिर्ल्यप्ति किति	२ । ४ । ३६
लुङ्सनोर्घस्लृ	२ । ४ । ३७
घञपोश्च	२ । ४ । ३८
बहुलं छन्दसि	२ । ४ । ३९
लिट्यन्यतरस्याम्	२ । ४ । ४०
वेञो वयिः	२ । ४ । ४१
हनो वध लिङि	२ । ४ । ४२
लुङि च	२ । ४ । ४३
आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम्	२ । ४ । ४४
इणो गा लुङि	२ । ४ । ४५
णौ गमिरबोधने	२ । ४ । ४६
सनि च	२ । ४ । ४७
इङश्च	२ । ४ । ४८
गाङ् लिटि	२ । ४ । ४९
विभाषा लुङ्लृङोः	२ । ४ । ५०
णौ च संश्चङोः	२ । ४ । ५१
अस्तेर्भूः	२ । ४ । ५२
ब्रुवो वचिः	२ । ४ । ५३
चक्षिङः ख्याञ्	२ । ४ । ५४
वा लिटि	२ । ४ । ५५
अजेर्व्यघञपोः	२ । ४ । ५६
वा यौ	२ । ४ । ५७
ण्यक्षत्रियार्षञितो यूनि लुगणिञोः	२ । ४ । ५८
पैलादिभ्यश्च	२ । ४ । ५९
इञः प्राचाम्	२ । ४ । ६०

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
न तौल्वलिभ्यः	२ । ४ । ६१
तद्राजस्य बहुषु तेनैवास्त्रियाम्	२ । ४ । ६२
यस्कादिभ्यो गोत्रे	२ । ४ । ६३
यञञोश्च	२ । ४ । ६४
अत्रिभृगुकुत्सवसिष्ठगोतमाङ्गिरोभ्यश्च	२ । ४ । ६५
बह्वच इञः प्राच्यभरतेषु	२ । ४ । ६६
न गोपवनादिभ्यः	२ । ४ । ६७
तिककितवादिभ्यो द्वन्द्वे	२ । ४ । ६८
उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे	२ । ४ । ६९
आगस्त्यकौण्डिन्ययोरगस्तिकुण्डिनच्	२ । ४ । ७०
सुपो धातुप्रातिपदिकयोः	२ । ४ । ७१
अदिप्रभृतिभ्यः शपः	२ । ४ । ७२
बहुलं छन्दसि	२ । ४ । ७३
यङोऽचि च	२ । ४ । ७४
जुहोत्यादिभ्यः श्लुः	२ । ४ । ७५
बहुलं छन्दसि	२ । ४ । ७६
गातिस्थाघुपाभूभ्यः सिचः परस्मैपदेषु	२ । ४ । ७७
विभाषा घ्राधेट्शाच्छासः	२ । ४ । ७८
तनादिभ्यस्तथासोः	२ । ४ । ७९
मन्त्रे घसह्वरणशवृदहाद्वृच्कृगमिजनिभ्यो लेः	२ । ४ । ८०
आमः	२ । ४ । ८१
अव्ययादाप्सुपः	२ । ४ । ८२
नाव्ययीभावादतोऽम्त्वपञ्चम्याः	२ । ४ । ८३
तृतीयासप्तम्योर्बहुलम्	२ । ४ । ८४

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
लुटः प्रथमस्य डारौरसः	२ । ४ । ८५
द्विगुरुपञ्चोक्रमंवेत्रोवयिंनेतौल्वलिभ्य आमः पश्च ॥	

॥ इति द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ तृतीयाऽध्यायप्रारम्भः ॥

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
प्रत्ययः	३ । १ । १
परश्च	३ । १ । २
आद्युदात्तश्च	३ । १ । ३
अनुदात्तौ सुप्पितौ	३ । १ । ४
गुप्तिज्किद्भ्यः सन्	३ । १ । ५
मान्बधदान्शान्भ्यो दीर्घश्चाभ्यासस्य	३ । १ । ६
धातोः कर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वा	३ । १ । ७
सुप आत्मनः क्यच्	३ । १ । ८
काम्यच्च	३ । १ । ९
उपमानादाचारे	३ । १ । १०
कर्तुः क्यङ् सलोपश्च	३ । १ । ११
भृशादिभ्यो भुव्यच्वेर्लोपश्च हलः	३ । १ । १२
लोहितादिडाज्भ्यः क्यष्	३ । १ । १३
कष्टाय क्रमणे	३ । १ । १४
कर्मणो रोमन्थतपोभ्यां वर्तिचरोः	३ । १ । १५
बाष्पोष्मभ्यामुद्वमने	३ । १ । १६
शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेभ्यः करणे	३ । १ । १७
सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम्	३ । १ । १८
नमोवरिवश्चित्रङः क्यच्	३ । १ । १९
पुच्छभाण्डचीवराण्णिङ्	३ । १ । २०
मुण्डमिश्रश्लक्ष्णलवणव्रतवस्त्रहलकलकृततूस्तेभ्यो णिच्	३ । १ । २१
धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ्	३ । १ । २२
नित्यं कौटिल्ये गतौ	३ । १ । २३
लुपसदचरजपजभदहदशगृभ्यो भावगर्हायाम्	३ । १ । २४
सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच्	३ । १ । २५
हेतुमति च	३ । १ । २६
कण्ड्वादिभ्यो यक्	३ । १ । २७
गुपूधूपविच्छिपणिपनिभ्य आयः	३ । १ । २८
ऋतेरीयङ्	३ । १ । २९
कमेर्णिङ्	३ । १ । ३०
आयादय आर्धधातुके वा	३ । १ । ३१
सनाद्यन्ता धातवः	३ । १ । ३२
स्यतासी लृलुटोः	३ । १ । ३३
सिब्बहुलं लेटि	३ । १ । ३४
कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटि	३ । १ । ३५
इजादेश्च गुरुमतोऽनृच्छः	३ । १ । ३६
दयायासश्च	३ । १ । ३७
उषविदजागृभ्योऽन्यतरस्याम्	३ । १ । ३८
भीह्रीभृहुवां श्लुवच्च	३ । १ । ३९
कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि	३ । १ । ४०
विदांकुर्वन्त्वित्यन्यतरस्याम्	३ । १ । ४१
अभ्युत्सादयां प्रजनयां-	

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
चिकयां रमयामकः पावयां क्रियाद्विदामक्रन्निति च्छन्दसि	३ । १ । ४२
च्लि लुङि	३ । १ । ४३
च्लेः सिच्	३ । १ । ४४
शल इगुपधादनिटः क्सः	३ । १ । ४५
श्लिष आलिङ्गने	३ । १ । ४६
न दृशः	३ । १ । ४७
णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्त्तरि चङ्	३ । १ । ४८
विभाषा धेट्श्व्योः	३ । १ । ४९
गुपेश्छन्दसि	३ । १ । ५०
नोनयतिध्वनयत्येलयत्यर्दयतिभ्यः	३ । १ । ५१
अस्यतिवक्तिख्यातिभ्योऽङ्	३ । १ । ५२
लिपिसिचिह्वश्च	३ । १ । ५३
आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम्	३ । १ । ५४
पुषादिद्युताद्य्लृदितः परस्मैपदेषु	३ । १ । ५५
सर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यश्च	३ । १ । ५६
इरितो वा	३ । १ । ५७
जॄस्तम्भुम्रुचुम्लुचुग्रुचुग्लुचुग्लुञ्चुश्विभ्यश्च	३ । १ । ५८
कृमृदृरुहिभ्यश्छन्दसि	३ । १ । ५९
चिण् ते पदः	३ । १ । ६०
दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्योऽन्यतरस्याम्	३ । १ । ६१
अचः कर्मकर्त्तरि	३ । १ । ६२
दुहश्च	३ । १ । ६३
न रुधः	३ । १ । ६४
तपोऽनुतापे च	३ । १ । ६५
चिण् भावकर्मणोः	३ । १ । ६६
सार्वधातुके यक्	३ । १ । ६७

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
कर्त्तरि शप्	३ । १ । ६८
दिवादिभ्यः श्यन्	३ । १ । ६९
वाभ्राशभ्लाशभ्रमुक्रमुक्लमुत्रसित्रुटिलषः	३ । १ । ७०
यसोऽनुपसर्गात्	३ । १ । ७१
संयसश्च	३ । १ । ७२
स्वादिभ्यः श्नुः	३ । १ । ७३
श्रुवः शृ च	३ । १ । ७४
अक्षोऽन्यतरस्याम्	३ । १ । ७५
तनूकरणे तक्षः	३ । १ । ७६
तुदादिभ्यः शः	३ । १ । ७७
रुधादिभ्यः श्नम्	३ । १ । ७८
तनादिकृञ्भ्य उः	३ । १ । ७९
धिन्विकृण्व्योर च	३ । १ । ८०
क्र्यादिभ्यः श्ना	३ । १ । ८१
स्तम्भुस्तुम्भुस्कम्भुस्कुम्भुस्कुञ्भ्यः श्नुश्च	३ । १ । ८२
हलः श्नः शानज्झौ	३ । १ । ८३
छन्दसि शायजपि	३ । १ । ८४
व्यत्ययो बहुलम्	३ । १ । ८५
लिङ्याशिष्यङ्	३ । १ । ८६
कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः	३ । १ । ८७
तपस्तपःकर्मकस्यैव	३ । १ । ८८
न दुहस्नुनमां यक्चिणौ	३ । १ । ८९
कुषिरजोः प्राचां श्यन्परस्मैपदं च	३ । १ । ९०
धातोः	३ । १ । ९१
तत्रोपपदं सप्तमीस्थम्	३ । १ । ९२
कृदतिङ्	३ । १ । ९३
वाऽसरूपोऽस्त्रियाम्	३ । १ । ९४
कृत्याः	३ । १ । ९५

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
तव्यत्तव्यानीयरः	३	१	९६
अचो यत्	३	१	९७
पोरदुपधात्	३	१	९८
शकिसहोश्च	३	१	९९
गदमदचरयमश्चानुपसर्गे	३	१	१००
अवद्यपण्यवर्या गर्ह्यपणित-			
व्यानिरोधेषु	३	१	१०१
वह्यं करणम्	३	१	१०२
अर्यः स्वामिवैश्ययोः	३	१	१०३
उपसर्या काल्या प्रजने	३	१	१०४
अजर्यं संगतम्	३	१	१०५
वदः सुपि क्यप् च	३	१	१०६
भुवो भावे	३	१	१०७
हनस्त च	३	१	१०८
एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप्	३	१	१०९
ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः	३	१	११०
ई च खनः	३	१	१११
भृञोऽसंज्ञायाम्	३	१	११२
मृजेर्विभाषा	३	१	११३
राजसूयसूर्यमृषोद्यरुच्यकु-			
प्यकृष्टपच्याव्यथ्याः	३	१	११४
भिद्योद्ध्यौ नदे	३	१	११५
पुष्यसिद्ध्यौ नक्षत्रे	३	१	११६
विपूयविनीयजित्या मुञ्जक-			
ल्कहलिषु	३	१	११७
प्रत्यपिभ्यां ग्रहेः	३	१	११८
पदास्वैरिबाह्यापक्ष्येषु च	३	१	११९
विभाषा कृवृषोः	३	१	१२०
युग्यं च पत्रे	३	१	१२१
अमावस्यदन्यतरस्याम्	३	१	१२२
छन्दसि निष्टर्क्यदेवहूयप्रणी-			

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
योन्नीयोच्छिष्यमर्यस्तर्याध्वर्य-			
खन्यखान्यदेवयज्यापृच्छ्य-			
प्रतिषीव्यब्रह्मवाद्यभाव्यस्ता-			
व्योपचाय्यपृडानि	३	१	१२३
ऋहलोर्ण्यत्	३	१	१२४
ओरावश्यके	३	१	१२५
आसुयुवपिरपिलपित्रपि-			
चमश्च	३	१	१२६
आनाय्योऽनित्ये	३	१	१२७
प्रणाय्योऽसंमतौ	३	१	१२८
पाय्यसान्नाय्यनिकाय्य-			
धाय्यामानहविर्निवास-			
सामिधेनीषु	३	१	१२९
क्रतौ कुण्डपाय्यसं-			
चाय्यौ	३	१	१३०
अग्नौ परिचाय्योपचाय्य-			
समूह्याः	३	१	१३१
चित्याग्निचित्ये च	३	१	१३२
ण्वुल्तृचौ	३	१	१३३
नन्दिग्रहिपचादिभ्यो			
ल्युणिन्यचः	३	१	१३४
इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः	३	१	१३५
आतश्चोपसर्गे	३	१	१३६
पाघ्राध्माधेट्दृशः शः	३	१	१३७
अनुपसर्गाल्लिम्पविन्दधारि-			
पारिवेद्युदेजिचेतिसातिसा-			
हिभ्यश्च	३	१	१३८
ददातिदधात्योर्विभाषा	३	१	१३९
ज्वलितिकसन्तेभ्यो णः	३	१	१४०
श्याद्व्यधास्रुसंस्रवती-			
णवसावहृलिहश्लिषश्वसश्च	३	१	१४१

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
दुन्योरनुपसर्गे	३ । १ । १४२
विभाषा ग्रहः	३ । १ । १४३
गेहे कः	३ । १ । १४४
शिल्पिनि ष्वुन्	३ । १ । १४५
गः स्थकन्	३ । १ । १४६
ण्युट् च	३ । १ । १४७
हश्च व्रीहिकालयोः	३ । १ । १४८
प्रुसृल्वः समभिहारे वुन्	३ । १ । १४९
आशिषि च	३ । १ । १५०
प्रत्ययोमुण्डविदांदीपजनक्रियादिभ्योऽवद्यपण्ययुग्यंश्याव्यधादश ॥	
॥इति तृतीयाध्यायस्य प्रथमः पादः॥१॥	
कर्मण्यण्	३ । २ । १
ह्वावामश्च	३ । २ । २
आतोऽनुपसर्गे कः	३ । २ । ३
सुपि स्थः	३ । २ । ४
तुन्दशोकयोः परिमृजापनुदोः	३ । २ । ५
प्रे दाज्ञः	३ । २ । ६
समि ख्यः	३ । २ । ७
गापोष्टक्	३ । २ । ८
हरतेरनुद्यमनेऽच्	३ । २ । ९
वयसि च	३ । २ । १०
आङि ताच्छील्ये	३ । २ । ११
अर्हः	३ । २ । १२
स्तम्बकर्णयोरमिजपोः	३ । २ । १३
शमि धातोः संज्ञायाम्	३ । २ । १४
अधिकरणे शेतेः	३ । २ । १५
चरेष्टः	३ । २ । १६
भिक्षासेनादायेषु च	३ । २ । १७
पुरोऽग्रतोऽग्रेषु सर्तेः	३ । २ । १८

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
पूर्वे कर्त्तरि	३ । २ । १९
कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु	३ । २ । २०
दिवाविभानिशाप्रभाभास्कारान्तानन्तादिबहुनान्दीकिंलिपिलिबिबलिभक्तिकर्तृचित्रक्षेत्रसंख्याजङ्घाबाह्वहर्यत्तद्धनुररुष्षु	३ । २ । २१
कर्मणि भृतौ	३ । २ । २२
न शब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमन्त्रपदेषु	३ । २ । २३
स्तम्बशकृतोरिन्	३ । २ । २४
हरतेर्दृतिनाथयोः पशौ	३ । २ । २५
फलेग्रहिरात्मम्भरिश्च	३ । २ । २६
छन्दसि वनसनरक्षिमथाम्	३ । २ । २७
एजेः खश्	३ । २ । २८
नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः	३ । २ । २९
नाडीमुष्ट्योश्च	३ । २ । ३०
उदि कूले रुजिवहोः	३ । २ । ३१
वहाभ्रे लिहः	३ । २ । ३२
परिमाणे पचः	३ । २ । ३३
मितनखे च	३ । २ । ३४
विध्वरुषोस्तुदः	३ । २ । ३५
असूर्यललाटयोर्दृशितपोः	३ । २ । ३६
उग्रम्पश्येरम्मदपाणिन्धमाश्च	३ । २ । ३७
प्रियवशे वदः खच्	३ । २ । ३८
द्विषत्परयोस्तापेः	३ । २ । ३९
वाचि यमो व्रते	३ । २ । ४०
पूःसर्वयोर्दारिसहोः	३ । २ । ४१
सर्वकूलाभ्रकरीषेषु कषः	३ । २ । ४२
मेघर्त्तिभयेषु कृञः	३ । २ । ४३

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
क्षेमप्रियमद्रेऽण् च	३	२	४४
आशिते भुवः करणभावयोः	३	२	४५
संज्ञायां भृतॄवृजिधारिसहितपिदमः	३	२	४६
गमश्च	३	२	४७
अन्तात्यन्ताध्वदूरपारसर्वानन्तेषु डः	३	२	४८
आशिषि हनः	३	२	४९
अपे क्लेशतमसोः	३	२	५०
कुमारशीर्षयोर्णिनिः	३	२	५१
लक्षणे जायापत्योष्टक्	३	२	५२
अमनुष्यकर्तृके च	३	२	५३
शक्तौ हस्तिकपाटयोः	३	२	५४
पाणिघताडघौ शिल्पिनि	३	२	५५
आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्नान्धप्रियेषु च्व्यर्थेष्वच्वौ कृञः करणे ख्युन्	३	२	५६
कर्त्तरि भुवः खिष्णुच्खुकञौ	३	२	५७
स्पृशोऽनुदके क्विन्	३	२	५८
ऋत्विग्दधृक्स्रग्दिगुष्णिगञ्चुयुजिक्रुञ्चां च	३	२	५९
त्यदादिषु दृशोऽनालोचने कञ्च	३	२	६०
सत्सूद्विषद्रुहदुहयुजविदभिदच्छिदजिनीराजामुपसर्गेऽपि क्विप्	३	२	६१
भजो ण्विः	३	२	६२
छन्दसि सहः	३	२	६३
वहश्च	३	२	६४
कव्यपुरीषपुरीष्येषु ञ्युट्	३	२	६५
हव्येऽनन्तःपादम्	३	२	६६
जनसनखनक्रमगमो विट्	३	२	६७
अदोऽनन्ने	३	२	६८
क्रव्ये च	३	२	६९
दुहः कप् घश्च	३	२	७०
मन्त्रे श्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशो ण्विन्	३	२	७१
अवे यजः	३	२	७२
विजुपे छन्दसि	३	२	७३
आतो मनिन्क्वनिब्वनिपश्च	३	२	७४
अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते	३	२	७५
क्विप् च	३	२	७६
स्थः क च	३	२	७७
सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये	३	२	७८
कर्तर्युपमाने	३	२	७९
व्रते	३	२	८०
बहुलमाभीक्ष्ण्ये	३	२	८१
मनः	३	२	८२
आत्ममाने खश्च	३	२	८३
भूते	३	२	८४
करणे यजः	३	२	८५
कर्मणि हनः	३	२	८६
ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विप्	३	२	८७
बहुलं छन्दसि	३	२	८८
सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु कृञः	३	२	८९
सोमे सुञः	३	२	९०
अग्नौ चेः	३	२	९१
कर्मण्यग्न्याख्यायाम्	३	२	९२
कर्मणीनि विक्रियः	३	२	९३
दृशेः क्वनिप्	३	२	९४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
राजनि युधि कृञः	३	२	९५
सहे च	३	२	९६
सप्तम्यां जनेर्डः	३	२	९७
पञ्चम्यामजातौ	३	२	९८
उपसर्गे च संज्ञायाम्	३	२	९९
अनौ कर्मणि	३	२	१००
अन्येष्वपि दृश्यते	३	२	१०१
निष्ठा	३	२	१०२
सुयजोर्ङ्वनिप्	३	२	१०३
जीर्यतेरतृन्	३	२	१०४
छन्दसि लिट्	३	२	१०५
लिटः कानज्वा	३	२	१०६
क्वसुश्च	३	२	१०७
भाषायां सदवसश्रुवः	३	२	१०८
उपेयिवाननाश्वाननूचानश्च	३	२	१०९
लुङ्	३	२	११०
अनद्यतने लङ्	३	२	१११
अभिज्ञावचने लृट्	३	२	११२
न यदि	३	२	११३
विभाषा साकाङ्क्षे	३	२	११४
परोक्षे लिट्	३	२	११५
हशश्वतोर्लङ् च	३	२	११६
प्रश्ने चासन्नकाले	३	२	११७
लट् स्मे	३	२	११८
अपरोक्षे च	३	२	११९
ननौ पृष्टप्रतिवचने	३	२	१२०
नन्वोर्विभाषा	३	२	१२१
पुरि लुङ् चास्मे	३	२	१२२
वर्तमाने लट्	३	२	१२३
लटः शतृशानचावप्रथमासमानाधिकरणे	३	२	१२४
संबोधने च	३	२	१२५
लक्षणहेत्वोः क्रियायाः	३	२	१२६
तौ सत्	३	२	१२७
पूङ्यजोः शानन्	३	२	१२८
ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषु चानश्	३	२	१२९
इङ्धार्योः शत्रकृच्छ्रिणि	३	२	१३०
द्विषोऽमित्रे	३	२	१३१
सुञो यज्ञसंयोगे	३	२	१३२
अर्हः प्रशंसायाम्	३	२	१३३
आक्वेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु	३	२	१३४
तृन्	३	२	१३५
अलंकृञ्निराकृञ्प्रजनोत्पचोत्पतोन्मदरुच्यपत्रपवृतुवृधुसहचर इष्णुच्	३	२	१३६
णेश्छन्दसि	३	२	१३७
भुवश्च	३	२	१३८
ग्लाजिस्थश्च ग्स्नुः	३	२	१३९
त्रसिगृधिधृषिक्षिपेः क्नुः	३	२	१४०
शमित्यष्टाभ्यो घिनुण्	३	२	१४१
सम्पृचानुरुधाङ्यमाङ्यसपरिसृसंसृजपरिदेविसंज्वरपरिक्षिपपरिरटपरिवदपरिदहपरिमुहदुषद्विषद्रुहदुहयुजाक्रीडविविचत्यजरजभजातिचरापचरामुषाभ्याहनश्च	३	२	१४२
वौ कषलसकत्थस्रम्भः	३	२	१४३
अपे च लषः	३	२	१४४

सूत्राणि	अ०	पा०	सू०
प्रे लपसृद्रुमथवदवसः	३	२	१४५
निन्दहिंसक्लिशखादविनाशपरिक्षिपपरिरटपरिवादिव्याभाषासूयो वुञ्	३	२	१४६
देविक्रुशोश्चोपसर्गे	३	२	१४७
चलनशब्दार्थादकर्मकाद्युच्	३	२	१४८
अनुदात्तेतश्च हलादेः	३	२	१४९
जुचङ्क्रम्यदन्द्रम्यसृगृधिज्वलशुचलषपतपदः	३	२	१५०
क्रुधमण्डार्थेभ्यश्च	३	२	१५१
नयः	३	२	१५२
सूददीपदीक्षश्च	३	२	१५३
लषपतपदस्थाभूवृषहनकमगमशॄभ्य उकञ्	३	२	१५४
जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृङः षाकन्	३	२	१५५
प्रजोरिनिः	३	२	१५६
जिदृक्षिविश्रीण्वमाव्यथाभ्यमपरिभूप्रसूभ्यश्च	३	२	१५७
स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रातन्द्राश्रद्धाभ्य आलुच्	३	२	१५८
दाधेट्सिशदसदोरुः	३	२	१५९
सृघस्यदः क्मरच्	३	२	१६०
भञ्जभासमिदो घुरच्	३	२	१६१
विदिभिदिच्छिदेः कुरच्	३	२	१६२
इण्नशजिसर्तिभ्यः क्वरप्	३	२	१६३
गत्वरश्च	३	२	१६४
जागुरूकः	३	२	१६५
यजजपदशां यङः	३	२	१६६
नमिकम्पिस्म्यजसकमहिंसदीपो रः	३	२	१६७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
सनाशंसभिक्ष उः	३	२	१६८
विन्दुरिच्छुः	३	२	१६९
क्याच्छन्दसि	३	२	१७०
आदृगमहनजनः किकिनौ लिट् च	३	२	१७१
स्वपितृषोर्नजिङ्	३	२	१७२
शॄवन्द्योरारुः	३	२	१७३
भियः क्रुक्कनौ	३	२	१७४
स्थेशभासपिसकसो वरच्	३	२	१७५
यश्च यङः	३	२	१७६
भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपॄजुग्रावस्तुवः क्विप्	३	२	१७७
अन्येभ्योऽपि दृश्यते	३	२	१७८
भुवः संज्ञान्तरयोः	३	२	१७९
विप्रसम्भ्यो ड्वसंज्ञायाम्	३	२	१८०
धः कर्मणि ष्ट्रन्	३	२	१८१
दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे	३	२	१८२
हलसूकरयोः पुवः	३	२	१८३
अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः	३	२	१८४
पुवः संज्ञायाम्	३	२	१८५
कर्तरि चर्षिदेवतयोः	३	२	१८६
ञीतः क्तः	३	२	१८७
मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च	३	२	१८८

कर्मणिदिवापूः सत्सूबहुलमन्येष्वपिनन्वोःशमितिभञ्जभासघःकर्मण्यष्टौ ॥ इति तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

सूत्राणि	अ०	पा०	सू०
उणादयो बहुलम्	३	३	१
भूतेऽपि दृश्यन्ते	३	३	२
भविष्यति गम्यादयः	३	३	३
यावत्पुरानिपातयोर्लट्	३	३	४

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
विभाषा कदाकर्ह्योः	३	३	५
किंवृत्ते लिप्सायाम्	३	३	६
लिप्स्यमानसिद्धौ च	३	३	७
लोडर्थलक्षणे च	३	३	८
लिङ् चोर्ध्वमौहूर्त्तिके	३	३	९
तुमुन्ण्वुलौ क्रियायां क्रियार्थायाम्	३	३	१०
भाववचनाश्च	३	३	११
अण् कर्मणि च	३	३	१२
लट् शेषे च	३	३	१३
लृटः सद्वा	३	३	१४
अनद्यतने लुट्	३	३	१५
पदरुजविशस्पृशो घञ्	३	३	१६
सृ स्थिरे	३	३	१७
भावे	३	३	१८
अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्	३	३	१९
परिमाणाख्यायां सर्वेभ्यः	३	३	२०
इङश्च	३	३	२१
उपसर्गे रुवः	३	३	२२
समि युद्रुदुवः	३	३	२३
श्रिणीभुवोऽनुपसर्गे	३	३	२४
वौ क्षुश्रुवः	३	३	२५
अवोदोर्नियः	३	३	२६
प्रे द्रुस्तुस्रुवः	३	३	२७
निरभ्योः पूल्वोः	३	३	२८
उन्न्योर्ग्रः	३	३	२९
कॄ धान्ये	३	३	३०
यज्ञे समि स्तुवः	३	३	३१
प्रे स्त्रोऽयज्ञे	३	३	३२
प्रथने वावशब्दे	३	३	३३
छन्दो नाम्नि च	३	३	३४

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
उदि ग्रहः	३	३	३५
समि मुष्टौ	३	३	३६
परिन्योर्नीणोर्द्यूताभ्रेषयोः	३	३	३७
परावनुपात्यय इणः	३	३	३८
व्युपयोः शेतेः पर्याये	३	३	३९
हस्तादाने चेरस्तेये	३	३	४०
निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्च कः	३	३	४१
सङ्घे चानौत्तराधर्ये	३	३	४२
कर्मव्यतिहारे णच् स्त्रियाम्	३	३	४३
अभिविधौ भाव इनुण्	३	३	४४
आक्रोशेऽवन्योर्ग्रहः	३	३	४५
प्रे लिप्सायाम्	३	३	४६
परौ यज्ञे	३	३	४७
नौ वृ धान्ये	३	३	४८
उदि श्रयतियौतिपूद्रुवः	३	३	४९
विभाषाङि रुप्लुवोः	३	३	५०
अवे ग्रहो वर्षप्रतिबन्धे	३	३	५१
प्रे वणिजाम्	३	३	५२
रश्मौ च	३	३	५३
वृणोतेराच्छादने	३	३	५४
परौ भुवोऽवज्ञाने	३	३	५५
एरच्	३	३	५६
ॠदोरप्	३	३	५७
ग्रहवृदृनिश्चिगमश्च	३	३	५८
उपसर्गेऽदः	३	३	५९
नौ ण च	३	३	६०
व्यधजपोरनुपसर्गे	३	३	६१
स्वनहसोर्वा	३	३	६२
यमः समुपनिविषु च	३	३	६३
नौ गदनदपठस्वनः	३	३	६४

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
क्वणो वीणायां च	३	३	६५
नित्यं पणः परिमाणे	३	३	६६
मदोऽनुपसर्गे	३	३	६७
प्रमदसम्मदौ हर्षे	३	३	६८
समुदोरजः पशुषु	३	३	६९
अक्षेषु ग्लहः	३	३	७०
प्रजने सर्तेः	३	३	७१
ह्वः संप्रसारणं च न्यभ्युपविषु	३	३	७२
आङि युद्धे	३	३	७३
निपानमाहावः	३	३	७४
भावेऽनुपसर्गस्य	३	३	७५
हनश्च वधः	३	३	७६
मूर्तौ घनः	३	३	७७
अन्तर्घनो देशे	३	३	७८
अगारैकदेशे प्रघणः प्रघाणश्च	३	३	७९
उद्घनोऽत्याधानम्	३	३	८०
अपघनोऽङ्गम्	३	३	८१
करणेऽयोविद्रुषु	३	३	८२
स्तम्बे क च	३	३	८३
परौ घः	३	३	८४
उपघ्न आश्रये	३	३	८५
सङ्घोद्घौ गणप्रशंसयोः	३	३	८६
निघो निमितम्	३	३	८७
ड्वितः क्त्रिः	३	३	८८
ट्वितोऽथुच्	३	३	८९
यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ्	३	३	९०
स्वपो नन्	३	३	९१
उपसर्गे घोः किः	३	३	९२
कर्मण्यधिकरणे च	३	३	९३
स्त्रियां क्तिन्	३	३	९४

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
स्थागापापचो भावे	३	३	९५
मन्त्रे वृषेषपचमनविदभूवीरा उदात्तः	३	३	९६
ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च	३	३	९७
व्रजयजोर्भावे क्यप्	३	३	९८
संज्ञायां समजनिषदनिपतमनविदषुञ्शीङ्भृञिणः	३	३	९९
कृञः श च	३	३	१००
इच्छा	३	३	१०१
अ प्रत्ययात्	३	३	१०२
गुरोश्च हलः	३	३	१०३
षिद्भिदादिभ्योऽङ्	३	३	१०४
चिन्तिपूजिकथिकुम्बिचर्चश्च	३	३	१०५
आतश्चोपसर्गे	३	३	१०६
ण्यासश्रन्थो युच्	३	३	१०७
रोगाख्यायां ण्वुल्बहुलम्	३	३	१०८
संज्ञायाम्	३	३	१०९
विभाषाख्यानपरिप्रश्नयोरिञ्च	३	३	११०
पर्यायार्हर्णोत्पत्तिषु ण्वुच्	३	३	१११
आक्रोशे नञ्यनिः	३	३	११२
कृत्यल्युटो बहुलम्	३	३	११३
नपुंसके भावे क्तः	३	३	११४
ल्युट् च	३	३	११५
कर्मणि च येन संस्पर्शात्कर्तुः शरीरसुखम्	३	३	११६
करणाधिकरणयोश्च	३	३	११७
पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण	३	३	११८
गोचरसंचरवहव्रजव्यजापणनिगमाश्च	३	३	११९

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
अवे तॄस्त्रोर्घञ्	३	३	१२०
हलश्च	३	३	१२१
अध्यायन्यायोद्यावसंहाराश्च	३	३	१२२
उदङ्कोऽनुदके	३	३	१२३
जालमानायः	३	३	१२४
खनो घ च	३	३	१२५
ईषद्दुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल्	३	३	१२६
कर्तृकर्मणोश्च भूकृञोः	३	३	१२७
आतो युच्	३	३	१२८
छन्दसि गत्यर्थेभ्यः	३	३	१२९
अन्येभ्योऽपि दृश्यते	३	३	१३०
वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा	३	३	१३१
आशंसायां भूतवच्च	३	३	१३२
क्षिप्रवचने लृट्	३	३	१३३
आशंसावचने लिङ्	३	३	१३४
नानद्यतनवत्क्रियाप्रबन्धसामीप्ययोः	३	३	१३५
भविष्यति मर्यादावचनेऽवरस्मिन्	३	३	१३६
कालविभागे चानहोरात्राणाम्	३	३	१३७
परस्मिन्विभाषा	३	३	१३८
लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ	३	३	१३९
भूते च	३	३	१४०
वोताप्योः	३	३	१४१
गर्हायां लडपिजात्वोः	३	३	१४२
विभाषा कथमि लिङ् च	३	३	१४३

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
किंवृत्ते लिङ्लृटौ	३	३	१४४
अनवक्लृप्त्यमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि	३	३	१४५
किंकिलास्त्यर्थेषु लृट्	३	३	१४६
जातुयदोर्लिङ्	३	३	१४७
यच्चयत्रयोः	३	३	१४८
गर्हायां च	३	३	१४९
चित्रीकरणे च	३	३	१५०
शेषे लृडयदौ	३	३	१५१
उताप्योः समर्थयोर्लिङ्	३	३	१५२
कामप्रवेदनेऽकच्चिति	३	३	१५३
सम्भावनेऽलमिति चेत्सिद्धाप्रयोगे	३	३	१५४
विभाषा धातौ सम्भावनवचनेऽयदि	३	३	१५५
हेतुहेतुमतोर्लिङ्	३	३	१५६
इच्छार्थेषु लिङ्लोटौ	३	३	१५७
समानकर्तृकेषु तुमुन्	३	३	१५८
लिङ् च	३	३	१५९
इच्छार्थेभ्यो विभाषा वर्तमाने	३	३	१६०
विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ्	३	३	१६१
लोट् च	३	३	१६२
प्रैषातिसर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च	३	३	१६३
लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके	३	३	१६४
स्मे लोट्	३	३	१६५
अधीष्टे च	३	३	१६६
कालसमयवेलासु तुमुन्	३	३	१६७
लिङ् यदि	३	३	१६८

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
अर्हे कृत्यतृचश्च	३	३	१६९
आवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनिः	३	३	१७०
कृत्याश्च	३	३	१७१
शकि लिङ् च	३	३	१७२
आशिषि लिङ्लोटौ	३	३	१७३
क्तिच्क्तौ च संज्ञायाम्	३	३	१७४
माङि लुङ्	३	३	१७५
स्मोत्तरे लङ् च	३	३	१७६
उणादयइङोनिवासव्यधजपोरपघनोङ्गमिच्छाहलश्चवोताप्योर्विधिनिमन्त्रणाषोडश ॥			
॥इति तृतीयाध्यायस्य तृतीयः पादः॥३॥			
धातुसम्बन्धे प्रत्ययाः	३	४	१
क्रियासमभिहारे लोट् लोटो हिस्वौ वा च तध्वमोः	३	४	२
समुच्चयेऽन्यतरस्याम्	३	४	३
यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मिन्	३	४	४
समुच्चये सामान्यवचनस्य	३	४	५
छन्दसि लुङ्लङ्लिटः	३	४	६
लिङर्थे लेट्	३	४	७
उपसंवादाशङ्कयोश्च	३	४	८
तुमर्थे सेसेनसेअसेन्क्सेकसेनध्यैअध्यैन्कध्यैकध्यैन्शध्यैशध्यैन्तवैतवेङ्तवेनः	३	४	९
प्रयैरोहिष्यैअव्यथिष्यै	३	४	१०
दृशे विख्ये च	३	४	११
शकि णमुल्कमुलौ	३	४	१२
ईश्वरेतोसुन्कसुनौ	३	४	१३
कृत्यार्थे तवैकेन्केन्यत्वनः	३	४	१४
अवचक्षे च	३	४	१५
भावलक्षणे स्थेण्कृञ्वदिचरि-			

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
हुतमिजनिभ्यस्तोसुन्	३	४	१६
सृपितृदोः कसुन्	३	४	१७
अलंखल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचां क्त्वा	३	४	१८
उदीचां माङो व्यतीहारे	३	४	१९
परावरयोगे च	३	४	२०
समानकर्तृकयोः पूर्वकाले	३	४	२१
आभीक्ष्ण्ये णमुल् च	३	४	२२
न यद्यनाकाङ्क्षे	३	४	२३
विभाषाग्रेप्रथमपूर्वेषु	३	४	२४
कर्मण्याक्रोशे कृञः खमुञ्	३	४	२५
स्वादुमि णमुल्	३	४	२६
अन्यथैवंकथमित्थंसुसिद्धाप्रयोगश्चेत्	३	४	२७
यथातथयोरसूयाप्रतिवचने	३	४	२८
कर्मणि दृशिविदोः साकल्ये	३	४	२९
यावति विन्दजीवोः	३	४	३०
चर्मोदरयोः पूरेः	३	४	३१
वर्षप्रमाण ऊलोपश्चास्याऽन्यतरस्याम्	३	४	३२
चेले क्नोपेः	३	४	३३
निमूलसमूलयोः कषः	३	४	३४
शुष्कचूर्णरूक्षेषु पिषः	३	४	३५
समूलाकृतजीवेषु हन्कृञ्ग्रहः	३	४	३६
करणे हनः	३	४	३७
स्नेहने पिषः	३	४	३८
हस्ते वर्तिग्रहोः	३	४	३९
स्वे पुषः	३	४	४०
अधिकरणे बन्धः	३	४	४१
संज्ञायाम्	३	४	४२
कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशिवहोः	३	४	४३

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
ऊर्ध्वे शुषिपूरोः	३	४	४४
उपमाने कर्मणि च	३	४	४५
कषादिषु यथाविध्यनुप्रयोगः	३	४	४६
उपदंशस्तृतीयायाम्	३	४	४७
हिंसार्थानां च समानकर्मकाणाम्	३	४	४८
सप्तम्यां चोपपीडरुधकर्षः	३	४	४९
समासत्तौ	३	४	५०
प्रमाणे च	३	४	५१
अपादाने परीप्सायाम्	३	४	५२
द्वितीयायां च	३	४	५३
स्वाङ्गेऽध्रुवे	३	४	५४
परिक्लिश्यमाने च	३	४	५५
विशिपतिपदिस्कन्दां व्याप्यमानासेव्यमानयोः	३	४	५६
अस्यतितृषोः क्रियान्तरे कालेषु	३	४	५७
नाम्न्यादिशिग्रहोः	३	४	५८
अव्ययेऽयथाभिप्रेताख्याने कृञः क्त्वाणमुलौ	३	४	५९
तिर्यच्यपवर्गे	३	४	६०
स्वाङ्गे तस्प्रत्यये कृभ्वोः	३	४	६१
नाधार्थप्रत्यये च्व्यर्थे	३	४	६२
तूष्णीमि भुवः	३	४	६३
अन्वच्यानुलोम्ये	३	४	६४
शकधृषज्ञाग्लाघटरभलभक्रमसहार्हास्त्यर्थेषु तुमुन्	३	४	६५
पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु	३	४	६६
कर्तरि कृत्	३	४	६७
भव्यगेयप्रवचनीयोपस्थानीयजन्याप्लाव्यापात्या वा	३	४	६८
लः कर्मणि च भावे चाकर्मकेभ्यः	३	४	६९
तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः	३	४	७०
आदिकर्मणि क्तः कर्तरि च	३	४	७१
गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासवसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च	३	४	७२
दाशगोघ्नौ संप्रदाने	३	४	७३
भीमादयोऽपादाने	३	४	७४
ताभ्यामन्यत्रोणादयः	३	४	७५
क्तोऽधिकरणे च ध्रौव्यगतिप्रत्यवसानार्थेभ्यः	३	४	७६
लस्य	३	४	७७
तिप्तस्झिसिप्थस्थमिब्वस्मस्तातांझथासाथांध्वमिड्वहिमहिङ्	३	४	७८
टित आत्मनेपदानां टेरे	३	४	७९
थासः से	३	४	८०
लिटस्तझयोरेशिरेच्	३	४	८१
परस्मैपदानां णलतुसुस्थलथुसणल्वमाः	३	४	८२
विदो लटो वा	३	४	८३
ब्रुवः पञ्चानामादित आहो ब्रुवः	३	४	८४
लोटो लङ्वत्	३	४	८५
एरुः	३	४	८६
सेर्ह्यपिच्च	३	४	८७
वा छन्दसि	३	४	८८
मेर्निः	३	४	८९
आमेतः	३	४	९०
सवाभ्यां वामौ	३	४	९१

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
आडुत्तमस्य पिच्च	३ । ४ । ९२
एत ऐ	३ । ४ । ९३
लेटोऽडाटौ	३ । ४ । ९४
आत ऐ	३ । ४ । ९५
वैतोऽन्यत्र	३ । ४ । ९६
इतश्च लोपः परस्मैपदेषु	३ । ४ । ९७
स उत्तमस्य	३ । ४ । ९८
नित्यं ङितः	३ । ४ । ९९
इतश्च	३ । ४ । १००
तस्थस्थमिपां तांतंतामः	३ । ४ । १०१
लिङः सीयुट्	३ । ४ । १०२
यासुट् परस्मैपदेषूदात्तो ङिच्च	३ । ४ । १०३
किदाशिषि	३ । ४ । १०४
झस्य रन्	३ । ४ । १०५
इटोऽत्	३ । ४ । १०६
सुट्तिथोः	३ । ४ । १०७
झेर्जुस्	३ । ४ । १०८
सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च	३ । ४ । १०९
आतः	३ । ४ । ११०
लङः शाकटायनस्यैव	३ । ४ । १११
द्विषश्च	३ । ४ । ११२
तिङ्शित्सार्वधातुकम्	३ । ४ । ११३
आर्धधातुकं शेषः	३ । ४ । ११४
लिट् च	३ । ४ । ११५
लिङाशिषि	३ । ४ । ११६
छन्दस्युभयथा	३ । ४ । ११७

धातुसम्बन्धेसमानकर्तृकयोरधिकरणेस्वाङ्कलिटस्तस्थस्थमिपां सप्तदश ॥ इति तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ ४ ॥

समाप्तश्चाध्यायस्तृतीयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थाध्यायप्रारम्भः।

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
ङ्याप्प्रातिपदिकात्	४ । १ । १
स्वौजसमौट्छष्टाभ्याम्भिस्ङेभ्याम्भ्यस्ङसिभ्याम्भ्यस्ङसोसाम्ङ्योस्सुप्	४ । १ । २
स्त्रियाम्	४ । १ । ३
अजाद्यतष्टाप्	४ । १ । ४
ऋन्नेभ्यो ङीप्	४ । १ । ५
उगितश्च	४ । १ । ६
वनो र च	४ । १ । ७
पादोऽन्यतरस्याम्	४ । १ । ८
टाबृचि	४ । १ । ९
न षट्स्वस्रादिभ्यः	४ । १ । १०
मनः	४ । १ । ११
अनो बहुव्रीहेः	४ । १ । १२
डाबुभाभ्यामन्यतरस्याम्	४ । १ । १३
अनुपसर्जनात्	४ । १ । १४
टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रचूतयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः	४ । १ । १५
यञश्च	४ । १ । १६
प्राचां ष्फ तद्धितः	४ । १ । १७
सर्वत्र लोहितादिकतन्तेभ्यः	४ । १ । १८
कौरव्यमाण्डूकाभ्यां च	४ । १ । १९
वयसि प्रथमे	४ । १ । २०
द्विगोः	४ । १ । २१
अपरिमाणबिस्ताचितकम्बल्येभ्यो न तद्धितलुकि	४ । १ । २२
काण्डान्तात्क्षेत्रे	४ । १ । २३
पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्याम्	४ । १ । २४
बहुव्रीहेरूधसो ङीष्	४ । १ । २५
संख्याऽव्ययादेर्ङीप्	४ । १ । २६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
दामहायनान्ताच्च	४	१	२७
अन उपधालोपिनोऽन्यतरस्याम्	४	१	२८
नित्यं संज्ञाछन्दसोः	४	१	२९
केवलमामकभागधेयपापापरसमानार्यकृतसुमङ्गलभेषजाच्च	४	१	३०
रात्रेश्चाजसौ	४	१	३१
अन्तर्वत्पतिवतोर्नुक्	४	१	३२
पत्युर्नो यज्ञसंयोगे	४	१	३३
विभाषा सपूर्वस्य	४	१	३४
नित्यं सपत्न्यादिषु	४	१	३५
पूतक्रतोरै च	४	१	३६
वृषाकप्यग्निकुसितकुसीदानामुदात्तः	४	१	३७
मनोरौ वा	४	१	३८
वर्णादनुदात्तात्तोपधात्तो नः	४	१	३९
अन्यतो ङीष्	४	१	४०
षिद्गौरादिभ्यश्च	४	१	४१
जानपदकुण्डगोणस्थलभाजनागकालनीलकुशकामुककबराद्वृत्त्यमत्रावपनाकृत्रिमाश्राणास्थौल्यवर्णानाच्छादनायोविकारमैथुनेच्छाकेशवेशेषु	४	१	४२
शोणात्प्राचाम्	४	१	४३
वोतो गुणवचनात्	४	१	४४
बह्वादिभ्यश्च	४	१	४५
नित्यं छन्दसि	४	१	४६
भुवश्च	४	१	४७
पुंयोगादाख्यायाम्	४	१	४८

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमारण्ययवयवनमातुलाचार्याणामानुक्	४	१	४९
क्रीतात्करणपूर्वात्	४	१	५०
क्तादल्पाख्यायाम्	४	१	५१
बहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात्	४	१	५२
अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा	४	१	५३
स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात्	४	१	५४
नासिकोदरौष्ठजङ्घादन्तकर्णशृङ्गाच्च	४	१	५५
न क्रोडादिबह्वचः	४	१	५६
सहनञ्विद्यमानपूर्वाच्च	४	१	५७
नखमुखात्संज्ञायाम्	४	१	५८
दीर्घजिह्वी च च्छन्दसि	४	१	५९
दिक्पूर्वपदान्ङीप्	४	१	६०
वाहः	४	१	६१
सख्यशिश्वीति भाषायाम्	४	१	६२
जातेरस्त्रीविषयादयोपधात्	४	१	६३
पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलवालोत्तरपदाच्च	४	१	६४
इतो मनुष्यजातेः	४	१	६५
ऊङुतः	४	१	६६
बाह्वन्तात्संज्ञायाम्	४	१	६७
पङ्गोश्च	४	१	६८
ऊरूत्तरपदादौपम्ये	४	१	६९
संहितशफलक्षणवामादेश्च	४	१	७०
कद्रुकमण्डल्वोश्छन्दसि	४	१	७१
संज्ञायाम्	४	१	७२
शार्ङ्गरवाद्यञो ङीन्	४	१	७३
यङश्चाप्	४	१	७४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
आवट्याच्च	४	१	७५
तद्धिताः	४	१	७६
यूनस्तिः	४	१	७७
अणिञोरनार्षयोर्गुरूपोत्तमयोः ष्यङ् गोत्रे	४	१	७८
गोत्रावयवात्	४	१	७९
क्रौड्यादिभ्यश्च	४	१	८०
दैवयज्ञिशौचिवृक्षिसात्यमुग्रिकाण्ठेविद्धिभ्योऽन्यतरस्याम्	४	१	८१
समर्थानां प्रथमाद्वा	४	१	८२
प्राग्दीव्यतोऽण्	४	१	८३
अश्वपत्यादिभ्यश्च	४	१	८४
दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यः	४	१	८५
उत्सादिभ्योऽञ्	४	१	८६
स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नञौ भवनात्	४	१	८७
द्विगोर्लुगनपत्ये	४	१	८८
गोत्रेऽलुगचि	४	१	८९
यूनि लुक्	४	१	९०
फक्फिञोरन्यतरस्याम्	४	१	९१
तस्यापत्यम्	४	१	९२
एको गोत्रे	४	१	९३
गोत्राद्यून्यस्त्रियाम्	४	१	९४
अत इञ्	४	१	९५
बाह्वादिभ्यश्च	४	१	९६
सुधातुरकङ् च	४	१	९७
गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्च्फञ्	४	१	९८
नडादिभ्यः फक्	४	१	९९
हरितादिभ्योऽञः	४	१	१००
यञिञोश्च	४	१	१०१

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
शरद्वच्छुनकदर्भाद्भृगुवत्साग्रायणेषु	४	१	१०२
द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम्	४	१	१०३
अनृष्यानन्तर्ये बिदादिभ्योऽञ्	४	१	१०४
गर्गादिभ्यो यञ्	४	१	१०५
मधुबभ्र्वोर्ब्राह्मणकौशिकयोः	४	१	१०६
कपिबोधादाङ्गिरसे	४	१	१०७
वतण्डाच्च	४	१	१०८
लुक् स्त्रियाम्	४	१	१०९
अश्वादिभ्यः फञ्	४	१	११०
भर्गात्त्रैगर्ते	४	१	१११
शिवादिभ्योऽण्	४	१	११२
अवृद्धाभ्यो नदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः	४	१	११३
ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च	४	१	११४
मातुरुत्संख्यासंभद्रपूर्वायाः	४	१	११५
कन्यायाः कनीन च	४	१	११६
विकर्णशुङ्गच्छगलाद्वत्सभरद्वाजात्रिषु	४	१	११७
पीलाया वा	४	१	११८
ढक् च मण्डूकात्	४	१	११९
स्त्रीभ्यो ढक्	४	१	१२०
द्व्यचः	४	१	१२१
इतश्चानिञः	४	१	१२२
शुभ्रादिभ्यश्च	४	१	१२३
विकर्णकुषीतकात्काश्यपे	४	१	१२४
भ्रुवो वुक् च	४	१	१२५
कल्याण्यादीनामिनङ्	४	१	१२६
कुलटाया वा	४	१	१२७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
चटकाया ऐरक्	४	१	१२८
गोधाया ढ्रक्	४	१	१२९
आरगुदीचाम्	४	१	१३०
क्षुद्राभ्यो वा	४	१	१३१
पितृष्वसुश्छण्	४	१	१३२
ढकि लोपः	४	१	१३३
मातृष्वसुश्च	४	१	१३४
चतुष्पाद्भ्यो ढञ्	४	१	१३५
गृष्ट्यादिभ्यश्च	४	१	१३६
राजश्वशुराद्यत्	४	१	१३७
क्षत्राद्घः	४	१	१३८
कुलात्खः	४	१	१३९
अपूर्वपदादन्यतरस्यां यड्ढकञौ	४	१	१४०
महाकुलादञ्खञौ	४	१	१४१
दुष्कुलाड्ढक्	४	१	१४२
स्वसुश्छः	४	१	१४३
भ्रातुर्व्यच्च	४	१	१४४
व्यन्सपत्ने	४	१	१४५
रेवत्यादिभ्यष्ठक्	४	१	१४६
गोत्रस्त्रियाः कुत्सने ण च	४	१	१४७
वृद्धाट्ठक् सौवीरेषु बहुलम्	४	१	१४८
फेश्छ च	४	१	१४९
फाण्टाहृतिमिमताभ्यां णफिञौ	४	१	१५०
कुर्वादिभ्यो ण्यः	४	१	१५१
सेनान्तलक्षणकारिभ्यश्च	४	१	१५२
उदीचामिञ्	४	१	१५३
तिकादिभ्यः फिञ्	४	१	१५४
कौशल्यकार्मार्याभ्यां च	४	१	१५५

सूत्राणि	अ०	पा०	सू०
अणो द्व्यचः	४	१	१५६
उदीचां वृद्धादगोत्रात्	४	१	१५७
वाकिनादीनां कुक् च	४	१	१५८
पुत्रान्तादन्यतरस्याम्	४	१	१५९
प्राचामवृद्धात्फिन्बहुलम्	४	१	१६०
मनोर्जातावञ्यतौ षुक् च	४	१	१६१
अपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम्	४	१	१६२
जीवति तु वंश्ये युवा	४	१	१६३
भ्रातरि च ज्यायसि	४	१	१६४
वान्यस्मिन्सपिण्डे स्थविरतरे जीवति	४	१	१६५
वृद्धस्य च पूजायाम्	४	१	१६६
यूनश्च कुत्सायाम्	४	१	१६७
जनपदशब्दात्क्षत्रियादञ्	४	१	१६८
साल्वेयगान्धारिभ्यां च	४	१	१६९
द्व्यञ्मगधकलिङ्गसूरमसादण्	४	१	१७०
वृद्धेत्कोसलाजादाञ्ञ्यङ्	४	१	१७१
कुरुनादिभ्यो ण्यः	४	१	१७२
साल्वावयवप्रत्यग्रथकलकूटाश्मकादिञ्	४	१	१७३
ते तद्राजाः	४	१	१७४
कम्बोजाल्लुक्	४	१	१७५
स्त्रियामवन्तिकुन्तिकुरुभ्यश्च	४	१	१७६
अतश्च	४	१	१७७
न प्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः	४	१	१७८

ञ्याद्द्विगोः षिद्गौरादिबाहोर्दैवयज्ञियत्रिओ-
र्द्व्यचोमहाकुलान्मनोर्जातावष्टादश ॥

॥ इति चतुर्थाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥१॥

१ वृद्धस्य च यूनश्चेति च वार्तिकद्वयं सूत्रपाठे कैश्चित्प्रक्षिप्तम् ।

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
तेन रक्तं रागात्	४	२	१
लाक्षारोचनाट्ठक्	४	२	२
नक्षत्रेण युक्तः कालः	४	२	३
लुबविशेषे	४	२	४
संज्ञायां श्रवणाश्वत्थाभ्याम्	४	२	५
द्वन्द्वाच्छः	४	२	६
दृष्टं साम	४	२	७
कलेर्ढक्	४	२	८
वामदेवाड्ड्यड्ड्यौ	४	२	९
परिवृतो रथः	४	२	१०
पाण्डुकम्बलादिनिः	४	२	११
द्वैपवैयाघ्रादञ्	४	२	१२
कौमारापूर्ववचने	४	२	१३
तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः	४	२	१४
स्थण्डिलाच्छयितरि व्रते	४	२	१५
संस्कृतं भक्षाः	४	२	१६
शूलोखाद्यत्	४	२	१७
दध्नष्ठक्	४	२	१८
उदश्वितोऽन्यतरस्याम्	४	२	१९
क्षीराड्ढञ्	४	२	२०
सास्मिन्पौर्णमासीति	४	२	२१
आग्रहायण्यश्वत्थाट्ठक्	४	२	२२
विभाषा फाल्गुनीश्रवणाकार्तिकीचैत्रीभ्यः	४	२	२३
सास्य देवता	४	२	२४
कस्येत्	४	२	२५
शुक्राद्घन्	४	२	२६
अपोनप्त्रपान्नप्तृभ्यां घः	४	२	२७
छ च	४	२	२८
महेन्द्राद्घाणौ च	४	२	२९
सोमाट्ट्यण्	४	२	३०

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
वाय्वृतुपित्रुषसो यत्	४	२	३१
द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पतिगृहमेधाच्छ च	४	२	३२
अग्नेर्ढक्	४	२	३३
कालेभ्यो भववत्	४	२	३४
महाराजप्रोष्ठपदाट्ठञ्	४	२	३५
पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः	४	२	३६
तस्य समूहः	४	२	३७
भिक्षादिभ्योऽण्	४	२	३८
गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्रराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाद्वुञ्	४	२	३९
केदाराद्यञ्च	४	२	४०
ठञ्कवचिनश्च	४	२	४१
ब्राह्मणमाणववाडवाद्यत्	४	२	४२
ग्रामजनबन्धुभ्यस्तल्	४	२	४३
अनुदात्तादेरञ्	४	२	४४
खण्डिकादिभ्यश्च	४	२	४५
चरणेभ्यो धर्मवत्	४	२	४६
अचित्तहस्तिधेनोष्ठक्	४	२	४७
केशाश्वाभ्यां यञ्छावन्यतरस्याम्	४	२	४८
पाशादिभ्यो यः	४	२	४९
खलगोरथात्	४	२	५०
इनित्रकट्यचश्च	४	२	५१
विषयो देशे	४	२	५२
राजन्यादिभ्यो वुञ्	४	२	५३
भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्यो विधलभक्तलौ	४	२	५४

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
सोऽस्यादिरिति च्छन्दसः प्रगाथेषु	४ । २ । ५५
संग्रामे प्रयोजनयोद्धृभ्यः	४ । २ । ५६
तदस्यां प्रहरणमिति क्रीडायां णः	४ । २ । ५७
घञः सास्यां क्रियेति ञः	४ । २ । ५८
तदधीते तद्वेद	४ । २ । ५९
क्रतूक्थादिसूत्रान्ताट्ठक्	४ । २ । ६०
क्रमादिभ्यो वुन्	४ । २ । ६१
अनुब्राह्मणादिनिः	४ । २ । ६२
वसन्तादिभ्यष्ठक्	४ । २ । ६३
प्रोक्ताल्लुक्	४ । २ । ६४
सूत्राच्च कोपधात्	४ । २ । ६५
छन्दोब्राह्मणानि च तद्विषयाणि	४ । २ । ६६
तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि	४ । २ । ६७
तेन निर्वृत्तम्	४ । २ । ६८
तस्य निवासः	४ । २ । ६९
अदूरभवश्च	४ । २ । ७०
ओरञ्	४ । २ । ७१
मतोश्च बह्वजङ्गात्	४ । २ । ७२
बह्वचः कूपेषु	४ । २ । ७३
उदक् च विपाशः	४ । २ । ७४
सङ्कलादिभ्यश्च	४ । २ । ७५
स्त्रीषु सौवीरसाल्वप्राक्षु	४ । २ । ७६
सुवास्त्वादिभ्योऽण्	४ । २ । ७७
रोणी	४ । २ । ७८
कोपधाच्च	४ । २ । ७९
वुञ्छण्कठजिलसेनिरढञ्ण्ययफक्फिञिञ्ञ्यककठकोऽरीहणकृशाश्वर्श्यकुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसङ्काशबलपक्षकर्णसुतङ्गमप्रगदिन्वराहकुमुदादिभ्यः	४ । २ । ८०
जनपदे लुप्	४ । २ । ८१
वरणादिभ्यश्च	४ । २ । ८२
शर्कराया वा	४ । २ । ८३
ठक्छौ च	४ । २ । ८४
नद्यां मतुप्	४ । २ । ८५
मध्वादिभ्यश्च	४ । २ । ८६
कुमुदनडवेतसेभ्यो ड्मतुप्	४ । २ । ८७
नडशादाड् ड्वलच्	४ । २ । ८८
शिखाया वलच्	४ । २ । ८९
उत्करादिभ्यश्छः	४ । २ । ९०
नडादीनां कुक् च	४ । २ । ९१
शेषे	४ । २ । ९२
राष्ट्रावारपाराद् घखौ	४ । २ । ९३
ग्रामाद्यखञौ	४ । २ । ९४
कत्त्र्यादिभ्यो ढकञ्	४ । २ । ९५
कुलकुक्षिग्रीवाभ्यः श्वास्यलङ्कारेषु	४ । २ । ९६
नद्यादिभ्यो ढक्	४ । २ । ९७
दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यक्	४ । २ । ९८
कापिश्याः ष्फक्	४ । २ । ९९
रङ्कोरमनुष्येऽण् च	४ । २ । १००
द्युप्रागपागुदक्प्रतीचो यत्	४ । २ । १०१
कन्थायाष्ठक्	४ । २ । १०२
वर्णौ वुक्	४ । २ । १०३
अव्ययात्त्यप्	४ । २ । १०४
ऐषमोह्यःश्वसोऽन्यतरस्याम्	४ । २ । १०५
तीररूप्योत्तरपदादञ्ञौ	४ । २ । १०६
दिक्पूर्वपदादसंज्ञायां ञः	४ । २ । १०७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
मद्रेभ्योऽञ्	४	२	१०८
उदीच्यग्रामाच्च बह्वचोऽन्तोदात्तात्	४	२	१०९
प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण्	४	२	११०
कण्वादिभ्यो गोत्रे	४	२	१११
इञश्च	४	२	११२
न द्व्यचः प्राच्यभरतेषु	४	२	११३
वृद्धाच्छः	४	२	११४
भवतष्ठक्छसौ	४	२	११५
काश्यादिभ्यष्ठञ्ञिठौ	४	२	११६
वाहीकग्रामेभ्यश्च	४	२	११७
विभाषोशीनरेषु	४	२	११८
ओर्देशे ठञ्	४	२	११९
वृद्धात्प्राचाम्	४	२	१२०
धन्वयोपधाद्वुञ्	४	२	१२१
प्रस्थपुरवहान्ताच्च	४	२	१२२
रोपधेतोः प्राचाम्	४	२	१२३
जनपदतदवध्योश्च	४	२	१२४
अवृद्धादपि बहुवचनविषयात्	४	२	१२५
कच्छाग्निवक्त्रगर्तोत्तरपदात्	४	२	१२६
धूमादिभ्यश्च	४	२	१२७
नगरात्कुत्सनप्रावीण्ययोः	४	२	१२८
अरण्यान्मनुष्ये	४	२	१२९
विभाषा कुरुयुगन्धराभ्याम्	४	२	१३०
मद्रवृज्योः कन्	४	२	१३१
कोपधादण्	४	२	१३२
कच्छादिभ्यश्च	४	२	१३३
मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ्	४	२	१३४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
अपदातौ साल्वात्	४	२	१३५
गोयवाग्वोश्च	४	२	१३६
गर्तोत्तरपदाच्छः	४	२	१३७
गहादिभ्यश्च	४	२	१३८
प्राचां कटादेः	४	२	१३९
राज्ञः क च	४	२	१४०
वृद्धादकेकान्तखोपधात्	४	२	१४१
कन्थापदनगरग्रामह्रदोत्तरपदात्	४	२	१४२
पर्वताच्च	४	२	१४३
विभाषाऽमनुष्ये	४	२	१४४
कृकणपर्णाद्भारद्वाजे	४	२	१४५

तेनरक्तंसास्मिन्ठञ्कवचिनःक्रमादिभ्योजनपदेद्युमागधन्ववृद्धात्पश्च ॥

॥ इति चतुर्थाध्याये द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ्च	४	३	१
तस्मिन्नणि च युष्माकास्माकौ	४	३	२
तवकममकावेकवचने	४	३	३
अर्द्धाद्यत्	४	३	४
परावराधमोत्तमपूर्वाच्च	४	३	५
दिक्पूर्वपदाट्ठञ्च	४	३	६
ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठञौ	४	३	७
मध्यान्मः	४	३	८
अ साम्प्रतिके	४	३	९
द्वीपादनुसमुद्रं यञ्	४	३	१०
कालाट्ठञ्	४	३	११
श्राद्धे शरदः	४	३	१२
विभाषा रोगातपयोः	४	३	१३
निशाप्रदोषाभ्यां च	४	३	१४
श्वसस्तुट् च	४	३	१५

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
सन्धिवेलाद्यृतुनक्षत्रेभ्योऽण्	४	३	१६
प्रावृष एण्यः	४	३	१७
वर्षाभ्यष्ठक्	४	३	१८
छन्दसि ठञ्	४	३	१९
वसन्ताच्च	४	३	२०
हेमन्ताच्च	४	३	२१
सर्वत्राण् च तलोपश्च	४	३	२२
सायंचिरंप्राह्णेप्रगेऽव्ययेभ्य-ष्ट्युट्युलौ तुट् च	४	३	२३
विभाषा पूर्वाह्णापराह्णाभ्याम्	४	३	२४
तत्र जातः	४	३	२५
प्रावृषष्ठप्	४	३	२६
संज्ञायां शरदो वुञ्	४	३	२७
पूर्वाह्णापराह्णार्द्रामूलप्रदोषा-वस्कराद्वुन्	४	३	२८
पथः पन्थ च	४	३	२९
अमावास्याया वा	४	३	३०
अ च	४	३	३१
सिन्ध्वपकराभ्यां कन्	४	३	३२
अणञौ च	४	३	३३
श्रविष्ठाफल्गुन्यनुराधास्वा-तितिष्यपुनर्वसुहस्तविशा-खाषाढाबहुलाल्लुक्	४	३	३४
स्थानान्तगोशालखरशालाच्च	४	३	३५
वत्सशालाभिजिदश्वयुक्छत-भिषजो वा	४	३	३६
नक्षत्रेभ्यो बहुलम्	४	३	३७
कृतलब्धक्रीतकुशलाः	४	३	३८
प्रायभवः	४	३	३९
उपजानूपकर्णोपनीवेष्ठक्	४	३	४०
संभूते	४	३	४१

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
कोशाड्ढञ्	४	३	४२
कालात्साधुपुष्प्यत्पच्यमानेषु	४	३	४३
उप्ते च	४	३	४४
आश्वयुज्या वुञ्	४	३	४५
ग्रीष्मवसन्तादन्यतरस्याम्	४	३	४६
देयमृणे	४	३	४७
कलाप्यश्वत्थयवबुसाद्वुन्	४	३	४८
ग्रीष्मावरसमाद्वुञ्	४	३	४९
संवत्सराग्रहायणीभ्यां ठञ्च	४	३	५०
व्याहरति मृगः	४	३	५१
तदस्य सोढम्	४	३	५२
तत्र भवः	४	३	५३
दिगादिभ्यो यत्	४	३	५४
शरीरावयवाच्च	४	३	५५
दृतिकुक्षिकलशिवस्त्यस्त्यहे-र्ढञ्	४	३	५६
ग्रीवाभ्योऽण्	४	३	५७
गम्भीराञ्ञ्यः	४	३	५८
अव्ययीभावाच्च	४	३	५९
अन्तःपूर्वपदाट्ठञ्	४	३	६०
ग्रामात्पर्यनुपूर्वात्	४	३	६१
जिह्वामूलाङ्गुलेश्छः	४	३	६२
वर्गान्ताच्च	४	३	६३
अशब्दे यत्खावन्यतरस्याम्	४	३	६४
कर्णललाटात्कनलङ्कारे	४	३	६५
तस्य व्याख्यान इति च व्याख्यातव्यनाम्नः	४	३	६६
बह्वचोऽन्तोदात्ताट्ठञ्	४	३	६७
क्रतुयज्ञेभ्यश्च	४	३	६८
अध्यायेष्वेवर्षेः	४	३	६९
पौरोडाशपुरोडाशात्ष्ठन्	४	३	७०

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
छन्दसो यदणौ	४	३	७१
द्व्यजृद्ब्राह्मणर्क्प्रथमाध्वरपुरश्चरणनामाख्याताट्ठक्	४	३	७२
अणृगयनादिभ्यः	४	३	७३
तत आगतः	४	३	७४
ठगायस्थानेभ्यः	४	३	७५
शुण्डिकादिभ्योऽण्	४	३	७६
विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यो वुञ्	४	३	७७
ऋतष्ठञ्	४	३	७८
पितुर्यच्च	४	३	७९
गोत्रादङ्कवत्	४	३	८०
हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूप्यः	४	३	८१
मयट् च	४	३	८२
प्रभवति	४	३	८३
विदूराञ्ञ्यः	४	३	८४
तद्गच्छति पथिदूतयोः	४	३	८५
अभिनिष्क्रामति द्वारम्	४	३	८६
अधिकृत्य कृते ग्रन्थे	४	३	८७
शिशुक्रन्दयमसभद्वन्द्वेन्द्रजननादिभ्यश्छः	४	३	८८
सोऽस्य निवासः	४	३	८९
अभिजनश्च	४	३	९०
आयुधजीविभ्यश्छः पर्वते	४	३	९१
शण्डिकादिभ्यो ञ्यः	४	३	९२
सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽणञौ	४	३	९३
तूदीशलातुरवर्मतीकूचवाराड्ढक्छण्ढञ्यकः	४	३	९४
भक्तिः	४	३	९५
अचित्ताददेशकालाट्ठक्	४	३	९६
महाराजाट्ठञ्	४	३	९७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन्	४	३	९८
गोत्रक्षत्रियाख्येभ्यो बहुलं वुञ्	४	३	९९
जनपदिनां जनपदवत्सर्वं जनपदेन समानशब्दानां बहुवचने	४	३	१००
तेन प्रोक्तम्	४	३	१०१
तित्तिरिवरतन्तुखण्डिकोखाच्छण्	४	३	१०२
काश्यपकौशिकाभ्यामृषिभ्यां णिनिः	४	३	१०३
कलापिवैशम्पायनान्तेवासिभ्यश्च	४	३	१०४
पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु	४	३	१०५
शौनकादिभ्यश्छन्दसि	४	३	१०६
कठचरकाल्लुक्	४	३	१०७
कलापिनोऽण्	४	३	१०८
छगलिनो ढिनुक्	४	३	१०९
पाराशर्यशिलालिभ्यां भिक्षुनटसूत्रयोः	४	३	११०
कर्मन्दकृशाश्वादिनिः	४	३	१११
तेनैकदिक्	४	३	११२
तसिश्च	४	३	११३
उरसो यच्च	४	३	११४
उपज्ञाते	४	३	११५
कृते ग्रन्थे	४	३	११६
संज्ञायाम्	४	३	११७
कुलालादिभ्यो वुञ्	४	३	११८
क्षुद्राभ्रमरवटरपादपादञ्	४	३	११९
तस्येदम्	४	३	१२०
रथाद्यत्	४	३	१२१

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
पत्रपूर्वादञ्	४	३	१२२
पत्राध्वर्युपरिषदश्च	४	३	१२३
हलसीराट्ठक्	४	३	१२४
द्वन्द्वाद्वुन्वैरमैथुनिकयोः	४	३	१२५
गोत्रचरणाद्वुञ्	४	३	१२६
सङ्घाङ्कलक्षणेष्वञ्यञिञामण्	४	३	१२७
शाकलाद्वा	४	३	१२८
छन्दोगौक्थिकयाज्ञिकबह्वृचनटाञ्ञ्यः	४	३	१२९
न दण्डमाणवान्तेवासिषु	४	३	१३०
रैवतिकादिभ्यश्छः	४	३	१३१
कौपिञ्जलहास्तिपदादण्	४	३	१३२
आथर्वणिकस्येकलोपश्च	४	३	१३३
तस्य विकारः	४	३	१३४
अवयवे च प्राण्योषधिवृक्षेभ्यः	४	३	१३५
बिल्वादिभ्योऽण्	४	३	१३६
कोपधाच्च	४	३	१३७
त्रपुजतुनोः षुक्	४	३	१३८
ओरञ्	४	३	१३९
अनुदात्तादेश्च	४	३	१४०
पलाशादिभ्यो वा	४	३	१४१
शम्याः ष्लञ्	४	३	१४२
मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः	४	३	१४३
नित्यं वृद्धशरादिभ्यः	४	३	१४४
गोश्च पुरीषे	४	३	१४५
[1]पिष्टाच्च	४	३	१४६
संज्ञायां कन्	४	३	१४७
व्रीहेः पुरोडाशे	४	३	१४८

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
असंज्ञायां तिलयवाभ्याम्	४	३	१४९
द्व्यचश्छन्दसि	४	३	१५०
नोत्वद्वर्ध्रबिल्वात्	४	३	१५१
तालादिभ्योऽण्	४	३	१५२
जातरूपेभ्यः परिमाणे	४	३	१५३
प्राणिरजतादिभ्योऽञ्	४	३	१५४
ञितश्च तत्प्रत्ययात्	४	३	१५५
क्रीतवत्परिमाणात्	४	३	१५६
उष्ट्राद्वुञ्	४	३	१५७
उमोर्णयोर्वा	४	३	१५८
एण्या ढञ्	४	३	१५९
गोपयसोर्यत्	४	३	१६०
द्रोश्च	४	३	१६१
माने वयः	४	३	१६२
फले लुक्	४	३	१६३
प्लक्षादिभ्योऽण्	४	३	१६४
जम्ब्वा वा	४	३	१६५
लुप् च	४	३	१६६
हरीतक्यादिभ्यश्च	४	३	१६७
कंसीयपरशव्ययोर्यञञौ लुक् च	४	३	१६८

युष्मद्धेमन्तात्सम्भूतेग्रामाद्धेतुतेनरथात्पलाशादिभ्योद्रोश्चाष्टौ ॥ इतिचतुर्थाध्यायस्यतृतीयः पादः ॥ ३ ॥

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
प्राग्वहतेष्ठक्	४	४	१
तेन दीव्यति खनति जयति जितम्	४	४	२
संस्कृतम्	४	४	३
कुलत्थकोपधादण्	४	४	४
तरति	४	४	५
गोपुच्छाट्ठञ्	४	४	६

१ इदं वार्तिकं सूत्रेषु कैश्चित्प्रक्षिप्तम्।

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
नौद्व्यचष्ठन्	४	४	७
चरति	४	४	८
आकर्षात् ष्ठल्	४	४	९
पर्पादिभ्यः ष्ठन्	४	४	१०
श्वगणाट्ठञ्च	४	४	११
वेतनादिभ्यो जीवति	४	४	१२
वस्नक्रयविक्रयाट्ठन्	४	४	१३
आयुधाच्छ च	४	४	१४
हरत्युत्सङ्गादिभ्यः	४	४	१५
भस्त्रादिभ्यः ष्ठन्	४	४	१६
विभाषा विवधात्	४	४	१७
अण् कुटिलिकायाः	४	४	१८
निर्वृत्तेऽक्षद्यूतादिभ्यः	४	४	१९
क्त्रेर्मम्नित्यम्	४	४	२०
अपमित्ययाचिताभ्यांकक्कनौ	४	४	२१
संसृष्टे	४	४	२२
चूर्णादिनिः	४	४	२३
लवणाल्लुक्	४	४	२४
मुद्गादण्	४	४	२५
व्यञ्जनैरुपसिक्ते	४	४	२६
ओजःसहोम्भसा वर्तते	४	४	२७
तत्प्रत्यनुपूर्वमीपलोमकूलम्	४	४	२८
परिमुखं च	४	४	२९
प्रयच्छति गर्ह्यम्	४	४	३०
कुसीददशैकादशात् ष्ठन्ष्ठचौ	४	४	३१
उञ्छति	४	४	३२
रक्षति	४	४	३३
शब्ददर्दुरं करोति	४	४	३४
पक्षिमत्स्यमृगान्हन्ति	४	४	३५
परिपन्थं च तिष्ठति	४	४	३६
माथोत्तरपदपदव्यनुपदं धावति	४	४	३७
आक्रन्दाट्ठञ्च	४	४	३८
पदोत्तरपदं गृह्णाति	४	४	३९
प्रतिकण्ठार्थललामं च	४	४	४०
धर्मं चरति	४	४	४१
प्रतिपथमेति ठंश्च	४	४	४२
समवायान्समवैति	४	४	४३
परिषदो ण्यः	४	४	४४
सेनाया वा	४	४	४५
संज्ञायांललाटकुक्कुट्यौपश्यति	४	४	४६
तस्य धर्म्यम्	४	४	४७
अण् महिष्यादिभ्यः	४	४	४८
ऋतोऽञ्	४	४	४९
अवक्रयः	४	४	५०
तदस्य पण्यम्	४	४	५१
लवणाट्ठञ्	४	४	५२
किसरादिभ्यः ष्ठन्	४	४	५३
शलालुनोऽन्यतरस्याम्	४	४	५४
शिल्पम्	४	४	५५
मड्डुकझर्झरादणन्यतरस्याम्	४	४	५६
प्रहरणम्	४	४	५७
परश्वधाट्ठञ्च	४	४	५८
शक्तियष्ट्योरीकक्	४	४	५९
अस्तिनास्तिदिष्टंमतिः	४	४	६०
शीलम्	४	४	६१
छत्रादिभ्यो णः	४	४	६२
कर्माध्ययने वृत्तम्	४	४	६३
बह्वच्पूर्वपदाट्ठच्	४	४	६४
हितं भक्षाः	४	४	६५
तदस्मै दीयते नियुक्तम्	४	४	६६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
श्राणामांसौदनाट्टिठन्	४	४	६७
भक्तादणन्यतरस्याम्	४	४	६८
तत्र नियुक्तः	४	४	६९
अगारान्ताट्ठन्	४	४	७०
अध्यायिन्यदेशकालात्	४	४	७१
कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषु व्यवहरति	४	४	७२
निकटे वसति	४	४	७३
आवसथात्ष्ठल्	४	४	७४
प्राग्घिताद्यत्	४	४	७५
तद्वहतिरथयुगप्रासङ्गम्	४	४	७६
धुरो यड्ढकौ	४	४	७७
खः सर्वधुरात्	४	४	७८
एकधुराल्लुक् च	४	४	७९
शकटादण्	४	४	८०
हलसीराट्ठक्	४	४	८१
संज्ञायां जन्या	४	४	८२
विध्यत्यधनुषा	४	४	८३
धनगणं लब्धा	४	४	८४
अन्नाण्णः	४	४	८५
वशंगतः	४	४	८६
पदमस्मिन्दृश्यम्	४	४	८७
मूमलस्याऽऽबर्हि	४	४	८८
संज्ञायां धेनुष्या	४	४	८९
गृहपतिना संयुक्ते ञ्यः	४	४	९०
नौवयोधर्मविषमूलमूलसीता- तुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्य- वध्याऽऽनाम्यसमसमित- सम्मितेषु	४	४	९१
धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते	४	४	९२
छन्दसो निर्मिते	४	४	९३
उरसोऽण् च	४	४	९४
हृदयस्य प्रियः	४	४	९५
बन्धने चर्षौ	४	४	९६
मतजनहलात्करणजल्पकर्षेषु	४	४	९७
तत्र साधुः	४	४	९८
प्रतिजनादिभ्यः खञ्	४	४	९९
भक्ताण्णः	४	४	१००
परिषदो ण्यः	४	४	१०१
कथादिभ्यष्ठक्	४	४	१०२
गुडादिभ्यष्ठञ्	४	४	१०३
पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्ढञ्	४	४	१०४
सभाया यः	४	४	१०५
ढश्छन्दसि	४	४	१०६
समानतीर्थेवासी	४	४	१०७
समानोदरे शयित ओचोदात्तः	४	४	१०८
सोदराद्यः	४	४	१०९
भवे छन्दसि	४	४	११०
पाथोनदीभ्यां ड्यण्	४	४	१११
वेशन्तहिमवद्भ्यामण्	४	४	११२
स्रोतसो विभाषा ड्यड्ड्यौ	४	४	११३
सगर्भसयूथसनुताद्यन्	४	४	११४
तुग्राद्घन्	४	४	११५
अग्राद्यत्	४	४	११६
घच्छौ च	४	४	११७
समुद्राभ्राद्घः	४	४	११८
बर्हिषि दत्तम्	४	४	११९
दूतस्य भागकर्मणी	४	४	१२०
रक्षोयातूनां हननी	४	४	१२१
रेवतीजगतीहविष्याभ्यः प्रशस्ये	४	४	१२२

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
असुरस्य स्वम्	४	४	१२३
मायायामण्	४	४	१२४
तद्वानासामुपधानोमन्त्रइ-तीष्टकासु लुक् च मतोः	४	४	१२५
अश्विमानण्	४	४	१२६
वयस्यासु मूर्ध्नो मतुप्	४	४	१२७
मत्वर्थे मासतन्वोः	४	४	१२८
मधोर्ञ च	४	४	१२९
ओजसोऽहनि यत्खौ	४	४	१३०
वेशोयशआदेर्भगाद्यल्	४	४	१३१
ख च	४	४	१३२
पूर्वैः कृतमिनियौ च	४	४	१३३
अद्भिः संस्कृतम्	४	४	१३४
सहस्रेण सम्मितौ घः	४	४	१३५
मतौ च	४	४	१३६
सोममर्हति यः	४	४	१३७
मये च	४	४	१३८
मधोः	४	४	१३९
वसोः समूहे च	४	४	१४०
नक्षत्राद्घः	४	४	१४१
सर्वदेवात्तातिल्	४	४	१४२
शिवशमरिष्टस्य करे	४	४	१४३
भावे च	४	४	१४४

प्राग्वहतेरपमित्यधर्मशीलंहलसीरात्परिषदोरक्षोनक्षत्राच्चत्वारि ॥ इति चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थः पादः॥ समाप्तश्चाध्यायश्चतुर्थः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ पञ्चमाध्यायप्रारम्भः।

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
प्राक्क्रीताच्छः	५	१	१
उगवादिभ्यो यत्	५	१	२
कम्बलाच्च संज्ञायाम्	५	१	३
विभाषा हविरपूपादिभ्यः	५	१	४
तस्मै हितम्	५	१	५
शरीरावयवाद्यत्	५	१	६
खलयवमाषतिलवृषब्रह्मणश्च	५	१	७
अजाविभ्यां थ्यन्	५	१	८
आत्मन्विश्वजनभोगोत्तरपदात्खः	५	१	९
सर्वपुरुषाभ्यां णढञौ	५	१	१०
माणवचरकाभ्यां खञ्	५	१	११
तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ	५	१	१२
छदिरुपधिबलेर्ढञ्	५	१	१३
ऋषभोपानहोर्ञ्यः	५	१	१४
चर्मणोऽञ्	५	१	१५
तदस्य तदस्मिन्त्स्यादिति	५	१	१६
परिखाया ढञ्	५	१	१७
प्राग्वतेष्ठञ्	५	१	१८
आर्हादगोपुच्छसंख्यापरिमाणाट्ठक्	५	१	१९
असमासे निष्कादिभ्यः	५	१	२०
शताच्च ठन्यतावशते	५	१	२१
संख्याया अतिशदन्तायाः कन्	५	१	२२
वतोरिड्वा	५	१	२३
विंशतित्रिंशद्भ्यां ड्वुनसंज्ञायाम्	५	१	२४
कंसाट्टिठन्	५	१	२५
शूर्पादञन्यतरस्याम्	५	१	२६
शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण्	५	१	२७
अध्यर्धपूर्वद्विगोर्लुगसंज्ञायाम्	५	१	२८
विभाषाकार्षापणसहस्राभ्याम्	५	१	२९

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
द्वित्रिपूर्वान्निष्कात्	५	१	३०
बिस्ताच्च	५	१	३१
विंशतिकात्खः	५	१	३२
खार्या ईकन्	५	१	३३
पणपादमाषशताद्यत्	५	१	३४
शाणाद्वा	५	१	३५
द्वित्रिपूर्वादण् च	५	१	३६
तेन क्रीतम्	५	१	३७
तस्य निमित्तं संयोगोत्पातौ	५	१	३८
गोद्व्यचोऽसंख्यापरिमाणाश्वादेर्यत्	५	१	३९
पुत्राच्छ च	५	१	४०
सर्वभूमिपृथिवीभ्यामणञौ	५	१	४१
तस्येश्वरः	५	१	४२
तत्र विदित इति च	५	१	४३
लोकसर्वलोकाट्ठञ्	५	१	४४
तस्य वापः	५	१	४५
पात्रात् ष्ठन्	५	१	४६
तदस्मिन्वृद्ध्यायलाभशुल्कोपदा दीयते	५	१	४७
पूरणार्द्धाट्ठन्	५	१	४८
भागाद्यच्च	५	१	४९
तद्धरतिवहत्यावहतिभाराद्वंशादिभ्यः	५	१	५०
वस्नद्रव्याभ्यां ठन्कनौ	५	१	५१
संभवत्यवहरतिपचति-	५	१	५२
आढकाचितपात्रात्खोऽन्यतरस्याम्	५	१	५३
द्विगोष्ठंश्च	५	१	५४
कुलिजाल्लुक्खौ च	५	१	५५
सोऽस्यांशवस्नभृतयः	५	१	५६

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
तदस्य परिमाणम्	५	१	५७
संख्यायाः संज्ञासङ्घसूत्राध्ययनेषु	५	१	५८
पङ्क्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतम्	५	१	५९
पञ्चद्दशतौ वर्गे वा	५	१	६०
सप्तनोऽञ्छन्दसि	५	१	६१
त्रिंशच्चत्वारिंशतो ब्राह्मणे संज्ञायां डण्	५	१	६२
तदर्हति	५	१	६३
छेदादिभ्यो नित्यम्	५	१	६४
शीर्षच्छेदाद्यच्च	५	१	६५
दण्डादिभ्यो यत्	५	१	६६
छन्दसि च	५	१	६७
पात्राद्घंश्च	५	१	६८
कडंकरदक्षिणाच्छ च	५	१	६९
स्थालीबिलात्	५	१	७०
यज्ञर्त्विग्भ्यां घखञौ	५	१	७१
पारायणतुरायणचान्द्रायणं वर्तयति	५	१	७२
संशयमापन्नः	५	१	७३
योजनं गच्छति	५	१	७४
पथः ष्कन्	५	१	७५
पन्थोऽण् नित्यम्	५	१	७६
उत्तरपथेनाहृतं च	५	१	७७
कालात्	५	१	७८
तेन निर्वृत्तम्	५	१	७९
तमधीष्टो भृतो भूतो भावी	५	१	८०
मासाद्वयसि यत्खञौ	५	१	८१
द्विगोर्यप्	५	१	८२

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
षण्मासाण्ण्यच्च	५	१	८३
अवयसि ठंश्च	५	१	८४
समायाः खः	५	१	८५
द्विगोर्वा	५	१	८६
रात्र्यहःसंवत्सराच्च	५	१	८७
वर्षाल्लुक् च	५	१	८८
चित्तवति नित्यम्	५	१	८९
षष्टिकाः षष्टिरात्रेण पच्यन्ते	५	१	९०
वत्सरान्ताच्छश्छन्दसि	५	१	९१
सम्परिपूर्वात्ख च	५	१	९२
तेनपरिजय्यलभ्यकार्यसुकरम्	५	१	९३
तदस्य ब्रह्मचर्यम्	५	१	९४
तस्य च दक्षिणायज्ञाख्येभ्यः	५	१	९५
तत्र च दीयते कार्यं भववत्	५	१	९६
व्युष्टादिभ्योऽण्	५	१	९७
तेनयथाकथाचहस्ताभ्यां णयतौ	५	१	९८
सम्पादिनि	५	१	९९
कर्मवेषाद्यत्	५	१	१००
तस्मै प्रभवति सन्तापादिभ्यः	५	१	१०१
योगाद्यच्च	५	१	१०२
कर्मण उकञ्	५	१	१०३
समयस्तदस्य प्राप्तम्	५	१	१०४
ऋतोरण्	५	१	१०५
छन्दसि घस्	५	१	१०६
कालाद्यत्	५	१	१०७
प्रकृष्टे ठञ्	५	१	१०८
प्रयोजनम्	५	१	१०९

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
विशाखाषाढादण् मन्थदण्डयोः	५	१	११०
अनुप्रवचनादिभ्यश्छः	५	१	१११
समापनात्सपूर्वपदात्	५	१	११२
ऐकागारिकट् चौरे	५	१	११३
आकालिकडाद्यन्तवचने	५	१	११४
तेन तुल्यं क्रियाचेद्वतिः	५	१	११५
तत्र तस्येव	५	१	११६
तदर्हम्	५	१	११७
उपसर्गाच्छन्दसि धात्वर्थे	५	१	११८
तस्य भावस्त्वतलौ	५	१	११९
आचत्वात्	५	१	१२०
न नञ्पूर्वात्तत्पुरुषादचतुरसङ्गतलवणवटयुधकतरसलसेभ्यः	५	१	१२१
पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा	५	१	१२२
वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च	५	१	१२३
गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च	५	१	१२४
स्तेनाद्यन्नलोपश्च	५	१	१२५
सख्युर्यः	५	१	१२६
कपिज्ञात्योर्ढक्	५	१	१२७
पत्यन्तपुरोहितादिभ्योयक्	५	१	१२८
प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ्	५	१	१२९
हायनान्तयुवादिभ्योऽण्	५	१	१३०
इगन्ताच्च लघुपूर्वात्	५	१	१३१
योपधाद्गुरूपोत्तमाद्वुञ्	५	१	१३२
द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्च	५	१	१३३
गोत्रचरणाच्छ्लाघात्याकारतदवेतेषु	५	१	१३४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
होत्राभ्यश्छः	५	१	१३५
ब्रह्मणस्त्वः	५	१	१३६
प्राक्क्रीताच्छतात्सर्वभूमिसप्तनोमासात्तस्मै ननञ्पूर्वात्षोडश ॥ इति पञ्चमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥			
धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ्	५	२	१
व्रीहिशाल्योर्ढक्	५	२	२
यवयवकषष्टिकाद्यत्	५	२	३
विभाषा तिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यः	५	२	४
सर्वचर्मणः कृतः खखञौ	५	२	५
यथामुखसंमुखस्यदर्शनःखः	५	२	६
तत्सर्वादेः पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति	५	२	७
आप्रपदं प्राप्नोति	५	२	८
अनुपदसर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयति नेयेषु	५	२	९
परोवरपरम्परपुत्रपौत्रमनुभवति	५	२	१०
अवारपाराऽत्यन्ताऽनुकामंगामी	५	२	११
समांसमांविजायते	५	२	१२
अद्यश्वीनावष्टब्धे	५	२	१३
आगवीनः	५	२	१४
अनुग्वलंगामी	५	२	१५
अध्वनो यत्खौ	५	२	१६
अभ्यमित्राच्छ च	५	२	१७
गोष्ठात्खञ् भूतपूर्वे	५	२	१८
अश्वस्यैकाहगमः	५	२	१९
शालीनकौपीनेअधृष्टाकार्ययोः	५	२	२०
व्रातेन जीवति	५	२	२१

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
साप्तपदीनं सख्यम्	५	२	२२
हैयङ्गवीनं संज्ञायाम्	५	२	२३
तस्य पाकमूले पील्वादिकर्णादिभ्यः कुणब्जाहचौ	५	२	२४
पक्षात्तिः	५	२	२५
तेन वित्तश्चुञ्चुप्चणपौ	५	२	२६
विनञ्भ्यां नानाञौ न सह	५	२	२७
वेः शालच्छङ्कटचौ	५	२	२८
संप्रोदश्च कटच्	५	२	२९
अवात्कुटारच्च	५	२	३०
नते नासिकायाः संज्ञायां टीटञ्नाटज्भ्रटचः	५	२	३१
नेर्बिडज्बिरीसचौ	५	२	३२
इनच् पिटच्चिकचि च	५	२	३३
उपाधिभ्यां त्यकन्नासन्नारूढयोः	५	२	३४
कर्मणि घटोऽठच्	५	२	३५
तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच्	५	२	३६
प्रमाणे द्वयसज्दघ्नञ्मात्रचः	५	२	३७
पुरुषहस्तिभ्यामण् च	५	२	३८
यत्तदेतेभ्यः परिमाणे वतुप्	५	२	३९
किमिदंभ्यां वो घः	५	२	४०
किमः संख्यापरिमाणे डति च	५	२	४१
संख्याया अवयवे तयप्	५	२	४२
द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा	५	२	४३
उभादुदात्तो नित्यम्	५	२	४४
तदस्मिन्नधिकमिति दशान्ताड्डः	५	२	४५
शदन्तविंशतेश्च	५	२	४६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
संख्याया गुणस्य निमाने मयट्	५	२	४७
तस्य पूरणे डट्	५	२	४८
नान्तादसंख्यादेर्मट्	५	२	४९
थट् च च्छन्दसि	५	२	५०
षट्कतिकतिपयचतुरां थुक्	५	२	५१
बहुपूगगणसङ्घस्यतिथुक्	५	२	५२
वतोरिथुक्	५	२	५३
द्वेस्तीयः	५	२	५४
त्रेः सम्प्रसारणं च	५	२	५५
विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम्	५	२	५६
नित्यंशतादिमासार्द्धमाससंवत्सराच्च	५	२	५७
षष्ट्यादेश्चाऽसंख्यादेः	५	२	५८
मतौ छः सूक्तसाम्नोः	५	२	५९
अध्यायानुवाकयोर्लुक्	५	२	६०
विमुक्तादिभ्योऽण्	५	२	६१
गोषदादिभ्यो वुन्	५	२	६२
तत्र कुशलः पथः	५	२	६३
आकर्षादिभ्यः कन्	५	२	६४
धनहिरण्यात्कामे	५	२	६५
स्वाङ्गेभ्यः प्रसिते	५	२	६६
उदराट्ठगाद्यूने	५	२	६७
सस्येन परिजातः	५	२	६८
अंशंहारी	५	२	६९
तन्त्रादचिरापहृते	५	२	७०
ब्राह्मणकोष्णिके संज्ञायाम्	५	२	७१
शीतोष्णाभ्यां कारिणि	५	२	७२
अधिकम्	५	२	७३
अनुकाभिकाभीकः कमिता	५	२	७४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
पार्श्वेनान्विच्छति	५	२	७५
अयःशूलदण्डाजिनाभ्यां ठक्ठञौ	५	२	७६
तावतिथंग्रहणमितिलुग्वा	५	२	७७
स एषां ग्रामणीः	५	२	७८
शृङ्खलमस्य बन्धनं करभे	५	२	७९
उत्क उन्मनाः	५	२	८०
कालप्रयोजनाद्रोगे	५	२	८१
तदस्मिन्नन्नंप्राये संज्ञायाम्	५	२	८२
कुल्माषादञ्	५	२	८३
श्रोत्रियंश्छन्दोऽधीते	५	२	८४
श्राद्धमनेन भुक्तमिनिठनौ	५	२	८५
पूर्वादिनिः	५	२	८६
सपूर्वाच्च	५	२	८७
इष्टादिभ्यश्च	५	२	८८
छन्दसिपरिपन्थिपरिपारिणौ पर्यवस्थातरि	५	२	८९
अनुपद्यन्वेष्टा	५	२	९०
साक्षाद्द्रष्टरि संज्ञायाम्	५	२	९१
क्षेत्रियच् परक्षेत्रे चिकित्स्यः	५	२	९२
इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमिन्द्रदृष्टमिन्द्रसृष्टमिन्द्रजुष्टमिन्द्रदत्तमिति वा	५	२	९३
तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप्	५	२	९४
रसादिभ्यश्च	५	२	९५
प्राणिस्थादातो लजन्यतरस्याम्	५	२	९६
सिध्मादिभ्यश्च	५	२	९७
वत्सांसाभ्यां कामबले	५	२	९८
फेनादिलच्च	५	२	९९

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः	५	२	१००
प्रज्ञाश्रद्धार्चाभ्यो णः	५	२	१०१
तपःसहस्राभ्यां विनीनी	५	२	१०२
अण् च	५	२	१०३
सिकताशर्कराभ्यां च	५	२	१०४
देशे लुबिलचौ च	५	२	१०५
दन्त उन्नत उरच्	५	२	१०६
ऊषसुषिमुष्कमधो रः	५	२	१०७
द्युद्रुभ्यां मः	५	२	१०८
केशाद्वोऽन्यतरस्याम्	५	२	१०९
गाण्ड्यजगात्संज्ञायाम्	५	२	११०
काण्डाण्डादीरन्नीरचौ	५	२	१११
रजःकृष्यासुतिपरिषदो वलच्	५	२	११२
दन्तशिखात्संज्ञायाम्	५	२	११३
ज्योत्स्नातमिस्राशृङ्गिणोर्जस्विन्नूर्जस्वलगोमिन्मलिनमलीमसाः	५	२	११४
अत इनिठनौ	५	२	११५
व्रीह्यादिभ्यश्च	५	२	११६
तुन्दादिभ्य इलच्च	५	२	११७
एकगोपूर्वाट्ठञ् नित्यम्	५	२	११८
शतसहस्रान्ताच्च निष्कात्	५	२	११९
रूपादाहतप्रशंसयोर्यप्	५	२	१२०
अस्मायामेधास्रजो विनिः	५	२	१२१
बहुलं छन्दसि	५	२	१२२
ऊर्णाया युस्	५	२	१२३
वाचो ग्मिनिः	५	२	१२४
आलजाटचौ बहुभाषिणि	५	२	१२५

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
स्वामिन्नैश्वर्ये	५	२	१२६
अर्शआदिभ्योऽच्	५	२	१२७
द्वन्द्वोपतापगर्ह्यात्प्राणिस्थादिनिः	५	२	१२८
वातातीसाराभ्यां कुक् च	५	२	१२९
वयसि पूरणात्	५	२	१३०
सुखादिभ्यश्च	५	२	१३१
धर्मशीलवर्णान्ताच्च	५	२	१३२
हस्ताज्जातौ	५	२	१३३
वर्णाद्ब्रह्मचारिणि	५	२	१३४
पुष्करादिभ्यो देशे	५	२	१३५
बलादिभ्यो मतुबन्यतरस्याम्	५	२	१३६
संज्ञायां मन्माभ्याम्	५	२	१३७
कंशंभ्यां बभयुस्तितुतयसः	५	२	१३८
तुन्दिबलिवटेर्भः	५	२	१३९
अहंशुभमोर्युस्	५	२	१४०

धान्यानां व्रातेनाकिमः
संख्याविमुक्तकालप्रयोजनमज्ञास्मायामेधाविंशतिः ॥

इति पञ्चमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
प्राग्दिशो विभक्तिः	५	३	१
किंसर्वनामबहुभ्योऽद्व्यादिभ्यः	५	३	२
इदम इश्	५	३	३
एतेतौ रथोः	५	३	४
एतदोऽन्	५	३	५
सर्वस्य सोऽन्यतरस्याम्	५	३	६
पञ्चम्यास्तसिल्	५	३	७
तसेश्च	५		८

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
पर्येभिभ्यां च	५	३	९
सप्तम्यास्त्रल्	५	३	१०
इदमोहः	५	३	११
किमोऽत्	५	३	१२
वा ह च च्छन्दसि	५	३	१३
इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते	५	३	१४
सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा	५	३	१५
इदमोर्हिल्	५	३	१६
अधुना	५	३	१७
दानीं च	५	३	१८
तदो दा च	५	३	१९
तयोर्दार्हिलौ च च्छन्दसि	५	३	२०
अनद्यतने र्हिलन्यतरस्याम्	५	३	२१
सद्यःपरुत्परार्यैषमःपरेद्यव्यद्यपूर्वेद्युरन्येद्युरन्यतरेद्युरितरेद्युरपरेद्युरधरेद्युरुभयेद्युरुत्तरेद्युः	५	३	२२
प्रकारवचने थाल्	५	३	२३
इदमस्थमुः	५	३	२४
किमश्च	५	३	२५
थाहेतौ च च्छन्दसि	५	३	२६
दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्यो दिग्देशकालेष्वस्तातिः	५	३	२७
दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच्	५	३	२८
विभाषा परावराभ्याम्	५	३	२९
अञ्चेर्लुक्	५	३	३०
उपर्युपरिष्टात्	५	३	३१
पश्चात्	५	३	३२
पश्चपश्चा च च्छन्दसि	५	३	३३
उत्तराधरदक्षिणादातिः	५	३	३४
एनबन्यतरस्यामदूरेऽपञ्चम्याः	५	३	३५
दक्षिणादाच्	५	३	३६
आहि च दूरे	५	३	३७
उत्तराच्च	५	३	३८
पूर्वाधरावराणामसिपुरधवश्चैषाम्	५	३	३९
अस्ताति च	५	३	४०
विभाषाऽवरस्य	५	३	४१
संख्याया विधार्थे धा	५	३	४२
अधिकरणविचाले च	५	३	४३
एकाद्धो ध्यमुञन्यतरस्याम्	५	३	४४
द्वित्र्योश्च धमुञ्	५	३	४५
एधाच्च	५	३	४६
याप्ये पाशप्	५	३	४७
पूरणाद्भागे तीयादन्	५	३	४८
प्रागेकादशभ्योऽच्छन्दसि	५	३	४९
षष्ठाष्टमाभ्यां ञ च	५	३	५०
मानपश्वङ्गयोः कन्लुकौ च	५	३	५१
एकादाकिनिच्चासहाये	५	३	५२
भूतपूर्वे चरट्	५	३	५३
षष्ठ्या रूप्य च	५	३	५४
अतिशायने तमबिष्ठनौ	५	३	५५
तिङश्च	५	३	५६
द्विवचनविभज्योपपदे तरबीयसुनौ	५	३	५७
अजादी गुणवचनादेव	५	३	५८
तुश्छन्दसि	५	३	५९
प्रशस्यस्य श्रः	५	३	६०
ज्य च	५	३	६१
वृद्धस्य च	५	३	६२
अन्तिकबाढयोर्नेदसाधौ	५	३	६३

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
युवाल्पयोः कनन्यतरस्याम्	५	३	६४
विन्मतोर्लुक्	५	३	६५
प्रशंसायां रूपप्	५	३	६६
ईषदसमाप्तौ कल्पब्देश्यदेशीयरः	५	३	६७
विभाषा सुपो बहुच् पुरस्तात्तु	५	३	६८
प्रकारवचने जातीयर्	५	३	६९
प्रागिवात्कः	५	३	७०
अव्ययसर्वनाम्नामकच् प्राक् टेः	५	३	७१
कस्य च दः	५	३	७२
अज्ञाते	५	३	७३
कुत्सिते	५	३	७४
संज्ञायां कन्	५	३	७५
अनुकम्पायाम्	५	३	७६
नीतौ च तद्युक्तात्	५	३	७७
बह्वचो मनुष्यनाम्नष्ठज्वा	५	३	७८
घनिलचौ च	५	३	७९
प्राचामुपादेरडज्वुचौ च	५	३	८०
जातिनाम्नः कन्	५	३	८१
अजिनान्तस्योत्तरपदलोपश्च	५	३	८२
ठाजादावूर्ध्वं द्वितीयादचः	५	३	८३
शेवलसुपरिविशालवरुणार्यमादीनां तृतीयात्	५	३	८४
अल्पे	५	३	८५
ह्रस्वे	५	३	८६
संज्ञायां कन्	५	३	८७
कुटीशमीशुण्डाभ्यो रः	५	३	८८
कुत्वा डुपच्	५	३	८९

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
कासूगोणीभ्यां ष्टरच्	५	३	९०
वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्च तनुत्वे	५	३	९१
किंयत्तदो निर्धारणे द्वयोरेकस्य डतरच्	५	३	९२
वा बहूनां जातिपरिप्रश्ने डतमच्	५	३	९३
एकाच्च प्राचाम्	५	३	९४
अवक्षेपणे कन्	५	३	९५
इवे प्रतिकृतौ	५	३	९६
संज्ञायां च	५	३	९७
लुम्मनुष्ये	५	३	९८
जीविकार्थे चापण्ये	५	३	९९
देवपथादिभ्यश्च	५	३	१००
वस्तेर्ढञ्	५	३	१०१
शिलाया ढः	५	३	१०२
शाखादिभ्यो यत्	५	३	१०३
द्रव्यं च भव्ये	५	३	१०४
कुशाग्राच्छः	५	३	१०५
समासाच्च तद्विषयात्	५	३	१०६
शर्करादिभ्योऽण्	५	३	१०७
अङ्गुल्यादिभ्यष्ठक्	५	३	१०८
एकशालायाष्ठजन्यतरस्याम्	५	३	१०९
कर्कलोहितादीकक्	५	३	११०
प्रत्नपूर्वविश्वेमात्थाल् छन्दसि	५	३	१११
पूगाञ्ञ्योऽग्रामणीपूर्वात्	५	३	११२
व्रातच्फञोरस्त्रियाम्	५	३	११३
आयुधजीविसङ्घाञ्ञ्यड्वाहीकेष्वब्राह्मणराजन्यात्	५	३	११४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
वृकाट्टेण्यण्	५	३	११५
दामन्यादित्रिगर्त्तषष्ठाच्छः	५	३	११६
पर्श्वादियौधेयादिभ्योऽणञौ	५	३	११७
अभिजिद्विदभृच्छालावच्छिखावच्छमीवदूर्णावच्छ्रुमदणो यञ्	५	३	११८
ञ्यादयस्तद्राजाः	५	३	११९

प्राग्दिशोऽनद्यतनेविभाषाक्न्यचजातिवस्ते-रेकोनविंशतिः ॥ इति पञ्चमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
पादशतस्य संख्यादेर्वीप्सायां वुन् लोपश्च	५	४	१
दण्डव्यवसर्गयोश्च	५	४	२
स्थूलादिभ्यःप्रकारवचने कन्	५	४	३
अनत्यन्तगतौ क्तात्	५	४	४
न सामिवचने	५	४	५
बृहत्या आच्छादने	५	४	६
अषडक्षाशितङ्ग्वलंकर्मालंपुरुषाध्युत्तरपदात्खः	५	४	७
विभाषाञ्चेरदिक्स्त्रियाम्	५	४	८
जात्यन्ताच्छ बन्धुनि	५	४	९
स्थानान्ताद्विभाषा सस्थानेनेति चेत्	५	४	१०
किमेत्तिङव्ययघादाम्वद्रव्यप्रकर्षे	५	४	११
अमु च च्छन्दसि	५	४	१२
अनुगादिनष्ठक्	५	४	१३
णचः स्त्रियामञ्	५	४	१४
अणिनुणः	५	४	१५
विसारिणो मत्स्ये	५	४	१६
संख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्वसुच्	५	४	१७
द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच्	५	४	१८
एकस्य सकृच्च	५	४	१९
विभाषा बहोर्धाऽविप्रकृष्टकाले	५	४	२०
तत्प्रकृतवचने मयट्	५	४	२१
समूहवच्च बहुषु	५	४	२२
अनन्तावसथेतिहभेषजाञ्ञ्यः	५	४	२३
देवतान्तात्तादर्थ्ये यत्	५	४	२४
पादार्घाभ्यां च	५	४	२५
अतिथेर्ञ्यः	५	४	२६
देवात्तल्	५	४	२७
अवेः कः	५	४	२८
यावादिभ्यः कन्	५	४	२९
लोहितान्मणौ	५	४	३०
वर्णे चानित्ये	५	४	३१
रक्ते	५	४	३२
कालाच्च	५	४	३३
विनयादिभ्यष्ठक्	५	४	३४
वाचो व्याहृतार्थायाम्	५	४	३५
तद्युक्तात्कर्मणोऽण्	५	४	३६
ओषधेरजातौ	५	४	३७
प्रज्ञादिभ्यश्च	५	४	३८
मृदस्तिकन्	५	४	३९
सस्नौ प्रशंसायाम्	५	४	४०
वृकज्येष्ठाभ्यां तिल्तातिलौ च च्छन्दसि	५	४	४१
बह्वल्पार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम्	५	४	४२

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
संख्यैकवचनाच्च वीप्सायाम्	५	४	४३
प्रतियोगे पञ्चम्यास्तसिः	५	४	४४
अपादाने चाहीयरुहोः	५	४	४५
अतिग्रहाऽव्यथनक्षेपेष्वकर्तरि तृतीयायाः	५	४	४६
हीयमानपापयोगाच्च	५	४	४७
षष्ठ्या व्याश्रये	५	४	४८
रोगाच्चापनयने	५	४	४९
कृभ्वस्तियोगे सम्पद्यकर्त्तरि च्विः	५	४	५०
अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसां लोपश्च	५	४	५१
विभाषा साति कार्त्स्न्ये	५	४	५२
अभिविधौ सम्पदा च	५	४	५३
तदधीनवचने	५	४	५४
देये त्रा च	५	४	५५
देवमनुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्यो द्वितीयासप्तम्योर्बहुलम्	५	४	५६
अव्यक्तानुकरणाद् द्व्यजवरार्द्धादनितौ डाच्	५	४	५७
कृञो द्वितीयतृतीयशम्बबीजात्कृषौ	५	४	५८
संख्यायाश्च गुणान्तायाः	५	४	५९
समयाच्च यापनायाम्	५	४	६०
सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने	५	४	६१
निष्कुलान्निष्कोषणे	५	४	६२
सुखप्रियादानुलोम्ये	५	४	६३
दुःखात्प्रातिलोम्ये	५	४	६४
शूलात्पाके	५	४	६५
सत्यादशपथे	५	४	६६
मद्रात्परिवापणे	५	४	६७

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
समासान्ताः	५	४	६८
न पूजनात्	५	४	६९
किमः क्षेपे	५	४	७०
नञस्तत्पुरुषात्	५	४	७१
पथो विभाषा	५	४	७२
बहुव्रीहौ संख्येये डजबहुगणात्	५	४	७३
ऋक्पूरब्धूःपथामानक्षे	५	४	७४
अच्प्रत्यन्ववपूर्वात्सामलोम्नः	५	४	७५
अक्ष्णोऽदर्शनात्	५	४	७६
अचतुरविचतुरसुचतुरस्त्रीपुंसधेन्वनडुहर्क्सामवाङ्मनसाक्षिभ्रुवदारगवोर्वष्ठीवपदष्ठीवनक्तन्दिवरात्रिन्दिवाहर्दिवसरजसनिःश्रेयसपुरुषायुषद्व्यायुषत्र्यायुषर्ग्यजुषजातोक्षमहोक्षवृद्धोक्षोपशुनगोष्ठश्वाः	५	४	७७
ब्रह्महस्तिभ्यां वर्चसः	५	४	७८
अवसमन्धेभ्यस्तमसः	५	४	७९
श्वसोवसीयःश्रेयसः	५	४	८०
अन्ववतप्ताद्रहसः	५	४	८१
प्रतेरुरसः सप्तमीस्थात्	५	४	८२
अनुगवमायामे	५	४	८३
द्विस्तावात्रिस्तावा वेदिः	५	४	८४
उपसर्गादध्वनः	५	४	८५
तत्पुरुषस्याङ्गुलेः संख्याव्ययादेः	५	४	८६
अहस्सर्वैकदेशसंख्यातपुण्याच्च रात्रेः	५	४	८७
अह्नोऽह्न एतेभ्यः	५	४	८८

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
न संख्यादेः समाहारे	५	४	८९
उत्तमैकाभ्यां च	५	४	९०
राजाहःसखिभ्यष्टच्	५	४	९१
गोरतद्धितलुकि	५	४	९२
अग्राख्यायामुरसः	५	४	९३
अनोऽश्मायस्सरसां जाति-			
संज्ञयोः	५	४	९४
ग्रामकौटाभ्यां च तक्ष्णः	५	४	९५
अतेः शुनः	५	४	९६
उपमानादप्राणिषु	५	४	९७
उत्तरमृगपूर्वाच्च सक्थ्नः	५	४	९८
नावो द्विगोः	५	४	९९
अर्द्धाच्च	५	४	१००
खार्याः प्राचाम्	५	४	१०१
द्वित्रिभ्यामञ्जलेः	५	४	१०२
अनसन्तान्नपुंसकाच्छन्दसि	५	४	१०३
ब्रह्मणो जानपदाख्यायाम्	५	४	१०४
कुमहद्भ्यामन्यतरस्याम्	५	४	१०५
द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात्समाहारे	५	४	१०६
अव्ययीभावेशरत्प्रभृतिभ्यः	५	४	१०७
अनश्च	५	४	१०८
नपुंसकादन्यतरस्याम्	५	४	१०९
नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः	५	४	११०
झयः	५	४	१११
गिरेश्च सेनकस्य	५	४	११२
बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः स्वाङ्गा-			
त्षच्	५	४	११३
अङ्गुलेर्दारुणि	५	४	११४
द्वित्रिभ्यां ष मूर्ध्नः	५	४	११५
अप्पूरणीप्रमाण्योः	५	४	११६
अन्तर्बहिर्भ्यां च लोम्नः	५	४	११७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
अञ् नासिकायाः संज्ञायां नसं			
चास्थूलात्	५	४	११८
उपसर्गाच्च	५	४	११९
सुप्रातसुश्वसुदिवशारिकुक्ष-			
चतुरश्रैणीपदाजपदप्रोष्ठ-			
पदाः	५	४	१२०
नञ्दुःसुभ्यो हलिसक्थ्योर-			
न्यतरस्याम्	५	४	१२१
नित्यमसिच् प्रजामेधयोः	५	४	१२२
बहुप्रजाश्छन्दसि	५	४	१२३
धर्मादनिच् केवलात्	५	४	१२४
जम्भासुहरिततृणसोमेभ्यः	५	४	१२५
दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे	५	४	१२६
इच् कर्मव्यतिहारे	५	४	१२७
द्विदण्ड्यादिभ्यश्च	५	४	१२८
प्रसम्भ्यां जानुनोर्ज्ञुः	५	४	१२९
ऊर्ध्वाद्विभाषा	५	४	१३०
ऊधसोऽनङ्	५	४	१३१
धनुषश्च	५	४	१३२
वा संज्ञायाम्	५	४	१३३
जायाया निङ्	५	४	१३४
गन्धस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्यः	५	४	१३५
अल्पाख्यायाम्	५	४	१३६
उपमानाच्च	५	४	१३७
पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः	५	४	१३८
कुम्भपदीषु च	५	४	१३९
संख्यासुपूर्वस्य	५	४	१४०
वयसि दन्तस्य दतृ	५	४	१४१
छन्दसि च	५	४	१४२
स्त्रियां संज्ञायाम्	५	४	१४३
विभाषा श्यावारोकाभ्याम्	५	४	१४४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
अग्रान्तशुद्धशुभ्रवृषवराहेभ्यश्च	५	४	१४५
ककुदस्यावस्थायां लोपः	५	४	१४६
त्रिककुत्पर्वते	५	४	१४७
उद्विभ्यां काकुदस्य	५	४	१४८
पूर्णाद्विभाषा	५	४	१४९
सुहृद्दुर्हृदौ मित्रामित्रयोः	५	४	१५०
उरःप्रभृतिभ्यः कप्	५	४	१५१
इनः स्त्रियाम्	५	४	१५२
नद्यृतश्च	५	४	१५३
शेषाद्विभाषा	५	४	१५४
न संज्ञायाम्	५	४	१५५
ईयसश्च	५	४	१५६
वन्दिते भ्रातुः	५	४	१५७
ऋतश्छन्दसि	५	४	१५८
नाडीतन्त्र्योः स्वाङ्गे	५	४	१५९
निष्प्रवाणिश्च	५	४	१६०

पादशतस्य तत्प्रकृतवृकसपत्रान्ववखार्यानृद्दुर्बयसिर्विंशतिः ॥ इति पञ्चमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ ४ ॥ समाप्तश्चाध्यायः पञ्चमः ॥ ५ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
एकाचो द्वे प्रथमस्य	६	१	१
अजादेर्द्वितीयस्य	६	१	२
नन्द्राः संयोगादयः	६	१	३
पूर्वोऽभ्यासः	६	१	४
उभे अभ्यस्तम्	६	१	५
जक्षित्यादयः षट्	६	१	६
तुजादीनां दीर्घोऽभ्यासस्य	६	१	७
लिटि धातोरनभ्यासस्य	६	१	८
सन्यङोः	६	१	९
श्लौ	६	१	१०
चङि	६	१	११
दाश्वान्साह्वान्मीढ्वांश्च	६	१	१२
ष्यङः संप्रसारणं पुत्रपत्योस्तत्पुरुषे	६	१	१३
बन्धुनि बहुव्रीहौ	६	१	१४
वचिस्वपियजादीनां किति	६	१	१५
ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति च	६	१	१६
लिट्यभ्यासस्योभयेषाम्	६	१	१७
स्वापेश्चङि	६	१	१८
स्वपिस्यमिव्येञां यङि	६	१	१९
न वशः	६	१	२०
चायः की	६	१	२१
स्फायः स्फी निष्ठायाम्	६	१	२२
स्त्यः प्रपूर्वस्य	६	१	२३
द्रवमूर्तिस्पर्शयोः श्यः	६	१	२४
प्रतेश्च	६	१	२५
विभाषाऽभ्यवपूर्वस्य	६	१	२६
शृतं पाके	६	१	२७
प्यायः पी	६	१	२८
लिड्यङोश्च	६	१	२९
विभाषा श्वेः	६	१	३०
णौ च संश्चङोः	६	१	३१
ह्वः सम्प्रसारणम्	६	१	३२
अभ्यस्तस्य च	६	१	३३
बहुलं छन्दसि	६	१	३४
चायः की	६	१	३५
अपस्पृधेथामानृचुरानृहुश्चिच्युषेतित्याजश्राताश्रितमाशीराशीर्त्ताः	६	१	३६

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
न सम्प्रसारणे सम्प्रसारणम्	६ । १ । ३७
लिटि वयो यः	६ । १ । ३८
वश्चास्यान्यतरस्यां किति	६ । १ । ३९
वेञः	६ । १ । ४०
ल्यपि च	६ । १ । ४१
ज्यश्च	६ । १ । ४२
व्यश्च	६ । १ । ४३
विभाषा परेः	६ । १ । ४४
आदेच उपदेशेऽशिति	६ । १ । ४५
न व्यो लिटि	६ । १ । ४६
स्फुरतिस्फुलत्योर्घञि	६ । १ । ४७
क्रीङ्जीनां णौ	६ । १ । ४८
सिध्यतेरपारलौकिके	६ । १ । ४९
मीनातिमिनोतिदीङां ल्यपि च	६ । १ । ५०
विभाषा लीयतेः	६ । १ । ५१
खिदेश्छन्दसि	६ । १ । ५२
अपगुरो णमुलि	६ । १ । ५३
चिस्फुरोर्णौ	६ । १ । ५४
प्रजने वीयतेः	६ । १ । ५५
बिभेतेर्हेतुभये	६ । १ । ५६
नित्यं स्मयतेः	६ । १ । ५७
सृजिदृशोर्झल्यमकिति	३ । १ । ५८
अनुदात्तस्य चर्दुपधस्यान्यतरस्याम्	६ । १ । ५९
शीर्षश्छन्दसि	६ । १ । ६०
ये च तद्धिते	६ । १ । ६१
अचि शीर्षः	६ । १ । ६२
पद्दन्नोमास्हृन्निशसन्यूषन्दोषन्यकञ्छकन्नुदन्नासञ्छस्प्रभृतिषु	६ । १ । ६३
धात्वादेः षः सः	६ । १ । ६४
णो नः	६ । १ । ६५
लोपो व्योर्वलि	६ । १ । ६६
वेरपृक्तस्य	६ । १ । ६७
हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घाद् सुतिस्यपृक्तं हल्	६ । १ । ६८
एङ्ह्रस्वात्संबुद्धेः	६ । १ । ६९
शेश्छन्दसि बहुलम्	६ । १ । ७०
ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्	६ । १ । ७१
संहितायाम्	६ । १ । ७२
छे च	६ । १ । ७३
आङ्माङोश्च	६ । १ । ७४
दीर्घाद्	६ । १ । ७५
पदान्ताद्वा	६ । १ । ७६
इको यणचि	६ । १ । ७७
एचोऽयवायावः	६ । १ । ७८
वान्तो यि प्रत्यये	६ । १ । ७९
धातोस्तन्निमित्तस्यैव	६ । १ । ८०
क्षय्यजय्यौ शक्यार्थे	६ । १ । ८१
क्रय्यस्तदर्थे	६ । १ । ८२
भय्यप्रवय्ये च च्छन्दसि	६ । १ । ८३
एकः पूर्वपरयोः	६ । १ । ८४
अन्तादिवच्च	६ । १ । ८५
षत्वतुकोरसिद्धः	६ । १ । ८६
आद्गुणः	६ । १ । ८७
वृद्धिरेचि	६ । १ । ८८
एत्येधत्यूठ्सु	६ । १ । ८९
आटश्च	६ । १ । ९०
उपसर्गादृति धातौ	६ । १ । ९१
वा सुप्यापिशलेः	६ । १ । ९२

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
औतोऽम्शसोः	६	१	९३
एङि पररूपम्	६	१	९४
ओमाङोश्च	६	१	९५
उस्यपदान्तात्	६	१	९६
अतो गुणे	६	१	९७
अव्यक्तानुकरणस्यात इतौ	६	१	९८
नाम्रेडितस्यान्त्यस्य तु वा	६	१	९९
नित्यमाम्रेडिते डाचि	६	१	१००
अकः सवर्णे दीर्घः	६	१	१०१
प्रथमयोः पूर्वसवर्णः	६	१	१०२
तस्माच्छसो नः पुंसि	६	१	१०३
नादिचि	६	१	१०४
दीर्घाज्जसि च	६	१	१०५
वा छन्दसि	६	१	१०६
अमि पूर्वः	६	१	१०७
संप्रसारणाच्च	६	१	१०८
एङः पदान्तादति	६	१	१०९
ङसिङसोश्च	६	१	११०
ऋत उत्	६	१	१११
ख्यत्यात्परस्य	६	१	११२
अतो रोरप्लुतादप्लुते	६	१	११३
हशि च	६	१	११४
प्रकृत्यान्तःपादमव्यपरे	६	१	११५
अव्यादवद्यादवक्रमुरव्रता- यमवन्त्ववस्युषु च	६	१	११६
यजुष्युरः	६	१	११७
आपोजुषाणोवृष्णोवर्षिष्ठेऽम्बेऽम्बालेऽम्बिकेपूर्वे	६	१	११८
अंग इत्यादौ च	६	१	११९
अनुदात्ते च कुधपरे	६	१	१२०
अवपथासि च	६	१	१२१
सर्वत्र विभाषा गोः	६	१	१२२
अवङ् स्फोटायनस्य	६	१	१२३
इन्द्रे च	६	१	१२४
प्लुतप्रगृह्या अचि नित्यम्	६	१	१२५
आङोऽनुनासिकश्छन्दसि	६	१	१२६
इकोऽसवर्णे शाकल्यस्य ह्रस्वश्च	६	१	१२७
ऋत्यकः	६	१	१२८
अप्लुतवदुपस्थिते	६	१	१२९
ई३ चाक्रवर्मणस्य	६	१	१३०
दिव उत्	६	१	१३१
एतत्तदोः सुलोपोऽकोरनञ्- समासे हलि	६	१	१३२
स्यश्छन्दसि बहुलम्	६	१	१३३
सोऽचि लोपे चेत्पादपूरणम्	६	१	१३४
सुट्कात्पूर्वः	६	१	१३५
अडभ्यासव्यवायेऽपि	६	१	१३६
संपरिभ्यां करोतौ भूषणे	६	१	१३७
समवाये च	६	१	१३८
उपात्प्रतियत्नवैकृतवाक्या- ध्याहारेषु	६	१	१३९
किरतौ लवने	६	१	१४०
हिंसायां प्रतेश्च	६	१	१४१
अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वा- लेखने	६	१	१४२
कुस्तुम्बुरूणि जातिः	६	१	१४३
अपरस्पराः क्रियासातत्ये	६	१	१४४

१ इदं वार्तिकं सूत्रेषु कैश्चित्पठितम्

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
गोष्पदं सेवितासेवितप्रमाणेषु	६	१	१४५
आस्पदं प्रतिष्ठायाम्	६	१	१४६
आश्चर्यमनित्ये	६	१	१४७
वर्चस्केऽवस्करः	६	१	१४८
अपस्करो रथाङ्गम्	६	१	१४९
विष्किरः शकुनिर्विकिरोवा	६	१	१५०
ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे मन्त्रे	६	१	१५१
प्रतिष्कशश्च कशेः	६	१	१५२
प्रस्कण्वहरिश्चन्द्रावृषी	६	१	१५३
मस्करमस्करिणौ वेणुपरिव्राजकयोः	६	१	१५४
कास्तीराजस्तुन्दे नगरे	६	१	१५५
कारस्करो वृक्षः	६	१	१५६
पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम्	६	१	१५७
अनुदात्तं पदमेकवर्जम्	६	१	१५८
कर्षाऽऽत्वतोघञोन्तउदात्तः	६	१	१५९
उञ्छादीनां च	६	१	१६०
अनुदात्तस्य च यत्रोदात्तलोपः	६	१	१६१
धातोः	६	१	१६२
चितः	६	१	१६३
तद्धितस्य	६	१	१६४
कितः	६	१	१६५
तिसृभ्यो जसः	६	१	१६६
चतुरः शसि	६	१	१६७
सावेकाचस्तृतीयादिर्विभक्तिः	६	१	१६८
अन्तोदात्तादुत्तरपदादन्यतरस्यामनित्यसमासे	६	१	१६९
अञ्चेश्छन्दस्यसर्वनामस्थानम्	६	१	१७०
ऊडिदंपदाद्यप्पुम्रैद्युभ्यः	६	१	१७१
अष्टनो दीर्घात्	६	१	१७२
शतुरनुमोनद्यजादी	६	१	१७३
उदात्तयणोहल्पूर्वात्	६	१	१७४
नोङ्धात्वोः	६	१	१७५
ह्रस्वनुड्भ्यां मतुप्	६	१	१७६
नामन्यतरस्याम्	६	१	१७७
ङ्याश्छन्दसि बहुलम्	६	१	१७८
षट्त्रिचतुर्भ्यो हलादिः	६	१	१७९
झल्युपोत्तमम्	६	१	१८०
विभाषा भाषायाम्	६	१	१८१
न गोश्वन्साववर्णराडङ्क्रुङ्कृद्भ्यः	६	१	१८२
दिवो झल्	६	१	१८३
नृ चान्यतरस्याम्	६	१	१८४
तित्स्वरितम्	६	१	१८५
तास्यनुदात्तेन्ङिददुपदेशाल्लसार्वधातुकमनुदात्तमह्न्विङोः	६	१	१८६
आदिः सिचोऽन्यतरस्याम्	६	१	१८७
स्वपादिर्हिंसामच्यनिटि	६	१	१८८
अभ्यस्तानामादिः	६	१	१८९
अनुदात्ते च	६	१	१९०
सर्वस्य सुपि	६	१	१९१
भीह्रीभृहुमदजनधनदरिद्राजागरां प्रत्ययात्पूर्वं पिति	६	१	१९२
लिति	६	१	१९३
आदिर्णमुल्यन्यतरस्याम्	६	१	१९४
अचः कर्तृयकि	६	१	१९५

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
थलि च सेटीडन्तो वा	६	१	१९६
ञ्नित्यादिर्नित्यम्	६	१	१९७
आमन्त्रितस्य च	६	१	१९८
पथिमथोः सर्वनामस्थाने	६	१	१९९
अन्तश्चतवैयुगपत्	६	१	२००
क्षयो निवासे	६	१	२०१
जयः करणम्	६	१	२०२
वृषादीनां च	६	१	२०३
संज्ञायामुपमानम्	६	१	२०४
निष्ठा च द्व्यजनात्	६	१	२०५
शुष्कधृष्टौ	६	१	२०६
आशितः कर्ता	६	१	२०७
रिक्ते विभाषा	६	१	२०८
जुष्टार्पिते च च्छन्दसि	६	१	२०९
नित्यं मन्त्रे	६	१	२१०
युष्मदस्मदोर्ङसि	६	१	२११
ङयि च	६	१	२१२
यतो नावः	६	१	२१३
ईडवन्दवृशंसदुहां ण्यतः	६	१	२१४
विभाषा वेण्विन्धानयोः	६	१	२१५
त्यागरागहासकुहश्वठक-थानाम्	६	१	२१६
उपोत्तमं रिति	६	१	२१७
चङ्यन्यतरस्याम्	६	१	२१८
मतोः पूर्वमात्संज्ञायां स्त्रि-याम्	६	१	२१९
अन्तोऽवत्याः	६	१	२२०
ईवत्याः	६	१	२२१
चौ	६	१	२२२
समासस्य	६	१	२२३
एकाचश्चायोल्यपिचयेचक्षय्याऽकःसाऽवपथा-			

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
हिंसायामनुदात्तविभाषाक्षयेवत्यास्त्रीणि ॥			
इति षष्ठाध्यायस्य मथमः पादः ॥ १ ॥			
बहुव्रीहौ मकृत्या पूर्वपदम्	६	२	१
तत्पुरुषे तुल्यार्थतृतीयासप्तम्युपमानाव्ययद्वितीयाकृत्याः	६	२	२
वर्णो वर्णेष्वनेते	६	२	३
गाधलवणयोः ममाणे	६	२	४
दायाद्यं दायादे	६	२	५
मतिबन्धि चिरकृच्छ्रयोः	६	२	६
पदेऽपदेशे	६	२	७
निवाते वातत्राणे	६	२	८
शारदेऽनार्त्तवे	६	२	९
अध्वर्युकषाययोर्जातौ	६	२	१०
सदृशमतिरूपयोः सादृश्ये	६	२	११
द्विगौ ममाणे	६	२	१२
गन्तव्यपण्यं वाणिजे	६	२	१३
मात्रोपज्ञोपक्रमच्छायेनपुंसके	६	२	१४
सुखमिययोर्हिते	६	२	१५
मीतौ च	६	२	१६
स्वं स्वामिनि	६	२	१७
पत्यावैश्वर्ये	६	२	१८
नभूवाक्चिद्दिधिषु	६	२	१९
वा भुवनम्	६	२	२०
आशङ्काऽऽबाधनेदीयस्सु सं-भावने	६	२	२१
पूर्वे भूतपूर्वे	६	२	२२
सविधसनीडसमर्यादसवेशस-देशेषु सामीप्ये	६	२	२३
विस्पष्टादीनि गुणवचनेषु	६	२	२४
श्रज्याऽवमकन्पापवत्सु भावे कर्मधारये	६	२	२५

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
कुमारश्च	६ । २ । २६
आदिः प्रत्येनसि	६ । २ । २७
पूगेष्वन्यतरस्याम्	६ । २ । २८
इगन्तकालकपालभगालशरावेषु द्विगौ	६ । २ । २९
बह्वन्यतरस्याम्	६ । २ । ३०
दिष्टिवितस्त्योश्च	६ । २ । ३१
सप्तमीसिद्धशुष्कपक्वबन्धेष्वकालात्	६ । २ । ३२
परिप्रत्युपाऽपावर्ज्यमानाऽहोरात्रावयवेषु	६ । २ । ३३
राजन्यबहुवचनद्वन्द्वेऽन्धकवृष्णिषु	६ । २ । ३४
संख्या	६ । २ । ३५
आचार्योपसर्जनश्चान्तेवासी	६ । २ । ३६
कार्तकौजपादयश्च	६ । २ । ३७
महान्व्रीह्यपराह्णगृष्टीष्वासजाबालभारभारतहैलिहिलरौरवप्रवृद्धेषु	६ । २ । ३८
क्षुल्लकश्च वैश्वदेवे	६ । २ । ३९
उष्ट्रः सादिवाम्योः	६ । २ । ४०
गौः सादसादिसारथिषु	६ । २ । ४१
कुरुगार्हपतरिक्तगुर्वसूतजरत्यश्लीलदृढरूपापारेवडवातैतिलकद्रूःपण्यकम्बलो दासीभाराणां च	६ । २ । ४२
चतुर्थी तदर्थे	६ । २ । ४३
अर्थे	६ । २ । ४४
क्ते च	६ । २ । ४५
कर्मधारयेऽनिष्ठा	६ । २ । ४६
अहीने द्वितीया	६ । २ । ४७
तृतीया कर्मणि	६ । २ । ४८
गतिरनन्तरः	६ । २ । ४९
तादौ च निति कृत्यतौ	६ । २ । ५०
तवै चान्तश्च युगपत्	६ । २ । ५१
अनिगन्तोऽञ्चतौ वप्रत्यये	६ । २ । ५२
न्यधी च	६ । २ । ५३
ईषदन्यतरस्याम्	६ । २ । ५४
हिरण्यपरिमाणं धने	६ । २ । ५५
प्रथमोऽचिरोपसम्पत्तौ	६ । २ । ५६
कतरकतमौ कर्मधारये	६ । २ । ५७
आर्यो ब्राह्मणकुमारयोः	६ । २ । ५८
राजा च	६ । २ । ५९
षष्ठी प्रत्येनसि	६ । २ । ६०
क्ते नित्यार्थे	६ । २ । ६१
ग्रामः शिल्पिनि	६ । २ । ६२
राजा च प्रशंसायाम्	६ । २ । ६३
आदिरुदात्तः	६ । २ । ६४
सप्तमीहारिणौ धर्म्येऽहरणे	६ । २ । ६५
युक्ते च	६ । २ । ६६
विभाषाऽध्यक्षे	६ । २ । ६७
पापं च शिल्पिनि	६ । २ । ६८
गोत्रान्तेवासिमाणवब्राह्मणेषु क्षेपे	६ । २ । ६९
अङ्गानि मैरेये	६ । २ । ७०
भक्ताख्यास्तदर्थेषु	६ । २ । ७१
गोबिडालसिंहसैन्धवेषूपमाने	६ । २ । ७२
अके जीविकार्थे	६ । २ । ७३
प्राचां क्रीडायाम्	६ । २ । ७४
अणि नियुक्ते	६ । २ । ७५
शिल्पिनि चाऽकृञः	६ । २ । ७६
संज्ञायां च	६ । २ । ७७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
गोतन्तियवं पाले	६	२	७८
णिनि	६	२	७९
उपमानं शब्दार्थप्रकृतावेव	६	२	८०
युक्तारोह्यादयश्च	६	२	८१
दीर्घकाशतुषभ्राष्ट्रवटं जे	६	२	८२
अन्त्यात्पूर्वं बह्वचः	६	२	८३
ग्रामेऽनिवसन्तः	६	२	८४
घोषादिषु च	६	२	८५
छात्र्यादयः शालायाम्	६	२	८६
प्रस्थेऽवृद्धमकर्क्यादीनाम्	६	२	८७
मालादीनां च	६	२	८८
अमहन्नवन्नगरेऽनुदीचाम्	६	२	८९
अर्मे चाऽवर्णं द्व्यच् त्र्यच्	६	२	९०
न भूताधिकसंजीवमद्राश्मकज्जलम्	६	२	९१
अन्तः	६	२	९२
सर्वं गुणकार्त्स्न्ये	६	२	९३
संज्ञायां गिरिनिकाययोः	६	२	९४
कुमार्यां वयसि	६	२	९५
उदकेऽकेवले	६	२	९६
द्विगौ क्रतौ	६	२	९७
सभायां नपुंसके	६	२	९८
पुरे प्राचाम्	६	२	९९
अरिष्टगौडपूर्वे च	६	२	१००
न हास्तिनफलकमार्देयाः	६	२	१०१
कुसूलकूपकुम्भशालं बिले	६	२	१०२
दिक्शब्दा ग्रामजनपदाख्यानचानराटेषु	६	२	१०३
आचार्योपसर्जनश्चान्तेवासिनि	६	२	१०४
उत्तरपदवृद्धौ सर्वं च	६	२	१०५
बहुव्रीहौ विश्वं संज्ञायाम्	६	२	१०६
उदराश्वेषुषु	६	२	१०७
क्षेपे	६	२	१०८
नदी बन्धुनि	६	२	१०९
निष्ठोपसर्गपूर्वमन्यतरस्याम्	६	२	११०
उत्तरपदाऽऽदिः	६	२	१११
कर्णो वर्णलक्षणात्	६	२	११२
संज्ञौपम्ययोश्च	६	२	११३
कण्ठपृष्ठग्रीवाजङ्घं च	६	२	११४
शृङ्गमवस्थायां च	६	२	११५
नञो जरमरमित्रमृताः	६	२	११६
सोर्मनसी अलोमोषसी	६	२	११७
क्रत्वादयश्च	६	२	११८
आद्युदात्तं द्व्यच् छन्दसि	६	२	११९
वीरवीर्यौ च	६	२	१२०
कूलतीरतूलमूलशालाक्षसममव्ययीभावे	६	२	१२१
कंसमन्थशूर्पपाय्यकाण्ड द्विगौ	६	२	१२२
तत्पुरुषे शालायां नपुंसके	६	२	१२३
कन्था च	६	२	१२४
आदिश्चिहणादीनाम्	६	२	१२५
चेलखेटकटुककाण्डं गर्हायाम्	६	२	१२६
चीरमुपमानम्	६	२	१२७
पललसूपशाकं मिश्रे	६	२	१२८
कूलसूदस्थलकर्षाः संज्ञायाम्	६	२	१२९
अकर्मधारये राज्यम्	६	२	१३०
वर्ग्यादयश्च	६	२	१३१
पुत्रः पुम्भ्यः	६	२	१३२

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
नाचार्यराजर्त्विक्संयुक्तज्ञात्याख्येभ्यः	६	२	१३३
चूर्णादीन्यप्राणिषष्ठ्याः	६	२	१३४
षट् च काण्डादीनि	६	२	१३५
कुण्डं वनम्	६	२	१३६
प्रकृत्या भगालम्	६	२	१३७
शितेर्नित्याऽबह्वज्बहुव्रीहावभसत्	६	२	१३८
गतिकारकोपपदात्कृत्	६	२	१३९
उभे वनस्पत्यादिषु युगपत्	६	२	१४०
देवताद्वन्द्वे च	६	२	१४१
नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपृथिवीरुद्रपूषमन्थिषु	६	२	१४२
अन्तः	६	२	१४३
थाऽथघञ्क्ताऽजऽवित्रकाणाम्	६	२	१४४
सूपमानात् क्तः	६	२	१४५
संज्ञायामनाचितादीनाम्	६	२	१४६
प्रवृद्धादीनां च	६	२	१४७
कारकाद्दत्तश्रुतयोरेवाशिषि	६	२	१४८
इत्थंभूतेन कृतमिति च	६	२	१४९
अनो भावकर्मवचनः	६	२	१५०
मन्क्तिन्व्याख्यानशयनासनस्थानयाजकादिक्रीताः	६	२	१५१
सप्तम्याः पुण्यम्	६	२	१५२
ऊनार्थकलहं तृतीयायाः	६	२	१५३
मिश्रं चानुपसर्गमसन्धौ	६	२	१५४
नञो गुणप्रतिषेधे सम्पाद्यर्हहितालमर्थास्तद्धिताः	६	२	१५५
ययतोश्चातदर्थे	६	२	१५६

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
अच्कावशक्तौ	६	२	१५७
आक्रोशे च	६	२	१५८
संज्ञायाम्	६	२	१५९
कृत्योकेष्णुच्चार्वादयश्च	६	२	१६०
विभाषा तृन्नन्नतीक्ष्णशुचिषु	६	२	१६१
बहुव्रीहाविदमेतत्तद्भ्यः प्रथमपूरणयोः क्रियागणने	६	२	१६२
संख्यायास्तनः	६	२	१६३
विभाषा छन्दसि	६	२	१६४
संज्ञायां मित्राजिनयोः	६	२	१६५
व्यवायिनोऽन्तरम्	६	२	१६६
मुखं स्वाङ्गम्	६	२	१६७
नाव्ययदिक्छब्दगोमहत्स्थूलमुष्टिपृथुवत्सेभ्यः	६	२	१६८
निष्ठोपमानादन्यतरस्याम्	६	२	१६९
जातिकालसुखादिभ्योऽनाच्छादनात् क्तोऽकृतमितप्रतिपन्नाः	६	२	१७०
वा जाते	६	२	१७१
नञ्सुभ्याम्	६	२	१७२
कपि पूर्वम्	६	२	१७३
ह्रस्वान्तेऽन्त्यात्पूर्वम्	६	२	१७४
बहोर्नञ्वदुत्तरपदभूम्नि	६	२	१७५
न गुणादयोवयवाः	६	२	१७६
उपसर्गात्स्वाङ्गं ध्रुवमपर्शु	६	२	१७७
वनं समासे	६	२	१७८
अन्तः	६	२	१७९
अन्तश्च	६	२	१८०
न निविभ्याम्	६	२	१८१
परेरभितोभावि मण्डलम्	६	२	१८२

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
प्रादस्वाङ्गं संज्ञायाम्	६	२	१८३
निरुदकादीनि च	६	२	१८४
अभेर्मुखम्	६	२	१८५
अपाच्च	६	२	१८६
स्फिगपूतवीणाऽञ्जोऽध्व-कुक्षिसीरनामनाम च	६	२	१८७
अधेरुपरिस्थम्	६	२	१८८
अनोरप्रधानकनीयसी	६	२	१८९
पुरुषश्चान्वादिष्टः	६	२	१९०
अतेरकृत्पदे	६	२	१९१
नेरनिधाने	६	२	१९२
प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे	६	२	१९३
उपाद् द्व्यजजिनमगौरादयः	६	२	१९४
सोरवक्षेपणे	६	२	१९५
विभाषोत्पुच्छे	६	२	१९६
द्वित्रिभ्यां पादन्मूर्धसु बहुव्रीहौ	६	२	१९७
सक्थं चाक्रान्तात्	६	२	१९८
परादिश्छन्दसि बहुलम्	६	२	१९९
बहुव्रीहावाशंगौः सादक्केननित्यार्थेयुक्तानहास्तिनकूलदेवताविभाषाननिविभ्यामेकोनविंशतिः ॥ इति षष्ठाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥			
अलुगुत्तरपदे	६	३	१
पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः	६	३	२
ओजःसहोम्भस्तमसस्तृतीयायाः	६	३	३
मनसः संज्ञायाम्	६	३	४
आज्ञायिनि च			
आत्मनश्च	६	३	६
वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः	६	३	७
परस्य च	६	३	८
हलदन्तात्सप्तम्याः संज्ञायाम्	६	३	९
कारनाम्नि च प्राचां हलादौ	६	३	१०
मध्याद्गुरौ	६	३	११
अमूर्द्धमस्तकात्स्वाङ्गादकामे	६	३	१२
बन्धे च विभाषा	६	३	१३
तत्पुरुषे कृति बहुलम्	६	३	१४
प्रावृट्शरत्कालदिवां जे	६	३	१५
विभाषा वर्षक्षरशरवरात्	६	३	१६
घकालतनेषु कालनाम्नः	६	३	१७
शयवासवासिष्वकालात्	६	३	१८
नेन्सिद्धबध्नातिषु च	६	३	१९
स्थे च भाषायाम्	६	३	२०
षष्ठ्या आक्रोशे	६	३	२१
पुत्रेऽन्यतरस्याम्	६	३	२२
ऋतो विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यः	६	३	२३
विभाषा स्वसृपत्योः	६	३	२४
आनङ् ऋतो द्वन्द्वे	६	३	२५
देवताद्वन्द्वे च	६	३	२६
ईदग्नेः सोमवरुणयोः	६	३	२७
इद्वृद्धौ	६	३	२८
दिवो द्यावा	६	३	२९
दिवसश्च पृथिव्याम्	६	३	३०
उषासोषसः	६	३	३१
मातरपितरावुदीचाम्	६	३	३२
पितरामातरा च च्छन्दसि	६	३	३३
स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ्समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु	६	३	३४
तसिलादिष्वाकृत्वसुचः	६	३	३५
क्यङ्मानिनोश्च	६	३	३६
न कोपधायाः	६	३	३७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
संज्ञापूरण्योश्च	६	३	३८
वृद्धिनिमित्तस्य च तद्धितस्यारक्तविकारे	६	३	३९
स्वाङ्गाच्चेतः	६	३	४०
जातेश्च	६	३	४१
पुंवत्कर्मधारयजातीयदेशीयेषु	६	३	४२
घरूपकल्पचेलड्ब्रुवगोत्रमतहतेषु ङ्योऽनेकाचो ह्रस्वः	६	३	४३
नद्याः शेषस्यान्यतरस्याम्	६	३	४४
उगितश्च	६	३	४५
आन्महतः समानाधिकरणजातीययोः	६	३	४६
द्व्यष्टनः संख्यायामबहुव्रीह्यशीत्योः	६	३	४७
त्रेस्त्रयः	६	३	४८
विभाषा चत्वारिंशत्प्रभृतौ सर्वेषाम्	६	३	४९
हृदयस्य हृल्लेखयदण्लासेषु	६	३	५०
वा शोकष्यञ्रोगेषु	६	३	५१
पादस्यपदाऽऽज्यातिगोपहतेषु	६	३	५२
पद्यत्यतदर्थे	६	३	५३
हिमकाषिहतिषु च	६	३	५४
ऋचः शे	६	३	५५
वा घोषमिश्रशब्देषु	६	३	५६
उदकस्योदः संज्ञायाम्	६	३	५७
पेषंवासवाहनधिषु च	६	३	५८
एकहलादौ पूरयितव्येऽन्यतरस्याम्	६	३	५९
मन्थौदनसक्तुविन्दुवज्रभारहारवीवधगाहेषु च	६	३	६०

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
इको ह्रस्वोऽङ्यो गालवस्य	६	३	६१
एकतद्धिते च	६	३	६२
ङ्यापोः संज्ञाछन्दसोर्बहुलम्	६	३	६३
त्वे च	६	३	६४
इष्टकेषीकामालानां चिततूलभारिषु	६	३	६५
खित्यनव्ययस्य	६	३	६६
अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम्	६	३	६७
इच एकाचोऽम्प्रत्ययवच्च	६	३	६८
वाचंयमपुरन्दरौ च	६	३	६९
कारे सत्याऽगदस्य	६	३	७०
श्येनतिलस्य पाते ञे	६	३	७१
रात्रेः कृति विभाषा	६	३	७२
नलोपोऽनञः	६	३	७३
तस्मान्नुडचि	६	३	७४
नभ्राण्नपान्नवेदानासत्यानमुचिनकुलनखनपुंसकनक्षत्रनक्रनाकेषु प्रकृत्या	६	३	७५
एकादिश्चैकस्य चादुक्	६	३	७६
नगोऽप्राणिष्वन्यतरस्याम्	६	३	७७
सहस्य सः संज्ञायाम्	६	३	७८
ग्रन्थान्ताधिके च	६	३	७९
द्वितीये चानुपाख्ये	६	३	८०
अव्ययीभावे चाकाले	६	३	८१
वोपसर्जनस्य	६	३	८२
प्रकृत्याऽऽशिषि	६	३	८३
समानस्य च्छन्दस्यमूर्द्धप्रभृत्युदर्केषु	६	३	८४
ज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिनामगोत्ररूपस्थानवर्णवयोवचनबन्धुषु	६	३	८५

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
चरणे ब्रह्मचारिणि	६	३	८६
तीर्थे ये	६	३	८७
विभाषोदरे	६	३	८८
दृग्दृशवतुषु	६	३	८९
इदंकिमोरीश्की	६	३	९०
आ सर्वनाम्नः	६	३	९१
विष्वग्देवयोश्च टेरद्र्यञ्चतावप्रत्यये	६	३	९२
समः समि	६	३	९३
तिरसस्तिर्यलोपे	६	३	९४
सहस्य सध्रिः	६	३	९५
सधमादस्थयोश्छन्दसि	६	३	९६
द्व्यन्तरुपसर्गेभ्योऽप ईत्	६	३	९७
ऊदनोर्देशे	६	३	९८
अषष्ठ्यतृतीयास्थस्यान्यस्य दुगाशीराशास्थास्थितोत्सुकोतिकारकरागच्छेषु	६	३	९९
अर्थे विभाषा	६	३	१००
कोः कत्तत्पुरुषेऽचि	६	३	१०१
रथवदयोश्च	६	३	१०२
तृणे च जातौ	६	३	१०३
का पथ्यक्षयोः	६	३	१०४
ईषदर्थे	६	३	१०५
विभाषा पुरुषे	६	३	१०६
कवं चोष्णे	६	३	१०७
पथि च च्छन्दसि	६	३	१०८
पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम्	६	३	१०९
संख्याविसायपूर्वस्याह्नस्याहनन्यतरस्यां ङौ	६	३	११०
ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः	६	३	१११
सहिवहोरोदवर्णस्य	६	३	११२
साढ्यै साढ्वा साढेति निगमे	६	३	११३
संहितायाम्	६	३	११४
कर्णे लक्षणस्याविष्टाष्टपञ्चमणिभिन्नच्छिन्नच्छिद्रस्रुवस्वस्तिकस्य	६	३	११५
नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहितनिषु क्वौ	६	३	११६
वनगिर्योः संज्ञायां कोटरकिंशुलुकादीनाम्	६	३	११७
वले	६	३	११८
मतौ बह्वचोऽनजिरादीनाम्	६	३	११९
शरादीनां च	६	३	१२०
इको वहेऽपीलोः	६	३	१२१
उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलम्	६	३	१२२
इकः काशे	६	३	१२३
दस्ति	६	३	१२४
अष्टनः संज्ञायाम्	६	३	१२५
छन्दसि च	६	३	१२६
चितेः कपि	६	३	१२७
विश्वस्य वसुराटोः	६	३	१२८
नरे संज्ञायाम्	६	३	१२९
मित्रे चर्षौ	६	३	१३०
मन्त्रे सोमाश्वेन्द्रियविश्वदेव्यस्य मतौ	६	३	१३१
ओषधेश्च विभक्तावप्रथमायाम्	६	३	१३२
ऋचि तुनुघमक्षुतङ्कुत्रोरुष्याणाम्	६	३	१३३
इकः सुञि	६	३	१३४
द्व्यचोऽतस्तिङः	६	३	१३५

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
निपातस्य च	६	३	१३६
अन्येषामपि दृश्यते	६	३	१३७
चौ	६	३	१३८
संप्रसारणस्य	६	३	१३९

अलुकूषष्ठ्याजातेरिकोऽव्ययीभावेकोःकत्त-दिकोवहृएकोनविंशतिः॥इति षष्ठाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
अङ्गस्य	६	४	१
हलः	६	४	२
नामि	६	४	३
न तिसृचतसृ	६	४	४
छन्दस्युभयथा	६	४	५
नृ च	६	४	६
नोपधायाः	६	४	७
सर्वनामस्थाने चासम्बुद्धौ	६	४	८
वा षपूर्वस्य निगमे	६	४	९
सान्तमहतः संयोगस्य	६	४	१०
अप्तृन्तृच्स्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृक्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तॄणाम्	६	४	११
इन्हन्पूषार्यम्णां शौ	६	४	१२
सौ च	६	४	१३
अत्वसन्तस्य चाधातोः	६	४	१४
अनुनासिकस्य क्विझलोः क्ङिति	६	४	१५
अज्झनगमां सनि	६	४	१६
तनोतेर्विभाषा	६	४	१७
क्रमश्च क्त्वि	६	४	१८
च्छ्वोः शूडनुनासिके च	६	४	१९
ज्वरत्वरस्रिव्यविमवामुपधायाश्च	६	४	२०
राल्लोपः	६	४	२१

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
असिद्धवदत्राभात्	६	४	२२
श्नान्नलोपः	६	४	२३
अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति	६	४	२४
दंशसञ्जस्वञ्जां शपि	६	४	२५
रञ्जेश्च	६	४	२६
घञि च भावकरणयोः	६	४	२७
स्यदो जवे	६	४	२८
अवोदैधौद्मप्रश्रथहिमश्रथाः	६	४	२९
नाञ्चेः पूजायाम्	६	४	३०
क्त्वि स्कन्दिस्यन्दोः	६	४	३१
जान्तनशां विभाषा	६	४	३२
भञ्जेश्च चिणि	६	४	३३
शास इदङ्हलोः	६	४	३४
शा हौ	६	४	३५
हन्तेर्जः	६	४	३६
अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो झलि क्ङिति	६	४	३७
वा ल्यपि	६	४	३८
न क्तिचि दीर्घश्च	६	४	३९
गमः क्वौ	६	४	४०
विड्वनोरनुनासिकस्याऽऽत्	६	४	४१
जनसनखनां सञ्झलोः	६	४	४२
ये विभाषा	६	४	४३
तनोतेर्यकि	६	४	४४
सनः क्तिचि लोपश्चास्याऽन्यतरस्याम्	६	४	४५
आर्द्धधातुके	६	४	४६
भ्रस्जोरोपधयोरमन्यतरस्याम्	६	४	४७

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
अतो लोपः	६ । ४ । ४८
यस्य हलः	६ । ४ । ४९
क्यस्य विभाषा	६ । ४ । ५०
णेरनिटि	६ । ४ । ५१
निष्ठायां सेटि	६ । ४ । ५२
जनिता मन्त्रे	६ । ४ । ५३
शमिता यज्ञे	६ । ४ । ५४
अयामन्ताल्वाय्येत्न्विष्णुषु	६ । ४ । ५५
ल्यपि लघुपूर्वात्	६ । ४ । ५६
विभाषा पः	६ । ४ । ५७
युप्लुवोर्दीर्घश्छन्दसि	६ । ४ । ५८
क्षियः	६ । ४ । ५९
निष्ठायामण्यदर्थे	६ । ४ । ६०
वा क्रोशदैन्ययोः	६ । ४ । ६१
स्यसिच्सीयुट्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽज्झनग्रहदृशां वा चिण्वदिट् च	६ । ४ । ६२
दीङो युडचि क्ङिति	६ । ४ । ६३
आतो लोप इटि च	६ । ४ । ६४
ईद्यति	६ । ४ । ६५
घुमास्थागापाजहातिसां हलि	६ । ४ । ६६
एर्लिङि	६ । ४ । ६७
वाऽन्यस्य संयोगादेः	६ । ४ । ६८
न ल्यपि	६ । ४ । ६९
मयतेरिदन्यतरस्याम्	६ । ४ । ७०
लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः	६ । ४ । ७१
आडजादीनाम्	६ । ४ । ७२
छन्दस्यपि दृश्यते	६ । ४ । ७३
न माङ्योगे	६ । ४ । ७४
बहुलं छन्दस्यमाङ्योगेऽपि	६ । ४ । ७५
इरयो रे	६ । ४ । ७६
अचि श्नुधातुभ्रुवां य्वोरियङुवङौ	६ । ४ । ७७
अभ्यासस्याऽसवर्णे	६ । ४ । ७८
स्त्रियाः	६ । ४ । ७९
वाम्शसोः	६ । ४ । ८०
इणो यण्	६ । ४ । ८१
एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य	६ । ४ । ८२
ओः सुपि	६ । ४ । ८३
वर्षाभ्वश्च	६ । ४ । ८४
न भूसुधियोः	६ । ४ । ८५
छन्दस्युभयथा	६ । ४ । ८६
हुश्नुवोः सार्वधातुके	६ । ४ । ८७
भुवो वुग्लुङ्लिटोः	६ । ४ । ८८
ऊदुपधाया गोहः	६ । ४ । ८९
दोषो णौ	६ । ४ । ९०
वा चित्तविरागे	६ । ४ । ९१
मितां ह्रस्वः	६ । ४ । ९२
चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतरस्याम्	६ । ४ । ९३
खचि ह्रस्वः	६ । ४ । ९४
ह्लादो निष्ठायाम्	६ । ४ । ९५
छादेर्घेऽद्व्युपसर्गस्य	६ । ४ । ९६
इस्मन्त्रन्क्विषु च	६ । ४ । ९७
गमहनजनखनघसां लोपः क्ङित्यनङि	६ । ४ । ९८
तनिपत्योश्छन्दसि	६ । ४ । ९९
घसिभसोर्हलि च	६ । ४ । १००
हुझल्भ्यो हेर्धिः	६ । ४ । १०१
श्रुशृणुपॄकृवृभ्यश्छन्दसि	६ । ४ । १०२
अङितश्च	६ । ४ । १०३
चिणो लुक्	६ । ४ । १०४
अतो हेः	६ । ४ । १०५

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
उतश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्वात्	६	४	१०६
लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्वोः	६	४	१०७
नित्यं करोतेः	६	४	१०८
ये च	६	४	१०९
अत उत्सार्वधातुके	६	४	११०
श्नसोरल्लोपः	६	४	१११
श्नाभ्यस्तयोरातः	६	४	११२
ई हल्यघोः	६	४	११३
इद्दरिद्रस्य	६	४	११४
भियोऽन्यतरस्याम्	६	४	११५
जहातेश्च	६	४	११६
आ च हौ	६	४	११७
लोपो यि	६	४	११८
घ्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्च	६	४	११९
अत एकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि	६	४	१२०
थलि च सेटि	६	४	१२१
तॄफलभजत्रपश्च	६	४	१२२
राधो हिंसायाम्	६	४	१२३
वा जॄभ्रमुत्रसाम्	६	४	१२४
फणां च सप्तानाम्	६	४	१२५
न शसददवादिगुणानाम्	६	४	१२६
अर्वणस्त्रसावनञः	६	४	१२७
मघवा बहुलम्	६	४	१२८
भस्य	६	४	१२९
पादः पत्	६	४	१३०
वसोः संप्रसारणम्	६	४	१३१
वाह ऊठ्	६	४	१३२
श्वयुवमघोनामतद्धिते	६	४	१३३
अल्लोपोऽनः	६	४	१३४
षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि	६	४	१३५
विभाषा ङिश्योः	६	४	१३६
न संयोगाद्वमन्तात्	६	४	१३७
अचः	६	४	१३८
उद ईत्	६	४	१३९
आतो धातोः	६	४	१४०
मन्त्रेष्वाङ्यादेरात्मनः	६	४	१४१
ति विंशतेर्डिति	६	४	१४२
टेः	६	४	१४३
नस्तद्धिते	६	४	१४४
अह्नष्टखोरेव	६	४	१४५
ओर्गुणः	६	४	१४६
ढेलोपोऽकद्र्वाः	६	४	१४७
यस्येति च	६	४	१४८
सूर्यतिष्यागस्त्यमत्स्यानां य उपधायाः	६	४	१४९
हलस्तद्धितस्य	६	४	१५०
आपत्यस्य च तद्धितेऽनाति	६	४	१५१
क्यच्व्योश्च	६	४	१५२
बिल्वकादिभ्यश्छस्य लुक्	६	४	१५३
तुरिष्ठेमेयःसु	६	४	१५४
टेः	६	४	१५५
स्थूलदूरयुवह्रस्वक्षिप्रक्षुद्राणां यणादिपरं पूर्वस्य च गुणः	६	४	१५६
प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुलगुरुवृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणां प्रस्थस्फवर्बंहिगर्वर्षित्रप्द्राघिवृन्दाः	६	४	१५७
बहोर्लोपो भू च बहोः	६	४	१५८
इष्ठस्य यिट् च	६	४	१५९
ज्यादादीयसः	६	४	१६०

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
र ऋतो हलादेर्लघोः	६	४	१६१
विभाषर्जोश्छन्दसि	६	४	१६२
प्रकृत्यैकाच्	६	४	१६३
इनण्यनपत्ये	६	४	१६४
गाथिविदथिकेशिगणिपणिनश्च	६	४	१६५
संयोगादिश्च	६	४	१६६
अन्	६	४	१६७
ये चाऽभावकर्मणोः	६	४	१६८
आत्माध्वानौ खे	६	४	१६९
न मपूर्वोऽपत्येऽवर्मणः	६	४	१७०
ब्राह्मोऽजातौ	६	४	१७१
कार्मस्ताच्छील्ये	६	४	१७२
औक्षमनपत्ये	६	४	१७३
दाण्डिनायनहास्तिनायनाथर्वणिकजैह्माशिनेयवाशिनायनिभ्रौणहत्यधैवत्यसारवैक्ष्वाकमैत्रेयहिरण्मयानि	६	४	१७४
ऋत्व्यवास्त्व्यवास्त्वमाध्वीहिरण्ययानि च्छन्दसि	६	४	१७५

अङ्गस्यराल्लोपोविद्वनोर्वाक्रोशमिणोह्रुस्नल्भ्यस्थलिचमन्त्रेषुऋतः पञ्चदश ॥ इति षष्ठाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ इति षष्ठाध्यायः समाप्तः ॥ ६ ॥ ॥ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
युवोरनाकौ	७	१	१
आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनाम्	७	१	२
झोऽन्तः	७	१	३
अदभ्यस्तात्	७	१	४
आत्मनेपदेष्वनतः	७	१	५
शीङो रुट्	७	१	६
वेत्तेर्विभाषा	७	१	७
बहुलं छन्दसि	७	१	८
अतो भिस ऐस्	७	१	९
बहुलं छन्दसि	७	१	१०
नेदमदसोरकोः	७	१	११
टाङसिङसामिनात्स्याः	७	१	१२
ङेर्यः	७	१	१३
सर्वनाम्नः स्मै	७	१	१४
ङसिङ्योः स्मात्स्मिनौ	७	१	१५
पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा	७	१	१६
जसः शी	७	१	१७
औङ आपः	७	१	१८
नपुंसकाच्च	७	१	१९
जश्शसोः शिः	७	१	२०
अष्टाभ्य औश्	७	१	२१
षड्भ्यो लुक्	७	१	२२
स्वमोर्नपुंसकात्	७	१	२३
अतोऽम्	७	१	२४
अद्ड्डतरादिभ्यः पञ्चभ्यः	७	१	२५
नेतराच्छन्दसि	७	१	२६
युष्मदस्मद्भ्यां ङसोऽश्	७	१	२७
ङे प्रथमयोरम्	७	१	२८
शसो न	७	१	२९
भ्यसोभ्यम्	७	१	३०
पञ्चम्या अत्	७	१	३१
एकवचनस्य च	७	१	३२
साम आकम्	७	१	३३
आत औ णलः	७	१	३४
तुह्योस्तातङाशिष्यन्यतर-			

सूत्राणि ।	अ० पा० सू०
स्याम्	७ । १ । ३५
विदेः शतुर्वसुः	७ । १ । ३६
समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप्	७ । १ । ३७
क्त्वापि च्छन्दसि	७ । १ । ३८
सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णाच्छेयाडाड्यायाजालः	७ । १ । ३९
अमो मश्	७ । १ । ४०
लोपस्त आत्मनेपदेषु	७ । १ । ४१
ध्वमो ध्वात्	७ । १ । ४२
यजध्वैनमिति च	७ । १ । ४३
तस्य तात्	७ । १ । ४४
तप्तनप्तनथनाश्च	७ । १ । ४५
इदन्तो मसि	७ । १ । ४६
क्त्वो यक्	७ । १ । ४७
इष्ट्वीनमिति च	७ । १ । ४८
स्नात्व्यादयश्च	७ । १ । ४९
आज्जसेरसुक्	७ । १ । ५०
अश्वक्षीरवृषलवणानामात्मप्रीतौ क्यचि	७ । १ । ५१
आमि सर्वनाम्नः सुट्	७ । १ । ५२
त्रेस्त्रयः	७ । १ । ५३
ह्रस्वनद्यापो नुट्	७ । १ । ५४
षट्चतुर्भ्यश्च	७ । १ । ५५
श्रीग्रामण्योश्छन्दसि	७ । १ । ५६
गोः पादान्ते	७ । १ । ५७
इदितो नुम् धातोः	७ । १ । ५८
शे मुचादीनाम्	७ । १ । ५९
मस्जिनशोर्झलि	७ । १ । ६०
रधिजभोरचि	७ । १ । ६१
नेट्यलिटि रधेः	७ । १ । ६२
रभेरशब्लिटोः	७ । १ । ६३
लभेश्च	७ । १ । ६४
आङो यि	७ । १ । ६५
उपात्प्रशंसायाम्	७ । १ । ६६
उपसर्गात् खल्घञोः	७ । १ । ६७
न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम्	७ । १ । ६८
विभाषा चिण्णमुलोः	७ । १ । ६९
उगिदचां सर्वनामस्थानेऽधातोः	७ । १ । ७०
युजेरसमासे	७ । १ । ७१
नपुंसकस्य झलचः	७ । १ । ७२
इकोऽचि विभक्तौ	७ । १ । ७३
तृतीयादिषु भाषितपुंस्कं पुंवद्गालवस्य	७ । १ । ७४
अस्थिदधिसक्थ्यक्ष्णामनङुदात्तः	७ । १ । ७५
छन्दस्यपि दृश्यते	७ । १ । ७६
ई च द्विवचने	७ । १ । ७७
नाभ्यस्ताच्छतुः	७ । १ । ७८
वा नपुंसकस्य	७ । १ । ७९
आच्छीनद्योर्नुम्	७ । १ । ८०
शप्श्यनोर्नित्यम्	७ । १ । ८१
सावनडुहः	७ । १ । ८२
दृक्स्ववःस्वतवसां छन्दसि	७ । १ । ८३
दिव औत्	७ । १ । ८४
पथिमथ्यृभुक्षामात्	७ । १ । ८५
इतोऽत्सर्वनामस्थाने	७ । १ । ८६
थो न्थः	७ । १ । ८७
भस्य टेर्लोपः	७ । १ । ८८
पुंसोऽसुङ्	७ । १ । ८९
गोतो णित्	७ । १ । ९०
णलुत्तमो वा	७ । १ । ९१

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
सख्युरसम्बुद्धौ	७	१	९२
अनङ् सौ	७	१	९३
ऋदुशनस्पुरुदंसोऽनेहसां च	७	१	९४
तृज्वत् क्रोष्टुः	७	१	९५
स्त्रियां च	७	१	९६
विभाषा तृतीयादिष्वचि	७	१	९७
चतुरनडुहोरामुदात्तः	७	१	९८
अम् संबुद्धौ	७	१	९९
ऋत इद्धातोः	७	१	१००
उपधायाश्च	७	१	१०१
उदोष्ठ्यपूर्वस्य	७	१	१०२
बहुलं छन्दसि	७	१	१०३

युवोरष्टाभ्योलोपस्तरघिजभोशपूश्यनोरुपधायास्त्रीणि ॥ इति सप्तमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु	७	२	१
अतो ल्रान्तस्य	७	२	२
वदव्रजहलन्तस्याचः	७	२	३
नेटि	७	२	४
ह्म्यन्तक्षणश्वसजागृणिश्व्येदिताम्	७	२	५
ऊर्णोतेर्विभाषा	७	२	६
अतो हलादेर्लघोः	७	२	७
नेड्वशि कृति	७	२	८
तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च	७	२	९
एकाच उपदेशेऽनुदात्तात्	७	२	१०
श्र्युकः किति	७	२	११
सनि ग्रहगुहोश्च	७	२	१२
कृसृभृवृस्तुद्रुस्रुश्रुवो लिटि	७	२	१३
श्वीदितो निष्ठायाम्	७	२	१४
यस्य विभाषा	७	२	१५
आदितश्च	७	२	१६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
विभाषा भावादिकर्मणोः	७	२	१७
क्षुब्धस्वान्तध्वान्तलग्नम्लिष्टविरिब्धफाण्टबाढानि मन्थमनस्तमःसक्ताविस्पष्टस्वरानायासभृशेषु	७	२	१८
धृषिशसी वैयात्ये	७	२	१९
दृढः स्थूलबलयोः	७	२	२०
प्रभौ परिवृढः	७	२	२१
कृच्छ्रगहनयोः कषः	७	२	२२
घुषिरविशब्दने	७	२	२३
अर्देः संनिविभ्यः	७	२	२४
अभेश्चाविदूर्ये	७	२	२५
णेरध्ययने वृत्तम्	७	२	२६
वा दान्तशान्तपूर्णदस्तस्पष्टच्छन्नज्ञप्ताः	७	२	२७
रुष्यमत्वरसंघुषास्वनाम्	७	२	२८
हृषेर्लोमसु	७	२	२९
अपचितश्च	७	२	३०
हु ह्वरेश्छन्दसि	७	२	३१
अपरिह्वृताश्च	७	२	३२
सोमे ह्वरितः	७	२	३३
ग्रसितस्कभितस्तभितोत्तभितचत्तविकस्ताविशस्तृशंस्तृशास्तृतरुतृतरूतृवरुतृवरूतृवरूत्रीरुज्ज्वलितिक्षरितिवमित्यमितीति च	७	२	३४
आर्धधातुकस्येड्वलादेः	७	२	३५
स्नुक्रमोरनात्मनेपदनिमित्ते	७	२	३६
ग्रहोऽलिटि दीर्घः	७	२	३७
वॄतो वा	७	२	३८
न लिङि	७	२	३९

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
सिचि च परस्मैपदेषु	७	२	४०
इट् सनि वा	७	२	४१
लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु	७	२	४२
ऋतश्च संयोगादेः	७	२	४३
स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितो वा	७	२	४४
रधादिभ्यश्च	७	२	४५
निरः कुषः	७	२	४६
इण्निष्ठायाम्	७	२	४७
तीषसहलुभरुषरिषः	७	२	४८
सनीवन्तर्धभ्रस्जदम्भुश्रिस्वृयूर्णुभरज्ञपिसनाम्	७	२	४९
क्लिशः क्त्वानिष्ठयोः	७	२	५०
पूङश्च	७	२	५१
वसतिक्षुधोरिट्	७	२	५२
अञ्चेः पूजायाम्	७	२	५३
लुभो विमोहने	७	२	५४
जॄव्रश्च्योः क्त्वि	७	२	५५
उदितो वा	७	२	५६
सेऽसिचि कृतचृतच्छृदतृदनृतः	७	२	५७
गमेरिट् परस्मैपदेषु	७	२	५८
न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः	७	२	५९
तासि च कॢपः	७	२	६०
अचस्तास्वत्थल्यनिटो नित्यम्	७	२	६१
उपदेशेऽत्वतः	७	२	६२
ऋतो भारद्वाजस्य	७	२	६३
बभूथाततन्थजगृम्भववर्थेति निगमे	७	२	६४
विभाषा सृजिदृशोः	७	२	६५
इडत्त्यर्तिव्ययतीनाम्	७	२	६६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
वस्वेकाजाद्घसाम्	७	२	६७
विभाषा गमहनविदविशाम्	७	२	६८
सनिंससनिवांसम्	७	२	६९
ऋद्धनोः स्ये	७	२	७०
अञ्जेः सिचि	७	२	७१
स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु	७	२	७२
यमरमनमाऽऽतां सक् च	७	२	७३
स्मिपूङ्रञ्ज्वशां सनि	७	२	७४
किरश्च पञ्चभ्यः	७	२	७५
रुदादिभ्यः सार्वधातुके	७	२	७६
ईशः से	७	२	७७
ईडजनोर्ध्वे च	७	२	७८
लिङः सलोपोऽनन्त्यस्य	७	२	७९
अतो येयः	७	२	८०
आतो ङितः	७	२	८१
आने मुक्	७	२	८२
ईदासः	७	२	८३
अष्टन आ विभक्तौ	७	२	८४
रायो हलि	७	२	८५
युष्मदस्मदोरनादेशे	७	२	८६
द्वितीयायां च	७	२	८७
प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम्	७	२	८८
योऽचि	७	२	८९
शेषे लोपः	७	२	९०
मपर्यन्तस्य	७	२	९१
युवावौ द्विवचने	७	२	९२
यूयवयौ जसि	७	२	९३
त्वाहौ सौ	७	२	९४
तुभ्यमह्यौ ङयि	७	२	९५
तवममौ ङसि	७	२	९६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
त्वमावेकवचने	७	२	९७
प्रत्ययोत्तरपदयोश्च	७	२	९८
त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ	७	२	९९
अचि र ऋतः	७	२	१००
जराया जरसन्यतरस्याम्	७	२	१०१
त्यदादीनामः	७	२	१०२
किमः कः	७	२	१०३
कु तिहोः	७	२	१०४
क्वाति	७	२	१०५
तदोः सः सावनन्त्ययोः	७	२	१०६
अदस औ सुलोपश्च	७	२	१०७
इदमो मः	७	२	१०८
दश्च	७	२	१०९
यः सौ	७	२	११०
इदोऽय् पुंसि	७	२	१११
अनाप्यकः	७	२	११२
हलि लोपः	७	२	११३
मृजेर्वृद्धिः	७	२	११४
अचो ञ्णिति	७	२	११५
अत उपधायाः	७	२	११६
तद्धितेष्वचामादेः	७	२	११७
किति च	७	२	११८

सिचिप्रभाविट्सन्यचआतोजरायाअष्टादश॥

इति सप्तमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
देविकाशिंशपादित्यवाड्दीर्घसत्रश्रेयसामात्	७	३	१
केकयमित्रयुप्रलयानां यादेरियः	७	३	२
न य्वाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच्	७	३	३
द्वारादीनां च	७	३	४
न्यग्रोधस्य च केवलस्य	७	३	५
न कर्मव्यतिहारे	७	३	६
स्वागतादीनां च	७	३	७
श्वादेरिञि	७	३	८
पदान्तस्यान्यतरस्याम्	७	३	९
उत्तरपदस्य	७	३	१०
अवयवादृतोः	७	३	११
सुसर्वार्धाज्जनपदस्य	७	३	१२
दिशोऽमद्राणाम्	७	३	१३
प्राचां ग्रामनगराणाम्	७	३	१४
संख्यायाःसंवत्सरसंख्यस्य च	७	३	१५
वर्षस्याभविष्यति	७	३	१६
परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः	७	३	१७
जे प्रोष्ठपदानाम्	७	३	१८
हृद्भगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च	७	३	१९
अनुशतिकादीनां च	७	३	२०
देवताद्वन्द्वे च	७	३	२१
नेन्द्रस्य परस्य	७	३	२२
दीर्घाच्च वरुणस्य	७	३	२३
प्राचां नगरान्ते	७	३	२४
जङ्गलधेनुवलजान्तस्य विभाषितमुत्तरम्	७	३	२५
अर्धात्परिमाणस्य पूर्वस्य तु वा	७	३	२६
नातः परस्य	७	३	२७
प्रवाहणस्य ढे	७	३	२८
तत्प्रत्ययस्य च	७	३	२९
नञः शुचीश्वरक्षेत्रज्ञकुशलनिपुणानाम्	७	३	३०
यथातथयथापुरयोः पर्यायेण	७	३	३१
हनस्तोऽचिण्णलोः	७	३	३२

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
आतो युक् चिण्कृतोः	७	३	३३
नोदात्तोपदेशस्य मान्तस्याऽनाचमेः	७	३	३४
जनिवध्योश्च	७	३	३५
अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ	७	३	३६
शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्	७	३	३७
वो विधूनने जुक्	७	३	३८
लीलोर्नुग्लुकावन्यतरस्यां स्नेहविपातने	७	३	३९
भियो हेतुभये षुक्	७	३	४०
स्फायो वः	७	३	४१
शदेरगतौ तः	७	३	४२
रुहः पोऽन्यतरस्याम्	७	३	४३
प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यात इदाप्यसुपः	७	३	४४
न यासयोः	७	३	४५
उदीचामातः स्थाने यकपूर्वायाः	७	३	४६
भस्त्रैषाजाज्ञाद्वास्वानञ्पूर्वाणामपि	७	३	४७
अभाषितपुंस्काच्च	७	३	४८
आदाचार्याणाम्	७	३	४९
ठस्येकः	७	३	५०
इसुसुक्तान्तात्कः	७	३	५१
चजोः कु घिण्ण्यतोः	७	३	५२
न्यङ्क्वादीनां च	७	३	५३
हो हन्तेर्ञ्णिन्नेषु	७	३	५४
अभ्यासाच्च	७	३	५५
हेरचङि	७	३	५६
सन्लिटोर्जेः	७	३	५७
विभाषा चेः	७	३	५८
न क्वादेः	७	३	५९
अजिव्रज्योश्च	७	३	६०
भुजन्युब्जौ पाण्युपतापयोः	७	३	६१
प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गे	७	३	६२
वञ्चेर्गतौ	७	३	६३
ओक उचः के	७	३	६४
ण्य आवश्यके	७	३	६५
यजयाचरुचप्रवचर्चश्च	७	३	६६
वचोऽशब्दसंज्ञायाम्	७	३	६७
प्रयोज्यनियोज्यौ शक्यार्थे	७	३	६८
भोज्यं भक्ष्ये	७	३	६९
घोर्लोपो लेटि वा	७	३	७०
ओतः श्यनि	७	३	७१
क्सस्याचि	७	३	७२
लुग्वा दुहदिहलिहगुहामात्मनेपदे दन्त्ये	७	३	७३
शमामष्टानां दीर्घः श्यनि	७	३	७४
ष्ठिवुक्लमुचमां शिति	७	३	७५
क्रमः परस्मैपदेषु	७	३	७६
इषुगमियमां छः	७	३	७७
पाघ्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यर्त्तिसर्त्तिशदसदां पिबजिघ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यर्च्छधौशीयसीदाः	७	३	७८
ज्ञाजनोर्जा	७	३	७९
प्वादीनां ह्रस्वः	७	३	८०
मीनातेर्निगमे	७	३	८१
मिदेर्गुणः	७	३	८२
जुसि च	७	३	८३
सार्वधातुकार्धधातुकयोः	७	३	८४
जाग्रोऽविचिण्णल्ङित्सु	७	३	८५

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
पुगन्तलघूपधस्य च	७	३	८६
नाभ्यस्तस्याऽचि पिति सार्वधातुके	७	३	८७
भूसुवोस्तिङि	७	३	८८
उतो वृद्धिर्लुकि हलि	७	३	८९
ऊर्णोतेर्विभाषा	७	३	९०
गुणोऽपृक्ते	७	३	९१
तृणह इम्	७	३	९२
ब्रुव ईट्	७	३	९३
यङो वा	७	३	९४
तुरुस्तुशम्यमः सार्वधातुके	७	३	९५
अस्तिसिचोऽपृक्ते	७	३	९६
बहुलं छन्दसि	७	३	९७
रुदश्च पञ्चभ्यः	७	३	९८
अड्गार्ग्यगालवयोः	७	३	९९
अदः सर्वेषाम्	७	३	१००
अतो दीर्घो यञि	७	३	१०१
सुपि च	७	३	१०२
बहुवचने झल्येत्	७	३	१०३
ओसि च	७	३	१०४
आङि चापः	७	३	१०५
सम्बुद्धौ च	७	३	१०६
अम्बार्थनद्योर्ह्रस्वः	७	३	१०७
ह्रस्वस्य गुणः	७	३	१०८
जसि च	७	३	१०९
ऋतो ङिसर्वनामस्थानयोः	७	३	११०
घेर्ङिति	७	३	१११
आण्नद्याः	७	३	११२
याडापः	७	३	११३
सर्वनाम्नः स्याड्ढ्रस्वश्च	७	३	११४
विभाषा द्वितीयातृतीयाभ्याम्	७	३	११५
ङेराम्नद्याम्नीभ्यः	७	३	११६
इदुद्भ्याम्	७	३	११७
औत्	७	३	११८
अच्च घेः	७	३	११९
आङो नाऽस्त्रियाम्	७	३	१२०

देविकादेवतास्फायोभुजमीनातेरतोदीर्घो-विंशतिः ॥ ॥ इति सप्तमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

सूत्राणि।	अ०	पा०	सू०
णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः	७	४	१
नाग्लोपिशास्वृदिताम्	७	४	२
भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडामन्यतरस्याम्	७	४	३
लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य	७	४	४
तिष्ठतेरित्	७	४	५
जिघ्रतेर्वा	७	४	६
उर्ऋत्	७	४	७
नित्यं छन्दसि	७	४	८
दयतेर्दिगि लिटि	७	४	९
ऋतश्च संयोगादेर्गुणः	७	४	१०
ऋच्छत्यॄताम्	७	४	११
शॄदॄप्रां ह्रस्वो वा	७	४	१२
केऽणः	७	४	१३
न कपि	७	४	१४
आपोऽन्यतरस्याम्	७	४	१५
ऋदृशोऽङि गुणः	७	४	१६
अस्यतेस्थुक्	७	४	१७
श्वयतेरः	७	४	१८
पतः पुम्	७	४	१९
वच उम्	७	४	२०
शीङः सार्वधातुके गुणः	७	४	२१

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
अयङ्यि क्ङिति	७	४	२२
उपसर्गाद् ह्रस्व ऊहतेः	७	४	२३
एतेर्लिङि	७	४	२४
अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः	७	४	२५
च्वौ च	७	४	२६
रीङ् ऋतः	७	४	२७
रिङ्शयग्लिङ्क्षु	७	४	२८
गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः	७	४	२९
यङि च	७	४	३०
ई घ्राध्मोः	७	४	३१
अस्य च्वौ	७	४	३२
क्यचि च	७	४	३३
अशनायोदन्यधनाया बुभुक्षापिपासागर्द्धेषु	७	४	३४
न च्छन्दस्यपुत्रस्य	७	४	३५
दुरस्युर्द्रविणस्युर्वृषण्यतिरिषण्यति	७	४	३६
अश्वाघस्यात्	७	४	३७
देवसुम्नयोर्यजुषि काठके	७	४	३८
कव्यध्वरपृतनस्यर्चि लोपः	७	४	३९
द्यतिस्यतिमास्थामित्ति किति	७	४	४०
शाच्छोरन्यतरस्याम्	७	४	४१
दधातेर्हिः	७	४	४२
जहातेश्च क्त्वि	७	४	४३
विभाषा छन्दसि	७	४	४४
सुधितवसुधितनेमधितधिष्वधिषीय च	७	४	४५
दोदद्घोः	७	४	४६
अच उपसर्गात्तः	७	४	४७
अपो भि	७	४	४८
सः स्यार्द्धधातुके	७	४	४९
तासस्त्योर्लोपः	७	४	५०
रि च	७	४	५१
ह एति	७	४	५२
यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः	७	४	५३
सनि मीमाघुरभलभशकपतपदामच इस्	७	४	५४
आप्ज्ञप्यृधामीत्	७	४	५५
दम्भ इच्च	७	४	५६
मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा	७	४	५७
अत्र लोपोऽभ्यासस्य	७	४	५८
ह्रस्वः	७	४	५९
हलादिः शेषः	७	४	६०
शर्पूर्वाः खयः	७	४	६१
कुहोश्चुः	७	४	६२
न कवतेर्यङि	७	४	६३
कृपेश्छन्दसि	७	४	६४
दाधर्तिदर्धर्तिदर्धर्षिबोभूतुतेतिक्तेऽलर्ष्याऽऽपनीफणत्संसनिष्यदत्करिक्रत्कनिक्रदद्भरिभ्रद्दविध्वतो दविद्युतत्तरित्रतः सरीसृपतंवरीवृजन्मर्मृज्याऽऽगनीगन्तीति च	७	४	६५
उरत्	७	४	६६
द्युतिस्वाप्योः संप्रसारणम्	७	४	६७
व्यथो लिटि	७	४	६८
दीर्घ इणः किति	७	४	६९
अत आदेः	७	४	७०
तस्मान्नुड् द्विहलः	७	४	७१
अश्नोतेश्च	७	४	७२
भवतेरः	७	४	७३

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
ससूवेति निगमे	७	४	७४
णिजां त्रयाणां गुणः श्लौ	७	४	७५
भृञामित्	७	४	७६
अर्तिपिपर्त्योश्च	७	४	७७
बहुलं छन्दसि	७	४	७८
सन्यतः	७	४	७९
ओः पुयण्ज्यपरे	७	४	८०
स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनां वा	७	४	८१
गुणो यङ्लुकोः	७	४	८२
दीर्घोऽकितः	७	४	८३
नीग्वञ्चुस्रंसुध्वंसुभ्रंसुकसपतपदस्कन्दाम्	७	४	८४
नुगतोऽनुनासिकान्तस्य	७	४	८५
जपजभदहदशभञ्जपशां च	७	४	८६
चरफलोश्च	७	४	८७
उत्परस्यातः	७	४	८८
ति च	७	४	८९
रीगृदुपधस्य च	७	४	९०
रुग्रिकौ च लुकि	७	४	९१
ऋतश्च	७	४	९२
सन्वल्लघुनि चङ्परेऽनग्लोपे	७	४	९३
दीर्घो लघोः	७	४	९४
अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तॄस्पशाम्	७	४	९५
विभाषा वेष्टिचेष्ट्योः	७	४	९६
ई च गणः	७	४	९७

णौचशीङः शाच्छोः शर्पूर्वाः स्रवति सप्तदश ॥ इति सप्तमाध्यायस्य चतुर्थः पादः॥ ॥ ४ ॥ इति सप्तमाध्यायः समाप्तः ॥७॥

अथाष्टमाध्यायप्रारम्भः।

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
सर्वस्य द्वे	८	१	१
तस्य परमाम्रेडितम्	८	१	२
अनुदात्तं च	८	१	३
नित्यवीप्सयोः	८	१	४
परेर्वर्जने	८	१	५
प्रसमुपोदः पादपूरणे	८	१	६
उपर्यध्यधसः सामीप्ये	८	१	७
वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूयासम्मतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु	८	१	८
एकं बहुव्रीहिवत्	८	१	९
आबाधे च	८	१	१०
कर्मधारयवदुत्तरेषु	८	१	११
प्रकारे गुणवचनस्य	८	१	१२
अकृच्छ्रे प्रियसुखयोरन्यतरस्याम्	८	१	१३
यथास्वे यथायथम्	८	१	१४
द्वन्द्वं रहस्यमर्यादावचनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाभिव्यक्तिषु	८	१	१५
पदस्य	८	१	१६
पदात्	८	१	१७
अनुदात्तं सर्वमपादादौ	८	१	१८
आमन्त्रितस्य च	८	१	१९
युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्वान्नावौ	८	१	२०
बहुवचनस्य वस्नसौ	८	१	२१
तेमयावेकवचनस्य	८	१	२२
त्वामौ द्वितीयायाः	८	१	२३
न चवाहाहैवयुक्ते	८	१	२४
पश्यार्थैश्चानालोचने	८	१	२५

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
सपूर्वायाः प्रथमाया विभाषा	८	१	२६
तिङो गोत्रादीनि कुत्सनाभीक्ष्ण्ययोः	८	१	२७
तिङ्ङतिङः	८	१	२८
न लुट्	८	१	२९
निपातैर्यद्यदिहन्तकुविन्नेच्चेच्चण्कच्चिद्यत्रयुक्तम्	८	१	३०
नह प्रत्यारम्भे	८	१	३१
सत्यं प्रश्ने	८	१	३२
अङ्गाप्रातिलोम्ये	८	१	३३
हि च	८	१	३४
छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम्	८	१	३५
यावद्यथाभ्याम्	८	१	३६
पूजायां नानन्तरम्	८	१	३७
उपसर्गव्यपेतं च	८	१	३८
तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम्	८	१	३९
अहो च	८	१	४०
शेषे विभाषा	८	१	४१
पुरा च परीप्सायाम्	८	१	४२
नन्वित्यनुज्ञैषणायाम्	८	१	४३
किंक्रियाप्रश्नेऽनुपसर्गमप्रतिषिद्धम्	८	१	४४
लोपे विभाषा	८	१	४५
एहिमन्ये प्रहासे लृट्	८	१	४६
जात्वपूर्वम्	८	१	४७
किंवृत्तं च चिदुत्तरम्	८	१	४८
आहो उताहो चानन्तरम्	८	१	४९
शेषे विभाषा	८	१	५०
गत्यर्थलोटा लृण्न चेत्कारकं सर्वान्यत्	८	१	५१
लोट् च	८	१	५२
विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम्	८	१	५३
हन्त च	८	१	५४
आम एकान्तरमामन्त्रितमनन्तिके	८	१	५५
यद्धितुपरं छन्दसि	८	१	५६
चनचिदिवगोत्रादितद्धिताम्रेडितेष्वगतेः	८	१	५७
चादिषु च	८	१	५८
चवायोगे प्रथमा	८	१	५९
हेति क्षियायाम्	८	१	६०
अहेति विनियोगे च	८	१	६१
चाहलोप एवेत्यवधारणम्	८	१	६२
चादिलोपे विभाषा	८	१	६३
वैवावेति च च्छन्दसि	८	१	६४
एकान्याभ्यां समर्थाभ्याम्	८	१	६५
यद्वृत्तान्नित्यम्	८	१	६६
पूजनात्पूजितमनुदात्तं काष्ठादिभ्यः	८	१	६७
सगतिरपि तिङ्	८	१	६८
कुत्सने च सुप्यगोत्रादौ	८	१	६९
गतिर्गतौ	८	१	७०
तिङि चोदात्तवति	८	१	७१
आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत्	८	१	७२
नामन्त्रिते समानाधिकरणे सामान्यवचनम्	८	१	७३
विभाषितं विशेषवचने	८	१	७४
सर्वस्यवहुवचनस्यशेषेऽहेति चतुर्दश॥ इत्यष्टमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥			
पूर्वत्रासिद्धम्	८	२	१
नलोपः सुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिषु कृति	८	२	२

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
न मुने	८	२	३
उदात्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोऽनुदात्तस्य	८	२	४
एकादेश उदात्तेनोदात्तः	८	२	५
स्वरितो वानुदात्ते पदादौ	८	२	६
न लोपः प्रातिपदिकान्तस्य	८	२	७
न ङिसंबुद्ध्योः	८	२	८
मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः	८	२	९
झयः	८	२	१०
संज्ञायाम्	८	२	११
आसन्दीवदष्ठीवच्चक्रीवत्कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती	८	२	१२
उदन्वानुदधौ च	८	२	१३
राजन्वान् सौराज्ये	८	२	१४
छन्दसीरः	८	२	१५
अनो नुट्	८	२	१६
नाद्घस्य	८	२	१७
कृपो रो लः	८	२	१८
उपसर्गस्यायतौ	८	२	१९
ग्रो यङि	८	२	२०
अचि विभाषा	८	२	२१
परेश्च घाङ्कयोः	८	२	२२
संयोगान्तस्य लोपः	८	२	२३
रात्सस्य	८	२	२४
धि च	८	२	२५
झलो झलि	८	२	२६
ह्रस्वादङ्गात्	८	२	२७
इट ईटि	८	२	२८
स्कोः संयोगाद्योरन्ते च	८	२	२९
चोः कुः	८	२	३०
हो ढः	८	२	३१
दादेर्धातोर्घः	८	२	३२
वा द्रुहमुहष्णुहष्णिहाम्	८	२	३३
नहो धः	८	२	३४
आहस्थः	८	२	३५
व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः	८	२	३६
एकाचो बशो भष् झषन्तस्य स्ध्वोः	८	२	३७
दधस्तथोश्च	८	२	३८
झलां जशोऽन्ते	८	२	३९
झषस्तथोर्धोऽधः	८	२	४०
षढोः कः सि	८	२	४१
रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः	८	२	४२
संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः	८	२	४३
ल्वादिभ्यः	८	२	४४
ओदितश्च	८	२	४५
क्षियो दीर्घात्	८	२	४६
श्योऽस्पर्शे	८	२	४७
अञ्चोऽनपादाने	८	२	४८
दिवोऽविजिगीषायाम्	८	२	४९
निर्वाणोऽवाते	८	२	५०
शुषः कः	८	२	५१
पचो वः	८	२	५२
क्षायो मः	८	२	५३
प्रस्त्योऽन्यतरस्याम्	८	२	५४
अनुपसर्गात्फुल्लक्षीबकृशोल्लाघाः	८	२	५५
नुदविदोन्दत्राघ्राह्रीभ्योऽन्यतरस्याम्	८	२	५६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
न ध्याख्यापॄमूर्च्छिमदाम्	८	२	५७
वित्तो भोगप्रत्यययोः	८	२	५८
भित्तं शकलम्	८	२	५९
ऋणमाधमर्ण्ये	८	२	६०
नसत्तनिषत्तानुत्तप्रतूर्त्तसूर्त्तगूर्त्तानि च्छन्दसि	८	२	६१
क्विन्प्रत्ययस्य कुः	८	२	६२
नशेर्वा	८	२	६३
मो नो धातोः	८	२	६४
म्वोश्च	८	२	६५
ससजुषो रुः	८	२	६६
अवयाः श्वेतवाः पुरोडाश्च	८	२	६७
अहन्	८	२	६८
रोऽसुपि	८	२	६९
अम्नरूधरवरित्युभयथा छन्दसि	८	२	७०
भुवश्च महाव्याहृतेः	८	२	७१
वसुस्रंसुध्वंस्वनडुहां दः	८	२	७२
तिप्यनस्तेः	८	२	७३
सिपि धातो रुर्वा	८	२	७४
दश्च	८	२	७५
र्वोरुपधाया दीर्घ इकः	८	२	७६
हलि च	८	२	७७
उपधायां च	८	२	७८
न भकुर्छुराम्	८	२	७९
अदसोऽसेर्दादु दो मः	८	२	८०
एत ईद्बहुवचने	८	२	८१
वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः	८	२	८२
प्रत्यभिवादेऽशूद्रे	८	२	८३
दूराद्धूते च	८	२	८४
हैहेप्रयोगे हैहयोः	८	२	८५

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
गुरोरनृतोऽनन्त्यस्याप्येकैकस्य प्राचाम्	८	२	८६
ओमभ्यादाने	८	२	८७
ये यज्ञकर्मणि	८	२	८८
प्रणवष्टेः	८	२	८९
याज्यान्तः	८	२	९०
ब्रूहिप्रेष्यश्रौषड्वौषडावहानामादेः	८	२	९१
अग्नीत्प्रेषणे परस्य च	८	२	९२
विभाषा पृष्टप्रतिवचनेहेः	८	२	९३
निगृह्यानुयोगे च	८	२	९४
आम्रेडितं भर्त्सने	८	२	९५
अङ्गयुक्तं तिङाकाङ्क्षम्	८	२	९६
विचार्यमाणानाम्	८	२	९७
पूर्वं तु भाषायाम्	८	२	९८
प्रतिश्रवणे च	८	२	९९
अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोः	८	२	१००
चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्यमाने	८	२	१०१
उपरिस्विदासीदिति च	८	२	१०२
स्वरितमाम्रेडितेऽसूयासम्मतिकोपकुत्सनेषु	८	२	१०३
क्षियाशीःप्रैषेषु तिङाकाङ्क्षम्	८	२	१०४
अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः	८	२	१०५
प्लुतावै च इदुतौ	८	२	१०६
एचोऽप्रगृह्यस्यादूराद्धूतेपूर्वस्यार्द्धस्याऽऽदुत्तरस्येदुतौ	८	२	१०७

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
तयोर्य्वावचि संहितायाम्	८	२	१०८
पूर्वत्राविषढोर्नसत्तैतश्चिदित्यष्टौ ॥			
इत्यष्टमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥			
मतुवसोरु संबुद्धौ छन्दसि	८	३	१
अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा	८	३	२
आतोऽटि नित्यम्	८	३	३
अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः	८	३	४
समः सुटि	८	३	५
पुमः खय्यम्परे	८	३	६
नश्छव्यप्रशान्	८	३	७
उभयथर्क्षु	८	३	८
दीर्घादटि समानपादे	८	३	९
नॄन्पे	८	३	१०
स्वतवान्पायौ	८	३	११
कानाम्रेडिते	८	३	१२
ढो ढे लोपः	८	३	१३
रो रि	८	३	१४
खरवसानयोर्विसर्जनीयः	८	३	१५
रोः सुपि	८	३	१६
भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि	८	३	१७
व्योर्लघुप्रयत्नतरः शाकटायनस्य	८	३	१८
लोपः शाकल्यस्य	८	३	१९
ओतो गार्ग्यस्य	८	३	२०
उञि च पदे	८	३	२१
हलि सर्वेषाम्	८	३	२२
मोऽनुस्वारः	८	३	२३
नश्चापदान्तस्य झलि	८	३	२४
मो राजि समः क्वौ	८	३	२५
हे मपरे वा	८	३	२६

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
नपरे नः	८	३	२७
ङ्णोः कुक् टुक् शरि	८	३	२८
डः सि धुट्	८	३	२९
नश्च	८	३	३०
शि तुक्	८	३	३१
ङमो ह्रस्वादचि ङमुण्नित्यम्	८	३	३२
मय उञो वो वा	८	३	३३
विसर्जनीयस्य सः	८	३	३४
शर्परे विसर्जनीयः	८	३	३५
वा शरि	८	३	३६
कुप्वोः ᳲक ᳲपौ च	८	३	३७
सोऽपदादौ	८	३	३८
इणः षः	८	३	३९
नमस्पुरसोर्गत्योः	८	३	४०
इदुदुपधस्य चाऽप्रत्ययस्य	८	३	४१
तिरसोऽन्यतरस्याम्	८	३	४२
द्विस्त्रिश्चतुरिति कृत्वोऽर्थे	८	३	४३
इसुसोः सामर्थ्ये	८	३	४४
नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य	८	३	४५
अतः कृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वनव्ययस्य	८	३	४६
अधःशिरसी पदे	८	३	४७
कस्कादिषु च	८	३	४८
छन्दसि वाऽप्राम्रेडितयोः	८	३	४९
कःकरत्करतिकृधिकृतेष्वनदितेः	८	३	५०
पञ्चम्याः परावध्यर्थे	८	३	५१
पातौ च बहुलम्	८	३	५२
षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदपयस्पोषेषु	८	३	५३

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
इडाया वा	८	३	५४
अपदान्तस्य मूर्द्धन्यः	८	३	५५
सहेः साडः सः	८	३	५६
इण्कोः	८	३	५७
नुम्विसर्जनीयशर्व्यवायेऽपि	८	३	५८
आदेशप्रत्यययोः	८	३	५९
शासिवसिघसीनां च	८	३	६०
स्तौतिण्योरेव षण्यभ्यासात्	८	३	६१
सः स्विदिस्वदिसहीनां च	८	३	६२
प्राक्सितादड्व्यवायेऽपि	८	३	६३
स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य	८	३	६४
उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यतिस्तौतिस्तोभतिस्थासेनयसेधसिचसञ्जस्वञ्जाम्	८	३	६५
सदिरप्रतेः	८	३	६६
स्तन्भेः	८	३	६७
अवाच्चाऽऽलम्बनाऽऽविदूर्ययोः	८	३	६८
वेश्च स्वनो भोजने	८	३	६९
परिनिविभ्यः सेवसितसयसिवुसहसुट्स्तुस्वञ्जाम्	८	३	७०
शिवादीनां वाऽड्व्यवायेऽपि	८	३	७१
अनुविपर्यभिनिभ्यः स्यन्दतेरप्राणिषु	८	३	७२
वेः स्कन्देरनिष्ठायाम्	८	३	७३
परेश्च	८	३	७४
परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु	८	३	७५
स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्निविभ्यः	८	३	७६
वेः स्कभ्नातेर्नित्यम्	८	३	७७
इणः षीध्वंलुङ्लिटां धोऽङ्गात्	८	३	७८

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
विभाषेटः	८	३	७९
समासेऽङ्गुलेः सङ्गः	८	३	८०
भीरोः स्थानम्	८	३	८१
अग्नेः स्तुत्स्तोमसोमाः	८	३	८२
ज्योतिरायुषः स्तोमः	८	३	८३
मातृपितृभ्यां स्वसा	८	३	८४
मातुःपितुर्भ्यामन्यतरस्याम्	८	३	८५
अभिनिसः स्तनः शब्दसंज्ञायाम्	८	३	८६
उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यच्परः	८	३	८७
सुविनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाः	८	३	८८
निनदीभ्यां स्नातेः कौशले	८	३	८९
सूत्रं प्रतिष्णातम्	८	३	९०
कपिष्ठलो गोत्रे	८	३	९१
प्रष्ठोऽग्रगामिनि	८	३	९२
वृक्षासनयोर्विष्टरः	८	३	९३
छन्दोनाम्नि च	८	३	९४
गवियुधिभ्यां स्थिरः	८	३	९५
विकुशमिपरिभ्यः स्थलम्	८	३	९६
अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रिकुशेकुशङ्क्वङ्गुमञ्जिपुञ्जिपरमेबर्हिर्दिव्यग्निभ्यः स्थः	८	३	९७
सुषामादिषु च	८	३	९८
एति संज्ञायामगात्	८	३	९९
नक्षत्राद्वा	८	३	१००
ह्रस्वात्तादौ तद्धिते	८	३	१०१
निसस्तपतावनासेवने	८	३	१०२
युष्मत्तत्ततक्षुष्वन्तःपादम्	८	३	१०३
यजुष्येकेषाम्	८	३	१०४

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
स्तुतस्तोमयोश्छन्दसि	८	३	१०५
पूर्वपदात्	८	३	१०६
सुञः	८	३	१०७
सनोतेरनः	८	३	१०८
सहेः पृतनर्ताभ्यां च	८	३	१०९
न रपरसृपिसृजिस्पृशिस्पृहिसवनादीनाम्	८	३	११०
सात्पदाद्योः	८	३	१११
सिचो यङि	८	३	११२
सेधतेर्गतौ	८	३	११३
प्रतिस्तब्धनिस्तब्धौ च	८	३	११४
सोढः	८	३	११५
स्तम्भुसिवुसहां चङि	८	३	११६
सुनोतेः स्यसनोः	८	३	११७
सदेः परस्य लिटि	८	३	११८
निव्यभिभ्योऽड्व्यवाये वा छन्दसि	८	३	११९

मतुवसोरुत्रिचेदुदुपधस्तौतिण्योर्भीरोर्ह्स्वादेकोनविंशतिः ॥ इत्यष्टमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
रषाभ्यां नो णः समानपदे	८	४	१
अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि	८	४	२
पूर्वपदात्संज्ञायामगः	८	४	३
वनं पुरगामिश्रकासिध्रकासारिकाकोटराग्रेभ्यः	८	४	४
प्रनिरन्तःशरेक्षुप्लक्षाम्रकार्ष्यखदिरपीयूक्षाभ्योऽसंज्ञायामपि	८	४	५
विभाषौषधिवनस्पतिभ्यः	८	४	६
अह्नोऽदन्तात्	८	४	७
वाहनमाहितात्	८	४	८
पानं देशे	८	४	९
वा भावकरणयोः	८	४	१०
प्रातिपदिकान्तनुम्विभक्तिषु च	८	४	११
एकाजुत्तरपदे णः	८	४	१२
कुमति च	८	४	१३
उपसर्गादसमासेऽपि णोपदेशस्य	८	४	१४
हिनुमीना	८	४	१५
आनि लोट्	८	४	१६
नेर्गदनदपतपदघुमास्यतिहन्तियातिवातिद्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषु च	८	४	१७
शेषे विभाषाऽकखादावषान्त उपदेशे	८	४	१८
अनितेः	८	४	१९
अन्तः	८	४	२०
उभौ साभ्यासस्य	८	४	२१
हन्तेरत्पूर्वस्य	८	४	२२
वमोर्वा	८	४	२३
अन्तरदेशे	८	४	२४
अयनं च	८	४	२५
छन्दस्यृदवग्रहात्	८	४	२६
नश्च धातुस्थोरुषुभ्यः	८	४	२७
उपसर्गाद्बहुलम्	८	४	२८
कृत्यचः	८	४	२९
णेर्विभाषा	८	४	३०
हलश्चेजुपधात्	८	४	३१

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
इजादेः सनुमः	८	४	३२
वा निंसनिक्षनिन्दाम्	८	४	३३
न भाभूपूकमिगमिप्यायी-वेपाम्	८	४	३४
षात्पदान्तात्	८	४	३५
नशेः षान्तस्य	८	४	३६
पदान्तस्य	८	४	३७
पदव्यवायेऽपि	८	४	३८
क्षुभ्नादिषु च	८	४	३९
स्तोः श्चुना श्चुः	८	४	४०
ष्टुना ष्टुः	८	४	४१
न पदान्ताट्टोरनाम्	८	४	४२
तोः षि	८	४	४३
शात्	८	४	४४
यरोऽनुनासिकेऽनुनासिकोवा	८	४	४५
अचो रहाभ्यां द्वे	८	४	४६
अनचि च	८	४	४७
नादिन्याक्रोशे पुत्रस्य	८	४	४८
शरोऽचि	८	४	४९
त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य	८	४	५०
सर्वत्र शाकल्यस्य	८	४	५१

सूत्राणि ।	अ०	पा०	सू०
दीर्घादाचार्याणाम्	८	४	५२
झलां जश् झशि	८	४	५३
अभ्यासे चर्च	८	४	५४
खरि च	८	४	५५
वाऽवसाने	८	४	५६
अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः	८	४	५७
अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः	८	४	५८
वा पदान्तस्य	८	४	५९
तोर्लि	८	४	६०
उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य	८	४	६१
झयो होऽन्यतरस्याम्	८	४	६२
शश्छोऽटि	८	४	६३
हलो यमां यमि लोपः	८	४	६४
झरो झरि सवर्णे	८	४	६५
उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः	८	४	६६
नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्यका-श्यपगालवानाम्	८	४	६७
अ अ	८	४	६८

रषाभ्यामुभौष्टुनोदःस्थाष्टौ ॥

॥ इत्यष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ ४॥

॥ इत्यष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ८ ॥

॥ इत्यष्टाध्यायीसूत्रपाठः ॥

पुस्तक मिलनेका ठिकाना—

खेमराज श्रीकृष्णदास,

“ श्रीवेंकटेश्वर ” छापाखाना—मुंबई.

अथ गणपाठः।

प्रथमोऽध्यायः।

१७ **सर्वादीनि सर्वनामानि** । १ ।१।२७॥सर्व विश्व उभ उभय डतर डतम अन्य अन्यतर इतर त्वत् त्व नेम सम सिम । पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम् । स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । अंतरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः । त्यद् तद् यद् एतद् इदम् अदस् एक द्वि युष्मद् अस्मद् भवतु किम् ॥ **इति सर्वादिः** ॥१॥

४४ **स्वरादिनिपातमव्ययम्** । १ । १ । ३७॥ स्वर् अन्तर् मातर् । **अन्तोदात्ताः** । पुनर् सनुतर् उच्चैस् नीचैस् शनैस् ऋधक् ऋते युगपत् आरात् [अन्तिकात्] पृथक् । **आद्युदात्ताः** । ह्यस् श्वस् दिवा रात्रौ सायम् चिरम् मनाक् ईषत् [शश्वत्] जोषम् तूष्णीम् बहिस् [अधस्] अवस् समया निकषा स्वयम् मृषा नक्तम् नञ् हेतौ [हे है] इद्धा अद्धा सामि । **अन्तोदात्ताः** । वत्[५।१।११५]ब्राह्मणवत् क्षत्रियवत् सना सनत् सनात् उपधा तिरस् । **आद्युदात्ताः** । अन्तरा । **अन्तोदात्तः** । अन्तरेण [मक्] ज्योक् [योक् नक्] कम् शम् सहसा [श्रद्धा] अलम् स्वधा वषट् विना नाना स्वस्ति अन्यत् अस्ति उपांशु क्षमा विहायसा दोषा मुधा दिष्ट्या वृथा मिथ्या । क्त्वातोसुन्कसुनः । कृन्मकारसंध्यक्षरान्तोऽव्ययीभावश्च । पुरा मिथो मिथस् प्रायस् प्रवाहुकम् प्रवाहिका आर्यहलम् अभीक्ष्णम् साकम् सार्धम् [सत्रम् समम्] नमस् हिरुक् । तासिलादयस्तद्धिता एधाच्पर्यन्ताः [५ । ३ । ७–४६] शस्तसी कृत्वसुच् सुच् आस्थालौ । च्व्यर्थाश्च । [अथ] अम् आम् प्रताम् प्रतान् प्रशान् । **आकृतिगणोऽयम्** । तेनान्येऽपि । तथा हि । माङ् श्रम् कामम् [प्रकामम्] भूयस् परम् साक्षात् साचि (सावि) सत्यम् मङ्क्षु संवत् अवश्यम् सपदि प्रादुस् आविस् अनिशम् नित्यम् नित्यदा सदा अजस्रम् संततम् उषा ओम् भूर् भुवर् झटिति तरसा सुष्ठु कु अञ्जसा अ मिथु (अमिथु) विथक् भाजक् अन्वक् चिराय चिरम् चिररात्राय चिरस्य चिरेण चिरात् अस्तम् आनुषक् अनुषक् अनुषट् अम्नस् (अम्भस्) अम्नर् (अम्भर्) स्थाने वरम् दुष्ठु बलात् शु अर्वाक् शुदि वदि इत्यादि । तासिलादयः प्राक्पाशपः [६ । ३ । ३६] शस्प्रभृतयः प्राक्समासान्तेभ्यः [५ । ४ । ४३–६८] । मान्तः कृत्वोर्थः । तसिवती नानाञाविति ॥ **इति स्वरादिः** ॥ २ ॥

३ **चादयोऽसत्त्वे** । १ । ४ । ५७ ॥ च वा ह अह एव एवम् नूनम् शश्वत् यूपत् युगपत् भूयस् सूपत् कूपत् कुवित् नेत् चेत् चण् कच्चित् यत्र तत्र नह हन्त माकिम् माकीम् माकिर् नकिम् नकीम् नकिर् आकीम् माङ् नञ् तावत् यावत् त्वा न्वै त्वै द्वै रै [रे] श्रौषट् वौषट् स्वाहा स्वधा ओम् तथा तथाहि खलु किल अथ सुष्ठु स्म अ इ

उ ऋ ऌ ए ऐ ओ औ आदह उञ् उकञ् वेलायाम् मात्रायाम् यथा यत् तत् किम् पुरा वधा (वध्वा) धिक् हाहा हेहै (हहे) पाट् प्याट् आहो उताहो हो अहो नो (नौ) अथो ननु मन्ये मिथ्या असि ब्रूहि तु नु इति इव वत् वात् वन बत [सम् वशम् शिकम् दिकम्] सनुकम् छंबट् (छम्बट्) शङ्के शुकम् खम् सनात् सनतर् तर्हिकम् सत्यम् ऋतम् अद्धा इद्धा नोचेत् नहि जातु कथम् कुतः कुत्र अव अनु हाहे (है) आहोस्वित् शम् कम् खम् दिष्ट्या पशु वट् सह अनुषट् आनुषक् अङ्ग फट् ताजक् भाजक् अये अरे वाट् (चाटु) कुम् खुम् घुम् अम् ईम् सीम् सिम् सि वै । उपसर्गविभक्तिस्वरप्रतिरूपकाश्च निपाताः । **आकृतिगणोऽयम्॥ इति चादयः ॥३॥**

३ प्रादयः । १ । ४ । ५४ ॥ प्र परा अप सम् अनु अव निस् निर् दुस् दुर् वि आङ् नि अधि अपि अति सु उद् अभि प्रति परि उप ॥ **इति प्रादयः ॥ ४ ॥**

७६ ऊर्यादिच्विडाचश्च । १ । ४ । ६१ ॥ ऊरी उररी तन्थी ताली आताली वेताली धूली धूसी शकला संशकला ध्वंसकला भ्रंसकला गुलगुधा सजूस् फल फली विक्ली आक्ली आलोष्ठी केवाली केवासी सेवासी पर्याली शेवाली वर्षाली अत्यूमशा वश्मसा मस्मसा मसमसा औषट् श्रौषट् वौषट् वषट् स्वाहा स्वधा पांपी प्रादुस् श्रत् आविस् ॥ **इत्यूर्यादयः ॥ ५ ॥**

७७ साक्षात्प्रभृतीनि च । १ । ४ । ७४ ॥ साक्षात् मिथ्या चिन्ता भद्रा रोचना आस्था अमा अद्धा प्राजर्या प्राजरुहा बीजर्या बीजरुहा संसर्या अर्थे लवणम् उष्णम् शीतम् उदकम् आर्द्रम् अग्नौ वशे विकसने विहसने प्रतपने प्रादुस् नमस् । **आकृतिगणोऽयम् ॥ इति साक्षात्प्रभृतयः ॥ ६ ॥**

द्वितीयोऽध्यायः ।

६७ तिष्ठद्गुप्रभृतीनि च । २ । १ । १७ ॥ तिष्ठद्गु वहद्गु आयतीगवम् खलेयवम् खलेबुसम् लूनयवम् लूयमानयवम् पूतयवम् पूयमानयवम् संहृतयवम् संह्रियमाणयवम् संहृतबुसम् संह्रियमाणबुसम् समभूमि समपदाति सुषमम् विषमम् दुःषमम् निःषमम् अपसमम् आयतीसमम् (प्रोढम्) पापसमम् पुण्यसमम् प्राह्णम् प्ररथम् प्रमृगम् प्रदक्षिणम् (अपरदक्षिणम्) संप्रति असंप्रति । इच्प्रत्ययः समासान्तः । [५।४।१२७॥ ५ । ४ । १२८] ॥ **इति तिष्ठद्गुप्रभृतयः ॥ १ ॥**

७१ सप्तमी शौण्डैः । २ । १ । ४० ॥ शौण्ड धूर्त कितव व्याड प्रवीण संवीत अन्तर अधि पटु पण्डित कुशल चपल निपुण ॥ **इति शौण्डादयः ॥ २ ॥**

७२ पात्रेसमितादयश्च । २ । १ । ४८ ॥ पात्रेसमिताः पात्रेबहुलाः उदुम्बरमशकः उदुम्बरकृमिः कूपकच्छपः अवटकच्छपः कूपमण्डूकः कुम्भमण्डूकः उदपानम-

ण्डूकः नगरकाकः नगरवायसः मातरिपुरुषः पिण्डीशूरः पितरिशूरः गेहेशूरः गेहेनर्दी गेहेक्ष्वेडी गेहेविजिती गेहेव्याडः गेहेमेही गेहेदाही गेहेदृप्तः गेहेधृष्टः गर्भेतृप्तः आखनिकबकः गोष्ठेशूरः गोष्ठेविजिती गोष्ठेक्ष्वेडी गोष्ठेपटुः गोष्ठेपण्डितः गोष्ठेप्रगल्भः कर्णेटिरिटिरा कर्णेचुरुचुरा । **आकृतिगणोऽयम् ॥ इति पात्रेसमितादयः ॥ ३ ॥**

७२ उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे । २ । १ । ५६ ॥ व्याघ्र सिंह ऋक्ष ऋषभ चन्दन वृक वृष वराह हस्तिन् तरु कुञ्जर रुरु पृषत् पुण्डरीक पलाश कितव ॥ **इति व्याघ्रादयः ॥ आकृतिगणोऽयम् ।** तेन मुखपद्मम् मुखकमलम् करकिसलयम् पार्थिवचन्द्रः इत्यादि ॥ ४ ॥

७३ श्रेण्यादयः कृतादिभिः २ । १ । ५९ ॥

१ श्रेणि एक पूग मुकुन्द राशि निचय विषय निधन पर इन्द्र देव मुण्ड भूत श्रमण वदान्य अध्यापक अभिरूपक ब्राह्मण क्षत्रिय [विशिष्ट] पटु पण्डित कुशल चपल निपुण कृपण ॥ **इत्येते श्रेण्यादयः ॥ ५ ॥**

२ कृत मित मत भूत उक्त [युक्त] समाज्ञात समाम्नात समाख्यात संभावित [संसेवित] अवधारित अवकल्पित निराकृत उपकृत उपाकृत [दृष्ट कलित दलित उदाहृत विश्रुत उदित] । **आकृतिगणोऽयम् ॥ इति कृतादिः ॥ ६ ॥**

७४ * शाकपार्थिवादीनामुपसंख्यानम् * २ । १ । ६० ॥ शाकपार्थिव कुतपसौश्रुत अजातौल्वलि । **आकृतिगणोऽयम् ।** कृतापकृत भुक्तविभुक्त पीतविपीत गतप्रत्यागत यातानुयात क्रयाक्रयिका पुटापुटिका फलाफलिका मानोन्मानिका ॥ **इति शाकपार्थिवादिः ॥ ७ ॥**

७५ कुमारः श्रमणादिभिः । २ । १ । ७० ॥ श्रमणा प्रव्रजिता कुलटा गर्भिणी तापसी दासी बन्धकी अध्यापक अभिरूपक पण्डित पटु मृदु कुशल चपल निपुण ॥ **इति श्रमणादयः ॥ ८ ॥**

७५ मयूरव्यंसकादयश्च । २ । १ । ७२ ॥ मयूरव्यंसक छात्रव्यंसक कम्बोजमुण्ड यवनमुण्ड । छन्दसि । हस्तेगृह्य (हस्तगृह्य) पादेगृह्य (पादगृह्य) लाङ्गूलेगृह्य (लाङ्गूलगृह्य) पुनर्दाय । एहीडादयोऽन्यपदार्थे । एहीडम् एहियवम् एहिवाणिजा क्रिया। अपेहिवाणिजा प्रेहिवाणिजा एहिस्वागता अपेहिस्वागता एहिद्वितीया अपेहिद्वितीया । प्रेहिद्वितीया एहिकटा अपेहिकटा प्रेहिकटा आहरकरटा प्रेहिकर्दमा प्रोहकर्दमा विधमचूडा उद्धमचूडा (उद्धरचूडा) आहरचेला आहरवसना (आहरसेना) आहरवनिता (आहरवितना) कृन्तविचक्षणा उद्धरोत्सृजा उद्धरावसृजा उद्धमविधमा उत्पचनिपचा उत्पतनिपता उच्चावचम् उच्चनीचम् आचोपचम् आचपराचम् [नखप्रचम्] निश्चप्रचम् अकिंचन स्नात्वाकालक पीत्वास्थिरक भुक्त्वासुहित प्रोष्यपापीयान् उत्पत्यपाकला निपत्यरोहिणी निषण्णश्यामा अपेहिप्रघसा एहिविघसा इहपञ्चमी इहद्वितीया । जहि-

कर्मणा बहुलमाभीक्ष्ण्ये कर्तारं चाभिदधाति । जहिजोडः (जहिजोडम्) जहिस्तम्बम् (जहिस्तम्बः) [उज्जहिस्तम्बम्] । आख्यातमाख्यातेन क्रियासातत्ये । अश्नीतपिबता पचतभृज्जता खादतमोदता खादतवमता (खादताचमता) आहरनिवपा आहरनिष्किरा (आवपनिष्किरा) उत्पचविपचा भिन्धिलवणा कृन्धिविचक्षणा पचलवणा पचमकूटा । **आकृतिगणोऽयम्** । तेन । अकुतोभयः कान्दिशीकः (कान्देशीकः) आहोपुरुषिका अहमहमिका यदृच्छा एहिरेयाहिरा उन्मृजावमृजा द्रव्यान्तरम् अवश्यकार्यम् ॥ **इत्यादिमयूरव्यंसकादयः** ॥ ९ ॥

७० **याजकादिभिश्च** । २ । २ । ९ ॥ याजक पूजक परिचारक परिवेषक [परिषेचक] स्नापक अध्यापक उत्साहक उद्वर्तक होतृ भर्तृ रथगणक पत्तिगणक ॥ **इति याजकादयः** ॥ १० ॥

८९ **राजदन्तादिषु परम्** । २ । २ । ३१ ॥ राजदन्तः अग्रेवणम् लिप्तवासितम् नग्नमुषितम् सिक्तसंमृष्टम् मृष्टलुञ्चितम् अवक्लिन्नपक्वम् अर्पितोतम् (अर्पितोप्तम्) उप्तगाढम् उलूखलमुसलम् तण्डूलकिण्वम् दृषदुपलम् आरड्वायनि (आरग्वायनबन्धकी) चित्ररथबाह्लीकम् अवन्त्यश्मकम् शूद्रार्यम् स्नातकराजानौ विश्वक्सेनार्जुनौ अक्षिभ्रुवम् दारगवम् शब्दार्थौ धर्मार्थौ कामार्थौ अर्थशब्दौ अर्थधर्मौ अर्थकामौ वैकारिमतम् गाजवाजम् (गोजवाजम्) गोपालिधानपूलासम् (गोपालधानीपूलासम्) पूलासकारण्डम् (पूलासककुरण्डम्) स्थूलासम् (स्थूलपूलासम्) उशीरबीजम् [जिज्ञास्थि] सिञ्जास्थम् (सिञ्जाश्वत्थम्) चित्रास्वाती (चित्रस्वाती) भार्यापती दम्पती जम्पती जायापती पुत्रपती पुत्रपशू केशश्मश्रू शिरोबिजु (शिरोबीजम्) शिरोजानु सर्पिर्मधुनी मधुसर्पिषी (आद्यन्तौ) अन्तादी गुणवृद्धी वृद्धिगुणौ ॥ **इति राजदन्तादिः** ॥ ११ ॥

८९ **वाहिताग्न्यादिषु** । २ । २ । ३७ ॥ आहिताग्नि जातपुत्र जातदन्त जातश्मश्रु तैलपीत घृतपीत [मद्यपीत] ऊढभार्य गतार्थ । **आकृतिगणोऽयम्** । तेन । गडुकण्ठ अस्युद्यत (अरमुद्यत) दण्डपाणिप्रभृतयोऽपि॥**इत्याहिताग्न्यादयः**॥१२॥

७५ **कडाराः कर्मधारये** । २ । २ । ३८ ॥ कडार गडुल खञ्ज खोड कण कुण्ठ खलति गौर वृद्ध भिक्षुक पिङ्ग पिङ्गुल(पिङ्गल) तड तनु [जठर] बधिर मठर कुब्ज बर्बर ॥ **इति कडारादयः** ॥ १३ ॥

६० * **नौकाकान्नशुकशृगालवर्जेषु** * २ । ३ । १७ ॥ नौ काक अन्न शुक शृगाल ॥ **इति नावादयः** ॥ १४ ॥

५८* **प्रकृत्यादिभ्य उपसंख्यानम्** * २ । ३ । १८ ॥ प्रकृति प्राय गोत्र सम विषम द्विद्रोण पञ्चक साहस्र ॥ **इति प्रकृत्यादयः** ॥ १५ ॥

९१**गवाश्वप्रभृतीनि च** । २ । ४ । ११ ॥ गवाश्वम् गवाविकम् गवैडकम् अजाविकम् (अजैडकम्) कुब्जवामनम् कुब्जकिरातम् पुत्रपौत्रम् श्वचण्डालम् स्त्रीकु-

मारम् दासीमाणवकम् शाटीपटीरम् शाटीप्रच्छदम् शाटीपट्टिकम् उष्ट्रखरम् उष्ट्रशशम् मूत्रशकृत् मूत्रपुरीषम् यकृन्मेदः मांसशोणितम् दर्भशरम् दर्भपूतीकम् अर्जुनशिरीषम् अर्जुनपुरुषम् तृणोपलम् (तृणोलपम्) दासीदासम् कुटीकुटम् भागवतीभागवतम् ॥ **इति गवाश्वप्रभृतीनि ॥ १६ ॥**

९१ **न दधिपयआदीनि । २ । ४ । १४ ॥** दधिपयसी सर्पिर्मधुनी मधुसर्पिषी ब्रह्मप्रजापती शिववैश्रवणौ स्कन्दविशाखौ परिव्राजककौशिकौ (परिव्राट्कौशिकौ) प्रवर्ग्योपसदौ शुक्लकृष्णौ इध्माबर्हिषी दीक्षातपसी (श्रद्धातपसी मेधातपसी) अध्ययनतपसी उलूखलमुसले आद्यवसाने श्रद्धामेधे ऋक्सामे वाङ्मनसे ॥ **इति दधिपयआदीनि ॥ १७ ॥**

८१ **अर्धर्चाः पुंसि च । २ । ४ । ३१ ॥** अर्धर्च गोमय कषाय कार्षापण कुतप कुसप (कुणप) कपाट शङ्ख गूथ यूथ ध्वज कबन्ध पद्म गृह सरक कंस दिवस यूष अन्धकार दण्ड कमण्डलु मण्ड भूत द्वीप द्यूत चक्र धर्म कर्मन् मोदक शतमान यान नख नखर चरण पुच्छ दाडिम हिम रजत सक्तु पिधान सार पात्र घृत सैन्धव औषध आढक चषक द्रोण खलीन पात्रीव षष्टिक वारबाण (वारवारण) प्रोथ कपित्थ [शुष्क] शाल शील शुक्ल (शुल्क) शीधु कवच रेणु [ऋण] कपट शीकर मुसल सुवर्ण वर्ण पूर्व चमस क्षीर कर्ष आकाश अष्टापद मङ्गल निधन निर्यास जृम्भ वृत्त पुस्त बुस्त क्ष्वेडित शृङ्ग निगड [खल] मूलक मधु मूल स्थूल शराव नाल वप्र विमान मुख प्रग्रीव शूल वज्र कटक कण्टक [कर्पट] शिखर कल्क [वल्क] नटमक [नाटमस्तक] वलय कुसुम तृण पङ्क कुण्डल किरीट [कुमुद] अर्बुद अङ्कुश तिमिर आश्रय भूषण इष्कस [इष्वास] मुकुल वसन्त तटाक [तडाग] पिटक विटङ्क विडङ्ग पिण्याक माष कोश फलक दिन दैवत पिनाक समर स्थाणु अनीक उपवास शाक कर्पास [विशाल] चषाल [चखाल] खण्ड दर विटप [रण वल मक] मृणाल हस्त आर्द्र हल [सूत्र] ताण्डव गाण्डीव मण्डप पटह सौध योध पार्श्व शरीर फल [छल] पुर [पुरा] राष्ट्र अम्बर बिम्ब कुट्टिम मण्डल [कुक्कुट] कुडप ककुद खण्डल तोमर तोरण मञ्चक पञ्चक पुङ्ख मध्य [बाल] छाल वल्मीक वर्ष वस्त्र वसु देह उद्यान उद्योग स्नेह स्तेन [स्तन स्वर] संगम निष्कक्षेम शूक क्षत्र पवित्र यौवन कलह मालक [पालक] मूषिक [मण्डल वल्कल] कुज [कुञ्ज] विहार लोहित विषाण भवन अरण्य पुलिन दृढ आसन ऐरावत शूर्प तीर्थ लोमन [लोमश] तमाल लोह दण्डक शपथ प्रतिसर दारु धनुस् मान वर्चस्क कूर्च तण्डक मठ सहस्र ओदन प्रवाल शकट अपराह्ण नीड शकल तण्डुल ॥ **इत्यर्धर्चादिः ॥ १८ ॥**

१०६ **पैलादिभ्यश्च । २ । ४ । ५९ ॥** पैल शालङ्कि सात्यकि सात्यकामि राहवि रावणि औदञ्चि औदव्रजि औदमेघि औदन्यञ्चि (औदमज्जि) औदभृज्जि दैवस्थानि

पैङ्गलौदायनि राहक्षति भौलिङ्गि राणि औदन्यि औद्राहमानि औज्जिहानि औदशुद्धि तद्राजाच्चाणः (तद्राज) ॥ **आकृतिगणोऽयम् । इति पैलादिः** ॥ १९ ॥

१०६ **न तौल्वलिभ्यः** । २ । ४ । ६१ ॥ तौल्वलि धारणि पारणि रावणि दैलीपि दैवति वार्कलि नैवति (नैवकि) दैवमित्रि (दैवमति) दैवयज्ञि चाफट्टकि वैल्वकि वैकि (वैङ्कि) आनुहारति (आनुराहति) पौष्करसादि आनुरोहति आनुति मादोहनि नैमिश्रि माडाहति बान्धकि वैशीति आसिनासि आहिंसि आसुरि नैमिषि आसिवन्धकि पौष्पि कारेणुपालि वैकर्णि वैरकि वैहति ॥ **इति तौल्वल्यादिः** ॥ २० ॥

११२ **यस्कादिभ्यो गोत्रे** । २ । ४ । ६३ ॥ यस्क लह्य द्रुह्य अयस्थूण [अयःस्थूण] तृणकर्ण सदामत्त कम्बलहार बहियोंग कर्णाढक पर्णाढक पिण्डीजङ्घ वक्रसक्थ [बकसक्थ] विश्रि कुद्रि अजबस्ति मित्रयु रक्षोमुख जङ्घारथ उत्कास कटुक मथक [मन्थक] पुष्करट [पुष्करसद्] विषपुट उपरिमेखल क्रोष्टुकमान [क्रोष्टुमान] क्रोष्टुपाद क्रोष्टुमाय शीर्षमाय खरप पदक वर्षुक भलन्दन भडिल भण्डिल भडित भण्डित **एते यस्कादयः** ॥ २१ ॥

११२ **न गोपवनादिभ्यः** । २ । ४ । ६७ ॥ गोपवन शेयु [शिग्रु] विन्दु भाजन अश्वावतान श्यामक [श्योमाक] श्यामाक श्यापर्ण ॥ **विदाद्यन्तर्गणोऽयम्** (४ । १ । १०४) **इति गोपवनादिः** ॥ २२ ॥

११२ **तिककितवादिभ्यो द्वन्द्वे** । २ । ४ ।६८॥ तिककितवाः वङ्खरभण्डीरथाः उपकलमकाः पफकनरकाः बकनखगुदपरिणद्धाः उब्जककुभाः लङ्कशान्तमुखाः उत्तरशलङ्कटाः कृष्णाजिनकृष्णसुन्दराः भ्रष्टककपिष्ठलाः अग्निवेशदशेरुकाः ॥ **एते तिककितवादयः** ॥ २३ ॥

११२ **उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे** । २ । ४ । ६९ ॥ उपक लपक भ्रष्टक कपिष्ठल कृष्णाजिन कृष्णसुन्दर चूडारक आडारक गडुक उदङ्क सुधायुक अबन्धक पिङ्गलक पिष्ट सुपिष्ट [सुपिष्ठ] मयूरकर्ण खरीजङ्घ शलाथक पतञ्जल पदञ्जल कठेरणि कुषीतक कशकृत्स्न [काशकृत्स्न] निदाघ कलशीकण्ठ दामकण्ठ कृष्णपिङ्गल कर्णक पर्णक जटिरक बधिरक जन्तुक अनुलोम अनुपद प्रतिलोम अपजग्ध प्रतान अनभिहित कमक वराटक लेखाभ्र कमन्दक पिञ्जूलक वर्णक मसूरकर्ण मदाघ कवन्तक कमन्तक कदामत दामकण्ठ ॥ **एते उपकादयः** ॥ २४ ॥

तृतीयोऽध्यायः ।

८१ **भृशादिभ्यो भुव्यच्वेर्लोपश्च हलः** । ३ । १ । १२ ॥ भृश शीघ्र चपल मन्द पण्डित उत्सुक सुमनस् दुर्मनस् अभिमनस् उन्मनस् रहस् रोहत् रेहत् संश्वत् तृपत् शश्वत् भ्रमत् वेहत् शुचिस् शुचिवर्चस् अण्डर वर्चस् ओजस् सुरजस् अरजस् ॥ **एते भृशादयः** ॥ १ ॥

८२ **लोहितादिडाज्भ्यः क्यष्** । ३ । १ । १३ ॥ लोहित चरित नील फेन मद्र हरित दास मन्द ॥ **लोहितादिराकृतिगणः** ॥ २ ॥

८३ **सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम्** । ३ । १ । १८ ॥ सुख दुःख तृप्त कृच्छ्र अस्र आस्र अलीक प्रतीप करुण कृपण सोढ ॥ **इत्येतानि सुखादीनि** ॥ ३ ॥

८४ **कण्ड्वादिभ्यो यक्** । ३ । १ । २७ ॥ कण्डूञ् मन्तु हृणीङ् वल्गु असु [मनस्] महीङ् लाट् लेट् इरस् इरज् इरञ् दुवस् उषस् वेट् मेधा कुषुभ [नमस्] मगध तन्तस् पम्पस् [पपस्] सुख दुःख (भिक्ष चरण चरम अवर) सपर अरर [अरर्] भिषज् भिष्णुज् [अपर आर] इषुध वरण चुरण तुरण भुरण गद्गद एला केला खेला [वेला शेला] लिट् लोट् [लेखा लेख] रेखा द्रवस् तिरस् अगद उरस् तरण [तारिण] पयस् संभूयस् सम्वर ॥ **आकृतिगणोऽयम्** ॥ **इति कण्ड्वादिः** ॥ ४ ॥

१०७ **नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः** । ३ । १ । १३४ ॥

१ नन्दिवाशिमदिदूषिसाधिवर्धिशोभिरोचिभ्यो ण्यन्तेभ्यः संज्ञायाम् । नन्दनः वाशनः मदनः दूषणः साधनः वर्धनः शोभनः रोचनः । सहितपिदमः संज्ञायाम् । सहनः तपनः दमनः । जल्पनः रमणः दर्पणः संक्रन्दनः संकर्षणः संहर्षणः जनार्दनः यवनः मधुसूदनः विभीषणः लवणः चित्तविनाशनः कुलदमनः [शत्रुदमनः] **इति नन्द्यादिः**॥५॥

२ ग्राही उत्साही उद्दासी उद्भासी स्थायी मन्त्री संमर्दी । रक्षश्रुवपशां नौ । निरक्षी निश्रावी निवापी निशायी । याचृव्याहृव्रजवदवसां प्रतिषिद्धानाम् । अयाची अव्याहारी असंव्याहारी अव्राजी अवादी अवासी । अचामचित्तकर्तृकाणाम् । अकारी अहारी अविनायी [विशायी विषायी] विशयी विषयी देशे । विशयी विषयी देशः । अभिभावी भूते । अपराधी उपरोधी परिभवी परिभावी ॥ **इति ग्रहादिः** ॥ ६ ॥

३ पच वच वप वद चल पत नदट् भषट् प्लवट् चरट् गरट् तरट् चोरट् गाहट् सूरट् देवट् [दोषट्] जर (रज) मर (मद) क्षम (क्षप) सेव मेष कोप (कोष) मेध नर्त व्रण दर्श सर्प [दम्भ दर्प] जार भर श्वपच ॥ **पचादिराकृतिगणः**॥ ७ ॥

११० * **कप्रकरणे मूलविभुजादिभ्य उपसंख्यानम्** * ३ । २ । ५ ॥ मूलविभुज नखमुच काकगुह कुमुद महीध्र कुध्र गिध्र ॥ **आकृतिगणोऽयम्** ॥ **इति मूलविभुजादयः** ॥ ८ ॥

११० * **पार्श्वादिषूपसंख्यानम्** * ३ । २ । १५ ॥ पार्श्व उदर पृष्ठ उत्तान अवमूर्धन् ॥ **इति पार्श्वादिः** ॥ ९ ॥

१५० **भविष्यति गम्यादयः** ३ । ३ । ३ ॥ गमी आगमी भावी प्रस्थायी प्रतिरोधी प्रतियोधी प्रतिबोधी प्रतियायी प्रतियोगी ॥ **एते गम्यादयः** ॥ १० ॥

१५६ * **संपदादिभ्यः क्विप्** * ३ । ३ । ९४ ॥ संपद् विपद् आपद् प्रतिपद् परिषद् ॥ **एते संपदादयः** ॥ ११ ॥

१५७ षिद्भिदादिभ्योऽङ् ३ । ३ । १०४ ॥ भिदा विदारणे । छिदा द्वैधीकरणे । विदा । क्षिपा । गुहा गिर्योषध्योः । श्रद्धा मेधा गोधा । आरा शस्त्र्याम् । हारा । कारा बन्धने । क्षिया । तारा ज्योतिषि । धारा प्रपातने । रेखा चूडा पीडा वपा वसा मृजा । कृपेः संप्रसारणं च । कृपा ॥ इति भिदादिः ॥ १२ ॥

१५० भीमादयोऽपादाने । ३ । ४ ॥ ७४ ॥ भीम भीष्म भयानक वहुचर (वहुचरु) प्रस्कन्दन प्रपतन (प्रतपन) समुद्र स्रुव स्रुक् वृष्टि (दृष्टि) रक्षः संकसुक (शङ्कुसुक) मूर्ख खलति ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥ इति भीमादिः ॥ १३ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

४५ अजाद्यतष्टाप् । ४ । १ । ४ ॥ अजा एडका कोकिला चटका अश्वा मूषिका बाला होडा पाका वत्सा मन्दा विलाता पूर्वापिहाणा (पूर्वापहणा) अपरापहाणा । संभस्त्राजिनशणपिण्डेभ्यः फलात् । सदच्प्राक्काण्डप्रान्तशतैकेभ्यः पुष्पात् । शूद्रा चामहत्पूर्वा जातिः । क्रुञ्चा उष्णिहा देवविशा । ज्येष्ठा कनिष्ठा मध्यमा पुंयोगेऽपि । मूलान्नञः । दंष्ट्रा ॥ एतेऽजादयः ॥ १ ॥

२८ न षट्स्वस्रादिभ्यः । ४ । १ । १० ॥ स्वसृ दुहितृ ननान्दृ यातृ मातृ तिसृ चतसृ ॥ इति स्वस्रादिः ॥ २ ॥

५० नित्यं सपत्न्यादिषु । ४ । १ । ३५ ॥ समान एक वीर पिण्ड श्व (शिरी) भ्रातृ भद्र पुत्र । दासाच्छन्दसि ॥ इति समानादिः ॥ ३ ॥

५० षिद्गौरादिभ्यश्च ४ । १ । ४१ ॥ गौर मत्स्य मनुष्य शृङ्ग पिङ्गल हय गवय मुकय ऋष्य [पुट तूण] द्रुण द्रोण हरिण कोकण (काकण) पटर उणक [आमल] आमलक कुवल बिम्ब बदर फर्करक (कर्कर) तर्कार शर्कार पुष्कर शिखण्ड सलद शष्कण्ड सनन्द सुषम सुषव अलिन्द गडुल पाण्डश आढक आनन्द आश्वत्थ सृपाट आखक (आपच्चिक) शष्कुल सूर्य (सूर्म) शूर्प सूच यूप (पूप) यूथ सूप मेथ वल्लक धातक सल्लक मालक मालत साल्वक वेतस वृक्ष (वृस) अतस [उभय] भृङ्ग मह मेह छेद पेश मेद श्वन् तक्षन् अनडुही अनड्वाही । एषणः करणे । देह देहल काकादन गवादन तेजन रजन लवण औद्गाहमानि (आद्गाहमानि) गौतम (गोतम) [पारक] अयस्थूण (अयःस्थूण) भौरिकि भौलिकि भौलिङ्गि यान मेथ आलम्बि आलजि आलब्धि आलक्षि केवाल आपक आरट नट टोट नोट मूलाट शातन [पोतन] पातन पाठन (पानठ) आस्तरण अधिकरण अधिकार अग्रहायणी (आग्रहायणी) प्रत्यवरोहिणी [सेचन] । सुमङ्गलात्संज्ञायाम् । अण्डर सुन्दर मण्डल मन्थर मङ्गल पट पिण्ड [षण्ड] उर्द गुर्द शम सूद आर्ड (आर्द्र) हृद (ह्रद) पाण्ड [भाण्डल] भाण्ड [लोहाण्ड] कदर कन्दर कदल तरुण तलुन कल्माष बृहत्

महव् [सोम] सौधर्म । रोहिणी नक्षत्रे । रेवती नक्षत्रे । (विकल) निष्कल पुष्कल । कटाच्छ्रोणिवचने । पिप्पल्यादयश्च । पिप्पली हरितकी (हरीतकी) कोशातकी शमी वरी शरी पृथिवी क्रोष्टु मातामह पितामह । **इति गौरादिः ॥ ४ ॥**

५१ **बह्वादिभ्यश्च** । ४ । १ । ४५ ॥ बहु पद्धति अञ्चति अङ्कति अंहति शकटि (शकति) । शक्तिः शस्त्रे । शारि वारि राति राधि [शाधि] अहि कपि यष्टि मुनि । इतः प्राण्यङ्गात् । कृदिकारादक्तिनः । सर्वतोऽक्तिन्नर्थादित्येके । चण्ड अराल कृपण कमल विकट विशाल विशङ्कट भरुज ध्वज । चन्द्रभागान्नद्याम् (चन्द्रभागा नद्याम्) कल्याण उदार पुराण अहन् क्रोड नख खुर शिखा वाल शफ गुद ॥ **आकृतिगणोऽयम्** ॥ तेन । भग गल राग इत्यादि ॥ **इति बह्वादयः ॥ ५ ॥**

९४ **शार्ङ्गरवाद्यञो ङीन्** । ४ । १ । ७३ ॥ शार्ङ्गरव कापटव गौग्गुलव ब्राह्मण वैद गौतम कामण्डलेय ब्राह्मणकृतेय [आनिचेय] आनिधेय आशोकेय वात्स्यायन मौञ्जायन कैकस काप्य (काव्य) शैव्य एहि पर्येहि आश्मरथ्य औदपान अराल चण्डाल वतण्ड । भोगवद्गौरिमतोः संज्ञायां घादिषु [६ । ३ । ४३] नित्यं ह्रस्वार्थम् । नृनरयोर्वृद्धिश्च ॥ **इति शार्ङ्गरवादिः ॥ ६ ॥**

११६ **क्रौड्यादिभ्यश्च** । ४ । १ । ८० ॥ क्रौडि लाडि व्याडि आपिशलि आपक्षिति चौपयत चैटयत (वैटयत) सैकयत वैल्वयत सौधातकि । सूत युवत्याम् । भोज क्षत्रिये । यौतकि कौटि भौरिकि भौलिकि [शाल्मलि] शालास्थलि कापिष्ठलि गौकक्ष्य ॥ **इति क्रौड्यादिः ॥ ७ ॥**

१०९ **अश्वपत्यादिभ्यश्च** ४ । १ । ८४ ॥ अश्वपति [ज्ञानपति] शतपति धनपति गणपति [स्थानपति यज्ञपति] राष्ट्रपति कुलपति गृहपति [पशुपति] धान्यपति धन्वपति [बन्धुपति धर्मपति] सभापति प्राणपति क्षेत्रपति ॥ **इत्यश्वपत्यादिः ॥ ८ ॥**

१०५ **उत्सादिभ्योऽञ्** ४ । १ । ८६ ॥ उत्स उदपान विकर मिनद महानद महानस महाप्राण तरुण तलुन । बष्कयासे । पृथिवी [धेनु] पङ्क्ति जगती त्रिष्टुप् अनुष्टुप् जनपद भरत उशीनर ग्रीष्म पीलुकुण । उदस्थान देशे । पृषदंश भल्लकीय रथन्तर मध्यंदिन बृहत् महत् सत्त्वत् कुरु पञ्चाल इन्द्रावसान उष्णिह् ककुभ् सुवर्ण देव ग्रीष्मादच्छन्दसि ॥ **इत्युत्सादिः ॥ ९ ॥**

१०७ **बाह्वादिभ्यश्च** । ४ । १ । ९६ ॥ बाहु उपबाहु उपवाकु निवाकु शिवाकु वटाकु उपनिन्दु [उपविन्दु] वृषली वृकला चूडा बलाका मूषिका कुशला मगला [छगला] ध्रुवका (धुवका) सुमित्रा दुर्मित्रा पुष्करसद् अनुहरत् देवशर्मन् अग्निशर्मन् (भद्रशर्मन् सुशर्मन्) कुनामन् [सुनामन्] पञ्चन् सप्तन् अष्टन् । अमितौजसः सलो-

पश्च । सुधावत् उदञ्चु शिरस् माष शराविन् मरीची क्षेमवृद्धिन् शृङ्खलतोदिन् खरनादिन् नगरमर्दिन् प्राकारमर्दिन् लोमन् अजीगर्त कृष्ण युधिष्ठिर अर्जुन साम्ब गद प्रद्युम्न राम [उदङ्क] उदकः संज्ञायाम् । संभूयोम्भसोः सलोपश्च ॥ **आकृतिगणोऽयम्** ॥ तेन । सात्यकिः जाङ्गिः ऐन्दशर्मिः आजधेनविः इत्यादि ॥ इति **बाह्वादयः** ॥ १० ॥

१०८ **गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्च्फञ्** ॥ ४ । १ ।९८॥ कुञ्ज ब्रध्न शङ्ख भस्मन् गण लोमन् शठ शाक शुण्डा शुभ विपाश् स्कन्द स्कम्भ ॥ **इति कुञ्जादिः** ॥ ११ ॥

१०८ **नडादिभ्यः फक्** । ४ । १ । ९९ ॥ नड चर [वर] वक मुञ्ज इतिक इतिश उपक [एक] लमक । शलङ्कु शलङ्कं च । सप्तल वाजप्य तिक । *अग्निशर्मन्वृषगणे । प्राण नर सायक दास मित्र द्वीप पिङ्गर पिङ्गल किङ्कर किङ्कल* [कातर] कातल काश्यप [कुश्यप] काश्य काल्य [काव्य] अज अमुष्य [अमुष्म] कृष्णरणौ ब्राह्मणवासिष्ठे । अमित्र लिगु चित्र कुमार । क्रोष्टु क्रोष्टं च । लोह दुर्ग स्तम्भ शिंशपा अग्र तृण शकट सुमनस् सुमत मिमत ऋच् जलंधर अध्वर युगंधर हंसक दण्डिन् हस्तिन् (पिण्ड) पञ्चाल चमसिन् सुकृत्य स्थिरक ब्राह्मण चटक बदर अश्वल खरप लङ्क इन्ध अस्र कामुक ब्रह्मदत्त उदुम्बर शोण अलोह दण्डप ॥ इति **नडादिः** ॥ १२ ॥

१०८ **अनृष्यानन्तर्ये बिदादिभ्योऽञ्** ॥ ४ । १ ।१०४॥ बिद उर्व कश्यप कुशिक भरद्वाज उपमन्यु किलात कन्दर्प [किंदर्भ] विश्वानर [ऋष्टषेण] ऋष्टिषेण ऋतभाग हर्यश्व प्रियक आपस्तम्ब कूचवार शरद्वत् शुनक [शनक्] धेनु गोपवन शिग्रु बिन्दु (भोगक) भाजन [शमिक] अश्वावतान श्यामाक श्यामक [श्यावलि] श्यापर्ण हरित किंदास वह्यस्क अर्कजूष [अर्कलूष] वध्योग विष्णु वृद्ध प्रतिबोध [रथीतर] रथन्तर गविष्ठिर निषाद [शबर अलस] मठर [मृडाकु] सृपाकु मृदु पुनर्भू पुत्र दुहितृ ननान्दृ । परस्त्री परशुं च ॥ **इति बिदादिः** ॥ १३ ॥

१०८ **गर्गादिभ्यो यञ्**॥४ । १ । १०५॥ गर्ग वत्स । वाजासे । संकृति अज व्याघ्रपात् विदभृत् प्राचीनयोग (अगस्ति) पुलस्ति चमस रेभ अग्निवेश शङ्ख शट शक धूम एक अवट मनस् धनंजय वृक्ष विश्वावसु जरमाण लोहित शंसित बभ्रु वल्गु मण्डु शङ्ख लिगु गुहलु मन्तु मङ्क्षु अलिगु जिगीषु मनु तन्तु मनायी सूनु कथक कन्थक ऋक्ष वृक्ष (वृक्ष) [तनु] तरुक्ष तलुक्ष तण्ड वतण्ड कपिकत (कपि कत) कुरुकत अनडुह कण्व शकल गोकक्ष अगस्त्य कण्डिनी यज्ञवल्क पर्णवल्क अभयजात विरोहित वृषगण रहूगण शाण्डिल वर्णक (चणक) चुलुक मुद्गल मुसल जमदग्नि पराशर जतूकर्ण (जातूकर्ण) महित मन्त्रित अश्मरथ शर्कराक्ष पूतिमाष स्थूरा

अदरक (अररक) एलाक पिङ्गल कृष्ण गोलन्द उलूक तितिक्ष भिषज (भिषज्) [भिष्णज] भडित भण्डित दल्भ चेकित चिकित्सित देवहू इन्द्रहू एकलु पिप्पलु वृहदग्नि [सुलोहिन्] सुलभिन् उक्थ कुटीगु ॥ **इति गर्गादिः** ॥ १४ ॥

१०९ **अश्वादिभ्यः फञ्** ४ । १ । ११०॥ अश्व अश्मन् शङ्ख शूद्रक विद पुट रोहिण खर्जूर (खजूर) [खञ्जार वस्त] पिञ्जूल भडिल भण्डिल भडित भण्डित [प्रकृत रामोद] क्षान्त [काश तीक्ष्ण गोलाङ्क अर्क स्वर स्फुट चक्र श्रविष्ठ] पविन्द पवित्र गोमिन् श्याम धूम धूम्र वाग्मिन् विश्वानर कुट । शप आत्रेये । जन जड खड ग्रीष्म अर्हकित विशंप विशाल गिरि चपल चुप दासक वैल्य (वैल्व) प्राच्य [धर्म्य] आनडुह्य । पुंसि जाते । अर्जुन [प्रहृत] सुमनस् दुर्मनस् मन (मनस्) [प्रान्त] ध्वन । आत्रेय भरद्वाजे । भरद्वाज आत्रेये । उत्स आतव कितव [वद धन्य पाद] शिव खदिर ॥ **इत्यश्वादिः**॥ १५ ॥

१०९ **शिवादिभ्योऽण्**॥ ४ । १ । ११२॥ शिव प्रोष्ठ प्रोष्ठिक चण्ड जम्भ भूरि दण्ड कुठार ककुभ् (ककुभा) अनभिम्लान कोहित सुख संधि मुनि ककुत्स्थ कहोड कोहड कहुय कहय रोध कपिञ्जल (कुपिञ्जल) खञ्जन वतण्ड तृणकर्ण क्षीरहृद जलहृद परिल [पथिक] पिष्ट हैहय [पार्षिका] गोपिका कपिलिका जटिलिका बधिरिका मञ्जीरक [मजिरक] वृष्णिक खञ्जार खञ्जाल [कर्मार] रेख लेख आलेखन विश्रवण रवण वर्तनाक्ष ग्रीवाक्ष [विटप पिटक] विटाक तृक्षाक नभाक ऊर्णनाभ जरत्कारु [पृथा उत्क्षेप] पुरोहितिका सुरोहितिका सुरोहिका आर्यश्वेत (अर्यश्वेत) सुपिष्ट मसुरकर्ण मयूरकर्ण [खर्जुरकर्ण] कदूरक तक्षन् ऋष्टिषेण गङ्गा विपाश यस्क लह्य द्रुह्य अयस्थूण तृणकर्ण (तृण कर्ण) पर्ण भलन्दन विरूपाक्ष भूमि इला सपत्नी । द्व्यचो नद्याः ॥ त्रिवेणी त्रिवणं च ॥ **इति शिवादिः । आकृतिगणः** ॥ १६ ॥

११० **शुभ्रादिभ्यश्च** ॥ ४ । १ । १२३ ॥ शुभ्र विष्टपुर (विष्टपुर) ब्रह्मकृत शतद्वार शलाथल शलाकाभ्रू लेखाभ्रू (लेखाभ्र) विकंसा (विकास) रोहिणी रुक्मिणी धर्मिणी दिश् शालूक अजवस्ति शकन्धि विमातृ विधाव शुक विश देवतर शकुनि शुक्र उग्र ज्ञातल (शतल) वन्धकी सृकण्डु विस्त्रि अतिथि गोदन्त कुशाम्ब मकष्टु शाताहर पवष्टुरिक सुनामन् । लक्ष्मणश्यामयोर्वासिष्ठे । गोधा कृकलास अणीव प्रवाहण भरत (भारत) भरम मृकण्डु कर्पूर इतर अन्यतर आलीढ सुदन्त सुदक्ष सुवक्षस् सुदामन् कद्रु तुद अकशाय कुमारिका कुठारिका किशोरिका अम्बिका जिह्माशिन् परिधि वायुदत्त शकल शलाका खडूर कुबेरिका अशोका गन्धपिङ्गला खडोन्मत्ता अनुदृष्टिन् (अनुदृष्टि) जरतिन् बलीवर्दिन् विग्र वीज जीव श्वन् अश्मन् अश्व अजिर ॥ **इति शुभ्रादिः** ॥ **आकृतिगणः** ॥ १७ ॥

१११ **कल्याण्यादीनामिनङ् च**॥४।१।१२६॥कल्याणी सुभगा दुर्भगा बन्धकी अनुदृष्टि अनुसृति (अनुसृष्टि) जरती बलीवर्दी ज्येष्ठा कनिष्ठा मध्यमा परस्त्री ॥ **इति कल्याण्यादिः ॥ १८ ॥**

१११ **गृष्ट्यादिभ्यश्च** ४ । १ । १३६ ॥ गृष्टि हृष्टि बलि हलि विश्रि कुद्रि अजबस्ति मित्रयु ॥ **इति गृष्ट्यादिः ॥ १९ ॥**

११३ **रेवत्यादिभ्यष्ठक्** ४ । १ । १४६॥ रेवती अश्वपाली मणिपाली द्वारपाली वृक वञ्चिन् वृकबन्धु वृकग्राह कर्णग्राह दण्डग्राह कुक्कुटाक्ष (ककुदाक्ष) चामरग्राह ॥ **इति रेवत्यादिः ॥ २० ॥**

११४ **कुर्वादिभ्यो ण्यः** ४ । १ । १५१ ॥ कुरु गर्गर मङ्गुष अजमार रथकार वावदूक । सम्राजः क्षत्रिये । कवि मति (विमति) कापिञ्जलादि वाक् वामरथ पितृमत् इन्द्रजाली एजि वातकि दामोष्णीषि गणकारि कैशोरि कुट शालका (शलाका) मुर पुर एरका शुभ्र अभ्र दर्भ केशिनी । वेनाच्छन्दसि । शूर्पणाय श्यावनाय श्यावरथ शावपुत्र सत्यंकार वडभीकार पथिकार मूढ शकन्धु शङ्कु शाक शालिन् शालीन कर्तृ हर्तृ इन पिण्डी । तक्षन्।वामरथस्य कण्वादिवत्स्वरवर्जम्॥**इति कुर्वादिः॥२१॥**

११४ **तिकादिभ्यः फिञ्** ४।१। १५४ ॥ तिक कितव संज्ञावालशिख (संज्ञा बाला शिखा) उरस् शाट्य सैन्धव यमुन्द रूप्य ग्राम्य नील अमित्र गोकक्ष कुरु देवरथ तैतिल औरस कौरव्य भौरिकि भौलिकि चौपयत चैटयत शीकयत क्षैतयत वाजवत चन्द्रमस् शुभ गङ्गा वरेण्य सुपामन् आरब्ध वाह्यक खल्पक वृष लोमक वादन्य यज्ञ ॥ **इति तिकादिः ॥ २२ ॥**

११४ **वाकिनादीनां कुक्च** ४।१। १५८॥ वाकिन गौधेर कार्कश काक लङ्का । चर्मिवर्मिणोर्नलोपश्च ॥ **इति वाकिनादिः ॥ २३ ॥**

११५ **कम्बोजाल्लुक्** ४ । १ । १७५॥ कम्बोज चोल केरल शक यवन ॥ **इति कम्बोजादिः ॥ २४ ॥**

११५ **न प्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः** ४ । १ । १७८ ॥

१ भर्ग करूश केकय कश्मीर साल्व सुस्थाल उरस् कौरव्य ॥ **इति भर्गादिः २५**

२ यौधेय शौक्रेय शौभ्रेय ज्यावाणेय धौर्तेय धार्तेय त्रिगर्त भरत उशीनर ॥ **इति यौधेयादिः ॥ २६ ॥**

११९ **भिक्षादिभ्योऽण्** ४। २ । ३८॥ भिक्षा गर्भिणी क्षेत्र करीष अङ्गार चर्मिन् धर्मिन् सहस्र युवति पदाति पद्धति अथर्वन् दक्षिणा भरत विषय श्रोत्र ॥ **इति भिक्षादिः ॥ २७ ॥**

१११ **खण्डिकादिभ्यश्च** ४ । २ ।४५॥खण्डिका वडवा । क्षुद्रकमालवात् सेना-

संज्ञायाम् । भिक्षुक शुक उलूक श्वन् अहन् युगवरत्रा हलबन्धा ॥ इति खण्डिकादिः ॥ २८ ॥

११९ पाशादिभ्यो यः ४ । २ । ४९॥पाश तृण धूम वात अङ्गार पाटल पोत गल पिटक पिटाक शकट हल नट वन ॥ इति पाशादिः ॥ २९ ॥

१२० * खलादिभ्य इनिर्वक्तव्यः * ४ । २ ।५१॥ खल डाक कुटुम्ब शाक कुण्डलिनी ॥ इति खलादिराकृतिगणः ॥ ३० ॥

१२० राजन्यादिभ्यो वुञ् ४ । २ । ५३ ॥ राजन्य आनृत बाभ्रव्य शालङ्कायन दैवयातव (देवयात) [अव्रीड वरत्रा] जालंधरायण [राजायन] तेलु आत्मकामेय अम्बरीषपुत्र वसाति बैल्ववन शैलूष उदुम्बर तीव्र बैल्वल आर्जुनायन संप्रिय दाक्षि ऊर्णनाभ ॥ इति राजन्यादिः ॥ आकृतिगणः ॥ ३१ ॥

१२० भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्यो विधलभक्तलौ ४ । २ । ५४ ॥

१ भौरिकि भौलिकि चौपयत चौटयत (चैटयत) काणेय वाणिजक वाणिकाज्य (वालिकाज्य) सैकयत वैकयत ॥ इति भौरिक्यादिः ॥ ३२ ॥

२ ऐषुकारि सारस्यायन (सारसायन) चान्द्रायण द्व्याक्षायण त्र्याक्षायण औडायन जौलायन खाडायन दासमित्रि दासमित्रायण शौद्रायण दाक्षायण शापण्डायन (शायण्डायन) तार्क्ष्यायण शौभ्रायण सौवीर [सौवीरायण] शपण्ड (शयण्ड) शौण्ड शयाण्डि (शयाण्ड) वैश्वमानव वैश्वध्येनव (वैश्वधेनव) नड तुण्डदेव विश्वदेव [सापिण्डि] ॥ इति ऐषुकार्यादिः ॥ ३३ ॥

१२० क्रतूक्थादिसूत्रान्ताट्ठक् ४ । २ । ६० ॥ उक्थ लोकायत न्याय न्यास पुनरुक्त निरुक्त निमित्त द्विपदा ज्योतिष अनुपद अनुकल्प यज्ञ धर्म चर्चा क्रमेतर श्लक्ष (श्लक्ष्ण) संहिता पदक्रम संघट (संघट्ट) वृत्ति परिषद् संग्रह गण [गुण] आयुर्देव (आयुर्वेद) ॥ इत्युक्थादिः ॥ ३४ ॥

१२१क्रमादिभ्यो वुन् ४ । २ । ६१ ॥ क्रम पद शिक्षा मीमांसा सामन् ॥ इति क्रमादिः ॥ ३५ ॥

१२१ वसन्तादिभ्यष्ठक् ४ । २ । ६३ ॥ वसन्त ग्रीष्म वर्षा शरद शरत् हेमन्त शिशिर मथम गुण चरम अनुगुण अथर्वन् अथर्वण॥इति वसन्तादिः॥३६॥

१२२ संकलादिभ्यश्च २ । ४ । ७५ ॥ संकल पुष्कल उत्तम उडुप उद्वेप उत्पुट कुम्भ निधान सुदक्ष सुदत्त सुभूत सुपूत सुनेत्र सुमङ्गल सुपिङ्गल सूत सिकत पूतिका (पूतिक) पूलास कूलास पलाश निवेश गवेश (गवेष) गम्भीर इतर आन् अहन् लोमन् वेमन् चरण (वरुण) बहुल सद्योज अभिषिक्त गोभृत् राजभृत् भल्ल मल्ल माल ॥ इति संकलादिः ॥ ३७ ॥

१२२ सुवास्त्वादिभ्योऽण् ४ । २ । ७७ ॥ सुवास्तु (सुवस्तु) वर्णु भण्डु खण्डु

सेवालिन् कर्पूरिन् शिखण्डिन् गर्त कर्कश शकटीकर्ण कृष्णकर्ण [कर्क] कर्कन्धुमती गोह अहिसक्थ ॥ **इति सुवास्त्वादिः** ॥ ३८ ॥

१२२ वुञ्छणकठजिलसेनिरढञ्ण्ययफक्फिञिञ्ञ्यकक्ठकोऽरीहणकृशाश्वर्श्यकुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसंकाशबलपक्षकर्णसुतंगमप्रगदिन्वराहकुमुदादिभ्यः ४ । २ । ८० ॥

१ अरीहण (अहीरण) द्रुघण द्रुहण भलग (भगल) उलन्द किरण सांपरायण क्रौष्ट्रायन औष्ट्रायण त्रैगर्तायन मैत्रायण भास्त्रायण वैमतायण (वैमतायन) गौमतायन सौमतायन सौसायन धौमतायन सौमायण ऐन्द्रायण कौद्रायण (कौन्द्रायण) खाडायन शाण्डिल्यायन रायस्पोष विपथ विपाश उद्दण्ड उदञ्चन खाण्डवीरण वीरण काशकृत्स्न जाम्ववत शिंशपा रैवत (रेवत) विल्व सुयज्ञ शिरीष वधिर जम्बु खदिर सुशर्मन् (सशर्मन्) भलतृ भलन्दन खण्डु कलन यज्ञदत्त ॥ **इत्यरीहणादिः** ॥ ३९ ॥

२ कृशाश्व अरिष्ट अरिश्म वेश्मन् विशाल लोमश रोमश रोमक लोमक शवल कूट वर्चल सुवर्चल सुकर सूकर प्रातर (प्रतर) सदृश पुरग पुराग मुख धूम अजिन विनत अवनत कुविद्यास (कुविट्यास) पराशर अरुस् अयस् मौद्गल्याकर (मौद्गल्ययुक़र) **इति कृशाश्वादिः** ॥ ४० ॥

३ ऋश्य (हृष्य) न्यग्रोध शर निलीन [निवास निवात] निधान निवन्धन (निवन्ध) [विवद्ध] परिगूढ [उपगूढ] असनि सित मत वेश्मन् उत्तराश्मन् अश्मन् स्थूल बाहु खदिर शर्करा अनडुह (अनड्डुह्) अरड्डु परिवंश वेणु वीरण खण्ड दण्ड परिवृत्त कर्दम अंशु **इत्यृश्यादिः** ॥ ४१ ॥

४ कुमुद शर्करा न्यग्रोध इक्कट संकट कङ्कट गर्त बीज परिवाप निर्यास शकट कच मधु शिरीष अश्व अश्वत्थ वल्वज यवास कूप विकङ्कट दशग्राम ॥ **इति कुमुदादिः** ४२

५ काश पाश अश्वत्थ पलाश पीयूक्षा चरण वास नड वन कर्दम कच्छूल कङ्कट गुह विस तृण कर्पूर बर्बर मधुर ग्रह कपित्थ जतु सीपाल ॥ **इति काशादिः** ॥ ४३ ॥

६ तृण नड मूल वन पर्ण वर्ण वराण विल पुल फल अर्जुन अर्ण सुवर्ण वल चरण वुस ॥ **इति तृणादिः** ॥ ४४ ॥

७ प्रेक्षा फलका (हलका) वन्धुका ध्रुवका क्षिपका न्यग्रोध इक्कट कङ्कट सङ्कट कट कूप वुक पुक पुट मह परिवाप यवषि धुवका गर्त कूपक हिरण्य ॥ **इति प्रेक्षादिः** ॥ ४५ ॥

८ अश्मन् यूथ ऊष मीन नद दर्भ वृन्द गुद खण्ड नग शिखा कीट पाम कन्द कान्द कुल गह्व गुड कुण्डल पीन गुह ॥ **इत्यश्मादिः** ॥ ४६ ॥

९ सखि अग्निदत्त वायुदत्त सखिदत्त [गोपिल] भल्लपाल (भल्ल पाल) चक्र चक्रवाक छगल अशोक करवीर वासव वीर पूर वज्र कुशीरक शीहर (सीहर) सरक सरस

समर समल सुरस रोह तमाल कदल सप्तल ॥ **इति सख्यादिः** ॥ ४७ ॥

१० सङ्काश कपिल कश्मीर [समीर]सूरसेन सरक सूर । सुपथिन्पन्थ च । यूप (यूथ) अंश अङ्ग नासा पलित अनुनाश अश्मन् कूट मलिन दश कुम्भ शीर्ष चिरन्त (विरत) समल सीर पञ्जर मन्थ नल रोमन् लोमन् पुलिन सुपरि कटिप सकर्णक वृष्टि तीर्थ अगस्ति विकर नासिका ॥ **इति सङ्काशादिः** ॥ ४८ ॥

११ वल चुल नल दल वट लकुल उरल पुख (पुल) मूल उलडुल (उल डुल) वन कुल ॥ **इति बलादिः** ॥ ४९ ॥

१२ पक्ष तुक्ष तुष कुण्ड अण्ड कम्बलिका वलिक चित्र अस्ति । पथः पन्थ च । कुम्भ सीरक सरक सकल सरस समल अतिश्वन् रोमन् लोमन् हस्तिन् मकर लोमक शीर्ष निवात पाक सहक (सिंहक) अङ्कुश सुवर्णक हंसक हिंसक कुत्स बिल खिल यमल हस्त कला सकर्णक ॥ **इति पक्षादिः** ॥ ५० ॥

१३ कर्ण वसिष्ठ अर्क अर्कलूष द्रुपद आनडुह्य पाञ्चजन्य स्फिग (स्फिज्) कुम्भी कुन्ती जित्वन् जीवन्त कुलिश आण्डीवद् (आण्डीवत) जव जैत्र आकन (आनक) ॥ **इति कर्णादिः** ॥ ५१ ॥

१४ सुतंगम मुनिचित विप्रचित महाचित्त महापुत्र स्वन श्वेत गडिक (खडिक) शुक्र विप्र बीजवापिन् (बीज वापिन्) अर्जुन श्वन् अजिर जीव खण्डित कर्ण विग्रह ॥ **इति सुतंगमादिः** ॥ ५२ ॥

१५ प्रगदिन् मगदिन् मदादिन् कविल खण्डित गदित चूडार मडार मन्दार कोविदार ॥ **इति प्रगद्यादिः** ॥ ५३ ॥

१६ वराह पलाशा (पलाश) शेरीष (शिरीष) पिनद्ध निवद्ध वलाह स्थूल विदग्ध [विजग्ध] विभग्न [निमग्न] बाहु खदिर शर्करा ॥ **इति वराहादिः** ॥५४॥

१७ कुमुद गोमथ रथकार दशग्राम अश्वत्थ शाल्मलि [शिरीष] मुनिस्थल कुण्डल कूट मधुकर्ण वासकुन्द शुचिकर्ण ॥ **इति कुमुदादिः** ॥ ५५ ॥

१२४ वरणादिभ्यश्च ४ । २ । ८२ ॥ वरणा शृङ्गी शाल्मलि शुण्डी शयाण्डी पर्णी ताम्रपर्णी गोद आलिङ्ग्यायन जालपदी (जानपदी) जम्बू पुष्कर चम्पा पम्पा वल्गु उज्जयिनी गया मथुरा तक्षशिला उरसा गोमती वलभी ॥ **इति वरणादिः** ॥ ५६॥

१२५ मध्वादिभ्यश्च ४ । २ । ८६ ॥ मधु विस स्थाणु वेणु कर्कन्धु शमी करीर हिम किशरा शर्याण मरुत् वार्दाली शर इष्टका आसुति शक्ति आसन्दी शकल शलाका आमिषी इक्षु रोमन् रुष्टि रुप्य तक्षशिला खड वट वेट॥**इति मध्वादिः**५७

१२५ उत्करादिभ्यश्छः ४ । २।९०॥ उत्कर संफल शफर पिप्पल पिप्पलीमूल अश्मन् सुवर्ण खलाजिन तिक कितव अणक त्रैवण पिचुक अश्वत्थ काश क्षुद्र भस्त्रा

शाल जन्या अजिर चर्मन् उत्क्रोश क्षान्त खदिर शूर्पणाय श्यावनाय नैवाकव तृण वृक्ष शाक पलाश विजिगीषा अनेक आतप फल संपर अर्क गर्त अग्नि वैराणक इडा अरण्य निशान्त पर्ण नीचायक शंकर अवरोहित क्षार विशाल वेत्र अरीहण खण्ड वातागार मन्त्रणार्ह इन्द्रवृक्ष नितान्तवृक्ष आर्द्रवृक्ष ॥ **इत्युत्करादिः** ॥ ५८ ॥

१२५ **नडादीनां कुक्च** ४ । २ । ९१ ॥ नड प्लक्ष बिल्व वेणु वेत्र वेतस इक्षु काष्ठ कपोत तृण । कुञ्चा ह्रस्वत्वं च । तक्षन्नलोपश्च ॥ **इति नडादिः** ॥ ५९ ॥

१२६ **कत्र्यादिभ्यो ढकञ्** ४ । २ । ९५॥कत्रि उम्भि पुष्कर पुष्कल मोदन कुम्भी कुण्डिन नगरी माहिष्मती वर्मती उख्या ग्राम । कुल्याया यलोपश्च ॥ **इति कत्र्यादिः** ॥ ६० ॥

१२६ **नद्यादिभ्यो ढक्** ।४ । २। ९७॥ नदी मही वाराणसी श्रावस्ती कौशाम्बी वनकौशाम्बी काशपरी काशफारी (काशफरी) खादिरी पूर्वनगरी पाठा माया शाल्वदार्वा सेतकी । वडवाया वृषे ॥ **इति नद्यादिः** ॥ ६१ ॥

१२७ **प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण्** ४।२।११०॥ पलदी परिषद् रोमक वाहीक कलकीट वहुकीट जालकीट कमलकीट कमलकीकर कर्मभिदा गौष्ठी नैकती परिखा शूरसेन गोमती पटच्चर उदपान यकृल्लोम ॥ **इति पलद्यादिः** ॥ ६२ ॥

काश्यादिभ्यष्ठञ्ञिठौ ४ । २ । ११६ ॥ काशि चेदि (वेदि) सांयाति संवाह अच्युत मोदमान शकुलाद हस्तिकर्षू कुनामन् हिरण्य करण गोवासन भारङ्गी अरिंदम अरित्र देवदत्त दशग्राम शौवावतान युवराज उपराज देवराज मोदन सिन्धुमित्र दासमित्र सुधामित्र सोममित्र छागमित्र साधमित्र (सधमित्र) । आपदादिपूर्वपदात्कालान्तात् । आपद् ऊर्ध्वं तत्॥ **इति काश्यादिः** ॥ ६३ ॥

१२७ **धूमादिभ्यश्च** ४ । २ । १२७ ॥ धूम षडण्ड शशादन आर्जुनाव माहकस्थली आनकस्थली माहिषस्थली मानस्थली अट्टस्थली मद्रकस्थली समुद्रस्थली दाण्डायनस्थली राजस्थली विदेह राजगृह सात्रासाह शष्प मित्रवर्ध्र (मित्रवर्ध) मज्जाली मद्रकूल आजीकूल द्व्यहव (द्व्याहाव) त्र्यहव (त्र्याहाव) संस्फाय वर्वर वर्ज्य गर्त आनर्त माठर पाथेय घोष पल्ली आराज्ञी धार्तराज्ञी आवय तीर्थ । कूलात्सौवीरेषु । समुद्रान्नावि मनुष्ये च । कुक्षि अन्तरीप द्वीप अरुण उज्जयनी पट्टार दक्षिणापथ साकेत ॥ **इति धूमादिः** ॥ ६४ ॥

१२९ **कच्छादिभ्यश्च** ४ । २ । ३३ ॥ कच्छ सिन्धु वर्णु गन्धार मधुमत् कम्बोज कश्मीर साल्व कुरु अनुषण्ड द्वीप अनूप अजवाह विजापक कलूतर रङ्कु ॥ **इति कच्छादिः** ॥ ६५ ॥

१२९ **गहादिभ्यश्च** ॥४ ।२ । १३८ ॥ गह अन्तस्थ सम विषम मध्य । मध्यं

दिनं चरणे । उत्तम अङ्ग वङ्ग मगध पूर्वपक्ष अपरपक्ष अधमशाख उत्तमशाख एक-शाख समानशाख समानग्राम एकग्राम एकवृक्ष एकपलाश इष्वग्र इष्वनीक अव-स्यन्दन कामप्रस्थ खाडायन काठेरणि लावेरणि सौमित्रि शैशिरि आसुत् दैवशर्मि श्रौति आहिंसि आमित्रि व्याडि वैजि आध्यश्वि आनृशंसि शौङ्गि आग्निशर्मि भौजि वाराटकि वाल्मिकि (वाल्मीकि) क्षैमवृद्धि आश्वत्थि औद्गाहमानि ऐकविन्दवि दन्ताग्र· हंस तत्त्वग्र (तन्वग्र) उत्तर अन्तर (अनन्तर) मुखपार्श्वतसोर्लोपः जनपरयोः कुक्च । देवस्य च । **इति गहादिः** ॥ वेणुकादिभ्यश्छण् ॥ **आकृतिगणः** ॥ ६६ ॥

१३० **संधिवेलाद्यृतुनक्षत्रेभ्योऽण्** ४ । ३ । १६॥ संधिवेला संध्या अमावास्या त्रयोदशी चतुर्दशी पञ्चदशी पौर्णमासी प्रतिपद् । संवत्सरात्फलपर्वणोः ॥ **इति संधिवेलादिः** ॥ ६७ ॥

१३१ **दिगादिभ्यो यत्** ४ । ३ । ५४ ॥ दिश् वर्ग पूग गण पक्ष धाय्य मित्र मेधा अन्तर पथिन् रहस् अलीक उखा साक्षिन् देश आदि अन्त मुख जघन मेघ यूथ । उदकात्संज्ञायाम् । ज्ञाय (न्याय) वंश वेश काल आकाश ॥ **इति दिगादिः** ॥६८॥

१३२ * **परिमुखादिभ्यश्च** * ४ । ३ । ५९॥परिमुख परिहनु पर्योष्ठ पर्युलूखल परिसीर उपसीर उपस्थूण उपकलाप अनुपथ अनुपद अनुगङ्ग अनुतिल अनुसीत अनुसाय अनुसीर अनुमाष अनुयव अनुयूप अनुवंश प्रतिशाख ॥ **इति परिमुखादिः** ॥ ६९ ॥

१३३* **अध्यात्मादिभ्यश्च** * ४ । ३ । ६०॥अध्यात्म अधिदेव अधिभूत इहलोक परलोक ॥ **इत्यध्यात्मादिः आकृतिगणः** ॥ ७० ॥

१३४ **ऋगयनादिभ्यः** ४ । ३ ।७३॥ ऋगयन पदव्याख्यान छन्दोमान छन्दोभाषा छन्दोविचिति न्याय पुनरुक्त निरुक्त व्याकरण निगम वास्तुविद्या क्षत्रविद्या अङ्गविद्या विद्या उत्पात उत्पाद उद्याव संवत्सर मुहूर्त उपनिषद् निमित्त शिक्षा भिक्षा ॥ **इति ऋगयनादिः** ॥ ७१ ॥

१३५ **शुण्डिकादिभ्योऽण्** ४ । ३ । ७६ ॥ शुण्डिक कृकण कृपण स्थण्डिल उदपान उपल तीर्थ भूमि तृण पर्ण ॥ **इति शुण्डिकादिः** ॥ ७२ ॥

१३५ **शण्डिकादिभ्यो ञ्यः** ४ । ३ । ९२ ॥ शण्डिक सर्वसेन सर्वकेश शक शट रक शङ्ख बोध ॥ **इति शण्डिकादिः** ॥ ७३ ॥

१३६ **सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽणञौ** ॥ ४ । ३ । ९३ ॥

१ सिन्धु वर्णु मधुमत् कम्बोज साल्व कश्मीर गन्धार किष्किन्धा उरसा दरद (दरद्) गन्दिका ॥ **इति सिन्ध्वादिः** ॥ ७४ ॥

२ तक्षशिला वत्सोद्धरण कैर्मेदुर ग्रामणी छगल क्रोष्टुकर्ण सिंहकर्ण सङ्कुचित किंनर काण्डधार पर्वत अवसान वर्वर कंस ॥ **इति तक्षशिलादिः** ॥ ७५ ॥

१३७ **शौनकादिभ्यश्छन्दसि** ४ । ३ ।१०६ ॥ शौनक वाजसनेय शार्ङ्गरव शापेय शाष्पेय खाडायन स्तम्भस्कन्ध देवदर्शन रज्जुभार रज्जुकण्ठ कठशाठ कषाय तल दण्ड पुरुषांसक अश्वपेज ॥ **इति शौनकादिः** ॥ ७६ ॥

१३७ **कुलालादिभ्यो वुञ्** ४ । ३ । ११८ ॥ कुलाल वरुड चण्डाल निषाद कर्मार सेना सिरिन्ध्र (सिरिध्र) सैरिन्ध्र देवराज पर्षत् (परिषत्) वधू मधु रुरु रुद्र अनडुह ब्रह्मन् कुम्भकार श्वपाक ॥ **इति कुलालादिः** ॥ ७७ ॥

१३८ **रैवतिकादिभ्यश्छः** ४ । ३ । १३१॥रैवतिक स्वापिशि क्षेमवृद्धि गौरग्रीव (गौरग्रीवि) औदमेधि औदवापि वैजवापि ॥ **इति रैवतिकादिः** ॥ ७८ ॥

१३८ **बिल्वादिभ्योऽण्** ४ । ३ ।१३६॥ बिल्व व्रीहि काण्ड मुद्ग मसूर गोधूम इक्षु वेणु गवेधुका कर्पासी पाटली कर्कन्धु कुटीर ॥ **इति बिल्वादिः** ॥ ७९ ॥

१३८ **पलाशादिभ्यो वा** ४ । ३ । १४१॥पलाश खदिर शिंशपा स्पन्दन पूलाक करीर शिरीष यवास विकङ्कत ॥ **इति पलाशादिः** ॥ ८० ॥

१३९ **नित्यं वृद्धशरादिभ्यः** ४ । ३ ।१४४॥शर दर्भ मृद् (मृत्) कुटी तृण सोम बल्वज ॥ **इति शरादिः**॥ ८१ ॥

१३९ **तालादिभ्योऽण्** ४ । ३।१५२॥तालाद्धनुषि। बार्हिण इन्द्रालिश इन्द्रादृश इन्द्रायुध चय श्यामाक पीयूक्षा ॥ **इति तालादिः** ॥ ८२ ॥

१३९ **प्राणिरजतादिभ्योऽञ्** ४ । ३ । १५४ ॥रजत सीस लोह उदुम्बर नीप दारु रोहतक विभीतक पीतदारु तीव्रदारु त्रिकण्टक कण्टकार॥**इति रजतादिः**।८३।

१३९ **प्लक्षादिभ्योऽण्** ४ । ३ । १६४॥प्लक्ष न्यग्रोध अश्वत्थ इङ्गुदी शिग्रु रुरु कक्षतु बृहती ॥ **इति प्लक्षादिः** ॥ ८४ ॥

१४० **हरीतक्यादिभ्यश्च** ४ । ३ । १६७ ॥ हरीतकी कोशातकी नखरञ्जनी शष्कण्डी दाडी दोडी श्वेतपाकी अर्जुनपाकी द्राक्षा काला ध्वाक्षा गभीका कण्टकारिका पिप्पली चिम्पा (चिञ्चा) शेफालिका ॥ **इति हरीतक्यादिः** ॥ ८५ ॥

१४०* **माशब्दादिभ्य उपसंख्यानम्** * ४ । ४ । १ ॥ माशब्दः नित्यशब्दः ।कार्यशब्दः ॥ **इति माशब्दादिः** ॥ ८६ ॥

१४०* **आहौ प्रभूतादिभ्यः** * ४ । ४ । १ ॥ प्रभूत पर्याप्त ॥ **इति प्रभूतादिः** ॥ ८७ ॥

१४० * **पृच्छतौ सुस्नातादिभ्यः** *४।४।१॥ सुस्नात सुखरात्रि सुखशयन॥ **इति सुस्नातादिः** ॥ ८८ ॥

१४० * गच्छतौ परदारादिभ्यः * ४ । ४ । १ ॥ परदार गुरुतल्प ॥ इति परदारादिः ॥ ८९ ॥

१४१ पर्पादिभ्यः ष्ठन् ४ । ४ । १० ॥ पर्प अश्व अश्वत्थ रथ जाल न्यास व्याल । पादः पञ्च ॥ इति पर्पादिः ॥ ९० ॥

१४१ वेतनादिभ्यो जीवति ४ । ४ । १२ ॥ वेतन वाहन अर्धवाह धनुर्दण्ड जाल वेश उपवेश प्रेषण उपावस्ति सुख शय्या शक्ति उपनिषद् उपदेश स्फिज् (स्फिज) पाद उपस्थ उपस्थान उपहस्त ॥ इति वेतनादिः ॥ ९१ ॥

१४१ हरत्युत्संगादिभ्यः ४ । ४ । १५ ॥ उत्संग उडुप उत्पुत उत्पन्न उत्पुट पिटक पिटाक ॥ इत्युत्संगादिः ॥ ९२ ॥

१४१ भस्त्रादिभ्यष्ठन् ४ । ४ । १६ ॥ भस्त्रा भरट भरण शीर्षभार शीर्षेभार अंसभार अंसेभार ॥ इति भस्त्रादिः ॥ ९३ ॥

निर्वृत्तेऽक्षद्यूतादिभ्यः ४ । ४ । १९ ॥ अक्षद्यूत [जानूप्रहृत] जङ्घाप्रहृत जङ्घाप्रहृत पादस्वेदन कण्टकमर्दन गतानुगत गतागत यातोपयात अनुगत ॥ इत्यक्षद्यूतादिः ॥ ९४ ॥

१४३ अण्महिष्यादिभ्यः ४ । ४ । ४८ ॥ महिषी प्रजापति प्रजावती प्रलेपिका विलेपिका अनुलेपिका पुरोहित मणिपाली अनुवारक [अनुचारक] होतृ यजमान ॥ इति महिष्यादिः ॥ ९५ ॥

१४३ किसरादिभ्यष्ठन् ४ । ४ । ५३ ॥ किसर नरद नलद स्थागल तगर गुग्गुलु उशीर हरिद्रा हरिद्रु पर्णी (पर्णी) इति किसरादिः ॥ ९६ ॥

१४३ छत्रादिभ्यो णः४ । ४।६२॥ छत्र शिक्षा प्ररोह स्था बुभुक्षा चुरा तितिक्षा उपस्थान कृषि कर्मन् विश्वधा तपस् सत्य अनृत विशिखा विशिका भक्षा उदस्थान पुरोडा विक्षा चुक्षा मन्द्र ॥ इति छत्रादिः ॥ ९७ ॥

१४५ प्रतिजनादिभ्यः खञ् ४ । ४ । ९९ ॥ प्रतिजन इदंयुग संयुग समयुग परयुग परकुल परस्यकुल अमुष्यकुल सर्वजन विश्वजन महाजन पञ्चजन ॥ इति प्रतिजनादिः ॥ ९८ ॥

१४५ कथादिभ्यष्ठक् ४ । ४ । १०२॥ कथा विकथा विश्वकथा संकथा वितण्डा कुष्टविद् (कुष्ठविद्) जनवाद जनेवाद जनोवाद वृत्ति संग्रह गुण गण आयुर्वेद इति कथादिः ॥ ९९ ॥

१४५ गुडादिभ्यष्ठञ् ४ । ४ । १०३ ॥ गुड कुल्माष सक्तु अपूप मांसौदन इक्षु वेणु संग्राम संघात संक्राम संवाय प्रवास निवास उपवास ॥ इति गुडादिः॥१००॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

१४६ **उगवादिभ्यो यत्** ५ । १।२। गो हविस् अक्षर विष बर्हिस् अष्टका स्खदा युग मेधा स्रुच् । नाभि नभं च । शुनः संप्रसारणं वा च दीर्घत्वं तत्संनियोगेन चान्तोदात्तत्वम् । ऊधसोऽनङ् च । कूप खद दर खर असुर अध्वन् (अध्वन) क्षर वेद वीज दीप्त (दीप्त) **इति गवादिः** ॥ १ ॥

१४६ **विभाषा हविरपूपादिभ्यः** ५।१।४॥ अपूप तण्डुल अभ्युष (अभ्यूष) अभ्योष अवोष अभ्येष पृथुक ओदन सूप पूप किण्व प्रदीप मुसल कटक कर्णवेष्टक इर्गल अर्गल । अन्नविकारेभ्यश्च । यूप स्थूणा दीप अश्व पत्र॥ **इत्यपूपादिः** ॥ २ ॥

१४७ **असमासे निष्कादिभ्यः** ५ । १ । २० ॥ निष्क पण पाद माष वाह द्रोण षष्टि । **इति निष्कादिः** ॥ ३ ॥

१४९ **गोद्व्यचोऽसंख्यापरिमाणाश्वादेर्यत्** ५ । १ । ३९ ॥ अश्व अश्मन् गण ऊर्णा (उर्म) उमा भङ्गा क्षण (गङ्गा) वर्षा वसु ॥ **इत्यश्वादिः** ॥ ४ ॥

१५० **तद्धरति वहत्यावहति भाराद्वंशादिभ्यः** ५ । १ ।५०॥ वंश कुटज बल्वज मूल स्थूणा स्थूण अक्ष अश्मन् अश्व श्लक्ष्ण इक्षु खट्वा ॥ **इति वंशादिः**॥५॥

१५१ **छेदादिभ्यो नित्यम्** ५ । १ । ६४ ॥ छेद भेद द्रोह दोह नर्ति (नर्त) कर्ष तीर्थ संप्रयोग विप्रयोग प्रयोग विप्रकर्ष प्रेषण संप्रश्न विप्रश्न विकर्ष प्रकर्ष । विराग विरङ्ग च ॥ **इति छेदादिः** ॥ ६ ॥

१५१ **दण्डादिभ्योयत्** ५ । १ । ६६ ॥ दण्ड मुसल मधुपर्क कशा अर्व मेघ मेधा सुवर्ण उदक वध युग गुहा भाग इभ भङ्ग ॥ **इति दण्डादिः** ॥ ७ ॥

१५३ * **महानाम्न्यादिभ्यः षष्ठ्यन्तेभ्य उपसंख्यानम्** * ५ । १ । ९४॥ महानाम्नी आदित्यव्रत गोदान ॥ **इति महानाम्न्यादिः** ॥ ८ ॥

१५३ * **अवान्तरदीक्षादिभ्यो डिनिर्वक्तव्यः** * ५ । १ । ९४ ॥ अवान्तर दीक्षा तिलव्रत देवव्रत ॥ **इत्यवान्तरदीक्षादिः** ॥ ९ ॥

१५३ **व्युष्टादिभ्योऽण्** ५ । १ । ९७ ॥ व्युष्ट नित्य निष्क्रमण प्रवेशन उपसंक्रमण तीर्थ आस्तरण सङ्ग्राम संघात अग्निपद पीलुमूल (पीलु मूल) प्रवास उपवास ॥ **इति व्युष्टादिः** ॥ १० ॥

१५३ **तस्मै प्रभवति संतापादिभ्यः** ५ । १ । १०१ ॥ संताप संनाह संग्राम संयोग संपराय संवेशन संपेष निष्पेष सर्ग निसर्ग विसर्ग उपसर्ग प्रवास उपवास संघात संवेष संवास संमोदन सक्तु । मांसौदनाद्विगृहीतादपि ॥ **इति संतापादिः** ॥ ११ ॥

१५३ * **तद्प्रकरणे उपवस्त्रादिभ्य उपसंख्यानम्** * ५ । १ । १०५ ॥ उपवस्त्र प्राशित्र चूडा श्रद्धा ॥ **इत्युपवस्त्रादिः** ॥ १२ ॥

१५४ अनुप्रवचनादिभ्यश्छः ५। १।१११॥अनुप्रवचन उत्थापन उपस्थापन संवेशन प्रवेशन अनुप्रवेशन अनुवासन अनुवचन अनुवाचन अन्वारोहण प्रारम्भण आरम्भण आरोहण ॥ **इत्यनुप्रवचनादिः** ॥ १३ ॥

१५४ ***स्वर्गादिभ्यो यद्वक्तव्यः*** ५। १। १११॥स्वर्ग यशस् आयुस् काम धन ॥ **इति स्वर्गादिः** ॥ १४ ॥

१५४ ***पुण्याहवाचनादिभ्यो लुग्वक्तव्यः*** ५। १।१११॥पुण्याहवाचन स्वस्तिवाचन शान्तिवाचन ॥ **इति पुण्याहवाचनादिः** ॥ १५ ॥

१५५ **पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा** । ५। १।१२२ ॥ पृथु मृदु महत् पटु तनु लघु बहु साधु आशु उरु गुरु बहुल खण्ड दण्ड चण्ड अकिंचन बाल होड पाक वत्स मन्द स्वादु ह्रस्व दीर्घ प्रिय वृष ऋजु क्षिप्र क्षुद्र अणु ॥ **इति पृथ्वादिः** ॥ १६ ॥

१५५ **वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च** ५। १।१२३॥दृढ वृढ परिवृढ मृढ कृश वक्र शुक्र चुक्र आम्र कष्ट लवण ताम्र शीत उष्ण जड बधिर पण्डित मधुर मूर्ख मूक स्थिर। वेर्यातलातमतिर्मनःशारदानाम्। समो मतितमनसोः। जवन॥**इति दृढादिः** ॥१७॥

१५५ **गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च** ५। १। १२४॥ ब्राह्मण वाडव माणव। अर्हतो नुम्च। चोर धूर्त आराधय विराधय अपराधय उपराधय एकभाव द्विभाव त्रिभाव अन्यभाव अक्षेत्रज्ञ संवादिन् संवेशिन् संभाषिन् बहुभाषिन् शीर्षघातिन् विघातिन् समस्थ विषमस्थ परमस्थ मध्यमस्थ अनीश्वर कुशल चपल निपुण पिशुन कुतूहल क्षेत्रज्ञ निश्र बालिश अलस दुःपुरुष कापुरुष राजन् गणपति अधिपति गडुल दायाद विशस्ति विषम विपात निपात। सर्ववेदादिभ्यः स्वार्थे। चतुर्वेदस्योभयपदवृद्धिश्च। शौटीर ॥ **आकृतिगणोऽयम्** ॥ **इति ब्राह्मणादिः** ॥ १८ ॥

१५५* **चतुर्वेदादिभ्य उभयपदवृद्धिश्च*** ५। १। १२४ ॥ चतुर्वेद चतुर्वर्ण चतुराश्रम सर्वविद्य त्रिलोक त्रिस्वर षड्गुण सेना अनन्तर संनिधि समीप उपमा सुख तदर्थ इतिह मणिक ॥ **इति चतुर्वेदादिः** ॥ १९ ॥

१५६ **पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक्** ५। १। १२८॥ पुरोहित। राजासे। ग्रामिक पिण्डिक सुहित बालमन्द (बाल मन्द) खण्डिक दण्डिक वर्मिक कर्मिक धर्मिक शीलिक सूतिक मूलिक तिलक अञ्जलिक (अन्तलिक) रूपिक ऋषिक पुत्रिक अविक छत्रिक पर्षिक पथिक चर्मिक प्रतिक सारथि आस्तिक सूचिक संरक्ष सूचक (संरक्षसूचक) नीस्तक अजानिक शाकर नागर चूडिक॥**इति पुरोहितादिः**॥२०॥

१५६ **प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ्** ५। १। १२९॥ उद्गातृ उन्नेतृ प्रतिहर्तृ प्रशास्तृ होतृ पोतृ हर्तृ रथगणक पत्तिगणक सुष्ठु दुष्ठु अध्वर्यु वधू। सुभग मन्त्र ॥ **इत्युद्गात्रादिः** ॥ २१ ॥

१५६ **हायनान्तयुवादिभ्योऽण्** ५ ।१।१३०।। युवन् स्थविर होतृ यजमान । पुरुषासे । भ्रातृ कुतुक श्रमण (श्रवण) कटुक कमण्डलु कुस्त्री सुस्त्री दुःस्त्री सुहृदय दुर्हृदय सुहृद् दुर्हृद् सुभ्रातृ दुर्भ्रातृ वृषल परिव्राजक सब्रह्मचारिन् अनृशंस । हृदयासे कुशल चपल निपुण पिशुन कुतूहल क्षेत्रज्ञ।श्रोत्रियस्य यलोपश्च॥**इति युवादिः**॥२२॥

१५६ **द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्च** ५ । १।१३३॥मनोज्ञ प्रियरूप अभिरूप कल्याण मेधाविन् आढ्य कुलपुत्र छान्दस छात्र श्रोत्रिय चोर धूर्त विश्वदेव युवन् कुपुत्र ग्रामपुत्र ग्रामकुलाल ग्रामड (ग्रामषण्ड) ग्रामकुमार सुकुमार बहुल अश्वपुत्र अमुष्यपुत्र आमुष्यकुल सारपत्र शतपुत्र ॥ **इति मनोज्ञादिः** ॥ २३ ॥

१५८ **तस्य पाकमूले पील्वादिकर्णादिभ्यः कुणब्जाहचौ**५।२ । २४॥

१ पीलु कर्कन्धू (कर्कन्धु) शमी करीर वल (कुवल) वदर अश्वत्थ खदिर ॥ **इति पील्वादिः** ॥ २४ ॥

२ कर्ण अक्षि नख मुख केश पाद गुल्फ भ्रू शृङ्ग दन्त ओष्ठ पृष्ठ॥**इति कर्णादिः**२५॥

१५९ **तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच्** ५ ।२।३६॥तारका पुष्प कर्णक मञ्जरी ऋजीष क्षण सूच सूत्र निष्क्रमण पुरीष उच्चार प्रचार विचार कुड्मल कण्टक मुसल मुकुल कुसुम कुतूहल स्तबक (स्तवक) किसलय पल्लव खण्डवेग निद्रा मुद्रा बुभुक्षा धेनुष्या पिपासा श्रद्धा अभ्र पुलक अङ्गारक वर्णक द्रोह दोह सुख दुःख उत्कण्ठा भर व्याधि वर्मन् व्रण गौरव शास्त्र तरङ्ग तिलक चन्द्रक अन्धकार गर्व कुमुर (मुकुर) हर्ष उत्कर्ष रण कुवलय गर्ध क्षुध् सीमन्त ज्वर गर रोग रोमाञ्च पण्डा कज्जल तृष् कोरक कल्लोल स्थपुट फल कन्चुक शृङ्गार अङ्कुर शैवल बकुल श्वभ्र अराल कलङ्क कर्दम कन्दल मूर्च्छा अङ्गार हस्तक प्रतिबिम्ब विघ्नतन्त्र प्रत्यय दीक्षा गर्ज । गर्भादप्राणिनि ॥ **इति तारकादिः आकृतिगणः** ॥ २६ ॥

१६० **विमुक्तादिभ्योऽण्** ५ । २।६१॥ विमुक्त देवासुर रक्षोसुर उपसद सुवर्ण परिसारक सदसत् वसु मरुत् पत्नीवत् वसुमत् महीयत्त्व सत्त्वत् बर्हवत् दशार्ण दशार्ह वयस् हविर्धान पतत्रिन् महित्री अस्यहत्य सोमापूषन् इडा अग्नाविष्णू उर्वशी वृत्रहन् ॥ **इति विमुक्तादिः** ॥ २७ ॥

१६१**गोषदादिभ्यो वुन्**५।२।६२॥गोषद इषेत्वा मातरिश्वन् देवस्यत्वा देवीरापः कृष्णोस्याखरेष्ठः देवींधिया (देवींधियम्) रक्षोहण युञ्जान अञ्जन प्रभूत प्रतूर्त कृशानु (कृशाकु) ॥ **इति गोषदादिः** ॥ २८ ॥

१६१**आकर्षादिभ्यः कन्** ५। २ ।६४॥आकर्ष (आकष) त्सरु पिशाच पिचण्ड अशनि अश्मन् निचय जय चय विजय आचय नय पाद दीप ह्रद ह्राद ह्लाद गद्गद शकुनि ॥ **इत्याकर्षादिः** ॥ २९ ॥

१६२ **इष्टादिभ्यश्च** ॥ ५ । २ । ८८ ॥ इष्ट पूर्त उपासादित निगदित परिगदित परिवादित निकथित निषादित निपठित संकलित परिकलित संरक्षित परिरक्षित अर्चित गणित अवकीर्ण आयुक्त गृहीत आम्नात श्रुत अधीत अवधान आसेवित अवधारित अवकल्पित निराकृत उपकृत उपाकृत अनुयुक्त अनुगणित अनुपठित व्याकुलित ॥ **इतीष्टादिः** ॥ ३० ॥

१६२ **रसादिभ्यश्च** ॥ ५ ॥ २ । ९५ ॥ रस रूप वर्ण गन्ध स्पर्श शब्द स्नेह भाव । गुणात् एकाचः ॥ **इति रसादिः** ॥ ३१ ॥

१६३ **सिध्मादिभ्यश्च** । ५ । २ । ९७ ॥ सिध्म गडु मणि नाभि बीज वीणा कृष्ण निष्पाव पांसु पार्श्व पर्शू हनु सक्तु मास (मांस)। पार्ष्णिधमन्योर्दीर्घश्च । वातदन्तबलललाटानामूङ् च । जटाघटाकटाकालाः क्षेपे । पर्ण उदक मज्ञा सक्थि कर्ण स्नेह शीत श्याम पिङ्ग पित्त पुष्क पृथु मृदु मञ्जु मण्ड पत्र चटु कपि गण्डु ग्रन्थि श्री कुश धार वर्ष्मन् पक्ष्मन् श्लेष्मन् पेश निष्पाद् कुण्ड । क्षुद्रजन्तूपतापयोश्च ॥ **इति सिध्मादिः**॥३२॥

१६३ **लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः** ५ । २ । १०० ॥

१ लोमन् रोमन् बभ्रु हरि गिरि कर्क कपि मुनि तरु॥**इति लोमादिः** ॥३३ ॥

१ पामन् वामन् वेमन् हेमन् श्लेष्मन् कद्रु (कद्रू) वलि सामन् ऊष्मन् कृमि । अङ्गात्कल्याणे । शाकीपलालीदद्रूणां ह्रस्वत्वं च । विष्वगित्युत्तरपदलोपश्चाकृतसंधेः । लक्ष्म्या अच्च ॥ **इति पामादिः** ॥ ३४ ॥

३ पिच्छा उरस् धुवक ध्रुवक । जटाघटाकालाः क्षेपे । वर्ण उदक पङ्क मज्ञा ॥ **इति पिच्छादिः** ॥ ३५ ॥

१६४ * **ज्योत्स्नादिभ्य उपसंख्यानम्** * ५ । २ । १०३ ॥ ज्योत्स्ना तमिस्रा कुण्डल कुतप विसर्प विपादिका ॥ **इति ज्योत्स्नादिः** ॥ ३६ ॥

१६५ **व्रीह्यादिभ्यश्च** ५ । २ । ११६ ॥ व्रीहि माया शाला शिखा माला मेखला केका अष्टका पताका चर्मन् कर्मन् वर्मन् दंष्ट्रा संज्ञा वडवा कुमारी नौ वीणा बलाका यवखदनौ कुमारी । शीर्षान्नञः ॥ **इति व्रीह्यादिः** ॥ ३७ ॥

१६५ **तुन्दादिभ्य इलच्च** ५ । २ । ११७ ॥ तुन्द उदर पिचण्ड यव व्रीहि । स्वाङ्गाद्विवृद्धौ ॥ **इति तुन्दादिः** ॥ ३८ ॥

१६६ **अर्शआदिभ्योऽच्** ५ । २ ।१२७॥ अर्शस् उरस् तुन्द चतुर पलित जटा घटा घाटा अभ्र अघ कर्दम अम्ल लवण । स्वाङ्गाद्धीनात् । वर्णात् । **इत्यर्शआदिः**॥ **आकृतिगणः** ॥ ३९ ॥

१६६ **सुखादिभ्यश्च** ५ । २ । १३१ ॥ सुख दुःख तृप्त कृच्छ्र अस्र (आश्र) आस्र अलीक कठण सोढ प्रतीप शील हल । माला क्षेपे । कृपण प्रणाय (प्रणय) दल कक्ष **इति सुखादिः** ॥ ४० ॥

१६६ पुष्करादिभ्यो देशे । ५ । २ । १३५ ॥ पुष्कर पद्म उत्पल तमाल कुमुद नड कपित्थ बिस मृणाल कर्दम शालूक विगर्ह करीष शिरीष यवास प्रवाह हिरण्य कैरव कल्लोल तट तरङ्ग पङ्कज सरोज राजीव नालीक सरोरुह पुटक अरविन्द अम्भोज अब्ज कमल पयस् ॥ **इति पुष्करादिः** ॥ ४१ ॥

१६६ बलादिभ्यो मतुबन्यतरस्याम् ५ । २ । १३६॥ बल उत्साह उद्भास उद्वास उद्दास शिखा कुल चूडा सुल कूल आयाम व्यायाम उपयाम आरोह अवरोह परिणाह युद्ध ॥ **इति बलादिः** ॥ ४२ ॥

१६७ * दृशिग्रहणाद्भवदादियोग एव * ५ । ३ । १४ ॥ भवान् दीर्घायुः देवानांप्रिय आयुष्मान् ॥ **इति भवदादिः** ॥ ४३ ॥

१७३ देवपथादिभ्यश्च ५ । ३ । १००॥ देवपथ हंसपथ वारिपथ रथपथ स्थलपथ करिपथ अजपथ राजपथ शतपथ शङ्कुपथ सिन्धुपथ सिद्धगति उष्ट्रग्रीव वामरज्जु हस्त इन्द्र दण्ड पुष्प मत्स्य ॥ **इति देवपथादिः** ॥ **आकृतिगणः** ॥ ४४ ॥

१७३ शाखादिभ्यो यः ५ । ३ । १०३ ॥ शाखा मुख जघन शृङ्ग मेघ अभ्र चरण स्कन्ध स्कद (स्कन्द) उरस् शिरस् अग्र शरण ॥ **इति शाखादिः** ॥ ४५ ॥

१७३ शर्करादिभ्योऽण्५।३।१०७॥ शर्करा कपालिका कपिष्ठिका (कनिष्ठिका) पुण्डरीक शतपत्र गोलोमन् लोमन गोपुच्छ नराची नकुल सिकता ॥ **इति शर्करादिः** ॥ ४६ ॥

१७३ अङ्गुल्यादिभ्यष्ठक् ५ । ३ ।१०८॥ अङ्गुली भरुज बभ्रु वल्गु मण्डर मण्डल शष्कुली हरि कपि मुनि रुह खल उदश्वित् गोणी उरस् कुलिश ॥ **इत्यङ्गुल्यादिः** ॥ ४७ ॥

१७४ दामन्यादित्रिगर्तषष्ठाच्छः ५ । ३ । ११६ ॥ दामनि औलपि वैजवापि औदकि औदङ्कि अच्युतन्ति (आच्युतन्ति) अच्युतदन्ति (आच्युतदन्ति) शाकुन्तकि आकिदन्ति औडवि काकदन्तकि शात्रुतपि सार्वसेनि बिन्दु बैन्दवि तुलभ मौञ्जायन काकन्दि सावित्रीपुत्र ॥ **इति दामन्यादिः** ॥ ४८ ॥

१७४ पर्श्वादियौधेयादिभ्योऽणञौ ५ । ३ । ११७ ॥

१ पर्शु असुर रक्षस् बाह्लीक वयस् वसु मरुत् सत्त्वत् दशार्ह पिशाच अशनि कर्षापण॥ **इति पर्श्वादिः** ॥ ४९ ॥

२ यौधेय कौशेय शौक्रेय शौभ्रेय धार्तेय घार्तेय ज्यावाणेय त्रिगर्त भरत उशीनर ॥ **इति यौधेयादिः** ॥ ५० ॥

१७४ स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने कन् ५ । ४ । ३ ॥ स्थूल अतु अणु माषेषु (माष इषु) कृष्ण तिलेषु । यव व्रीहिषु । इक्षु तिल । पाद्यकालवदातसुरायाम् । गोमुत्र

आच्छादने । सुरा अहौ जीर्णशालिषु । पत्रमूल समस्तो व्यस्तश्च । कुमारीपुत्र कुमारीश्वशुरमणि ॥ **इति स्थूलादिः** ॥ ५१ ॥

१७६ **यावादिभ्यः कन्** ५ । ४। २९॥याव मणि अस्थि तालु जानु सान्द्र पीत स्तम्ब । ऋतावुष्णशीते । पशौ लूनविपाते । अणु निपुणे । पुत्र कृत्रिमे । स्नात वेदसमाप्तौ । शून्य रिक्ते । दान कुत्सिते । तनु सूत्रे ईयसश्च । ज्ञात अज्ञात । कुमारीक्रीडनकानि च (कुमारक्रीडनकानि च)॥ **इति यावादिः** ॥ ५२ ॥

१७६ **विनयादिभ्यष्ठक्** ५ । ४ । ३४ ॥ विनय समय । उपायोह्रस्वत्वं च । संप्रति संगति कथंचित् अकस्मात् समाचार उपचार समाय । (समयाचार) व्यवहार संप्रदान समुत्कर्ष समूह विशेष अत्यय ॥ **इति विनयादिः** ॥ ५३ ॥

१७७ **प्रज्ञादिभ्यश्च** ५ । ४ । ३८॥ प्रज्ञ वणिज् उशिज् उष्णिज् प्रत्यक्ष विद्वस् वेदन् षोडन् विद्या मनस् । श्रोत्र शरीरे । जुह्वत् । कृष्ण मृगे । चिकीर्षत् । चोर शत्रु योध चक्षुस् वसु एनस् मरुत् क्रुञ्च सत्वत् दशार्ह वयस् व्याकृत असुर रक्षस् पिशाच अशनि कर्षापण देवता बन्धु ॥ **इति प्रज्ञादिः** ॥ ५४ ॥

१७७* **आद्यादिभ्य उपसंख्यानम्** * ५ । ४ । ४४॥आदि मध्य अन्त पृष्ठ पार्श्व ॥ **इत्याद्यादिः आकृतिगणः** ॥ ५५ ॥

६८ **अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः** ५ । ४।१०७॥शरद् विपाश् अनस् मनस् उपानह् अनडुह् दिव् हिमवत् हिरुक् विद् सद् दिश् दृश् विश् चतुर् त्यद् तद् यद् कियत् । जराया जरश्च । प्रतिपरसमनुभ्योऽक्ष्णः । पथिन् ॥ **इति शरदादिः** ५६॥

८७ **द्विदण्ड्यादिभ्यश्च** ५।४।१२८॥ द्विदण्डि द्विमुसलि उभाञ्जलि उभयाञ्जलि उभादन्ति उभयादन्ति उभाहस्ति उभयाहस्ति उभाकर्णि उभयाकर्णि उभापाणि उभयापाणि उभाबाहु उभयाबाहु एकपदि प्रोष्ठपदि आच्यपदि (आढ्यपदि) सपदि निकुच्यकर्णि संहतपुच्छि अन्तेवासि ॥ **इति द्विदण्ड्यादिः** ॥५७॥

८७ **पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः** ५। ४।१३८॥हस्तिन् कुद्दाल अश्व कशिक कुरुत कटोल कटोलक गण्डोल गण्डोलक कण्डोल कण्डोलक अज कपोत जाल गण्ड महेला दासी गणिका कुसूल ॥ **इति हस्त्यादिः** ॥ ५८ ॥

८७ **कुम्भपदीषु च** ५ । ४।१३९॥कुम्भपदी एकपदी जालपद शूलपदी मुनिपदी गुणपदी शतपदी सूत्रपदी गोधापदी कलशीपदी विपदी तृणपदी द्विपदी त्रिपदी षट्पदी दासीपदी शितिपदी विष्णुपदी सुपदी निष्पदी आर्द्रपदी कुणिपदी कृष्णपदी शुचिपदी द्रोणीपदी (द्रोणपदी) द्रुपदी सूकरपदी शकृत्पदी अष्टापदी स्थूणापदी अपदी सूचीपदी ॥ **इति कुम्भपद्यादिः** ॥ ५९ ॥

८८ **उरःप्रभृतिभ्यः कप्**५।४।१५१॥उरस् सर्पिस् उपानह् पुमान् अनड्वान् पयः नौः लक्ष्मीः दधि मधु शाली शालिः । अर्थान्नञः ॥ **इत्युरःप्रभृतयः** ॥६०॥

षष्ठोऽध्यायः ।

७ * **शकन्ध्वादिषु पररूपं वाच्यम्** * ६ । १ । ९४ ॥ शकन्धुः कर्कन्धुः कुलटा । सीमन्तः केशवेशे । हलीषा मनीषा लाङ्गलीषा पतञ्जलिः।सारङ्गः पशुपक्षिणोः॥ **इति शकन्ध्वादिः** ॥ १ ॥

१०४ **पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम्** । ६ । १। १५७॥पारस्करो देशः । कारस्करो वृक्षः । रथस्या नदी । किष्कुः प्रमाणम् । किष्किंधा गुहा । तद्बृहतोः करपत्योश्चोरदेवतयोः सुट् तलोपश्च । प्रात्तुम्पतौ गवि कर्तरि॥**इति पारस्करादिः** ॥२॥

१८६ **उञ्छादीनां च** । ६ । १ । १६० ॥ उञ्छ म्लेच्छ नञ्ज नल्प (जल्प) जप वध । युग कालविशेषे रथाद्युपकरणे च । गरो दूष्ये । वेदवेगवेष्टवन्धाः करणे । स्तुयुद्रुवश्छन्दसि । वर्तनि स्तोत्रे । श्वभ्रे दरः । साम्वतापौ भावगर्हायाम्।उत्तमशश्वत्तमौ सर्वत्र । भक्षमन्थभोगमन्थाः ॥ **इत्युञ्छादिः** ॥ ३ ॥

१८७ **वृषादीनां च** ६ । १ । २०३ ॥ वृषः जनः ज्वरः ग्रहः हयः गयः नयः तायः तयः चयः अमः वेदः सूदः अंशः गुहा । शमरणौ संज्ञायाम्।संमतौ भावकर्मणोः। मन्त्रः शान्तिः कामः यामः आरा धारा कारा वहः कल्पः पादः ॥ **इति वृषादिः**॥ **आकृतिगणः** ॥ अविहितलक्षणमाद्युदात्तत्वं वृषादिषु ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

१९९ **विस्पष्टादीनि गुणवचनेषु** । ६ । २ । २४ ॥विस्पष्ट विचित्र विचित्त व्यक्त संपन्न पटु पण्डित कुशल चपल निपुण ॥ **इति विस्पष्टादिः** ॥ ५ ॥

१९६ **कार्तकौजपादयश्च** ६ । २ । ३७ ॥ कार्तकौजपौ सावर्णिमाण्डकेयौ (सावर्णिमाण्डूकेयौ) अवन्त्यश्मकाः पैलश्यापर्णेयाः कपिश्यापर्णेयाः शैतिकाक्षपाञ्चालेयाः कटुकवाधूलेयाः शाकलशुनकाः शाकलशणकाः शणकबाभ्रवाः आर्चाभिमौद्गलाः कुन्तिसुराष्ट्राः चिन्तिसुराष्ट्राः तण्डवतण्डाः अविमत्तकामविद्धाः बाभ्रवशालङ्कायनाः बाभ्रवदानच्युताः कठकालापाः कठकौथुमाः कौथुमलौकाक्षाः स्त्रीकुमारम् मौदपैप्पलादाः वत्सजरन्तः सौश्रुतपार्थिवाः जरामृत्यू याज्यानुवाक्ये ॥ **इति कार्तकौजपादिः** ॥ ६ ॥

१९७**कुरुगार्हपतरिक्तगुर्वसूतजरत्यश्लीलदृढरूपा पारेवडवा तैतिलकद्रूः पण्यकम्बलो दासीभाराणां च** ६ । २ । ४२॥ दासीभारः देवहूतिः देवभीतिः देवलातिः वसुनीतिः (वसूनितिः) ओषधिः चन्द्रमाः॥ **इति दासीभारादिः आकृतिगणः** ॥ ७ ॥

२०० **युक्तारोह्यादयश्च** ६ । २ । ८१ ॥ युक्तारोही आगतरोही आगतयोधी आगतवञ्ची आगतनन्दी आगतप्रहारी आगतमत्स्यः क्षीरहोता भगिनीभर्ता ग्रामगोधुक्

अश्वत्रिरात्रः गर्गत्रिरात्रः व्युष्टित्रिरात्रः गणपादः एकशितिपाद् । पात्रेसमितादयश्च ॥
इति युक्तारोह्यादिः ॥ **आकृतिगणः** ॥ ८ ॥

२०० घोषादिषु च ६ । २ । ८५ ॥ घोष घट (कट) वल्लभ ह्रद बदरी पिङ्गल (पिंगली) पिशङ्ग माला रक्षा शाला (वृट) कुट कूट शाल्मली अश्वत्थ तृण शिल्पी मुनि मेक्षाकू (मेक्षा) ॥ **इति घोषादिः** ॥ ९ ॥

२०० छात्र्यादयः शालायाम् । ६ । २ । ८६ ॥ छात्रि पेलि भाण्डि व्याडि आखण्डि आटि गोमि ॥ **इति छात्र्यादिः** ॥ १० ॥

प्रस्थेऽवृद्धमकर्क्यादीनाम् । ६ । २ । ८७ ॥ कर्कि (कर्की) मघी मकरी कर्कन्धु शमी करीरि (करीर) कन्दुक कुबल (कवल) बदरी ॥ **इति कर्क्यादिः** ॥ ११ ॥

२०० मालादीनां च । ६ । २ । ८८ ॥ माला शाला शोणा (शोण) द्राक्षा स्राक्षा शामा काञ्ची एक काम दिवोदास वध्यश्व ॥ **इति मालादिः** ॥ **आकृतिगणः** ॥ १२ ॥

२०३ क्रत्वादयश्च ६ । २ । ११८ ॥ क्रतु दृशीक प्रतीक प्रतूर्ति हव्य भव्य भग ॥ **इति क्रत्वादिः** ॥ १३ ॥

२०३ आदिश्चिहणादीनाम् ६।२।१२५॥ चिहण मदुर मद्रुमर वैतुल पटत्क वैडालिकर्णक वैडालिकर्णि कुक्कुट चिक्कण चित्कण ॥ **इति चिहणादिः** ॥ १४ ॥

२०४ वर्ग्यादयश्च ६ । २ । १३१ ॥ दिगादिषु वर्गादयस्त एव कृतयदन्ता वर्ग्यादयः ॥ १५ ॥

२०४ चूर्णादीन्यप्राणिषष्ठ्याः ६ । २ ।१३४ ॥ चूर्ण करिष करीष शाकिन शाकट द्राक्षा तूस्त कुन्दम दलप चमसी चक्कन चौल ॥ **इति चूर्णादिः** ॥ १६ ॥

२०५ उभे वनस्पत्यादिषु युगपत् ६ । २ । १४० ॥ वनस्पतिः बृहस्पतिः शचीपतिः तनूनपात् नराशंसः शुनःशेपः शण्डामर्कौ तृष्णावरूत्री लम्बाविश्ववयसौ मर्मृत्युः ॥ **इति वनस्पत्यादिः** ॥ १७ ॥

२०५ संज्ञायामनाचितादीनाम् ६ । २।१४६॥ आचित पर्याचित आस्थापित परिगृहीत निरुक्त प्रतिपन्न अपश्लिष्ट प्रश्लिष्ट उपहित उपस्थित संहितागवि ॥ **इत्याचितादिः** ॥ १८ ॥

२०५ प्रवृद्धादीनां च ६ । २ ।१४७॥ प्रवृद्धं यानम् । प्रवृद्धो वृषलः । प्रयुतासूष्णवः । आकर्षे अवहितः । अवहितो भोगेषु खट्वारूढः। कविशस्तः ॥ **इति प्रवृद्धादिः** ॥ **आकृतिगणोऽयम्** ॥ तेन । प्रवृद्धं यानम् । अप्रवृद्धो वृषकृतो रथ इत्यादिः ॥ १९ ॥

२०७ कृत्योकेष्णुच्चार्वादयश्च ६ । २ ।१६०॥ चारु साधु यौधिक (यौधकि) अनङ्गमेजय वदान्य अकस्मात् । वर्तमानवर्धमानत्वरमाणध्रियमाणक्रियमाणरोचमान-

शोभमानाः संज्ञायाम् । विकारसदृशे व्यस्तसमस्ते । गृहपति गृहपतिक । राजाह्नोश्छन्द-सि ॥ इति चार्वादिः ॥ २० ॥

२०८ न गुणादयोऽवयवाः ६।२।१७६॥गुण अक्षर अध्याय सूक्त छन्दोमान ॥ इति गुणादिः । आकृतिगणः ॥ २१ ॥

२०९ निरुदकादीनि च ६ । २ । १८४॥निरुदक निरुपल निर्मक्षिक निर्मशक निष्कालक निष्कालिक निष्पेष दुस्तरीप निस्तरीप निस्तरीक निरजिन उदजिन उपाजिन । परेर्हस्तपादकेशकर्षाः ॥ इति निरुदकादिः॥ आकृतिगणः ॥ २२ ॥

२०९ प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे ६ । २ । १९३ ॥ अंशु जन राजन् उष्ट्र खेटक अजिर आर्द्रा श्रवण कृत्तिका अर्धपुर ॥ इत्यंश्वादिः ॥ २३ ॥

२०९ उदाद्युच्चजजिनमगौरादयः ६।२।१९४॥गौर तैष तैल लेट लोट जिह्वा कृष्ण कन्या गुध कल्प पाद ॥ इति गौरादिः ॥ २४ ॥

२१० * त्रिचक्रादीनां छन्दस्युपसंख्यानम् * ६ ।२।१९९॥त्रिचक्र त्रिवृत् त्रिवङ्कुर ॥ इति त्रिचक्रादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २५ ॥

८२ स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ्समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणी-प्रियादिषु ६ ।३ ।३४ ॥प्रिया मनोज्ञा कल्याणी सुभगा दुर्भगा भक्तिः सचिवा स्वसा कान्ता क्षान्ता समा चपला दुहिता वामा अबला तनया ॥ इति प्रियादिः ॥ २६ ॥

८३तसिलादिष्वाकृत्वसुचः३।३।३५॥ तसिल् त्रल् तरप् तमप् चरट् जातीयर् कल्पप् देशीयर् रूपप् पाशप् थल् थाल् दार्हिल् तिल् थ्यन्॥इति तसिलादयः॥२७॥

८४ * कुक्कुट्यादीनामण्डादिषु * ६ । ३ ।४२॥ कुक्कुटी मृगी काकी अण्ड पद शाव भ्रुकुंस भृकुटी ॥ इति कुक्कुट्यादिरण्डादिश्च ॥ २८ । २९ ॥

१०१ पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् ६ । ३।१०९॥पृषोदर पृषोत्थान वलाहक जीमूत श्मशान उलूखल पिशाच बृसी मयूर ॥ इति पृषोदरादिः ॥ आकृति-गणः ॥ ३० ॥

१०२ वनगिर्योः संज्ञायां कोटर[1]किंशुलुका[2]दीनाम् ६ । ३ । ११७ ॥

१ कोटर मिश्रक सिध्रक पुरग सारिक (शारिक) इति कोटरादिः ॥ ३१ ॥

२ किंशुलुक शाल्व नड अञ्जन भञ्जन लोहित कुक्कुट॥इति किंशुलुकादिः॥३२॥

१०२ मतौ बह्वचोऽनजिरादीनाम् ६ ।३ ।११९॥अजिर खदिर पुलिन हंसक (हंस) कारण्ड (कारण्डव) चक्रवाक ॥ इत्यजिरादिः ॥ ३३ ॥

१०२ शरादीनां च६।३।१२०॥शर वंश धूम अहि कपि मणि मुनि शुचि हनु॥ इति शरादिः ॥ ३४ ॥

१०२ * अपील्वादीनामिति वक्तव्यम् * ६ । ३ । १२१॥ पीलु दारु रुचि चारु गम् कम् ॥ इति पील्वादिः ॥ ३५ ॥

१२५ बिल्वकादिभ्यश्छस्य लुक् ६ । ४ । १५३ ॥ छविधानार्था ये नडादयस्ते यदा छवन्नियोगे कृतकुगागमास्ते बिल्वकादयः ॥ ३६ ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

१७७ **स्नात्व्यादयश्च** ७ । १ । ४९॥ स्नात्वी पीत्वी ॥ **इति स्नात्व्यादिः ॥ आकृतिगणः** ॥ १ ॥

१३० **द्वारादीनां च** ७ । ३ । ४ ॥ द्वार स्वर स्वाध्याय व्यल्कश स्वस्ति स्वर स्फ्यकृत् स्वादु मृदु श्वस् श्वन् स्व ॥ **इति द्वारादिः** ॥ २ ॥

१४० **स्वागतादीनां च** ७ । ३ । ७ ॥ स्वागत स्वध्वर स्वङ्ग व्यङ्ग व्यड व्यवहार स्वपति ॥ **इति स्वागतादिः** ॥ ३ ॥

१३३ **अनुशतिकादीनां च** ७ । ३ । २० ॥ अनुशतिक अनुहोड अनुसंवरण (अनुसंचरण) अनुसंवत्सर अङ्गारवेणु असिहत्य अस्यहत्य अस्यहेति वध्योग पुष्करसद् अनुहरत् कुरुकत कुरुपञ्चाल उदकशुद्ध इहलोक परलोक सर्वलोक सर्वपुरुष सर्वभूमि प्रयोग परस्त्रि । राजपुरुषात्ष्यञि । सूत्रनड ॥ **इत्यनुशतिकादिः ॥ आकृतिगणोऽयम्** ॥ तेन अभिगम अधिभूत अधिदेव चतुर्विद्या।इत्यादि ॥ ४ ॥

४७ * **क्षिपकादीनां चोपसंख्यानम्** ७ । ३ । ४९ ॥ * क्षिपका ध्रुवका चरका सेतका करका चटका अवका हलका अलका कन्यका ध्रुवका एडका ॥ **इति क्षिपकादिः ॥ आकृतिगणः** ॥ ५ ॥

१०४ **न्यङ्क्वादीनां च** ७ । ३ । ५३ ॥ न्यङ्कु मद्गु भृगु दूरेपाक फलेपाक क्षणेपाक दूरेपाका फलेपाका दूरेपाकु फलेपाकु तक्र (तत्र) वक्र (चक्र) व्यतिषङ्ग अनुषङ्ग अवसर्ग उपसर्ग श्वपाक मांसपाक (मासपाक) मूलपाक कपोतपाक उलूकपाक । संज्ञायां मेघनिदाघावपाघार्घाः । न्यग्रोध विरुत ॥ **इति न्यङ्क्वादिः** ॥ ६॥

६१ * **कणादीनां चेति वक्तव्यम्** ७ । ४ । ३ ॥ कण रण भण श्रण लुप हेठ ह्वायि वाणि लोटि (लोठि) लोपि ॥ **इति कणादिः** ॥ ७ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

२१० **तिङो गोत्रादीनि कुत्सनाभीक्ष्ण्ययोः** ८ । १ । २७ ॥ गोत्र ब्रुव प्रवचन प्रहसन प्रकथन प्रत्ययन प्रपञ्च प्राय न्याय प्रचक्षण विचक्षण अवचक्षण स्वाध्याय भूयिष्ठ वानाम ॥ **इति गोत्रादिः** ॥ १ ॥

२१३ **पूजनात्पूजितमनुदात्तं काष्ठादिभ्यः** ८ । १ । ६७ ॥ काष्ठ दारुण अमतापुत्र वेश अनाज्ञात अनुज्ञात अपुत्र अयुत अद्भुत अनुक्त भृश घोर सुख परम सु अति ॥ **इति काष्ठादिः** ॥ २ ॥

१६३ **मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः** ८ । २ । ९ ॥ यव दाल्मि ऊर्मि (उर्मि) भूमि कृमि क्रुञ्चा वशा द्राक्षा ध्राक्षा ध्रजि ध्वजि ध्वजि निजि सिजि सञ्जि हरित् ककुद् मरुद् गरुद् इक्षु द्रु मधु ॥ **इति यवादिः ॥ आकृतिगणः** ॥ ३ ॥

१४ * अहरादीनां पत्यादिषूपसंख्यानम् *८ । २ । ७० ॥

१ अहर् गीर् धूर् ॥ **इत्यहरादिः ॥ ४ ॥**

२ पति गण पुत्र ॥ **इति पत्यादिः ॥ ५ ॥**

१२ कस्कादिषु च ८ । ३ ।४८॥ कस्कः कौतस्कुतः भ्रातुष्पुत्रः शुनस्कर्णः सद्यस्कालः सद्यस्क्रीः साद्यस्कः कांस्कान् सर्पिष्कुण्डिका धनुष्कपालम् बर्हिष्पलम् (बर्हिष्पलम्) यजुष्पात्रम् अयस्कान्तः तमस्काण्डः अयस्काण्डः मेदस्पिण्डः भास्करः अहस्करः ॥ **इति कस्कादिः ॥ आकृतिगणः ॥ ६ ॥**

१०० सुषामादिषु च ८ । ३ । ९८ ॥ सुषामा निःषामा दुःषामा सुषेधः निषेधः निःषेधः दुःषेधः सुषंधिः निःषंधिः दुःषंधिः सुष्ठु दुष्ठु । गौरिषक्थः संज्ञायाम् । प्रतिष्णिका जलाषाहम् (जलाषाडम्) नौषेचनम् दुन्दुभिषेवणम् (दुन्दुभिषेचणम्) । एति संज्ञायामगात् । नक्षत्राद्वा । हरिषेणः रोहिणीषेणः ॥ **इति सुषामादिः ॥ आकृतिगणः ॥ ७ ॥**

१३३ न रपरसृपिसृजिस्पृशिस्पृहिसवनादीनाम् ।८ ।३।११०॥ सवने सवने । सूते सूते । सोमे सोमे । सवनमुखे सवनमुखे । किंसं किंसम् (किंसः किंसः) । अनुसवनमनुसवनम् । गोसनिं गोसनिम् । अश्वसनिमश्वसनिम् ॥ **पाठान्तरम् ॥** सवनेसवने । सवनमुखे सवनमुखे । अनुसवनमनुसवनम् । संज्ञायां बृहस्पतिसवः । शकुनिसवनम् । सोमे सोमे । सुते सुते । संवत्सरे संवत्सरे । विसं विसम् । किसं किसम् । मुसलं मुसलम् । गोसनिम् अश्वसनिम् ॥ **इति सवनादिः ॥ ८ ॥**

१०३ * इरिकादिभ्यः प्रतिषेधो वक्तव्यः * ८ । ५ । ६ ॥ इरिका मिरिका तिमिरा ॥ **इतीरिकादिः । आकृतिगणः ॥ ९ ॥**

१०३ * गिरिनद्यादीनां च ॥ ८ । ४ ।१०॥ गिरिनदी गिरिनख गिरिनद्ध । **आकृ०** । गिरिनितम्ब चक्रनदी चक्रनितम्ब तूर्यमान माषोन आर्गयन ॥ **इति गिरिनद्यादिः ॥ १० ॥**

७८ क्षुभ्नादिषु च८ । ४ ।३९॥ क्षुभ्न नृनमन नन्दिन् नन्दन नगर । एतान्युत्तरपदानि संज्ञायां प्रयोजयन्ति । हरिनन्दी हरिनन्दनः गिरिनगरम् । नृतिर्यङि प्रयोजयन्ति । नरीनृत्यते । नर्तन गहन नन्दन निवेश निवास अग्नि अनूप । एतान्युत्तरपदानि प्रयोजयन्ति । परिनर्तनम् परिगहनम् परिनन्दनम् शरनिवेशः शरनिवासः शराग्निः दर्भानूपः । आचार्यादणत्वं च ॥ **आकृतिगणोऽयम् ॥ पाठान्तरम् ॥** क्षुभ्ना तृप्नु नृनमन नरनगर नन्दन । यङ्नृती । गिरिनदी गृहगमन निवेश निवास अग्नि अनूप आचार्यभोगीन चतुर्हायन । इरिकादीनि वनोत्तरपदानि संज्ञायाम् । इरिका तिमिर समीर कुबेर हरि कर्मार ॥ **इति क्षुभ्नादिः ॥ ११ ॥**

इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतो गणपाठः समाप्तः ॥

धातुपाठः ।

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥ १ ॥
वाक्यकारं वररुचिं भाष्यकारं पतञ्जलिम् ।
पाणिनिं सूत्रकारं च प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम् ॥ २ ॥

भ्वादिगणः ।

१ भू सत्तायाम् ॥ **उदात्तः परस्मैभाषः** ॥ २ एध वृद्धौ । ३ स्पर्ध संघर्षे । ४ गाधृ प्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थे च । ५ बाधृ लोडने । ६ नाथृ ७ नाधृ याच्ञोपतापैश्वर्याशीःषु । ८ दध धारणे । ९ स्कुदि आप्रवणे । १० श्विदि श्वैत्ये । ११ वदि अभिवादनस्तुत्योः ॥ १२ भदि कल्याणे सुखे च । १३ मदि स्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु । १४ स्पदि किंचिच्चलने । १५ क्लिदि परिदेवने । १६ मुद हर्षे । १७ दद दाने । १८ ष्वद १९ स्वर्द आस्वादने । २० उर्द माने क्रीडायां च । २१ कुर्द २२ खुर्द २३ गुर्द २४ गुद क्रीडायामेव । २५ षूद क्षरणे । २६ ह्राद अव्यक्ते शब्दे । २७ ह्लादी सुखे च । २८ स्वाद आस्वादने । २९ पर्द कुत्सिते शब्दे ।३० यती प्रयत्ने । ३१युतृ ३२ जुतृ भासने । ३३ विथृ ३४ वेथृ याचने । ३५ श्रथि शैथिल्ये । ३६ ग्रथि कौटिल्ये । ३७ कत्थ श्लाघायाम् ॥ **एधादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ ३८ अत सातत्यगमने । ३९ चिती संज्ञाने । ४० च्युतिर् आसेचने । ४१ श्च्युतिर् क्षरणे । ४२ मन्थ विलोडने । ४३ कुथि ४४ पुथि ४५ लुथि ४६ मथि हिंसासंक्लेशनयोः । ४७ षिध गत्याम् । ४८ षिधू शास्त्रे माङ्गल्ये च । ४९ खादृ भक्षणे । ५० खद स्थैर्ये हिंसायां च । ५१ बद स्थैर्ये । ५२ गद व्यक्तायां वाचि । ५३ रद विलेखने । ५४ णद अव्यक्ते शब्दे । ५५ अर्द गतौ याचने च । ५६ नर्द ५७ गर्द शब्दे । ५८ तर्द हिंसायाम् । ५९ कर्द कुत्सिते शब्दे । ६० खर्द दन्दशूके । ६१ अति ६२ अदि बन्धने । ६३ इदि परमैश्वर्ये । ६४ बिदि अवयवे ॥ भिदि इत्येके ॥ ६५ गडि वदनैकदेशे । ६६ णिदि कुत्सायाम् । ६७ टुनदि समृद्धौ । ६८ चदि आह्लादे । ६९ त्रदि चेष्टायाम् । ७० कदि ७१ क्रदि ७२ क्लदि आह्वाने रोदने च । ७३ क्लिदि परिदेवने । ७४ शुन्ध शुद्धौ ॥ **अतादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ ७५ शीकृ सेचने । ७६ लोकृ दर्शने। ७७ श्लोकृ संघाते । ७८ द्रेकृ ७९ ध्रेकृ शब्दोत्साहयोः । ८० रेकृ शङ्कायाम् । ८१ सेकृ ८२ स्रेकृ ८३ स्रकि ८४ श्रकि ८५ श्लकि गतौ। । ८६ शकि शङ्कायाम् । ८७ अकि लक्षणे । ८८ वकि कौटिल्ये । ८९ मकि मण्डने । ९० कक लौल्ये । ९१ कुक ९२ वृक आदाने । ९३ चक तृप्तौ प्रतिघाते च । ९४ ककि ९५ वकि ९६ श्वकि ९७ चकि ९८ ढौकृ ९९ त्रौकृ १०० ष्वष्क १०१ वस्क १०२ मस्क १०३ टिकृ १०४

टीकृ १०५ तिकृ १०६ तीकृ १०७ रघि १०८ लघि गत्यर्थाः ॥ तृतीयो दन्त्यादिरित्येके । लघि भोजननिवृत्तावपि ॥ १०९ अघि ११० मघि गत्याक्षेपे । मघि कैतवे च ॥ १११ राघृ ११२ लाघृ ११३ द्राघृ सामर्थ्ये ॥ ११४ ध्राघृ इत्यपि केचित् । द्राघृ आयामे च । ॥ ११५ श्लाघृ कत्थने ॥ **शीकादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥** ११६ फक्क नीचैर्गतौ । ११७ तक हसने ११८ तकि कृच्छ्रजीवने । ११९ बुक्क भषणे । १२० कख हसने । १२१ ओखृ १२२ राखृ १२३ लाखृ १२४ द्राखृ १२५ ध्राखृ शोषणालमर्थयोः । १२६ शाखृ १२७ श्लाखृ व्याप्तौ । १२८ उख १२९ उखि १३० वख १३१ वखि १३२ मख १३३ मखि १३४ णख १३५ णखि १३६ रख १३७ रखि १३८ लख १३९ लखि १४० इख १४१ इखि १४२ ईखि १४३ वल्ग १४४ रगि १४५ लगि १४६ अगि १४७ वगि १४८ मगि १४९ तगि १५० त्वगि १५१ श्रगि १५२ श्लगि १५३ इगि १५४ रिगि १५५ लिगि गत्यर्थाः ॥ रिख त्रख त्रिखि शिखि इत्यपि केचित् । त्वगि कम्पने च ॥ १५६ युगि १५७ जुगि १५८ बुगि वर्जने । १५९ घघ हसने । १६० मघि मण्डने । १६१ शिघि आघ्राणे ॥ **फक्कादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ १६२ वर्च दीप्तौ । १६३ षच सेचने सेवने च । १६४ लोचृ दर्शने । १६५ शच व्यक्तायां वाचि । १६६ श्वच १६७ श्वचि गतौ । १६८ कच बन्धने । १६९ कचि १७० काचि दीप्तिबन्धनयोः । १७१ मच १७२ मुचि कल्कने ॥ कथनइत्यन्ये ॥ १७३ मचि धारणोच्छ्रायपूजनेषु १७४ पचि व्यक्तीकरणे । १७५ ष्टुच प्रसादे । १७६ ऋज गतिस्थानार्जनोपार्जनेषु । १७७ ऋजि १७८ भृजी भर्जने । १७९ एजृ १८० भ्रेजृ १८१ भ्राजृ दीप्तौ । १८२ ईज गतिकुत्सनयोः ॥ **वर्चादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ १८३ शुच शोके । १८४ कुच शब्दे तारे । १८५ कुञ्च १८६ क्रुञ्च कौटिल्याल्पीभावयोः । १८७ लुञ्च अपनयने । १८८ अञ्चु गतिपूजनयोः ॥ १८९ वञ्चु १९० चञ्चु १९१ तञ्चु १९२ त्वञ्चु १९३ मृञ्चु १९४ म्लुञ्चु १९५ म्रुचु १९६ म्लुचु गत्यर्थाः । १९७ ग्रुचु १९८ ग्लुचु १९९ कुजु २०० खुजु स्तेयकरणे । २०१ ग्लुञ्चु २०२ षस्ज गतौ । २०३ गुजि अव्यक्ते शब्दे । २०४ अर्च पूजायाम् । २०५ म्लेछ अव्यक्ते शब्दे । २०६ लछ २०७ लाछि लक्षणे । २०८ वाछि इच्छायाम् । २०९ आछि आयामे । २१० ह्रीछ लज्जायाम् । २११ हुर्छा कौटिल्ये । २१२ मुर्छा मोहसमुच्छ्राययोः । २१३ स्फुर्छा विस्तृतौ । २१४ युच्छ प्रमादे । २१५ उछि उञ्छे । २१६ उछी विवासे । २१७ ध्रज २१८ ध्रजि २१९ धृज २२० धृजि २२१ ध्वज २२२ ध्वजि गतौ । २२३ कूज अव्यक्ते शब्दे । २२४ अर्ज २२५ षर्ज अर्जने । २२६ गर्ज शब्दे । २२७ तर्ज भर्त्सने । २२८ कर्ज व्यथने । २२९ खर्ज पूजने च । २३० अज गतिक्षेपणयोः । २३१ तेज पालने । २३२ खज मन्थे । २३३ खजि गतिवैकल्ये । २३४ एजृ कम्पने । २३५ टुओस्फुर्जा वज्रनिर्घोषे । २३६ क्षि क्षये । २३७ क्षीज

अव्यक्ते शब्दे । २३८ लज २३९ लजि भर्जने । २४० लाज २४१ लाजि भर्त्सने च । २४२ जज २४३ जजि युद्धे । २४४ तुज हिंसायाम् । २४५ तुजि पालने । २४६ गज २४७ गजि २४८ गृज २४९ गृजि २५० मुज २५१ मुजि शब्दार्थाः । २५२ गज मदे च । २५३ वज २५४ व्रज गतौ ॥ **शुचादय उदात्ता उदात्तेतः (क्षि वर्जं) परस्मैभाषाः** ॥ २५५ अट्ट अतिक्रमहिंसयोः । २५६ वेष्ट वेष्टने । २५७ चेष्ट चेष्टायाम् । २५८ गोष्ट २५९ लोष्ट संघाते । २६० घट्ट चलने । २६१ स्फुट विकसने । २६२ अठि गतौ । २६३ वठि एकचर्यायाम् । २६४ मठि २६५ कठि शोके । २६६ मुठि पालने । २६७ हेठ विबाधायाम् । २६८ एठ च । २६९ हिडि गत्यनादरयोः । २७० हुडि संघाते । २७१ कुडि दाहे । २७२ वडि विभाजने। २७३ मडि च । २७४ भडि परिभाषणे । २७५ पिडि संघाते । २७६ मुडि मार्जने । २७७ तुडि तोडने २७८ हुडि वरणे ॥ हरणे इत्येके ॥ २७९ चडि कोपे । २८० शडि रुजायां संघाते च । २८१ तडि ताडने । २८२ पडि गतौ । २८३ कडि मदे। २८४ खडि मन्थे। २८५ हेड्ट २८६ होड्ट अनादरे । २८७ बाड्ट आप्लाव्ये । २८८ द्राड्ट २८९ ध्राड्ट विशरणे । २९० शाड्ट श्लाघायाम् ॥ **अट्टादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ २९१ शौट्ट गर्वे । २९२ यौट्ट बन्धे । २९३ म्लेट्ट २९४ म्रेड्ट उन्मादे । २९५ कटे वर्षावरणयोः ॥ चटे इत्येके ॥ २९६ अट २९७ पट गतौ । २९८ रट परिभाषणे । २९९ लट बाल्ये । ३०० शट रुजाविशरणगत्यवसादनेषु । ३०१ वट वेष्टने । ३०२ किट ३०३ खिट त्रासे । ३०४ शिट ३०५ षिट अनादरे । ३०६ जट ३०७ झट संघाते । ३०८ भट भृतौ । ३०९ तट उच्छ्राये । ३१० खट काङ्क्षायाम् । ३११ णट नृतौ । ३१२ पिट शब्दसंघातयोः । ३१३ हट दीप्तौ । ३१४ षट अवयवे । ३१५ लुट विलोडने ॥ डान्तोऽयमित्येके ॥ ३१६ चिट परप्रेष्ये । ३१७ विट शब्दे । ३१८ बिट आक्रोशे ॥ हिट इत्येके ॥ ३१९ इट ३२० किट ३२१ कटी गतौ । ३२२ मडि भूषायाम् । ३२३ कुडि वैकल्ये । ३२४ मुट मर्दने । ३२५ चुडि अल्पीभावे । ३२६ मुडि खण्डने ॥ पुडि चेत्येके ॥ ३२७ रुटि ३२८ लुटि स्तेये ॥ रुठि लुठि इत्येके । रुडि लुडि इत्यपरे ॥ ३२९ स्फुटिर् विशरणे ॥ स्फुटि इत्यपि केचित् ॥ ३३० पठ व्यक्तायां वाचि । ३३१ वठ स्थौल्ये । ३३२ मठ मदनिवासयोः। ३३३ कठ कृच्छ्रजीवने। ३३४ रट परिभाषणे । रठ इत्येके ॥ ३३५ हठ प्लुतिशठत्वयोः । बलात्कारे इत्यन्ये ॥ ३३६ रुठ ३३७ लुठ ३३८ उठ उपघाते ॥ ऊठ इत्येके ॥ ३३९ पिठ हिंसासंक्लेशनयोः । ३४० शठ कैतवे च । ३४१ शुठ प्रतिघाते। शुठि इति स्वामी ॥ ३४२ कुठि च । ३४३ लुठि आलस्ये प्रतिघाते च । ३४४ शुठि शोषणे । ३४५ रुठि ३४६ लुठि गतौ । ३४७ चुड्ड भावकरणे । ३४८ अड्ड अभियोगे । ३४९ कड्ड कार्कश्ये ॥ चुड्डादयस्त्रयो दोपधाः ॥ ३५० क्रीड्ट विहारे । ३५१ तुड्ट तोडने ॥ तूड्ट इत्येके ॥ ३५२ हुड्ट ३५३ हूड्ट

३५४होडृ गतौ ।३५५ रौडृ अनादरे ।३५६ रोडृ ३५७लोडृ उन्मादे । ३५८ अड उद्यमे । ३५९ लड विलासे ॥ लल इत्येके ।३६० कड मदे ॥ कडि इत्येके ॥ ३६१ गडि वदनैकदेशे ॥ **शौट्रादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः॥** ३६२ तिपृ ३६३तेपृ ३६४ ष्टिपृ ३६५ ष्टेपृ क्षरणार्थाः ॥ तेपृ कम्पने च ॥३६६ग्लेपृ दैन्ये ।३६७ टुवेपृ कम्पने । ३६८ केपृ ३६९ गेपृ ३७० ग्लपृ च ।३७१ मेपृ ३७२ रेपृ ३७३ लेपृ गतौ। ३७४त्रपूष् लज्जायाम् ३७५ कपि चलने । ३७६ रबि ३७७ लबि ३७८ अबि शब्दे । ३७९ लबि अवस्रंसने च । ३८० कबृ वर्णे । ३८१ क्लीबृ अधार्ष्ट्ये ३८२ क्षीबृ मदे । ३८३ शीभृ कत्थने । ३८४ चिभृ च । ३८५ रेभृ शब्दे ॥ अभिरभी क्वचित्पठ्येते ॥ ३८६ ष्टभि ३८७ स्कभि प्रतिबन्धे । ३८८ जभि३८९जृभि गात्रविनामे । ३९० शल्भ कत्थने । ३९१ वल्भ भोजने । ३९२ गल्भ धार्ष्ट्ये ।३९३ श्रम्भु प्रमादे॥ दन्त्यादिश्च ॥ ३९४ ष्टुभु स्तम्भे॥**तिप्यादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः॥**तिपिस्त्वनुदात्तः ॥ ३९५ गुपू रक्षणे । ३९६ धूप संतापे । ३९७ जप ३९८ जल्प व्यक्तायां वाचि । ३९९ ॥ जप मानसे च । ४०० चप सान्त्वने । ४०१ षप समवाये । ४०२ रप ४०३ लप व्यक्तायां वाचि । ४०४ चुप मन्दायां गतौ । ४०५ तुप ४०६ तुम्प ४०७ त्रुप ४०८ त्रुम्प ४०९ तुफ ४१० तुम्फ ४११ त्रुफ ४१२ त्रुम्फ हिंसार्थाः । ४१३ पर्प ४१४ रफ ४१५ रफि ४१६ अर्ब ४१७ पर्ब ४१८ लर्ब ४१९ बर्ब ४२० मर्ब ४२१ कर्ब ४२२ खर्ब ४२३ गर्ब ४२४ शर्ब ४२५ षर्ब ४२६ चर्ब गतौ। ४२७ कुबि आच्छादने । ४२८ लुबि ४२९ तुबि अर्दने। ४३० चुबि वक्त्रसंयोगे। ४३१ षृभु ४३२ षृम्भु हिंसार्थौ ॥ षिभु षिम्भु इत्येके । ४३३ शुभ ४३४ शुम्भ भाषणे ॥ भासने इत्येके । हिंसायामित्यन्ये ॥ **शुभादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥** ४३५ घिणि ४३६ घुणि ४३७ घृणि ग्रहणे । ४३८ घुण ४३९ घूर्ण भ्रमणे । ४४० पण व्यवहारे स्तुतौ च । ४४१ पन च । ४४२ भाम क्रोधे। ४४३ क्षमूष् सहने । ४४४ कमु कान्तौ ॥ **घिण्यादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥** ४४५ अण ४४६ रण ४४७ वण ४४८ भण ४४९ मण ४५० कण ४५१ क्वण ४५२ व्रण ४५३ भ्रण ४५४ ध्वण शब्दार्थाः ॥ धण इत्यपि केचित् ॥ ४५५ ओणृ अपनयने । ४५६ शोणृ वर्णगत्योः ४५७ श्रोणृ संघाते । ४५८ श्लोणृ च। ४५९ पैणृ गतिप्रेरणश्लेषणेषु । ४६० ध्रण शब्दे ॥ रण इत्यपि केचित् ॥ ४६१ कनी दीप्तिकान्तिगतिषु । ४६२ ष्टन ४६३ वन शब्दे । ४६४ वन ४६५ षण संभक्तौ । ४६६ अम गत्यादिषु । ४६७ द्रम ४६८ हम्म ४६९ मीमृ गतौ । ४७० चमु ४७१ छमु ४७२ जमु ४७३ झमु अदने । ४७४ क्रमु पादविक्षेपे ॥ **अणादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः॥**४७५ अय ४७६ वय ४७७ पय ४७८ मय ४७९ चय ४८० तय ४८१ णय गतौ । ४८२ दय दानगतिरक्षणहिंसादानेषु । ४८३ रय गतौ । ४८४

ऊयी तन्तुसंताने । ४८५ पूयी विशरणे दुर्गन्धे च । ४८६ क्नूयी शब्दे उन्दे च । ४८७ क्ष्मायी विधूनने । ४८८ स्फायी ४८९ ओप्यायी वृद्धौ । ४९० तायृ संतानपालनयोः । ४९१ शल चलनसंवरणयोः । ४९२ वल ४९३ वल्ल संवरणे संचरणे च । ४९४ मल ४९५ मल्ल धारणे । ४९६ भल ४९७ भल्ल परिभाषणहिंसादानेषु । ४९८ कल शब्द-संख्यानयोः । ४९९ कल्ल अव्यक्ते शब्दे ॥ अशब्दे इति स्वामी ॥ ५०० तेवृ ५०१ देवृ देवने । ५०२ षेवृ ५०३ गेवृ ५०४ ग्लेवृ ५०५ पेवृ ५०६ मेवृ ५०७ म्लेवृ से-वने ॥ शेवृ खेवृ क्लेवृ इत्येके ॥ ५०८ रेवृ प्लवगतौ ॥ **अयादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ ५०९ मव्य बन्धने । ५१० सूर्क्ष्य ५११ ईर्क्ष्य ५१२ ईर्ष्य ईर्ष्यार्थाः । ५१३ हय गतौ । ५१४ शुच्य अभिषवे ॥ चुच्य इत्येके ॥ ५१५ हर्य गति-कान्त्योः । ५१६ अल भूषणपर्याप्तिवारणेषु ॥ अयं स्वरितेदित्येके ॥ ५१७ ञिफला विशरणे । ५१८ मील ५१९ श्मील ५२० स्मील ५२१ क्ष्मील निमेषणे । ५२२ पील प्रतिष्टम्भे । ५२३ नील वर्णे । ५२४ शील समाधौ । ५२५ कील बन्धने ॥ ५२६ कूल आवरणे । ५२७ शूल रुजायां संघोषे च । ५२८ तूल निष्कर्षे । ५२९ पूल संघाते । ५३० मूल प्रतिष्ठायाम् ५३१ फल निष्पत्तौ । ५३२ चुल्ल भावकरणे । ५३३ फुल्ल विकसने । ५३४ चिल्ल शैथिल्ये भावकरणे च । ५३५ तिल गतौ ॥ तिल्ल इत्येके ॥ ५३६ वेल ५३७ चेल ५३८ केल ५३९ खेल ५४० क्ष्वेल ५४१ वेल्ल चलने । ५४२ पेल ५४३ फेल ५४४ शेल गतौ ॥ षेल इत्येके ॥ ५४५ स्खल संचलने ॥ ५४६ खल संचये । ५४७ गल अदने । ५४८ षल गतौ । ५४९ दल विशरणे । ५५० श्वल ५५१ श्वल्ल आशुगमने । ५५२ खोलृ ५५३ खोर्ऋ गतिप्रतिघाते । ५५४ धोर्ऋ गति-चातुर्ये । ५५५ त्सर छद्मगतौ । ५५६ क्मर हूर्च्छने । ५५७ अभ्र ५५८ वभ्र ५५९ मभ्र ५६० चर गत्यर्थाः । चरतिर्भक्षणेऽपि ॥५६१ ष्ठिवु निरसने । ५६२ जि जये । ५६३ जीव प्राणधारणे । ५६४ पीव ५६५ मीव ५६६ तीव५६७ णीव स्थौल्ये । ५६८ क्षिवु ५६९ क्षेवु निरसने । ५७० उर्वी ५७१ तुर्वी ५७२ थुर्वी ५७३ दुर्वी ५७४ धुर्वी हिंसार्थाः । ५७५ गुर्वी उद्यमने । ५७६ मुर्वी बन्धने । ५७७ पुर्व ५७८ पर्व ५७९ मर्व पूरणे । ५८० चर्व अदने । ५८१ भर्व हिंसायाम् । ५८२ कर्व ५८३ खर्व ५८४ गर्व दर्पे । ५८५ अर्व ५८६ शर्व ५८७ षर्व हिंसायाम् । ५८८ इवि व्याप्तौ । ५८९ पिवि ५९० मिवि ५९१ णिवि सेचने ॥ सेवने इत्येके ॥ ५९२ हिवि ५९३ दिवि ५९४ धिवि ५९५ जिवि प्रीणनार्थाः । ५९६ रिवि ५९७ रवि ५९८ धवि गत्यर्थाः । ५९९ कृवि हिंसाकरणयोश्च । ६०० मव बन्धने । ६०१ अव रक्षणगतिकान्तिप्रीति-तृप्त्यवगमप्रवेशश्रवणस्वाम्यर्थयाचनक्रियेच्छादीप्त्यवाप्त्यालिङ्गनहिंसादानभागवृद्धिषु ॥ **मव्यादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । जिस्त्वनुदात्तः** ॥ ६०२ धावु गतिशुद्ध्योः । **उदात्तः स्वरितेदुभयतोभाषः** ॥ ६०३ धुक्ष ६०४ धिक्ष संदीप-

नक्केशनजीवनेषु । ६०५ वृक्ष वरणे । ६०६ शिक्ष विद्योपादाने । ६०७ भिक्ष भिक्षायामलाभे लाभे च । ६०८ क्लेश अव्यक्तायां वाचि ॥ बाधने इति दुर्गः ॥ ६०९ दक्ष वृद्धौ शीघ्रार्थे च । ६१० दीक्ष मौण्ड्येज्योपनयननियमव्रतादेशेषु । ६११ ईक्ष दर्शने । ६१२ ईष गतिहिंसादर्शनेषु । ६१३ भाष व्यक्तायां वाचि । ६१४ वर्ष स्नेहने ६१५ गेषृ अन्विच्छायाम् ॥ ग्लेषृ इत्येके ॥ ६१६ पेषृ प्रयत्ने । ६१७ जेषृ ६१८ णेषृ ६१९ एषृ ६२० प्रेषृ गतौ । ६२१ रेषृ ६२२ हेषृ ६२३ ह्रेषृ अव्यक्ते शब्दे । ६२४ कासृ शब्दकुत्सायाम् । ६२५ भासृ दीप्तौ । ६२६ णासृ ६२७ रासृ शब्दे । ६२८णस कौटिल्ये । ६२९ भ्यस भये । ६३० आङः शसि इच्छायाम् । ६३१ ग्रसु ६३२ ग्लसु अदने । ६३३ ईह चेष्टायाम् । ६३४ वहि ६३५ महि वृद्धौ । ६३६ अहि गतौ । ६३७ गर्ह ६३८ गल्ह कुत्सायाम् । ६३९ बर्ह ६४० बल्ह प्राधान्ये । ६४१ वर्ह ६४२ वल्ह परिभाषणहिंसाच्छादनेषु । ६४३ प्लिह गतौ । ६४४ वेहृ ६४५ जेहृ ६४६ बाहृ प्रयत्ने ॥ जेहृ गतावपि ॥ ६४७ द्राहृ निद्राक्षये ॥ निक्षेपे इत्येके ॥ ६४८ काशृ दीप्तौ । ६४९ ऊह वितर्के । ६५० गाहू विलोडने । ६५१ गृहू गर्हणे । ६५२ ग्लह च । ६५३ घुषि कान्तिकरणे ॥ घष इति केचित्॥ **धुक्षादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥** ६५४ घुषिर् अविशब्दने । ६५५ अक्षू व्याप्तौ । ६५६ तक्षू ६५७ त्वक्षू तनूकरणे । ६५८ उक्ष सेचने । ६५९ रक्ष पालने।६६० णिक्ष चुम्बने ।६६१तृक्ष ६६२ स्तृक्ष ६६३ णक्ष गतौ । ६६४ वक्ष रोषे ॥ संघाते इत्येके ॥ ६६५मृक्ष संघाते ॥ म्रक्ष इत्येके ॥ ६६६ तक्ष त्वचने । ६६७ सूर्क्ष आदरे ॥ ६६८ काक्षि ६६९ वाक्षि ६७० माक्षि काङ्क्षायाम् । ६७१ द्राक्षि ६७२ ध्राक्षि ६७३ ध्वाक्षि घोरवाशिते च।६७४चूष पाने । ६७५ तूष तुष्टौ । ६७६ पूष वृद्धौ । ६७७ मूष स्तेये । ६७८ लूष ६७९ रूष भूषायाम् ६८० शूष प्रसवे । ६८१ यूष हिंसायाम् ६८२ जूष च ।६८३भूष अलंकारे। ६८४ ऊष रुजायाम् । ६८५ ईष उञ्छे । ६८६ कष ६८७ खष ६८८शिष६८९ जष ६९० झष ६९१ शष ६९२ वष ६९३ मष ६९४ रुष ६९५ रिष हिंसार्थाः ६९६ भष भर्त्सने । ६९७ उष दाहे । ६९८ जिषु ६९९ विषु ७०० मिषु सेचने । ७०१ पुष पुष्टौ । ७०२ श्रिषु ७०३ श्लिषु ७०४ प्रुषु ७०५ प्लुषु दाहे ।७०६ पृषु ७०७ वृषु ७०८ मृषु सेचने ॥ मृषु सहने च । इतरौ हिंसासंक्लेशनयोश्च ॥ ७०९ घृषु संघर्षे । ७१० हृषु अलीके । ७११ तुस ७१२ ह्रस ७१३ ह्लस ७१४ रस शब्दे । ७१५ लस श्लेषणक्रीडनयोः । ७१६ घस्लृ अदने । ७१७ जर्ज ७१८ चर्च ७१९ झर्झ परिभाषणहिंसातर्जनेषु । ७२० पिसृ ७२१ पेसृ गतौ । ७२२हसे हसने । ७२३णिश समाधौ । ७२४ मिश ७२५ मश शब्दे रोषकृते च । ७२६ शव गतौ ७२७ । शश प्लुतगतौ । ७२८ शसु हिंसायाम् । ७२९ शंसु स्तुतौ ॥ दुर्गतावित्येके॥ ७३० चह परिकल्कने ७३१ मह पूजायाम् । ७३२ रह त्यागे । ७३३ रहि गतौ । ७३४ दृह ७३५ दृहि

७३६ बृह ७३७ बृहि वृद्धौ ॥ बृहि शब्दे च बृहिर् चेत्येके ॥ ७३८ तुहिर् ७३९ दुहिर् ७४० उहिर् अर्दने । ७४१ अर्ह पूजायाम् ॥ **घुषिरादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । घसिस्त्वनुदात्तः ॥** ७४२ द्युत दीप्तौ । ७४३ श्विता वर्णे । ७४४ ञिमिदा स्नेहने ७४५ ञिष्विदा स्नेहनमोचनयोः ॥ मोहनयोरित्येके । ञिक्ष्विदा चेत्येके । ७४६ ॥ रुच दीप्तावभिप्रीतौ च । ७४७ घुट परिवर्तने । ७४८ रुट ७४९ लुट ७५० लुठ प्रतिघाते ।७५१ शुभ दीप्तौ । ७५२ क्षुभ संचलने ।७५३ णभ ७५४ तुभ हिंसायाम् । आद्योऽभावेऽपि । ७५५ स्रंसु ७५६ ध्वंसु ७५७ भ्रंसु अवस्रंसने ॥ ध्वंसु गतौ च । भ्रशू इत्यपि केचित् ॥ ७५८ स्रम्भु विश्वासे । ७५९ वृतु वर्तने । ७६० वृधु वृद्धौ । ७६१ शृधु शब्दकुत्सायाम् ।७६२ स्यन्दू प्रस्रवणे । ७६३ कृपू सामर्थ्ये ॥ **द्युतादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः । वृत्** ॥ ७६४ घट चेष्टायाम् ।७६५ व्यथ भयसंचलनयोः । ७६६ पथ प्रख्याने । ७६७ प्रस विस्तारे । ७६८ म्रद मर्दने । ७६९ स्खद स्खदने । ७७० क्षजि गतिदानयोः । ७७१ दक्ष गतिहिंसनयोः । ७७२ कृप कृपायां गतौ च । ७७३ कदि ७७४ क्रदि ७७५ क्लदि वैक्लव्ये ॥ वैकल्ये इत्येके । त्रयोऽप्यनिदित इति नन्दी । इदित इति स्वामी । कदि क्रदि इदितौ क्रद क्लद इति चानिदितौ इति मैत्रेयः ॥ ७७६ ञित्वरा संभ्रमे ॥ **घटादयः षितः। उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥** ७७७ ज्वर रोगे । ७७८ गड सेचने । ७७९ हेड वेष्टने ७८० वट ७८१ भट परिभाषणे । ७८२ णट नृत्तौ ॥ गतावित्यन्ये ॥ ७८३ ष्टक प्रतिघाते । ७८४ चक तृप्तौ । ७८५ कखे हसने । ७८६ रगे शङ्कायाम् । ७८७ लगे सङ्गे । ७८८ ह्रगे ७८९ ह्लगे ७९० षगे ७९१ ष्टगे संवरणे । ७९२ कगे नोच्यते । ७९३ अक ७९४ अग कुटिलायां गतौ । ७९५ कण ७९६ रण गतौ । ७९७ चण ७९८ शण ७९९ श्रण दाने च ॥ शण गतावित्यन्ये ॥ ८०० श्रथ ८०१ श्लथ ८०२ क्नथ ८०३ क्लथ हिंसार्थाः । ८०४ चन च । ८०५ वनु च नोच्यते । ८०६ ज्वल दीप्तौ । ८०७ ह्वल ८०८ ह्मल चलने । ८०९ स्मृ आध्याने । ८१० दॄ भये ८११ नॄ नये । ८१२ श्रा पाके । मारणतोषणनिशामनेषु ८१३ ज्ञा । कम्पने ८१४ चलिः । ८१५ छदिर् ऊर्जने । जिह्वोन्मथने ८१६ लडिः । ८१७ मदी हर्षग्लेपनयोः । ८१८ ध्वन शब्दे । ८१९ दलि ८२० वलि ८२१ स्खलि ८२२ रणि ८२३ ध्वनि ८२४ त्रपि ८२५ क्षपयश्चेति भोजः । ८२६ स्वन अवतंसने ॥ **घटादयो मितः** ॥ ८२७ जनी ८२८ जॄष् ८२९ क्नसु ८३० रञ्जो ८३१ ऽमन्ताश्च । ८३२ ज्वल ८३३ ह्वल ८३४ ह्मल ८३५ नमामनुपसर्गाद्वा । ८३६ ग्ला ८३७ स्ना ८३८ वनु ८३९ वमां च न । ८४० कमि ८४१ अमि ८४२ चमाम् । ८४३ शमो दर्शने । ८४४ यमोऽपरिवेषणे । ८४५ स्खदिर् अवपरिभ्यां च । ८४६ फण गतौ ॥ **घटादयः फणान्ता मितः। वृत् । ज्वरादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥** ८४७ राजृ दीप्तौ **उदात्तःस्वरितेदुभयतोभाषः** ॥ ८४८ टु-

भ्राजृ ८४९ टुभ्राशृ ८५० टुभ्लाशृ दीप्तौ ॥ **उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ ८५१ स्यमु ८५२ स्वन ८५३ ध्वन शब्दे । ८५४ षम ८५५ ष्टम अवैकल्ये ॥ **वृत्** ॥८५६ ज्वल दीप्तौ । ८५७ चल कम्पने । ८५८ जल घातने । ८५९ टल ८६० ट्वल वैक्लव्ये । ८६१ स्थल स्थाने । ८६२ हल विलेखने । ८६३ णल गन्धे ॥ बन्धने इत्येके ॥ ८६४ पल गतौ । ८६५ बल प्राणने धान्यावरोधने च । ८६६ पुल महत्त्वे । ८६७ कुल संस्त्याने बन्धुषु च । ८६८ शल ८६९ हुल ८७० पत्लृ गतौ । ८७१ क्वथे निष्पाके । ८७२ पथे गतौ । ८७३ मथे विलोडने । ८७४ टुवम उद्गिरणे । ८७५ भ्रमु चलने । ८७६ क्षर संचलने ॥ **स्यमादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ ८७७ षह मर्षणे ॥ **उदात्तोऽनुदात्तेदात्मनेभाषः** ॥ ८७८ रमु क्रीडायाम् ॥ **अनुदात्त उदात्तेदात्मनेभाषः** ॥ ८७९ षद्लृ विशरणगत्यवसादनेषु । ८८० शद्लृ शातने । ८८१ क्रुश आह्वाने रोदने च ॥ **षदादयस्त्रयोऽनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ ८८२ कुच संपर्चनकौटिल्यप्रतिष्टम्भविलेखनेषु । ८८३ बुध अवगमने । ८८४ रुह बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च । ८८५ कस गतौ ॥ **वृत्** । **कुचादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः॥रुहिस्त्वनुदात्तः**॥८८६ हिक्क अव्यक्ते शब्दे । ८८७ अञ्चु गतौ याचने च ॥ अचु इत्येके । अचि इत्यपरे ॥ ८८८ टुयाचृ याच्ञायाम् । ८८९ रेटृ परिभाषणे । ८९० चते ८९१ चदे याचने । ८९२ प्रोथृ पर्याप्तौ । ८९३ मिदृ मेदृ ८९४ मेधाहिंसनयोः ॥ थान्ताविमाविति स्वामी । धान्ताविति न्यासः ॥ ८९५ मेधृ संगमे च । ८९६ णिदृ ८९७ णेदृ कुत्सासंनिकर्षयोः । ८९८ शृधु ८९९ मृधु उन्दने । ९०० बुधिर् बोधने । ९०१ उबुन्दिर् निशामने । ९०२ वेणृ गतिज्ञानचिन्तानिशामनवादित्रग्रहणेषु ॥ नान्तोऽप्ययम् ॥ ९०३ खनु अवदारणे । ९०४ चीवृ आदानसंवरणयोः । ९०५ चायृ पूजानिशामनयोः । ९०६ व्यय गतौ । ९०७ दाशृ दाने । ९०८ भेषृ भये ॥ गतावित्येके ॥ ९०९ भ्रेषृ ९१० भ्लेषृ गतौ । ९११ अस गतिदीप्त्यादानेषु ॥ अष इत्येके ॥ ९१२ स्पश बाधनस्पर्शनयोः । ९१३ लष कान्तौ ९१४ चष भक्षणे ९१५ छष आदानसंवरणयोः । ९१६ छष हिंसायाम् । ९१७ भ्रक्ष ९१८ भ्लक्ष अदने । ९१९ दासृ दाने । ९२० माहृ माने । ९२१ गुहू संवरणे ॥ **हिक्कादय उदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः** ॥ ९२२ श्रिञ् सेवायाम् ॥ **उदात्त उभयतोभाषः** ॥ ९२३ भृञ् भरणे । ९२४ हृञ् हरणे । ९२५ धृञ् धारणे । ९२६ णीञ् प्रापणे ॥ **भृञादयश्चत्वारोऽनुदात्ता उभयतोभाषाः** ॥ ९२७ धेट् पाने । ९२८ ग्लै ९२९ म्लै हर्षक्षये । ९३० दै न्यक्करणे । ९३१ द्रै स्वप्ने । ९३२ ध्रै तृप्तौ । ९३३ ध्यै चिन्तायाम् । ९३४ रै शब्दे । ९३५ स्त्यै ९३६ ष्ट्यै शब्दसंघातयोः । ९३७ खै खदने । ९३८ क्षै ९३९ जै ९४० षै क्षये । ९४१ कै ९४२ गै शब्दे । ९४३ शै ९४४ श्रै पाके । ९४५ पै ९४६ ओवै शोषणे । ९४७ ष्टै ९४८ ष्णै वेष्टने ॥

शोभायां चेत्येके ॥ ९४९ दैप् शोधने । ९५० पा पाने । ९५१ घ्रा गन्धोपादाने । ९५२ ध्मा शब्दाग्निसंयोगयोः । ९५३ ष्ठा गतिनिवृत्तौ । ९५४ म्ना अभ्यासे । ९५५ दाण् दाने । ९५६ ह्वृ कौटिल्ये । ९५७ स्वृ शब्दोपतापयोः ९५८ स्मृ चिन्तायाम् । ९५९ ह्वृ संवरणे । ९६० सृ गतौ । ९६१ ऋ गतिप्रापणयोः । ९६२ गृ ९६३ घृ सेचने । ९६४ ध्वृ हूर्च्छने । ९६५ स्रु गतौ । ९६६ षु प्रसवैश्वर्ययोः । ९६७ श्रु श्रवणे । ९६८ ध्रु स्थैर्ये । ९६९ दु ९७० द्रु गतौ । ९७१ जि ९७२ ज्रि अभिभवे ॥ **घयत्यादयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः** ॥ ९७३ ष्मिङ् ईषद्धसने । ९७४ गुङ् अव्यक्ते शब्दे । ९७५ गाङ् गतौ । ९७६ कुङ् ९७७ घुङ् ९७८ उङ् ९७९ ङुङ् शब्दे ॥ उङ् कुङ् खुङ् गुङ् घुङ् ङुङ् इत्यन्ये ॥ ९८० च्युङ् ९८१ ज्युङ् ९८२ प्रुङ् ९८३ प्लुङ् गतौ ॥ क्लुङ् इत्येके ॥ ९८४ रुङ् गतिरेषणयोः । ९८५ धृङ् अवध्वंसने । ९८६ मेङ् प्रणिदाने । ९८७ देङ् रक्षणे । ९८८ श्यैङ् गतौ । ९८९ प्यैङ् वृद्धौ । ९९० त्रैङ् पालने ॥ **ष्मिङादयोऽनुदात्ता आत्मनेभाषाः** ॥ ९९१ पूङ् पवने । ९९२ मुङ् बन्धने । ९९३ डीङ् विहायसा गतौ ॥ **पूङादयस्त्रय उदात्ता आत्मनेभाषाः** ॥ ९९४ तॄ प्लवनतरणयोः ॥ **उदात्तः परस्मैभाषः** ॥ ९९५ गुप गोपने । ९९६ तिज निशाने । ९९७ मान पूजायाम् । ९९८ बध बन्धने ॥ **गुपादयश्चत्वार उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ ९९९ रभ राभस्ये । १००० डुलभष् प्राप्तौ । १००१ ष्वञ्ज परिष्वङ्गे । १००२ हद पुरीषोत्सर्गे ॥ **रभादयश्चत्वार उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ १००३ ञिष्विदा अव्यक्ते शब्दे ॥ **उदात्त उदात्तेत् परस्मैभाषः** ॥ १००४ स्कन्दिर् गतिशोषणयोः । १००५ यभ मैथुने । १००६ णम प्रह्वत्वे शब्दे च । १००७ गम्लृ १००८ सृप्लृ गतौ । १००९ यम उपरमे । १०१० तप संतापे । १०११ त्यज हानौ । १०१२ षञ्ज सङ्गे । १०१३ दृशिर् प्रेक्षणे । १०१४ दंश दर्शने । १०१५ कृष विलेखने । १०१६ दह भस्मीकरणे । १०१७ मिह सेचने ॥ **स्कन्दादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ १०१८ कित निवासे रोगापनयने च ॥ **उदात्तेत् परस्मैभाषः** ॥ १०१९ दान खण्डने । १०२० शान तेजने ॥ **उदात्तौ स्वरितेतावुभयतोभाषौ** ॥ १०२१ डुपचष् पाके । १०२२ षच समवाये । १०२३ ॥ भज सेवायाम् । १०२४ रञ्ज रागे । १०२५ शप आक्रोशे । १०२६ त्विष दीप्तौ । १०२७ यज देवपूजासंगतिकरणदानेषु । १०२८ डुवप् बीजसंताने छेदनेऽपि । १०२९ वह प्रापणे ॥ **पचादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः । षचिस्तूदात्तः** ॥ १०३० वस निवासे ॥ **अनुदात्त उदात्तेत् परस्मैभाषः** ॥ १०३१ वेञ् तन्तुसन्ताने ॥ १०३२ व्येञ् संवरणे । १०३३ ह्वेञ् स्पर्धायां शब्दे च ॥ **वेञादयस्त्रयोऽनुदात्ता उभयतोभाषाः** ॥ १०३४ वद व्यक्तायां वाचि । १०३५ टुओश्वि गतिवृद्ध्योः ॥ वृत् । **अयं वदतिश्चोदात्तौ परस्मैभाषौ** ॥

॥ इति शब्विकरणा भ्वादयः ॥ १ ॥

१ अद भक्षणे । २ हन हिंसागत्योः । **अनुदात्तावुदात्तेतौ परस्मैपदिनौ** ॥ ३ द्विष अप्रीतौ। ४ । दुह प्रपूरणे । ५ दिह उपचये । ६ लिह आस्वादने॥**द्विषादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः** ॥ ७ चक्षिङ् व्यक्तायां वाचि दर्शनेपि ॥ **अनुदात्तोऽनुदात्तेदात्मनेपदी** ॥ ८ ईर गतौ कम्पने च । ९ ईड स्तुतौ ।१० ईश ऐश्वर्ये । ११ आस उपवेशने । १२ आङःशासु इच्छायाम् । १३ वस आच्छादने । १४ कसि गतिशासनयोः । कस इत्येके । कश इत्यपि ॥ १५ णिसि चुम्बने । १६ णिजि शुद्धौ । १७ शिजि अव्यये शब्दे । १८ पिजि वर्णे ॥ संपर्चने इत्येके । उभयत्रेत्यन्ये। अवयवे इत्येके। अव्यक्ते शब्दे इतीतरे । पृजि इत्येके ॥१९ वृजी वर्जने ॥वृजि इत्यन्ये ॥ २० पृची संपर्चने ॥ **ईरादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ २१ षूङ् प्राणिगर्भविमोचने ।२२ शीङ् स्वप्ने ॥ **उदात्तावात्मनेभाषौ** ॥ २३ यु मिश्रणेऽमिश्रणे।च २४ रु शब्दे।२५णु स्तुतौ । २६ टुंक्षु शब्दे । २७ क्ष्णु तेजने।२८ ष्णु प्रस्रवणे ॥ **युप्रभृतय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ २९ ऊर्णुञ् आच्छादने ॥ **उदात्त उभयतोभाषः** ॥ ३० द्यु अभिगमने । ३१ षु प्रसवैश्वर्ययोः । ३२ कु शब्दे । ३३ ष्टुञ् स्तुतौ ॥**द्युप्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः । स्तौतिस्तूभयतोभाषः** ॥ ३४ ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि ॥ **उदात्त उभयतोभाषः** ॥ ३५ इण् गतौ । ३६ इङ् अध्ययने । ३७ इक् स्मरणे । ३८ वी गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु । ३९ या प्रापणे । ४० वा गतिगन्धनयोः । ४१ भा दीप्तौ । ४२ ष्णा शौचे । ४३ श्रा पाके । ४४ द्रा कुत्सायां गतौ ।४५ प्सा भक्षणे । ४६ पा रक्षणे । ४७ रा दाने । ४८ ला आदाने ॥ द्वावपि दाने इति चन्द्रः ॥ ४९ ॥ दाप् लवने। ५० ख्या प्रकथने। ५१ प्रा पूरणे । ५२ मा माने । ५३ वच परिभाषणे ॥ **इण्प्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः । इङ् त्वात्मनेपदी** ॥ ५४ विद ज्ञाने । ५५ अस् भुवि । ५६ मृजू शुद्धौ । ५७ रुदिर् अश्रुविमोचने ॥ **विदादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः**॥ ५८ ञिष्वप् शये ॥ **उदात्तः परस्मैभाषः**॥५९ श्वस प्राणने । ६० अन च । ६१ जक्ष भक्षहसनयोः ॥ **वृत्** ॥ ६२ जागृ निद्राक्षये । ६३ दरिद्रा दुर्गतौ । ६४ चकासृ दीप्तौ । ६५ शासु अनुशिष्टौ ॥**श्वसादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥६६ दीधीङ् दीप्तिदेवनयोः । ६७ वेवीङ् वेतिना तुल्ये ॥ **उदात्तावात्मनेभाषौ** ॥ ६८ षस ६९ सस्ति स्वप्ने । ७० वश कान्तौ ॥ **षसादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ ७१ चर्करीतं च । ७२ ह्नुङ् अपनयने ॥ **अनुदात्ता आत्मनेभाषाः** ॥

॥ इति लुग्विकरणा अदादयः ॥

१ हु दानादनयोः । आदाने चेत्येके । २ ञिभी भये । ३ ह्री लज्जायाम् ॥ **जुहोत्यादयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः**॥४ पॄ पालनपूरणयोः । पृ इत्येके । **उदात्तः**

परस्मैभाषः ॥ ५ डुभृञ् धारणपोषणयोः ॥ **अनुदात्त उभयतोभाषः** ॥ ६ माङ् माने शब्दे च । ७ ओहाङ् गतौ ॥ **अनुदात्तावात्मनेपदिनौ** ॥ ८ ओहाक् त्यागे ॥ **अनुदात्तः परस्मैपदी** ॥ ९ डुदाञ् दाने ।१० डुधाञ् धारणपोषणयोः।दाने इत्यप्येके ॥ **अनुदात्तावुभयतोभाषौ** ॥ ११ णिजिर् शौचपोषणयोः । १२ विजिर् पृथग्भावे । १३ विष्लृ व्याप्तौ॥ **णिजिरादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः** ॥ १४ घृ क्षरणदीप्त्योः । १५ हृ प्रसह्यकरणे । १६ ऋ १७ सृ गतौ ॥ **घृप्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः** ॥ १८ भस भर्त्सनदीप्त्योः ॥**उदात्त उदात्तेत् परस्मैपदी** ॥ १९ कि ज्ञाने ॥ **अनुदात्तःपरस्मैपदी** ॥ २० तुर त्वरणे।२१ धिष शब्दे । २२ धन धान्ये । २३जन जनने ॥**तुरादय उदात्ता उदात्तेतःपरस्मैभाषाः** ॥ २४ गा स्तुतौ ॥**अनुदात्तः परस्मैभाषः । घृप्रभृतय एकादशच्छन्दसि । इर्यर्तिर्भाषायामपि** ॥

॥ इति श्लुविकरणा जुहोत्यादयः ॥

१ दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु । २ षिवु तन्तुसंताने । ३ स्रिवु गतिशोषणयोः । ४ ष्ठिवु निरसने ॥ । ५ ष्णुसु अदने ॥ आदाने इत्येके । अदर्शने इत्यपरे ॥ ६ ष्णसु निरसने। ७ क्नसु ह्वरणदीप्त्योः । ८ व्युष दाहे । ९ प्लुष च । १० नृती गात्रविक्षेपे । ११ त्रसी उद्वेगे । १२ कुथ पूतीभावे । १३ पुथ हिंसायाम् । १४ गुध परिवेष्टने । १५ क्षिप प्रेरणे । १६ पुष्प विकसने । १७ तिम १८ ष्टिम १९ ष्टीम आर्द्रीभावे । २० व्रीड चोदने लज्जायां च । २१ इष गतौ । २२ षह २३ षुह चक्यर्थे। २४ जृष् २५ झृष् वयोहानौ ॥ **दिवादय उदात्ता उदात्तेत परस्मैभाषाः । क्षिपिस्त्वनुदात्तः** ॥ २६ षूङ् प्राणिप्रसवे । २७ दूङ् परितापे ॥ **उदात्तावात्मनेभाषौ** ॥ २८ दीङ् क्षये। २९ डीङ् विहायसा गतौ । ३० धीङ् आधारे । ३१ मीङ् हिंसायाम् । ३२ रीङ् श्रवणे । ३३ लीङ् श्लेषणे । ३४ व्रीङ् वृणोत्यर्थे ॥ **वृत् । स्वादय ओदितः** ॥ ३५ पीङ् पाने । ३६ माङ् माने । ३७ ईङ् गतौ । ३८ प्रीङ् प्रीतौ॥**दीङादय आत्मनेपदिनोऽनुदात्ताः । डीङ् तूदात्तः**॥ ३९ शो तनूकरणे । ४० छो छेदने । ४१ षो अन्तकर्मणि।४२ दो अवखण्डने ॥ **श्यतिप्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः** ॥४३ जनी प्रादुर्भावे ।४४ दीपी दीप्तौ॥४५ पूरी आप्यायने । ४६ तूरी गतित्वरणहिंसनयोः । ४७ धूरी ४८ गूरी हिंसागत्योः । ४९ घूरी ५० जूरी हिंसावयोहान्योः।५१ शूर हिंसास्तम्भनयोः । ५२ चूरी दाहे । ५३ तप ऐश्वर्ये वा । ५४ वृतु वरणे । ५५ क्लिश उपतापे।५६काशृ दीप्तौ ।५७ वाशृ शब्दे॥ **जन्यादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः।तपिस्त्वनुदात्तः** ॥ ५८ मृष तितिक्षायाम् । ५९ शुचिर् पूतीभावे । **उदात्तौ स्वरितेतावुभयतोभाषौ** ॥ ६० णह बन्धने । ६१ रञ्ज रागे । ६२ ॥शप आक्रोशे ॥ **णहादयस्त्रयोऽनुदात्ताः**

स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ ६३ पद गतौ ॥ ६४ खिद दैन्ये । ६५ विद सत्तायाम् । ६६ बुध अवगमने । ६७ युध संप्रहारे । ६८ अनोरुध कामे । ६९ अण प्राणने ॥ अन इत्येके ॥ ७० मन ज्ञाने । ७१ युज समाधौ । ७२ सृज विसर्गे । ७३ लिश् अल्पीभावे । **पदादयोऽनुदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ ७४ राधोऽकर्मकाद्वृद्धावेव । ७५ व्यध ताडने । ७६ पुष पुष्टौ । ७७ शुष शोषणे । ७८ तुष प्रीतौ । ७९ दुष वैकृत्ये । ८० श्लिष आलिङ्गने । ८१ शक विभाषितो मर्षणे । ८२ ष्विदा गात्रप्रक्षरणे । ८३ क्रुध क्रोधे । ८४ क्षुध बुभुक्षायाम् । ८५ शुध शौचे । ८६ षिधु संराद्धौ ॥ **राधादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ ८७ रध हिंसासंराध्योः । ८८ णश अदर्शने । ८९ तृप प्रीणने । ९० दृप हर्षमोहनयोः । ९१ द्रुह जिघांसायाम् । ९२ मुह वैचित्त्ये । ९३ ष्णुह उद्गिरणे । ९४ ष्णिह प्रीतौ ॥ **वृत । रधादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ ९५ शमु उपशमे । ९६ तमु काङ्क्षायाम् । ९७ दमु उपशमे । ९८ श्रमु तपसि खेदे च । ९९ भ्रमु अनवस्थाने । १०० क्षमू सहने । १०१ क्लमु ग्लानौ । १०२ मदी हर्षे ॥ **वृत्** ॥ १०३ असु क्षेपणे । १०४ यसु प्रयत्ने । १०५ जसु मोक्षणे । १०६ तसु उपक्षये । १०७ दसु च । १०८ वसु स्तम्भे । १०९ व्युष विभागे । व्युस इत्यन्ये । युस इत्यपरे ॥ ११० प्लुष दाहे । १११ बिस प्रेरणे । ११२ कुस संश्लेषणे । ११३ बुस उत्सर्गे । ११४ मुस खण्डने । ११५ मसी परिणामे ॥ समी इत्येके ॥ ११६ लुठ विलोडने । ११७ उच समवाये ११८ भृशु ११९ भ्रंशु अधःपतने । १२० वृश वरणे । १२१ कृश तनूकरणे । १२२ ञितृष पिपासायाम् । १२३ हृष तुष्टौ । १२४ रुष १२५ रिष हिंसायाम् । १२६ डिप क्षेपे । १२७ कुप क्रोधे । १२८ गुप व्याकुलत्वे । १२९ युप १३० रुप १३१ लुप विमोहने । १३२ लुभ गार्ध्ये । १३३ क्षुभ संचलने । १३४ णभ १३५ तुभ हिंसायाम् ॥ क्षुभिनभितुभयो द्युतादौ क्र्यादौ च पठ्यन्ते ॥ १३६ क्लिदु आर्द्रीभावे । १३७ ञिमिदा स्नेहने । १३८ ञिक्ष्विदा स्नेहनमोचनयोः । १३९ ऋधु वृद्धौ । १४० गृधु अभिकाङ्क्षायाम् ॥ **वृत् । असुप्रभृतय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥

इति श्यन्विकरणा दिवादयः ॥ ४ ॥

१ षुञ् अभिषवे । २ षिञ् बन्धने । ३ शिञ् निशाने । ४ डुमिञ् प्रक्षेपणे । ५ चिञ् चयने । ६ स्तृञ् आच्छादने । ७ कृञ् हिंसायाम् । ८ वृञ् वरणे । ९ धुञ् कम्पने ॥ धूञ् इत्येके ॥ **स्वादयोऽनुदात्ता उभयतोभाषाः । वृञ् उदात्तः** ॥ १० टुदु उपतापे । ११ हि गतौ वृद्धौ च । १२ पृ प्रीतौ । १३ ॥ स्पृ प्रीतिपालनयोः ॥ प्रीतिचलनयोः इत्यन्ये । स्मृ इत्येके ॥ १४ आप्ऌ व्याप्तौ । १५ शक्ऌ शक्तौ । १६ राध १७ साध संसिद्धौ ॥ **दुनोतिप्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः** ॥ १८ अशू व्याप्तौ संघाते च । १९ ष्टिघ आस्कन्दने ॥ **अशिष्टिघी उदात्तावनुदात्तेतावात्मनेभाषौ** ॥

२० तिक २१ तिग गतौ च । २२ षघ हिंसायाम् । २३ ञिधृषा प्रागल्भ्ये ।२४ दम्भु दम्भने । २५ ऋधु वृद्धौ । २६ तृप प्रीणने इत्येके ॥ छन्दसि॥ २७ अह व्याप्तौ । २८ दघ घातने पालने च । २९ चमु भक्षणे । ३० रि ३१ क्षि ३२ चिरि ३३ जिरि ३४ दाश ३५ दृ हिंसायाम् ॥ क्षिर् भाषायाम् इत्येके । ऋक्षीत्यजादिरेके । रेफवानित्यन्ये । **वृत् । तिकादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥**

॥ इति श्नुविकरणाः स्वादयः ॥ ५ ॥

१ तुद व्यथने । २ णुद प्रेरणे । ३ दिश अतिसर्जने ।४ भ्रस्ज पाके ।५ क्षिप प्रेरणे । ६ कृष विलेखने ॥ **तुदादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः** ॥ ७ ऋषी गतौ ॥ **उदात्त उदात्तेत्परस्मैपदी** ॥ ८ जुषी प्रीतिसेवनयोः । ९ ओविजी भयचलनयोः । १० ओलजी ११ ओलस्जी व्रीडने॥ **जुषादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः** ॥ १२ ओव्रश्चू छेदने । १३ व्यच व्याजीकरणे । १४ उछि उञ्छे । १५ उछी विवासे । १६ ऋछ गतीन्द्रियप्रलयमूर्तिभावेषु । १७ मिछ उत्क्लेशे । १८ जर्ज १९ चर्च २० झर्झ परिभाषणभर्त्सनयोः । २१ त्वच संवरणे । २२ ऋच स्तुतौ । २३ उब्ज आर्जवे । २४ उज्झ उत्सर्गे । २५ लुभ विमोहने । २६ रिफ कत्थनयुद्धनिन्दाहिंसादानेषु ॥ रिह इत्येके ॥ २७ तृप २८ तृम्फ तृप्तौ ॥ द्वावपि फान्तावित्येके ॥ २९ तुप ३० तुम्प ३१ तुफ३२तुम्फ हिंसायाम् । ३३ दृप३४दृम्फ उत्क्लेशे॥प्रथमोऽपि द्वितीयान्त इत्येके ॥ ३५ ऋफ ३६ ऋम्फ हिंसायाम् । ३७ गुफ ३८ गुम्फ ग्रन्थे । ३९ उभ ४० उम्भ पूरणे । ४१ शुभ ४२ शुम्भ शोभार्थे । ४३ दृभी ग्रन्थे । ४४ चृती हिंसाग्रन्थनयोः । ४५ विध विधाने ।४६ जुड गतौ॥ जुन इत्येके ॥ ४७ मृड सुखने । ४८ पृड च । ४९पृण प्रीणने ५० वृण च । ५१ मृण हिंसायाम् । ५२ तुण कौटिल्ये । ५३ पुण कर्मणि शुभे । ५४ मुण प्रतिज्ञाने । ५५ कुण शब्दोपकरणयोः । ५६ शुन गतौ । ५७ द्रुण हिंसागतिकौटिल्येषु । ५८ घुण ५९ घूर्ण भ्रमणे । ६०षुर ऐश्वर्यदीप्त्योः । ६१ कुर शब्दे । ६२ खुर छेदने । ६३ मुर संवेष्टने । ६४ क्षुर विलेखने । ६५ घुर भीमार्थशब्दयोः । ६६ पुर अग्रगमने । ६७ वृहू उद्यमने ॥ बृहु इत्यन्ये ॥ ६८ तृहू ६९ स्तृहू ७० तृंहू हिंसार्थाः ।७१ इष इच्छायाम् । ७२ मिष स्पर्धायाम् । ७३ किल श्वैत्यक्रीडनयोः । ७४ तिल स्नेहे । ७५ चिल वसने । ७६ चल विलसने । ७७ इल स्वप्नक्षेपणयोः । ७८ विल संवरणे । ७९ बिल भेदने । ८० णिल गहने । ८१ हिल भावकरणे । ८२ शिल ८३ षिल उञ्छे । ८४ मिल श्लेषणे । ८५ लिख अक्षरविन्यासे । ८६ कुट कौटिल्ये । ८७ पुट संश्लेषणे । ८८ कुच संकोचने । ८९ गुज शब्दे । ९० गुड रक्षायाम् । ९१ डिप क्षेपे । ९२ छुर छेदने।९३ स्फुट विकसने । ९४ मुट आक्षेपमर्दनयोः।९५ त्रुट छेदने।९६ तुट कलहकर्मणि । ९७ चुट ९८ छुट छेदने ।९९ जुट बन्धने ।१०० कुड मदे ।१०१ लुट संश्लेषणे । १०२

कुड घनत्वे । १०३ कुड बाल्ये । १०४ पुड उत्सर्गे । १०५ घुट प्रतिघाते । १०६ तुड तोडने । १०७ थुड १०८ स्थुड संवरणे॥खुड छुड इत्येके ॥ १०९ स्फुर ११० फुल संचलने ॥ स्फुर स्फुरणे।स्फुल संचलने इत्येके । स्फर इत्यन्ये ॥ १११ स्फुड ११२ चुड ११३ व्रुड संवरणे ॥ १३ क्रुड भृड ११४ निमज्जने इत्येके ॥ **व्रश्चादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥** ११५ गुरी उद्यमने ॥ **उदात्तोऽनुदात्ते-दात्मनेपदी ॥** ११६ णू स्तवने।११७धू विधूनने॥**उदात्तौ परस्मैभाषौ**॥११८ गु पुरीषोत्सर्गे । ११९ ध्रु गतिस्थैर्ययोः ॥ ध्रुव इत्येके॥**अनुदात्तौ परस्मैपदिनौ**॥ १२० कुङ् शब्दे । **उदात्त आत्मनेपदी**॥दीर्घान्त इति कैयटादयः । ह्रस्वान्त इति न्यासः ॥ **वृत् ॥** १२१ पृङ् व्यायामे । १२२ मृङ् प्राणत्यागे॥**अनुदात्तावात्मने-भाषौ**॥१२३ रि १२४ पि गतौ।१२५ धि धारणे ।१२६ क्षि निवासगत्योः ॥ **रिय-त्यादयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः ॥** १२७ षू प्रेरणे । १२८ कॄ विक्षेपे । १२९ गॄ निगरणे ॥ **उदात्ताः परस्मैभाषाः ॥** १३० दृङ् आदरे । १३१ धृङ् अवस्थाने ॥ **अनुदात्तावात्मनेभाषौ** १३२॥ प्रच्छ ज्ञीप्सायाम् ॥ **वृत् ॥** १३३ सृज विसर्गे । १३४ टुमस्जो शुद्धौ । १३५ रुजो भङ्गे । १३६ भुजो कौटिल्ये । १३७ छुप स्पर्शे । १३८ रुश १३९ रिश हिंसायाम् १४० लिश गतौ । १४१ ॥ स्पृश संस्पर्शने । १४२ विच्छ गतौ । १४३ विश प्रवेशने । मृश आमर्शने । १४५ णुद प्रेरणे । १४६ षद्लृ विशरणगत्यवसादनेषु । १४७ शद्लृ शातने ॥ **पृच्छत्यादयोनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । विच्छस्तूदात्तः** ॥१४८ मिल संगमने॥**उदात्तः स्वरितेदुभय-तोभाषः ॥** १४९ ॥ मुच्लृ मोक्षणे । १५० लुप्लृ छेदने । १५१ विद्लृ लाभे । १५२ लिप उपदेहे । १५३ षिच क्षरणे॥ **मुचादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभय-तोभाषाः । विन्दतिस्तूदात्तः** ॥१५४ कृती छेदने । **उदात्त उदात्तेत्परस्मैपदी** ॥ १५५ खिद परिघाते ॥ **अनुदात्त उदात्तेत्परस्मैपदी** ॥ १५६ पिश अवयवे ॥ **उदात्त उदात्तेत्परस्मैपदी । वृत ॥**

इति शविकरणास्तुदादयः ॥ ६ ॥

१ रुधिर् आवरणे । २ भिदिर् विदारणे । ३ छिदिर् द्वैधीकरणे । ४ रिचिर् विरेच-ने । ५ विचिर् पृथग्भावे । ६ क्षुदिर् संपेषणे । ७ युजिर् योगे ॥ **रुधादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः** ॥८उछृदिर् दीप्तिदेवनयोः । ९ उतृदिर् हिंसानादरयोः॥ **उदात्तौ स्वरितेतावुभयतोभाषौ** ॥ १० कृती वेष्टने। **उदात्त उदात्तेत्परस्मै-पदी ॥** ११ ञिइन्धी दीप्तौ ॥ **उदात्तोनुदात्तेदात्मनेपदी** ॥ १२ खिद दैन्ये।१३ विद विचारणे ॥ **अनुदात्तावनुदात्तेतावात्मनेपदिनौ** ॥ १४ शिष्लृ विशेषणे। १५ पिषॢ संचूर्णने । १६ भञ्जो आमर्दने । १७ भुज पालनाभ्यवहारयोः ॥ **शिषाद-योऽनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** ॥ १८ तृह १९ हिंसि हिंसायाम । २०उन्दी

क्लेदने । २१ अञ्जू व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु । २२ तञ्चु संकोचने । २३ ओविजी भयचलनयोः । २४ वृजी वर्जने । २५ पृची संपर्के ॥ **वृहादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैपदिनः ॥ वृत् ॥**

इति श्नम्विकरणा रुधादयः ॥ ७ ॥

१ तनु विस्तारे । २ षणु दाने । ३ क्षणु हिंसायाम् । क्षिणु च । ५ ऋणु गतौ । ६ तृणु अदने । ७ घृणु दीप्तौ॥ **तनादय उदात्ताः स्वरितेतउभयतोभाषाः** ॥८ वनु याचने । ९ मनु अवबोधने ॥ **उदात्तावनुदात्तेतावात्मनेभाषौ** ॥ १० डुकृञ् करणे ॥ **अनुदात्त उभयतोभाषः ॥**

इति उविकरणास्तनादयः ॥ ८ ॥

१ डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये । २ प्रीञ् तर्पणे कान्तौ च । ३ श्रीञ् पाके । ४ मीञ् हिंसायाम् । ५ षिञ् बन्धने ।६ स्कुञ् आप्रवणे । ७ युञ् बन्धने ॥ **क्र्यादयोऽनुदात्ता उभयतोभाषाः** ॥ ८ क्नुञ् शब्दे । ९ द्रूञ् हिंसायाम् । १० पूञ् पवने । ११ लूञ् छेदने । १२ स्तॄञ् आच्छादने । १३ कॄञ् हिंसायाम् । १४ वॄञ् वरणे। १५ धूञ् कम्पने ॥ **क्नुप्रभृतय उदात्ता उभयतोभाषाः** ॥ १६ शॄ हिंसायाम्१७ पॄ पालनपूरणयोः । १८ वॄ वरणे । भरणे इत्येके ॥ १९ भॄ भर्त्सने । २० मॄ हिंसायाम् । २१ दॄ विदारणे ।२२जॄ वयोहानौ॥ झॄ इत्येके ॥ धॄ इत्यन्ये॥२३नॄ नये ।२४कॄ हिंसायाम् ।२५ ॠ गतौ २६ । गॄ शब्दे ॥ **शृणातिप्रभृतय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैपदिनः**॥२७ ज्या वयोहानौ । २८ री गतिरेषणयोः । २९ ली श्लेषणे ।३० व्ली वरणे । ३१ प्ली गतौ॥ **वृत्** ॥ ३२ व्री वरणे । ३३ भ्री भये ॥ भरे इत्येके ।३४ क्षीष् हिंसायाम्।३५ज्ञा अवबोधने । ३६ बन्ध बन्धने ॥ **ज्यादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः** । ३७ वृङ् संभक्तौ ॥ **उदात्त आत्मनेपदी** ॥ ३८ श्रन्थ विमोचनप्रतिहर्षयोः । ३९ मन्थ विलोडने । ४० श्रन्थ ४१ ग्रन्थ संदर्भे । ४२ कुन्थ संश्लेषणे । संक्लेशे इत्येके ॥ कुथ इति दुर्गः ॥ ४३ मृद क्षोदे।४४ मृड च ॥ अयं सुखेऽपि ॥ ४५ गुध रोषे । ४६ कुष निष्कर्षे । ४७ क्षुभ संचलने । ४८ णभ ४९ तुभ हिंसायाम् । ५० क्लिशू विबाधने । ५१ अश भोजने । ५२ उध्रस उञ्छे । ५३ इष आभीक्ष्ण्ये । ५४ विष विप्रयोगे । ५५ प्रुष ५६ प्लुष स्नेहनसेवनपूरणेषु । ५७ पुष पुष्टौ । ५८ मुष स्तेये । ५९ खच भूतप्रादुर्भावे॥ वान्तोऽयमित्येके ॥ ६० हेठ च ॥ **श्रन्थादय उदात्ता उदात्तेतो विषिवर्जं परस्मैभाषाः** ॥ ६१ ॥ ग्रह उपादाने ॥ **उदात्तः ॥ स्वरितेदुभयतोभाषः ॥**

इति श्नाविकरणाः क्र्यादयः ९ ॥

१ चुर स्तेये । २ चिति स्मृत्याम् । ३ यत्रि संकोचे । ४ स्फुडि परिहासे ॥ स्फुटि इत्यपि ॥ ५ लक्ष दर्शनाङ्कनयोः । ६ कुद्रि अनृतभाषणे । ७ लड उपसेवायाम् । ८

मिदि स्नेहने । ९ ओलडि उत्क्षेपणे ॥ ओकारो धात्ववयव इत्येके । न इत्यपरे । उलडि इत्यन्ये ॥ १० जल अपवारणे ॥ लज इत्येके ॥ ११ पीड अवगाहने । १२ नट अवस्यन्दने । १३ श्रथ प्रयत्ने ॥ प्रस्थाने इत्येके ॥ १४ वध संयमे ॥ वन्ध इति चान्द्राः ॥ १५ पॄ पूरणे । १६ ऊर्ज बलप्राणनयोः । १७ पक्ष परिग्रहे । १८ वर्ण १९ चूर्ण प्रेरणे ॥ वर्ण वर्णने इत्येके ॥ २० प्रथ प्रख्याने । २१ पृथ प्रक्षेपे ॥ पथ इत्येके ॥ २२ षम्ब संबन्धने । २३ शम्ब च । साम्ब इत्येके ॥ २४ भक्ष अदने । २५ कुट्ट छेदनभर्त्सनयोः ॥ पूरणे इत्येके ॥ २६ पुट्ट २७ चुट्ट अल्पीभावे । २८ अट्ट २९ षुट्ट अनादरे । ३० लुण्ठ स्तेये । ३१ शठ ३२ श्वठ असंस्कारगत्योः ॥ श्वठि इत्येके ॥ ३३ तुजि ३४ पिजि हिंसाबलादाननिकेतनेषु ॥ तुज पिज इति केचित् । लजि लुजि इत्येके ॥ ३५ पिस गतौ । ३६ षान्त्व सामप्रयोगे । ३७ श्वल्क ३८ वल्क परिभाषणे । ३९ ष्णिह स्नेहने ॥ स्फिट इत्येके ॥ ४० स्मिट अनादरे ॥ ष्मिङ् इत्येके ४१ श्लिष श्लेषणे । ४२ पथि गतौ । ४३ पिच्छ कुट्टने । ४४ छदि संवरणे । ४५ श्रण दाने । ४६ तड आघाते । ४७ खड ४८ खडि ४९ कडि भेदने । ५० कुडि रक्षणे । ५१ गुडि वेष्टने ॥ रक्षणे इत्येके । कुठि इत्यन्ये । गुठि इत्यपरे ॥ ५२ खुडि खण्डने । ५३ वटि विभाजने ॥ वडि इति केचित् ॥ ५४ मडि भूषायां हर्षे च । ५५ भडि कल्याणे । ५६ छर्द वमने । ५७ पुस्त ५८ बुस्त आदरानादरयोः । ५९ चुद संचोदने । ६० नक्क ६१ धक्क नाशने । ६२ चक्क ६३ चुक्क व्यथने । ६४ क्षल शौचकर्मणि । ६५ तल प्रतिष्ठायाम् । ६६ तुल उन्माने । ६७ दुल उत्क्षेपे । ६८ पुल महत्त्वे । ६९ चुल समुच्छ्राये । ७० मूल रोहणे । ७१ कल ७२ विल क्षेपे । ७३ बिल भेदने । ७४ तिल स्नेहने । ७५ चल भृतौ ॥ ७६ पाल रक्षणे । ७७ लूष हिंसायाम् । ७८ शुल्व माने । ७९ शूर्प च । ८० चुट छेदने । ८१ मुट संचूर्णने । ८२ पडि ८३ पसि नाशने । ८४ व्रज मार्गसंस्कारगत्योः । ८५ शुल्क अतिस्पर्शने । ८६ चपि गत्याम् । ८७ क्षपि क्षान्त्याम् । ८८ छजि कृच्छ्रजीवने । ८९ श्वर्त गत्याम् । ९० श्वभ्र च । ९१ ज्ञप ज्ञानज्ञापनमारणतोषणनिशाननिशामनेषु ॥ मिच्चेत्येके ॥ ९२ यम च परिवेषणे । ९३ चह परिकल्कने ॥ चप इत्येके ॥ ९४ रह त्यागे च । ९५ बल प्राणने । ९६ चिञ् चयने ॥ नान्ये मितोऽहेतौ ।९७ घट्ट चलने । ९८ मुस्त संघाते । ९९ खट्ट संवरणे । १०० षट्ट १०१ स्फिट्ट १०२ चुबि हिंसायाम् ।१०३ पूल संघाते ॥ पूर्ण इत्येके । पूण इत्यन्ये ॥१०४ पुंस अभिवर्धने । १०५ टकि बन्धने । १०६ धूस कान्तिकरणे । मूर्धन्यान्त इत्येके । तालव्यान्त इत्यन्ये ॥ १०७ कटि वर्णे । १०८ चूर्ण संकोचने । १०९ पूज पूजायाम् । ११० अर्क स्तवने ॥ तपने इत्येके ॥ १११ शुठ आलस्ये । ११२ शुठि शोषणे । ११३ जुड प्रेरणे । ११४ गज ११५ मार्ज शब्दार्थौ । ११६ मर्च च । ११७ घृ प्रस्रवणे ॥ स्रावणे इत्येके । ११८ पचि विस्तारवचने । ११९ तिज निशाने । १२० कृत संशब्द-

ने । १२१ वर्ध छेदनपूरणयोः । १२२ कुवि आच्छादने । कुभि इत्येके ॥ १२३ लुवि १२४ तुवि अदर्शने ॥ अर्दने इत्येके ॥ १२५ ह्वप व्यक्तायां वाचि ॥ क्लृप इत्येके ॥ १२६ चुटि छेदने । १२७ इल प्रेरणे । १२८ म्रक्ष म्लेच्छने । १२९ म्लेच्छ अव्यक्तायां वाचि । १३० ब्रूस १३१ बर्ह हिंसायाम् ॥ केचिदिह गर्ज गर्द शब्दे । गर्ध अभिकाङ्क्षायाम् इति पठन्ति ॥ १३२ गुर्द पूर्वनिकेतने । १३३ जसि रक्षणे ॥ मोक्षणे इति केचित् ॥ १३४ ईड स्तुतौ । १३५ जसु हिंसायाम् । १३६ पिडि संघाते । १३७ रुष रोषे । रुट् इत्येके ॥ १३८ डिप क्षेपे । १३९ ष्टुप समुच्छ्राये ॥ **आकुस्मादात्मनेपदिनः** ॥ १४० चित संचेतने । १४१ दशि दंशने । १४२ दसि दर्शनदंशनयोः ॥ दस इत्यप्येके ॥ १४३ डप १४४ डिप संघाते । १४५ तत्रि कुटुम्बधारणे । १४६ मत्रि गुप्तपरिभाषणे । १४७ स्पश ग्रहणसंश्लेषणयोः । १४८ तर्ज १४९ भर्त्स तर्जने । १५० वस्त १५१ गन्ध अर्दने।१५२विष्क हिंसायाम्॥हिष्क इत्येके।१५३निष्क परिमाणे।१५४ लल ईप्सायाम् । १५५ कण संकोचे । १५६ तूण पूरणे । १५७ भ्रूण आशाविशङ्कयोः । १५८ शठ श्लाघायाम् । १५९ यक्ष पूजायाम् । १६० स्यम वितर्के।१६१ गूर उद्यमने । १६२ शम १६३ लक्ष आलोचने । १६४ कुत्स अवक्षेपणे । १६५ त्रुट छेदने ॥ कुट इत्येके ॥ १६६ गल स्रवणे । १६७ भल आभण्डने । १६८ कूट आमदाने॥अवसादने इत्येके ॥ १६९ कुट्ट प्रतापने । १७० वञ्चु प्रलम्भने । १७१ वृष शक्तिबन्धने । १७२ मद तृप्तियोगे । १७३ दिवु परिकूजने । १७४ गृ विज्ञाने । १७५ विद चेतनाख्याननिवासेषु । १७६ मान स्तम्भे । १७७ यु जुगुप्सायाम् । १७८ कुस्म नाम्नो वा कुत्सितस्मयने । **इत्याकुस्मीयाः** ॥ १७९ चर्च अध्ययने । १८० बुक्क भषणे । १८१ शब्द उपसर्गादाविष्कारे च।१८२ कण निमीलने।१८३जभि नाशने। १८४ षूद क्षरणे । १८५ जसु ताडने । १८६ पश बन्धने। १८७ अम रोगे । १८८ चट १८९ स्फुट भेदने । १९० घट संघाते हन्त्यर्थाश्च ।१९१ दिवु मर्दने । १९२ अर्ज प्रतियत्ने ।१९३ घुषिर् विशब्दने । १९४ आङः क्रन्द सातत्ये । १९५ लस शिल्पयोगे ।१९६ तसि १९७ भूष अलंकरणे । १९८ अर्ह पूजायाम् । १९९ ज्ञा नियोगे । २०० भज विश्राणने ।२०१ शृधु प्रसहने । २०२ यत निकारोपस्कारयोः । २०३रक २०४ लग आस्वादने ॥ रघ इत्येके । रग इत्यन्ये ॥ २०५ अन्चु विशेषणे । २०६ लिगि चित्रीकरणे । २०७ मुद संसर्गे । २०८ त्रस धारणे ॥ ग्रहणे इत्येके।वारणे इत्यन्ये ॥ २०९ उध्रस उञ्छे ॥ उकारो धात्ववयव इत्येके। न इत्यन्ये॥२१०मुच प्रमोचने मोदने च।२११वस स्नेहच्छेदापहरणेषु। २१२ चर संशये । २१३ च्यु सहने ॥ हसने चेत्येके । च्युस् इत्येके । २१४ भुवोऽवकल्कने।२१५ कृपेश्च ॥ आ स्वदः सकर्मकात् ॥ २१६ ग्रस ग्रहणे। २१७पुष धारणे ।२१८ दल विदारणे ।२१९पट २२० पुट २२१ लुट २२२ तुजि २२३ मिजि २२४ पिजि लिजि २२५ लुजि २२६ भजि २२७ लघि २२८ त्रसि २२९ पिसि २३० कुसि २३१ दशि

२३२कुशि २३३ घट २३४ घाटि २३५ बृहि २३६ वर्ह २३७ बह्ल २३८ गुप २३९ धूप २४० विच्छ २४१ चीव २४२ पुथ २४३ लोकृ २४४ लोचृ २४५ णद २४६ कुप २४७ तर्क २४८ वृतु २४९ वृधु भाषार्थाः । २५० रुट २५१ लजि २५२ अजि २५३ दसि २५४ भृशि २५५ रुशि २५६ शीक २५७ रुसि २५८ नट २५९ पुटि २६० लि २६१ चि२६२ रवि २६३ लघि २६४ अहि २६५ रहि २६६ महि च । २६७ लडि २६८ तड २६९ नल च । २७० पूरी आप्यायने । २७१ रुज हिंसायाम् २७२ ष्वद आस्वादने ॥ स्वाद इत्येके ॥ आ धृषाद्वा ॥२७३ युज २७४ पृच संयमने । २७५ अर्च पूजायाम् । २७६ षह मर्षणे । २७७ ईर क्षेपे । २७८ ली द्रवीकरणे । २७९ वृजी वर्जने । २८० वृञ् आवरणे । २८१ जृ वयोहानौ २८२ ज्रिच । २८३ रिच वियोजन-संपर्चनयोः । २८४ शिष असर्वोपयोगे । २८५ तप दाहे । २८६ तृप तृप्तौ ॥ संदीपने इत्येके ॥ २८७ छृदी संदीपने ॥ चृप छृप दृप संदीपने इत्येके ॥ २८८ दृभी भये । २८९ दृभ संदर्भे । २९० श्रथ मोक्षणे ॥ हिंसायाम् इत्यन्ये ॥ २९१ मी गतौ । २९२ ग्रन्थ बन्धने । २९३ शीक आमर्षणे । २९४ चीक च । २९५ अर्द हिंसायाम् ॥ स्वरितेत् ॥ २९६ हिसि हिंसायाम् । २९७ अर्ह पूजायाम् । २९८ आङः षद पद्यर्थे । २९९ शुन्ध शौचकर्मणि।३००छद अपवारणे॥स्वरितेत्॥३०१जुष परितर्कणे।परितर्पणे इत्यन्ये ॥ ३०२ धूञ् कम्पने । ३०३ प्रीञ् तर्पणे । ३०४ ग्रन्थ३०५ ग्रन्थ संदर्भे । ३०६ आपॢ लम्भने ॥ स्वरितेदयमित्येके॥३०७तनु श्रद्धोपकरणयोः ॥ उपसर्गाच्च दैर्घ्ये ॥ चन श्रद्धोपहननयोः इत्येके ॥ ३०८ वद संदेशवचने ॥ स्वरितेत् । अनुदात्तेदित्येके ॥ ३०९ वच परिभाषणे । ३१० मान पूजायाम्। ३११ भू प्राप्तावात्मनेपदी ॥ ३१२ गर्ह विनिन्दने। ३१३ मार्ग अन्वेषणे । ३१४ कठि शोके । ३१५ मृजू शौचालंकारयोः । ३१६ मृष तितिक्षायाम् ॥ स्वरितेत् ॥ ३१७ धृष प्रहसने ॥ इत्याधृषीयाः ॥ अथादन्ताः ॥३१८ कथ वाक्यप्रबन्धे । ३१९ वर ईप्सायाम् । ३२० गण संख्याने । ३२१ शठ ३२२ श्वठ सम्यगवभाषणे । ३२३ पट ३२४ वट ग्रन्थे । ३२५ रह त्यागे । ३२६ स्तन ३२७ गदी देवशब्दे।३२८पत गतौ वा ॥ वा अदन्त इत्येके ॥ ३२९ पष अनुपसर्गात् । ३३० स्वर आक्षेपे । ३३१ रच प्रतियत्ने । ३३२ कल गतौ संख्याने च । ३३३ चह परिकल्कने । ३३४ मह पूजायाम् । ३३५ सार ३३६ कृप ३३७ श्रथ दौर्बल्ये । ३३८ स्पृह ईप्सायाम् । ३३९ भाम क्रोधे । ३४० सूच पैशुन्ये । ३४१ खेट भक्षणे ॥ तृतीयान्त इत्येके । खोट इत्यन्ये ॥ ३४२ क्षोट क्षेपे । ३४३ गोम उपलेपने । ३४४ कुमार क्रीडायाम् । ३४५ शील उपधारणे । ३४६ साम सान्त्वप्रयोगे । ३४७ वेल कालोपदेशे ॥ काल इति पृथग्धातुरित्येके ॥ ३४८ पल्यूल लवनपवनयोः । ३४९ वात सुखसेवनयोः ॥ गति सुखसेवनयोरित्येके ॥ ३५० गवेष मार्गणे । ३५१ वास उपसेवायाम् । ३५२ निवास आच्छादने ।

३५३ भाज पृथक्कर्मणि । ३५४ समाज प्रीतिदर्शनयोः ॥ प्रीतिसेवनयोरित्येके ॥ ३५५ ऊन परिहाणे । ३५६ ध्वन शब्दे । ३५७ कूट परितापे ॥ परिदाहे इत्यन्ये ॥ ३५८ सङ्केत ३५९ ग्राम ३६० कुण ३६१ गुण चामन्त्रणे । ३६२ केत श्रावणे निमन्त्रणे च । ३६३ कुण संकोचनेऽपि । ३६४ स्तेन चौर्ये॥**आगर्वादात्मनेपदिनः**॥३६५ पद गतौ । ३६६ गृह ग्रहणे । ३६७ मृग अन्वेषणे । ३६८ कुह विस्मापने । ३६९ शूर ३७० वीर विक्रान्तौ । ३७१ स्थूल परिबृंहणे । ३७२ अर्थ उपयाच्ञायाम् । ३७३ सत्र संतानक्रियायाम् । ३७४ गर्व माने ॥ **इत्यागर्वीयाः** ॥ ३७५ सूत्र वेष्टने । ३७६ मूत्र प्रस्रवणे ।३७७ रूक्ष पारुष्ये । ३७८ पार ३७९ तीर कर्मसमाप्तौ । ३८० पुट संसर्गे । ३८१ धेक दर्शने इत्येके । ३८२ कत्र शैथिल्ये ॥ कर्त इत्यप्येके ॥ प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे बहुलमिष्ठवच्च । तत्करोति तदाचष्टे । तेनातिक्रामति । धातुरूपं च । * आख्यानात्कृतस्तदाचष्टेकृल्लुक्प्रकृतिप्रत्यापत्तिः प्रकृतिवच्च कारकम् * कर्तृकरणाद्धात्वर्थे । ३८३ वल्क दर्शने । ३८४ चित्र चित्रीकरणे ॥ कदाचिद्दर्शने ॥ ३८५ अंस समाघाते । ३८६ वट विभाजने । ३८७ लज प्रकाशने ॥ वटि लजि इत्येके ॥ ३८८ मिश्र संपर्के । ३८९ संग्राम युद्धे ॥ **अनुदात्तेत्** ॥३९० स्तोम श्लाघायाम् । ३९१ छिद्र कर्णभेदने।करणभेदने इत्येके । कर्ण इति धात्वन्तरमित्यपरे॥३९२ अन्ध दृष्ट्युपघाते॥ उपसंहारे इत्यन्ये ॥ ३९३ दण्ड दण्डनिपातने ।३९४ अङ्क पदे लक्षणे च ।३९५ अङ्ग च।३९६ सुख ३९७ दुःख तत्क्रियायाम् । ३९८रस आस्वादनस्नेहनयोः । ३९९ व्यय वित्तसमुत्सर्गे । ४०० रूप रूपक्रियायाम् । ४०१ छेद द्वैधीकरणे । ४०२ छद अपवारणे । ४०३ लाभ प्रेरणे । ४०४ व्रण गात्रविचूर्णने । ४०५ वर्ण वर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेषु ॥ बहुलमेतन्निदर्शनम् ॥ ४०६ पर्ण हरितभावे । ४०७ विष्क दर्शने । ४०८ क्षप प्रेरणे । ४०९ वस निवासे । ४१० तुत्थ आवरणे ॥ णिङङ्गान्निरसने । श्वेताश्वाश्वतरगालोडिताह्वरकाणामश्वतरेतकलोपश्च । पुच्छादिषु प्रातिपदिकाद्धात्वर्थ इत्येव सिद्धम् ॥

इति स्वार्थे णिजन्ताश्चुरादयः ॥ १० ॥

इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतो धातुपाठः समाप्तः ॥

लिङ्गानुशासनम् ।

१ लिङ्गम् । २ स्त्री । ३ ऋकारान्ता मातृदुहितृस्वसृयोतृननान्दरः। ४अन्यूप्रत्ययान्तो
धातुः । ५ अशनिभरण्यरणयः पुंसि च । ६ मिन्यन्तः । ७ वह्निवृष्ण्यग्नयः पुंसि । ८
श्रोणियोन्यूर्मयः पुंसि च । ९ क्तिन्नन्तः । १० इकारान्तश्च । ११ ऊङ्याबन्तश्च। १२
य्वन्तमेकाक्षरम् । १३ विंशत्यादिरा नवतेः । १४ दुन्दुभिरक्षेषु । १५ नाभिरक्षत्रिये ।
१६ उभावन्यत्र पुंसि । १७ तलन्तः । १८ भूमिविद्युत्सरिल्लतावनिताभिधानानि । १९
यादो नपुंसकम् । २० भास्स्रुक्स्रग्दिग्दृगुष्णिगुपानहः । २१ स्थूणोर्णे नपुंसके च । २२
गृहशशाभ्यां क्लीबे । २३ प्रावृड्विप्रुड्रुट्तृड्विट्त्विषः । २४ दर्विविदिवेदिखनिशाण्यश्रिवे-
शिकृष्योषधिकट्यङ्गुलयः । २५ तिथिनाडिरुचिवीचिनालिधूलिकिकिकेलिच्छविरात्र्याद-
यः । २६ शष्कुलिराजिकुट्यशनिवर्तिभ्रुकुटित्रुटिवलिपङ्क्तयः । २७ प्रतिपदापद्विपत्संपच्छर-
त्संसत्परिषदुषःसंवित्क्षुत्पुन्मुत्समिधः । २८ आशीर्धूर्पूर्गीर्द्वारः । २९ अप्सुमनस्समासि-
कतावर्षाणां बहुत्वं च । ३० स्रक्त्वग्ज्योग्वाग्यवागुनौस्फिचः । ३१ तटिसीमासंवध्याः ।
३२ चूल्लिवेणिखार्यश्च । ३३ ताराधाराज्योत्स्नादयश्च । ३४ शलाका स्त्रियां नित्यम् ॥

१ पुमान् । २ घञबन्तः। ३ घाजन्तश्च ।४ भयलिङ्गभगपदानि नपुंसके । ५ नङन्तः ।
६ याच्ञा स्त्रियाम् । ७ क्यन्तो घुः । ८ इषुधिः स्त्री च ।९ देवासुरात्मस्वर्गगिरिसमुद्र-
नखकेशदन्तस्तनभुजकण्ठखड्गशरपङ्काभिधानानि । १० त्रिविष्टपत्रिभुवने नपुंसके । ११
द्यौः स्त्रियाम् । १२ इषुबाहू स्त्रियां च ।१३ बाणकाण्डौ नपुंसके च । १४ नन्तः । १५
क्रतुपुरुषकपोलगुल्फमेघाभिधानानि । १६ अभ्रं नपुंसकम् । १७ उकारान्तः ।१८ धेनु-
रज्जुकुहूसरयुतनुरेणुप्रियङ्गवः स्त्रियाम् । १९ समासे रज्जुः पुंसि च । २० श्मश्रुजानु-
स्वाद्वश्रुजतुत्रपुतालूनि नपुंसके । २१ वसु चार्थवाचि । २२ मद्गुमधुशीधुसानुकमण्डलू-
नि नपुंसके च । २३ रुत्वन्तः । २४ दारुकसेरुजत्रुवस्तुमस्तूनि नपुंसके ।२५ सक्तुर्नपुं-
सके च । २६ प्राग्रश्मेरकारान्तः । २७ कोपधः । २८ चिबुकशालूकप्रातिपदिकांशुको-
ल्मुकानि नपुंसके । २९ कण्टकानीकसरकमोदकचषकमस्तकपुस्तकतडाकनिष्कशुष्क-
वर्चस्कपिनाकभाण्डककटकदण्डकपिटकतालकाफलककल्कपुलाकानि नपुंसके च । ३०
टोपधः । ३१ किरीटमुकुटललाटवटवीटशृङ्गाटकरटलोष्टानि नपुंसके । ३२ कुटकूटकपट-
कपाटकर्पटनटनिकटकीटकटानि नपुंसके च । ३३ णोपधः । ३४ ऋणलवणपर्णतोरणर-
णोष्णानि नपुंसके । ३५ कार्षापणस्वर्णसुवर्णव्रणचरणवृषणविषाणचूर्णतृणानि नपुंसके
च । ३६ थोपधः । ३७ काष्ठपृष्ठरिक्थोक्थानि नपुंसके । ३८काष्ठा दिगर्थाः स्त्रियाम्
३९ तीर्थप्रोथयूथगाथानि नपुंसके च । ४० नोपधः । ४१ जघनाजिनतुहिनकाननवनवृ-
जिनविपिनवेतनशासनसोपानमिथुनश्मशानरत्ननिम्नचिह्नानि नपुंसके । ४२ मानयाना

ऽभिधाननलिनपुलिनोद्यानशयनासनस्थानचन्दनालानसंमानभवनवसनाविभावनविमानानि नपुंसके च । ४३ पोपधः । ४४ पापरूपोडुपतल्पशिल्पपुष्पशष्पसमीपान्तरीपाणि नपुंसके । ४५ शूर्पकुतपकुणपद्वीपविटपानि नपुंसके च । ४६ भोपधः । ४७ तलभं नपुंसकम् । ४८जृम्भं नपुंसके च । ४९ मोपधः । ५० रुक्मसिध्मयुग्मेध्मगुल्माध्यात्मकुङ्कुमानि नपुंसके । ५१ संग्रामदाडिमकुसुमाश्रमक्षेमक्षौमहोमोद्दामानि नपुंसके च । ५२ योपधः । ५३ किसलयहृदयेन्द्रियोत्तरीयाणि नपुंसके । ५४ गोमयकषायमलयान्वयाव्ययानि नपुंसके च । ५५ रोपधः।५६द्वाराग्रस्फारतक्रवक्रवप्रक्षिप्रक्षुद्रच्छिद्रनीरतीरदूरकृच्छ्ररन्ध्राश्रश्वभ्रभीरगभीरक्रूरविचित्रकेयूरकेदारोदरशरीरकन्दरमन्दरपञ्जरजठराजिरवैरचामरपुष्करगह्वरकुटीरकुलीरचत्वरकाश्मीरनीराम्बरशिशिरतन्त्रयन्त्रक्षेत्रक्षत्रमित्रकलत्रच्छत्रसूत्रवक्त्रनेत्रगोत्राङ्गुलित्रभलत्रास्त्रशस्त्रशास्त्रवस्त्रपत्रपात्रनक्षत्राणि नपुंसके । ५७ शुक्रमदेवतायाम् । ५८ चक्रवज्रान्धकारसारावारपारक्षीरतोमरशृङ्गारभृङ्गारमन्दारोशीरतिमिरशिशिराणि नपुंसके च । ५९ षोपधः । ६० शिरीषर्जीषाम्बरीषपीयूषपुरीषकिल्बिषकल्माषाणि नपुंसके । ६१ यूषकरीषमिषविषवर्षाणि नपुंसके च । ६२ सोपधः । ६३ पनसबिसबुससाहसानि नपुंसके । ६४ चमससरसनिर्याससोपवासकर्पासवासमासकासकांसमांसानि नपुंसके च । ६५ कंसं च प्राणिनि । ६६ रश्मिदिवसाभिधानानि । ६७ दीधितिः स्त्रियाम् । ६८ दिनाहनी नपुंसके । ६९ मानाभिधानानि । ७० द्रोणाढकौ नपुंसके च । ७१ खारीमानिके स्त्रियाम् । ७२ दाराक्षतलाजासूनां बहुत्वं च । ७३ नाड्यपजनोपपदानि व्रणाङ्गपदानि । ७४ मरुद्गरुत्तरदृत्विजः ।७५ ऋषिराशिदृतिग्रन्थिक्रिमिध्वनिबलिकौलिमौलिरविकपिमुनयः । ७६ ध्वजगजमुञ्जपुञ्जाः । ७७ हस्तकुन्तान्तवातव्रातदूतधूर्तसूतचूतमुहूर्ताः । ७८ षण्डमण्डकरण्डभरण्डरण्डवरण्डतुण्डगण्डमुण्डपाषण्डशिखण्डाः । ७९ वंशांशपुरोडाशाः । ८० हृदकन्दकुन्दबुद्बुदशब्दाः । ८१ अर्थपथिमथ्यृभुक्षिस्तम्बनितम्बपूगाः । ८२ पल्लवपल्वलकफरेफकटाहनिर्व्यूहमठमणितरङ्गगन्धस्कन्धमृदङ्गसङ्गसमुद्गपुंखाः । ८३ सारथ्यतिथिकुक्षिबस्तिपाण्यञ्जलयः ॥

१ नपुंसकम् ।२ भावे ल्युडन्तः । ३ निष्ठा च । ४ त्वष्यञौ तद्धितौ ।५ कर्मणि च ब्राह्मणादिगुणवचनेभ्यः । ६ ययढग्यगत्रण्वुञ्छाश्च भावकर्मणि । ७ अव्ययीभावः । ८ द्वन्द्वैकत्वम् । ९ अभाषायां हेमन्तशिशिरावहोरात्रे च । १० अनञ्कर्मधारयस्तत्पुरुषः । ११ अनल्पे छाया । १२ राजामनुष्यपूर्वा सभा ।१३ सुरासेनाच्छायाशालानिशाः स्त्रियां च । १४ परवत् । १५ रात्राह्नाहाः पुंसि । १६ अपथपुण्याहे नपुंसके । १७ संख्यापूर्वा रात्रिः । १८ द्विगुः स्त्रियां च । १९ इसुसन्तः । २० अर्चिः स्त्रियां च । २१ छदिः स्त्रियामेव । २२ मुखनयनलोहवनमांसरुधिरकार्मुकविवरजलहलधनान्नाभिधानानि । २३ सीरार्थौदनाः पुंसि । २४ वक्त्रनेत्रारण्यगाण्डीवानि पुंसि च । २५ अटवी स्त्रियाम् । २६ लोपधः । २७ तुलोपलतालकुसूलतरलकम्बलदेवलवृषलाः पुंसि । २८ शीलमूलमङ्ग-

लसालकमलतलमुसलकुण्डलपललमृणालवालनिगलपलालविडालखिलशूलाः पुंसि च । २९ शतादिः संख्या । ३० शतायुतप्रयुताः पुंसि च । ३१ लक्षाकोटी स्त्रियाम् । ३२ स-हस्रः पुंसि च । ३३ मन्द्व्यच्कोऽकर्तरि । ३४ ब्रह्मन्पुंसि च । ३५ नामरोमणी नपुंसके । ३६ असन्तो द्व्यच्कः । ३७ अप्सराः स्त्रियाम् । ३८ त्रान्तः । ३९ यात्रामात्राभस्त्रादंष्ट्रा-वरत्राः स्त्रियामेव । ४० भृत्रामित्रच्छात्रपुत्रमन्त्रवृत्रमेत्राः पुंसि । ४१ पत्रपात्रपवित्रसू-त्रच्छत्राः पुंसि च । ४२ बलकुसुमयुद्धपत्तनरणाभिधानानि । ४३ पद्मकमलोत्पलानि पुंसि च । ४४ आहवसंग्रामौ पुंसि । ४५ आजिः स्त्रियामेव । ४६ फलजातिः । ४७ वृक्षजातिः स्त्रियामेव । ४८ वियज्जगत्सकृत्कृषत्पृषच्छकृद्यकृदुदश्वितः । ४९ नवनीताव-तानृतामृतनिमित्तवित्तपित्तव्रतरजतवृत्तपलितानि । ५० श्राद्धकुलिशदैवपीठकुण्डाङ्क-धिसक्थ्यक्ष्यस्थ्यास्पदाकाशकण्वबीजानि । ५१ दैवं पुंसि च । ५२ धान्याज्यसस्यरू-प्यपण्यवर्ण्यधिष्ण्यहव्यकव्यकाव्यसत्यापत्यमूल्यशिक्यकुड्यमद्यहर्म्यतूर्यसैन्यानि । ५३ द्वन्द्वबर्हदुःखबडिशपिच्छबिम्बकुटुम्बकवचकवरवृन्दारकाणि । ५४ अक्षमिन्द्रिये ॥

१ स्त्रीपुंसयोः । २ गोमणियष्टिमुष्टिपाटलिवस्तिशाल्मलित्रुटिमासिमरीचयः । ३ मधु-सीधुकर्कन्धुसिन्धुकण्डुरेणवः । ४ गुणवचनमुकारान्तं नपुंसके च । ५ अपत्यार्थतद्धिते ॥

१ पुंनपुंसकयोः । २ घृतभूतमुस्तक्ष्वेलितैरावतपुस्तबुस्तलोहिताः । ३ शृङ्गार्धनिदा-घोद्यमशल्यदृढाः । ४ व्रजकुञ्जकुथकूर्चप्रस्थदर्पार्भार्धर्चपुच्छाः । ५ कबन्धौषधायुधा-न्ताः । ६ दण्डमण्डखण्डशवसैन्धवपार्श्वाकाशाङ्कुराकाशकुशकुलिशाः । ७ तण्डक-देहपट्टपटहाष्टापदार्बुदककुदाश्च ॥

१ अवशिष्टलिङ्गम् । २ अव्ययं कतियुष्मदस्मदः । ३ ष्णान्ता संख्या । ४ गुणव-चनं च । ५ कृत्याश्च । ६ करणाधिकरणयोर्ल्युट् । ७ सर्वादीनि सर्वनामानि ॥

इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतं लिङ्गानुशासनं समाप्तम् ॥

पुस्तक मिलनेका ठिकाना–

खेमराज श्रीकृष्णदास,

"श्रीवेंकटेश्वर" छापाखाना,

मुम्बई.